

Албан бус орчуулга

**МОНГОЛ УЛСЫН ТЭЭВРИЙН ХОЛБОЛТ БА ЛОГИСТИКИЙГ САЙЖРУУЛАХ ТӨСӨЛ
(MTCLIP, P174806)**

**ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
(БОНМТ)**

**A0301 УЛААНБААТАР–АРВАЙХЭЭР ЧИГЛЭЛИЙН 105 КМ ХАТУУ
ХУЧИЛТТАЙ АВТО ЗАМЫН ЗАСВАР АРЧЛАЛТЫН АЖИЛ**

ЗАХИАЛАГЧ:
МОНГОЛ УЛСЫН ЗАМ, ТЭЭВРИЙН ЯАМ

ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГА /:
НЭГДСЭН ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЭГЖ

САНХҮҮЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГА:
ДЭЛХИЙН БАНК

БАРИЛГЫН АЖЛЫН ГҮЙЦЭТГЭГЧ:
ЧАЙНА РОУД ЭНД БРИДЖ КОРПОРАЙШН

ХЯНАЛТЫН ЗӨВЛӨХ:
СҮСОНГ-ДАСАНГ - ГЕО ЗУРАГЛАЛ ХАМТАРСАН ТҮНШЛЭЛ

БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН ЗӨВЛӨХ:
“ЭС И СИ” ХХК

ТӨСЛИЙН ХУГАЦАА:
2025-2027 ОН /БАРИЛГЫН АЖЛЫН ҮЕ ШАТ/
2027-2028 ОН /БАТАЛГААТ ЗАСВАРЫН ХУГАЦАА/

**Монгол Улс
Улаанбаатар хот
2026 он**

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР	8
ТОВЧ ХУРААНГУЙ	9
ТАНИЛЦУУЛГА	10
БҮЛЭГ 1. ТӨСЛИЙН ТОЙМ	12
1.1. Төслийн товч мэдээлэл	12
1.2. Төслийн ач холбогдол	13
1.2.1. Төслийг хэрэгжүүлэх үндэслэл	13
1.2.2. Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах арга зүй	14
1.3. Төслийн техникийн шийдэл ба инженерийн төлөвлөлт	15
1.3.1. Төслийн хамрах хүрээ	15
1.3.2. Замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин	16
1.3.3. Төслийн техникийн шийдэл	17
1.3.4. Ажиллах хүчний бүрэлдэхүүн	22
1.4. Төсөл хэрэгжүүлэгч байгууллагын танилцуулга	26
1.5. Төслийн байршлын мэдээлэл	27
БҮЛЭГ 2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН СУУРЬ НӨХЦӨЛ	32
2.1. Байгаль орчны суурь нөхцөл	32
2.2. Физик-газар зүйн нөхцөл	32
2.3. Уур амьсгал	35
2.4. Агаарын чанар	36
2.5. Физик бохирдлын хүчин зүйлс	37
2.5.1. Дуу чимээ	37
2.5.2. Хог хаягдлын менежмент	38
2.5.3. Хог хаягдлыг ангилан ялгах	40
2.6. Геологийн тогтоц ба геоморфологи	41
2.7. Гадаргын болон газрын доорх ус	42
2.8. Хөрсөн бүрхэвч	43
2.8.1. Хээрийн судалгаа	43
2.8.2. Судалгааны үр дүн	47
2.9.3. Хөрсний шинжилгээний үр дүн	48
2.9. Ургамлын нөмрөг	49
2.9.1. Экологийн бүлэг	49
2.9.2. Ургамлан нөмрөгийн хэв шинж	49
2.10. Амьтны аймаг	50
2.11. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагчид	52
2.11.1. Хөгнө-Тарнын улсын тусгай хамгаалалттай газар	53
2.11.2. Батхаан уулын Байгалийн нөөц газар	54
2.12. Нийгэм-эдийн засгийн суурь нөхцөл	54
2.13. Хүн ам ба өрхийн бүтэц	55
2.13.1. Угсаатны бүрэлдэхүүн ба үндэс, угсаа	58
2.13.2. Гэрлэлт ба өрхийн хэв шинж	59
2.13.3. Хүн амын шилжилт хөдөлгөөн	59
2.14. Дэд бүтэц	61
2.14.1. Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ ба сууцны төрөл	61

2.14.2. Цахилгаан эрчим хүчний хангамж	61
2.14.3. Ус хангамж	62
2.14.4. Харилцаа холбоо	63
2.13.5. Тээвэр ба замын хөдөлгөөнд оролцоо	64
2.15. Эдийн засаг	66
2.15.1. Малчин өрх	66
2.15.2. Мал аж ахуй	66
2.15.3. Аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгчид	67
2.15.4. Газар тариалан	68
2.15.5. Нөлөөллийн бүсийн өрхүүдийн эдийн засгийн нөхцөл байдал	68
2.16. Газар ашиглалт	72
2.16.1. Эрх зүйн зохицуулалт	72
2.16.2. Газар ашиглалтын ерөнхий бүтэц	73
2.16.3. Бэлчээр ашиглалт ба малын шилжилт хөдөлгөөн	73
2.16.4. Газар тариалангийн газар ашиглалт ба орон зайн зөрчил	73
2.16.5. Суурьшил болон үйлчилгээний зориулалттай газар ашиглалт	74
2.16.6. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг	75
2.16.7. Уул уурхайн үйл ажиллагаа	75
2.16.8. Дэд бүтэц	75
2.16.9. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж	76
2.17. Нийтийн болон нийгмийн үйлчилгээ	78
2.17.1. Боловсрол	78
2.17.2. Эрүүл мэнд	78
2.18. Эмзэг бүлэг ба жендерийн асуудал	79
БҮЛЭГ 3. ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, СТАНДАРТ БА БОДЛОГЫН ХҮРЭЭ	82
3.1. Дэлхийн банкны байгаль орчин, нийгмийн стандартуудын хамаарал	82
3.2. Дэлхийн банкны группийн байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжууд	84
3.3. Холбогдох үндэсний хууль тогтоомж ба стандартууд	84
3.3.1. Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомж, зохицуулалт	84
3.3.2. Холбогдох үндэсний стандартууд	86
БҮЛЭГ 4. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН НӨЛӨӨЛӨЛ	88
4.1. Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл	88
4.1.1. Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөлөл	88
4.1.1.1. Барилгын өмнөх үе шат	88
4.1.1.2. Барилгын ажлын үе шат	90
4.1.1.3. Ашиглалтын үе шат	93
4.1.2. Байгаль орчин, нийгмийн эерэг нөлөөлөл	94
4.2. ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ	96
4.2.1. Үнэлгээний аргачлал	96
4.2.2. Энэхүү БОНМТ-д ашигласан үнэлгээний хэмжигдэхүүн	96
4.2.3. Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл ба бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	97
4.3. Байгаль орчин, нийгмийн эерэг нөлөөлөл	126
БҮЛЭГ 5. ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН БҮТЭЦ, ЧИГ ҮҮРЭГ, ХАРИУЦЛАГА БА ЧАДАВХ БЭХЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ	128
5.1. Зорилго ба байгууллагын арга хандлага	128
5.2. Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн бүтэц	128
5.3. ЧИГ ҮҮРЭГ БА ХАРИУЦЛАГА	129

5.3.1. Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн хариуцлага	129
5.3.2. Хяналтын инженерийн хариуцлага	130
5.3.3. Гүйцэтгэгчийн хариуцлага	131
5.3.4. Орон нутгийн эрх бүхий байгууллага болон холбогдох байгууллагууд	131
5.4. Байгаль орчин, нийгмийн ажилтны шаардлага	131
5.5. Тайлагнал, зохицуулалт ба шатлан хүргүүлэх зохицуулалт	132
5.6. Сургалтын бүртгэл ба нотлох баримт	133
5.7. Баримт бичгийн хяналт ба бүртгэлийн менежмент	133
БҮЛЭГ 6. МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДАЛ БА	134
ОЛОН НИЙТТЭЙ ЗӨВЛӨЛДӨХ	134
6.1. Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө	134
6.2. Оролцогч талуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалт	135
БҮЛЭГ 7. ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ МЕХАНИЗМ	141
7.1. Гомдол барагдуулах механизм	141
7.2. Олон нийтийн гомдол барагдуулах механизм	142
7.3. Ажилчдын гомдол барагдуулах механизм	143
БҮЛЭГ 8. ТАЙЛАГНАЛ БА МЕНЕЖМЕНТ	145
8.1. Байгаль орчин, нийгмийн баримт бичгийн тайлагналд тавигдах шаардлага	145
8.2. Төслийн хэрэгжилтийн үеийн байгууллагын зохицуулалт ба хариуцлага	147
8.3. Хэрэгжилт ба хяналт-шинжилгээ	149
БҮЛЭГ 9. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ	151
Хавсралт 1. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьерын нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	160
Хавсралт 2. Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөө	164
Хавсралт 3. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	178
Хавсралт 4. Санамсаргүй олдворын журам	182
Хавсралт 5. Ажилчдын ёс зүйн дүрэм	186
Хавсралт 6. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө	193

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Төслийн хураангуй мэдээлэл	13
Хүснэгт 2. Засвар, арчлалтын ажлын төрөл	16
Хүснэгт 3. Замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин	16
Хүснэгт 4. Төслийн үндсэн ажлын төрөл ба тоо хэмжээ	17
Хүснэгт 5. Авто замын хучилтын бүтээцийн үзүүлэлт	18
Хүснэгт 6. Ус өнгөрүүлэх хоолой болон солих хоолойн техникийн үзүүлэлт	20
Хүснэгт 7. Ажиллах хүчний төлөвлөлт	23
Хүснэгт 8. Машин механизм, тоног төхөөрөмж	26
Хүснэгт 9. Төслийн авто замын трассын байршил	27
Хүснэгт 10. Төслийн байршлын нэгдсэн мэдээлэл	29
Хүснэгт 11. Агаарын чанарын хэмжилт хийсэн цэг	37
Хүснэгт 12. Хяналт-шинжилгээний цэгүүд дэх дуу чимээний заагч суурь түвшин	38
Хүснэгт 13. Ангилан ялгах хог хаягдлын ангилал	39
Хүснэгт 14. Төслийн үе шатанд үүсэх хог хаягдлын төрөл	39
Хүснэгт 15. Хог хаягдлыг ангилан ялгах өнгөний кодчилал	40
Хүснэгт 16. Тарнын голын усны химийн шинжилгээний дүн	43
Хүснэгт 17. Хөрсний судалгаа хийсэн цэгүүдийн мэдээлэл	43
Хүснэгт 18. Хөрсний зүсэлт №1	43
Хүснэгт 19. Хөрсний зүсэлт №2	44
Хүснэгт 20. Хөрсний зүсэлт №3	45
Хүснэгт 21. Хөрсний бичиглэл №4	45
Хүснэгт 22. Хөрсний бичиглэл №5	46
Хүснэгт 23. Хөрсний бичиглэл №6	46
Хүснэгт 24. Судалгааны талбайд илэрсэн амьтны хэлбэрүүд	49
Хүснэгт 25. Судалгааны талбайд илэрсэн экологийн бүлгүүд	49
Хүснэгт 26. Судалгааны талбайд бүртгэгдсэн амьтны аймаг болон холбогдох эрсдэл	52
Хүснэгт 27. Хүн амын тоо /багийн түвшинд/	55
Хүснэгт 28. Төслийн талбайн сонгогдсон	57
Хүснэгт 29. Хүн амын угсаатны бүрэлдэхүүн /аймгаар/	58
Хүснэгт 30. Гэрлэлт, гэр бүл цуцлалтын тоо	59
Хүснэгт 31. Өрхийн хэв шинж /бүтэц/	59
Хүснэгт 32. Төрөлт, нас баралтын тоо	60
Хүснэгт 33. Хүн амын шилжилт хөдөлгөөн, 2020-2024 он	61
Хүснэгт 34. Өрхийн эрчим хүчний эх үүсвэр	62
Хүснэгт 35. Худаг, усны эх үүсвэрийн тоо, багаар	62
Хүснэгт 36. Малчин өрхийн тоо	66
Хүснэгт 37. Малын тоо /мянган толгой/	66
Хүснэгт 38. Газар тариалангийн үзүүлэлт /багаар/	68
Хүснэгт 39. Төслийн сумдын газар ашиглалт	73
Хүснэгт 40. Өрхийн хүүхдийн боловсролын үйлчилгээний хүртээмж /өрхийн судалгаа/	76
Хүснэгт 41. Боловсролын байгууллагад хамрагдаж буй хүүхдийн тоо	78
Хүснэгт 42. Сумын эрүүл мэндийн төвийн мэдээлэл	79
Хүснэгт 43. Төслийн хэсгүүдээс сумын төв хүртэлх зай	79
Хүснэгт 44. Дэлхийн банкны Байгаль орчин,	83
Хүснэгт 45. Төсөлд хэрэглэх Байгаль орчин, эрүүл мэнд,	84
Хүснэгт 46. Төсөлд шууд хамаарах Монгол Улсын хууль тогтоомж, зохицуулалт	85
Хүснэгт 47. Төсөлд шууд хамаарах үндэсний стандартууд	86
Хүснэгт 48. Төсөлд хэрэглэх байгаль орчин, нийгмийн хэрэгслүүд	87
Хүснэгт 49. Төслийн үе шатаар ангилсан байгаль орчин,	94
Хүснэгт 50. Байгаль орчны нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөө	97
Хүснэгт 51. Нийгмийн нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөө	105

Хүснэгт 52. Төслийн эерэг нөлөөлөл.....	126
Хүснэгт 53. Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн бүтэц.....	129
Хүснэгт 54. Байгаль орчин, нийгмийн ажилтны шаардлага.....	131
Хүснэгт 55. Байгаль орчин, нийгмийн тайлагнал ба зохицуулалтын зохицуулалт.....	132
Хүснэгт 56. Чадавх бэхжүүлэх ба сургалтын төлөвлөгөө.....	132
Хүснэгт 57. Авто замын засвар, арчлалт, арчлалтын ажлын үеийн.....	134
Хүснэгт 58. Орон нутгийн иргэд, бизнес эрхлэгчид болон төрийн байгууллагуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалтын хураангуй.....	136
Хүснэгт 59. Гомдол гаргах сувгууд.....	142
Хүснэгт 60. гомдол барагдуулах үйл явцын үе шат.....	142
Хүснэгт 61. Төслийн хүрээнд боловсруулах тайлан, баримт бичиг.....	145
Хүснэгт 62. Байгаль орчин, нийгмийн хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөө.....	153
Хүснэгт 63. Бүс нутгийн болон олон улсын түвшинд ховордлын ангилалд орсон шувууд.....	166
Хүснэгт 64. Судалгааны талбайд тохиолдох амьтны аймаг ба холбогдох эрсдэл.....	166
Хүснэгт 65. Дуу чимээний нөлөөллийн шалгуур.....	170
Хүснэгт 66. Нүүдлийн шувууд.....	171
Хүснэгт 67. Үржлийн улиралд ирэгч шувууд.....	171
Хүснэгт 68. Барилгын болон ашиглалтын үе шатанд биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөллийг багасгах арга хэмжээ.....	174
Хүснэгт 69. Шувууны аймгийн хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөө.....	176
Хүснэгт 70. Ажилчдын гомдол барагдуулах сувгууд ба нууцлал.....	189
Хүснэгт 71. Ёс зүйн дүрмийн зөрчлийг ноцтой байдлын түвшнээр шийдвэрлэх нь.....	190
Хүснэгт 72. Мэдэгдэх хугацааны хуваарь.....	197
Хүснэгт 73. Жендерт суурилсан хүчирхийлэл / бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын үйлчилгээ үзүүлэгч ба төслийн хэсгээр холбон зуучлах замнал.....	198
Хүснэгт 74. Жендерт суурилсан хүчирхийлэл / бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага болон төслийн хэсгээр хамрах хүрээ.....	199
Хүснэгт 75. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын эрсдэлийг бууруулах болон хариу арга хэмжээний хяналт-шинжилгээний хүрээ.....	199

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. 4 дүгээр хэсгийн ус өнгөрүүлэх хоолойн одоогийн байдал.....	19
Зураг 2. 5 дугаар хэсгийн ус өнгөрүүлэх хоолойн одоогийн байдал.....	19
Зураг 3. 6 дугаар хэсгийн ус өнгөрүүлэх хоолойн одоогийн байдал.....	20
Зураг 4. Төслийн талбайн байршлын зураг.....	28
Зураг 5. А0301 улсын чанартай авто замын одоогийн байдал.....	31
Зураг 6. Төслийн талбайн өндөршлийн зураг.....	34
Зураг 7. Төслийн талбайн налуужилтын зураг.....	34
Зураг 8. Төслийн талбай орчмын хөрсний хэв шинжийн зураг.....	48
Зураг 9. Төслийн талбай орчмын ургамлын нөмрөгийн зураг.....	50
Зураг 10. Монгол цагаан зээр болон халиун бугын тархалтын зураг.....	51
Зураг 11. Төслийн авто замын харьцангуй байршил, Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газар болон Батхаан уулын Байгалийн нөөц газартай ойр байршил.....	53
Зураг 13. Төслийн талбай дахь хөдөө аж ахуйн газрын байршил.....	74
Зураг 14. Төслийн нөлөөллийн бүс дэх мэдрэмтгий хүлээн авагчдын байршлын зураг.....	75
Зураг 16. Зүйлүүдийн тохиолдох хэлбэр; б) багийн ангиллаар зүйлүүдийн эзлэх хувь.....	165
Зураг 17. Зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөний зураг.....	168
Зураг 18. 287 дугаар километрийн цэгийн байршил.....	169

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

График 1. PM_{10} болон $PM_{2.5}$ тоосонцрын хэмжилт	37
График 2. 2024 оны байдлаарх хүн амын хүйсийн бүтэц, багаар.....	57
График 3. Төрөлт, нас баралтын тоо, сумаар.....	60
График 4. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн сууцны төрөл	61
График 6. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн мэдээлэл авах хэлбэр	63
График 7. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн	64
График 8. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн	65
График 9. Малын тоо, баг болон төрлөөр, 2025 он	67
График 10. Өрхийн орлогын эх үүсвэр /өрхийн судалгаа/.....	69
График 11. Өрхийн зарлагын төрөл	70
График 12. Орлогын хүрэлцээ /өрхийн судалгаа/.....	70
График 13. Өрхийн зээлийн мэдээлэл /өрхийн судалгаа/.....	71
График 14. Хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал /өрхийн судалгаа/)	72
График 15. Өрхийн тэргүүний боловсролын түвшин /өрхийн судалгаа/.....	76
График 16. Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж	77
График 17. Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж	77
График 18. Төрийн үйлчилгээний хүртээмж /өрхийн судалгаа/	78
График 19. Эмэгтэйчүүдийн оролцоо ба өрхийн төсвийн шийдвэр гаргалт /өрхийн судалгаа/.....	81

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

Англи товчлол	Монгол товчлол	Монгол нэршил
C-ESMP	Г-БОНМТ	Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө
CoC	ЁЗД	Ёс зүйн дүрэм
E&S	БОН	Байгаль орчин, нийгэм
EHS	БОЭМАА	Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагаа
EHS Guidelines	БОЭМААУ	Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамж
EIA	БОНУ	Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ
EMP	БОМТ	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө
ERP	ОБАХАТ	Онцгой байдлын үед авах арга хэмжээний төлөвлөгөө
ESCP	БОНУАТ	Байгаль орчин, нийгмийн үүрэг амлалтын төлөвлөгөө
ESF	БОНХ	Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ
ESHS	БОНЭМАА	Байгаль орчин, нийгэм, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагаа
ESS	БОНС	Байгаль орчин, нийгмийн стандарт
ESMP	БОНМТ	Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө
ESMF	БОНМХ	Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ
FIDIC	ЗИОУХ	Зөвлөх инженерүүдийн олон улсын холбоо
GBV	ЖСХ	Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл
GRM	ГБМ	Гомдол барагдуулах механизм
IPIU	НТХН	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
JSEA	ААБОШ	Ажлын аюулгүй ажиллагаа, байгаль орчны шинжилгээ
LMP	ХМЖ	Хөдөлмөрийн менежментийн журам
MECC	БОУАӨЯ	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам
MNS	MNS	Монгол Улсын үндэсний стандарт
MRT	ЗТЯ	Зам, тээврийн яам
OHS	ХАБЭА	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй
PA	ТХГН	Тусгай хамгаалалттай газар нутаг
PAP	ТНӨИ	Төслийн нөлөөлөлд өртсөн иргэн / иргэд
PM	ТЦ	Тоосонцор / тоосны ширхэглэгт хэсэгцэр
PPE	ХХХ	Хувийн хамгаалах хэрэгсэл
RAP	НШУАТ	Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө
RPF	НШБХ	Нүүлгэн шилжүүлэлтийн бодлогын хүрээ
SEA/SH	БМХ/БД	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл / бэлгийн дарамт
SMP	НМТ	Нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө
SEP	ОТОХТ	Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө
TMP	ЗХЗБТ	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө
VAC	ХЭХ	Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл
WB	ДБ	Дэлхийн банк

ТОВЧ ХУРААНГУЙ

Энэхүү Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө (БОНМТ) нь Монгол Улсын Тээврийн холболт ба логистикийг сайжруулах төсөл (MTCLIP, P174806)-ийн хүрээнд хэрэгжих Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын 105 км хэсгийг хамрах дэд төсөлд зориулан боловсруулагдсан болно. Уг төсөлд 33 км авто замын их засварын ажил болон 72 км авто замын ээлжит засвар, арчлалтын ажил багтана.

БОНМТ-ийн зорилго нь төслийн барилгын өмнөх бэлтгэл үе шат, барилгын ажлын үе шат, их засварын ажил, талбайгаас татан буулгалт болон ашиглалтын эхний үе шат-анд үүсэж болзошгүй байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох, үнэлэх, бууруулах, хянах, удирдан зохицуулахад оршино.

БОНМТ-ийг Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ (БОНХ), Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ (БОНМХ) болон Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулсан. Энэхүү төлөвлөгөөнд төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой байгаль орчин, нийгмийн гол асуудлуудыг тусгасан бөгөөд үүнд агаарын бохирдол, тоосжилт, дуу чимээ, хөрс болон усны нөөцийн хамгаалалт, хог хаягдал ба аюултай материалын менежмент, биологийн олон янз байдал, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөл, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, замын хөдөлгөөний эрсдэл, оролцогч талуудын оролцоо, гомдол барагдуулах механизм, соёлын өв, түр ашигласан болон эвдрэлд өртсөн талбайн нөхөн сэргээлт зэрэг асуудал хамаарна.

Төслийн байгаль орчин, нийгмийн нийт эрсдэлийн түвшинг “Ихээхэн” гэж үнэлсэн. Энэ үнэлгээ нь ажлын цар хүрээ, техникийн төвөгшил, туслах байгууламж ашиглах шаардлага, ажилчид болон ойролцоох орон нутгийн иргэдэд үүсэх үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл/нөлөөлөлд өртөх байдал, замын хөдөлгөөн ба авто замын аюулгүй байдлыг зохицуулах хэрэгцээ, орон нутгийн иргэдийн амьжиргааны мэдрэг байдал, мөн эвдрэлд өртсөн талбайг үр дүнтэй нөхөн сэргээх, талбайг хүлээлгэн өгөх, ажлыг дуусгавар болгох арга хэмжээг зохих ёсоор хэрэгжүүлэх шаардлагатай холбоотой болно.

БОНМТ-д байгаль орчин, нийгмийн менежментийн ерөнхий хариуцлага нь Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж (НТХН)-д хамаарахыг тодорхойлсон. Харин Гүйцэтгэгч нь батлагдсан Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө (Г-БОНМТ) болон гэрээний шаардлагын дагуу барилгын ажлын үе шатанд хэрэгжүүлэх арга хэмжээг хариуцна. Хяналтын инженер нь шаардлагын хэрэгжилтийн нийцлийг баталгаажуулах, хяналт тавих болон тайлагнах үүрэгтэй.

Иймд энэхүү БОНМТ нь Төслийн байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг удирдан зохицуулах төслийн түвшний үндсэн баримт бичиг болох бөгөөд Төслийн бүхий л амьдралын мөчлөгийн туршид хэрэгжилт, хяналт, мониторинг, тайлагнал болон засаж залруулах арга хэмжээний үндэслэл болно.

ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсын Засгийн газар болон Дэлхийн банкны санхүүжилтээр хэрэгжиж буй Монгол Улсын Тээврийн холболт ба логистикийг сайжруулах төсөл (MTCLIP, P174806) нь Монгол Улсын тээврийн сүлжээний холболт, тэсвэрлэх чадвар, аюулгүй байдал, үр ашгийг сайжруулахад чиглэсэн хөрөнгө оруулалтыг дэмжин хэрэгжүүлж байна. Энэхүү хүрээнд тус төсөл нь Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын 105 км хэсэгт хийх их засвар болон ээлжит засвар, арчлалтын ажлыг хамарна. Уг чиглэл нь улсын болон бүс нутгийн авто замын сүлжээний чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд Улаанбаатар хот болон улсын төв, баруун бүсийн хооронд зорчигч тээврийн хөдөлгөөн, зах зээл, үйлчилгээний хүртээмж, бараа бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийг хангахад чухал үүрэгтэй.

Төсөл хэрэгжсэнээр авто замын хучилтын нөхцөл сайжрах, эвдрэлтэй замын хэсгүүд сэргээгдэх, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал нэмэгдэх, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын зардал буурах, зорчих хугацааны найдвартай байдал болон жилийн турш зорчих боломж сайжрах зэрэг олон нийтэд чиглэсэн чухал үр өгөөж бий болно. Тээврийн үндсэн чиг үүргээс гадна уг авто замын чиглэл нь орон нутгийн иргэдийн амьжиргаа, эрүүл мэнд, боловсролын үйлчилгээний хүртээмж, хөдөө аж ахуй болон мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний тээвэрлэлт, мөн бүс нутгийн эдийн засгийн өргөн хүрээний үйл ажиллагааг дэмждэг. Иймээс тус төслийг зөвхөн дэд бүтцийн арга хэмжээ бус, харин төслийн нөлөөллийн бүсэд орших орон нутгийн иргэдийн хөгжлийн үр дүн, үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулахад хувь нэмэр оруулах арга хэмжээ болгон төлөвлөсөн болно.

Төслийн нийт урт 105 км байна. Энэхүү нийт хамрах хүрээнд тодорхойлсон авто замын хэсгүүдэд нийт 33.0 км их засварын ажил хийгдэх бөгөөд үлдэх 72.0 км хэсэгт ээлжит засвар, арчлалтын ажил хийгдэнэ. Энэхүү ялгаа нь техникийн төлөвлөлт, байгаль орчин, нийгмийн эрсдэлийн менежмент, нөлөөллийн үнэлгээ, мониторинг болон хэрэгжилтийн хариуцлагыг тодорхойлох үүднээс чухал ач холбогдолтой. Иймд энэхүү БОНМТ-д Төслийн нийт хамрах хүрээ болон их засварын ажил хийгдэх тодорхой хэсгүүдийг тогтмол ялган авч үзнэ.

БОНМТ нь Төслийн барилгын өмнөх бэлтгэл үе шат, барилгын ажлын үе шат болон ашиглалтын үе шатанд үүсэж болзошгүй эрсдэл, нөлөөллийг хамарна. Үүнд агаарын чанар, тоосжилт, дуу чимээ, усны нөөц, хөрс, элэгдэл, эвдрэл, ургамлан бүрхэвч, амьтан, биологийн олон янз байдал, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, хог хаягдал үүсэх ба устгах ажиллагаа, аюултай материал, хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөл, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, замын хөдөлгөөн болон зам ашиглагчдын аюулгүй байдал, нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, оролцогч талуудын оролцоо, Гомдол барагдуулах механизм, соёлын өв, түүний дотор санамсаргүй олдвор илрэх тохиолдолтой холбоотой нөлөөлөл зэрэг асуудлууд хамаарах боловч зөвхөн эдгээрээр хязгаарлагдахгүй. Мөн энэхүү баримт бичиг нь байгаль орчин, нийгмийн эрсдэлийг БОНХ болон олон улсын салбарын сайн туршлагад нийцүүлэн удирдан зохицуулахад шаардлагатай менежментийн зарчим, байгууллагын зохион байгуулалт, мониторингийн шаардлага, тайлагналын үүрэг, засаж залруулах арга хэмжээний процессыг тогтооно.

Энэхүү БОНМТ нь төслийн түвшний баримт бичиг бөгөөд түүний хэрэгжилтийн ерөнхий хариуцлагыг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж (НТХН) хүлээнэ. НТХН нь байгаль орчин, нийгмийн ерөнхий хяналт, зохицуулалт, хэрэгжилтийн хяналт, мэдээлэл ил тод болгох, оролцогч талуудын оролцоог хангах, Гомдол барагдуулах механизм, мониторинг, тайлагнал болон засаж залруулах арга хэмжээний хэрэгжилтийг мөрдөн хянах үүрэгтэй. Харин Гүйцэтгэгч нь энэхүү БОНМТ, гэрээний баримт бичиг, Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө (Г-БОНМТ) болон холбогдох сэдэвчилсэн менежментийн төлөвлөгөө, талбайн онцлогт тохирсон журмын дагуу өөрт хуваарилагдсан барилгын ажлын үе шатны арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Энэхүү хариуцлагын хуваарилалт нь БОНМТ-ийн бүтцийн үндсэн зарчим бөгөөд баримт бичгийн бүхий л хэсэгт тууштай мөрдөгдөнө.

БОНМТ-ийн хэрэгжилтийг Гүйцэтгэгчийн түвшинд боловсруулж хэрэгжүүлэх хэд хэдэн хэрэгжилтийн баримт бичиг дэмжинэ. Үүнд Г-БОНМТ, Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, Хөдөлмөрийн менежментийн төлөвлөгөө, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн төлөвлөгөө, Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө, Аюултай материалын менежментийн төлөвлөгөө, Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөө, Ажилчдын түр байр / кемпийн менежментийн журам, Карьер болон шороон ордын менежмент ба нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө, Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл / бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах төлөвлөгөө, Санамсаргүй олдворын журам, Онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө, мөн талбайн онцлог шаардлагад нийцүүлэн боловсруулах бусад холбогдох менежментийн журам хамаарах боловч зөвхөн эдгээрээр хязгаарлагдахгүй.

БҮЛЭГ 1. ТӨСЛИЙН ТОЙМ

1.1. Төслийн товч мэдээлэл

Монгол Улсын Засгийн газар болон Дэлхийн банкны санхүүжилтээр хэрэгжиж буй “Монгол Улсын Тээврийн холболт ба логистикийг сайжруулах төсөл” (МУТХЛСТ, Р174806)-ийн хүрээнд тус дэд төсөл нь Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын сүлжээний 105 км хэсэгт (км 138+000 - км 350+400) авто замын их засварын ажил хэрэгжүүлнэ. Энэхүү төсөл нь Монгол Улсын баруун бүсийн авто замын сүлжээний хүртээмж, аюулгүй байдал, тээврийн үр ашгийг сайжруулахын зэрэгцээ бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжил болон орон нутгийн иргэдийн амьжиргааг дэмжих зорилготой.

Монгол Улсын Засгийн газар болон Дэлхийн банкны санхүүжилтээр хэрэгжиж буй МУТХЛСТ-ийн хүрээнд тус төсөл нь Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын 105 км хэсэгт хийх их засвар болон ээлжит засвар, арчлалтын ажлыг хамарна. Төслийн нийт хамрах хүрээнд сонгогдсон хэсгүүдийн их засварын ажил болон үлдэх хэсгүүдийн ээлжит засвар, арчлалтын ажил багтана. Төслийн зорилго нь авто замын нөхцөл байдал, хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сайжруулах, бүс нутгийн холболтыг бэхжүүлэх, тээврийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх, мөн төслийн нөлөөллийн бүсэд орших орон нутгийн иргэдийн эдийн засгийн хөгжил, үйлчилгээний хүртээмжийг дэмжихэд оршино.

Төслийн захиалагч нь Монгол Улсын Зам, тээврийн яам байна. Тус төслийг ЗТЯ-ны харъяа Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж (НТХН) хэрэгжүүлнэ. НТХН нь энэхүү Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө (БОНМТ)-ний хэрэгжилтэд хяналт тавих, түүнчлэн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн ерөнхий удирдлага, зохицуулалтыг хангах үндсэн хариуцлагыг хүлээнэ. Иргэний барилга, замын ажлыг холбогдох гэрээний нөхцөл, зохицуулалтын дагуу “Чайна Роуд энд Бридж Корпорэйшн” ХХК гүйцэтгэнэ. Улирлын нөхцөл, ажлын үе шат, дараалал болон зохион байгуулалтаас хамааран хэрэгжилтийн хугацаанд ажиллах хүчний тоо 70-181 ажилтан байна.

Энэхүү БОНМТ-ийг боловсруулахад шаардлагатай мэдээллийн үндэслэлийг бүрдүүлэх зорилгоор төслийн нөлөөллийн бүсэд байгаль орчин, нийгмийн суурь нөхцөл байдлын судалгааг гурван удаа хийсэн. Судалгаанд Төв аймгийн Эрдэнэсант, Өндөрширээт сум, Булган аймгийн Рашаант сум, Архангай аймгийн Хашаат сум, Өвөрхангай аймгийн Бүрд, Есөнзүйл сумдын нутаг дэвсгэр хамрагдсан. Судалгааны хүрээнд талбайн ажиглалт, байгаль орчны хэмжилт, дээжлэлт, мөн төслийн талбай болон түүний ойролцоо байрлах өрх, аж ахуйн нэгжүүдээс асуумж судалгаа авч, Төслийн онцлогт хамаарах байгаль орчин, нийгмийн суурь нөхцөл байдлыг тодорхойлсон.

Суурь судалгааг дараах хугацаанд гүйцэтгэсэн. Үүнд:

- 2025 оны 8 дугаар сарын 29-нөөс 2025 оны 9 дүгээр сарын 03-ны өдөр хүртэл;
- 2025 оны 11 дүгээр сарын 28-наас 2025 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдөр хүртэл;
- 2026 оны 3 дугаар сарын 19-нөөс 2026 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдөр хүртэл.

Хүснэгт 1. Төслийн хураангуй мэдээлэл

Үзүүлэлт	Мэдээлэл
Төслийн нэр	Монгол Улсын Тээврийн холболт ба логиستيкийг сайжруулах төсөл
Төслийн нэр	Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын сүлжээний 105 км хэсэгт хийх их засварын ажлын төсөл
Захиалагч	Зам, тээврийн яам
Санхүүжилт	Дэлхийн банк, Монгол Улсын улсын төсөв
Хамрах хүрээ	А0301 авто замын 105 км хэсэг буюу км 138+000-км 350+400
Зорилтууд	А0301 улсын чанартай Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн авто замыг сэргээн засварлах; баруун бүсийн авто замын сүлжээний холболт, хүртээмжийг сайжруулах; авто замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх; бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжил болон орон нутгийн иргэдийн амьжиргааг дэмжих

1.2. Төслийн ач холбогдол

Төслийн үндсэн зорилго нь Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын 105 км хэсгийн ашиглалтын нөхцөл, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сайжруулах замаар тээврийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжлийг дэмжихэд оршино.

Төслийн зорилт, ач холбогдлыг дараах үндсэн чиглэлээр тодорхойлсон. Үүнд:

- **Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сайжруулах:** Авто замын эвдрэл, тээврийн хэрэгслийн ачаалал нэмэгдэх нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж, осол, гэмтлийн эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг. Төслийн хүрээнд эвдрэлтэй авто замын хэсгүүдийг засварлаж сайжруулснаар замын аюулгүй байдал дээшилж, осол, гэмтлийн тоог бууруулах нөхцөл бүрдэнэ.
- **Тээвэр, логиستيкийн үр ашиг:** Төслийн нөлөөллийн бүс нь голчлон газар тариалан, мал аж ахуйн үйл ажиллагаа давамгайлсан бүс нутаг тул найдвартай, аюулгүй авто замын сүлжээ нь тээвэрлэлтийн хугацаа, зардлыг бууруулах, эдийн засгийн эргэлтийг нэмэгдүүлэх, орон нутгийн бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжихэд чухал ач холбогдолтой.
- **Нийгмийн хөгжил ба амьдралын чанар:** Сэргээн засварлагдсан авто зам нь орон нутгийн иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулах, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, эмнэлэг, сургууль, худалдаа үйлчилгээний байгууллага зэрэг үйлчилгээний хүртээмжийг түргэн шуурхай болгох зэрэг эерэг нөлөө үзүүлнэ. Мөн авто замын нөхцөл сайжирснаар зорчих хугацаа хэмнэгдэх боломж бүрдэнэ.
- **Байгаль орчны хамгаалал:** Эвдрэлтэй авто зам нь хөрсний доройтол, усны бохирдол, агаарт дэгдэх тоосжилт зэрэг байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл үүсгэдэг. Энэхүү төслийн хүрээнд авто замыг сэргээн засварлах ажлыг хэрэгжүүлснээр дээрх сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах боломж бүрдэнэ.

1.2.1. Төслийг хэрэгжүүлэх үндэслэл

Энэхүү БОНМТ нь Төслийн барилгын өмнөх бэлтгэл үе шат, барилгын ажлын үе шат болон ашиглалтын үе шатанд үүсэж болзошгүй байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох, үнэлэх, бууруулах, хянах, тайлагнах, удирдан зохицуулах төслийн түвшний үндсэн баримт бичиг болгон боловсруулагдсан болно. БОНМТ нь

байгаль орчин, нийгмийн асуудлыг төслийн төлөвлөлт, хэрэгжилт, хяналт болон дараагийн арга хэмжээнд нэгтгэн тусгах хүрээг бүрдүүлнэ.

БОНМТ-ийг төслийн онцлогт нийцсэн суурь судалгаа, инженерийн төлөвлөлтийн мэдээлэл, оролцогч талуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалт, холбогдох хууль тогтоомж, зохицуулалтын шаардлага, мөн МУТХБЛСТ-ийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн шаардлагад үндэслэн боловсруулсан. Энэхүү баримт бичиг нь сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, мониторингийн шаардлага, байгууллагын хариуцлага, тайлагналын зохицуулалт болон засаж залруулах арга хэмжээний журмыг тодорхойлох замаар төслийг тогтвортой хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой.

1.2.2. Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах арга зүй

БОНМТ-г боловсруулахдаа төслийн онцлог шинж, хамрах хүрээ, байршил, түүнчлэн төслийн нөлөөллийн бүс дэх байгаль орчин, нийгмийн суурь нөхцөл байдлыг иж бүрэн авч үзсэн. Төлөвлөгөөг Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ (БОНХ, 2021), тухайлбал БОНС1-Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн үнэлгээ ба менежмент, БОНС4 - Орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд ба аюулгүй байдал, БОНС10 - Оролцогч талуудын оролцоо ба мэдээллийн ил тод байдлын шаардлага, мөн МУТХБЛСТ-ийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ (БОНМХ)-нд нийцүүлэн боловсруулсан.

БОНМТ нь оролцогч талуудын үр дүнтэй оролцоог хангах, ил тод байдлыг дэмжих, нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргалтыг бэхжүүлэх зарчимд тулгуурласан бөгөөд төслийн хэрэгжилтийн бүх үе шатанд байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох, бууруулах, хянах, удирдан зохицуулах иж бүрэн хэрэгсэл болно.

БОНМТ нь Төслийн хэрэгжилтийн явцад үүсэх байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг системтэй удирдах, эерэг үр дүнг нэмэгдүүлэх, сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, шаардлагатай тохиолдолд засаж залруулах арга хэмжээг тодорхойлох зорилготой. Үүний дагуу БОНМТ нь дараах үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгүүдээс бүрдэнэ. Үүнд:

- **Байгаль орчин, нийгмийн суурь судалгаа** - төслийн байгаль орчин, нийгмийн суурь нөхцөл байдлыг тодорхойлно.
- **Нөлөөллийн үнэлгээ** - төслийн үйл ажиллагаанаас үүсэх сөрөг нөлөөллийг тодорхойлж, эрсдэлийн түвшнээр үнэлэн холбогдох баримт бичгийг боловсруулна.
- **Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ** - төслийн үйл ажиллагаанаас үүсэж болзошгүй сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, засаж залруулах арга хэмжээг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж, хариуцах этгээдийг зааж өгнө.
- **Мониторинг ба үнэлгээ** - байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө болон хууль тогтоомж, зохицуулалтын шаардлагын дагуу байгаль орчин, нийгмийн үйл ажиллагаанд хяналт, мониторинг хийнэ.

1.3. Төслийн техникийн шийдэл ба инженерийн төлөвлөлт

1.3.1. Төслийн хамрах хүрээ

Төслийн хүрээнд авто замын хучилтын их засвар болон ээлжит засвар, арчлалтын ажилыг нийт 10 хэсэгт хуваан үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ. Их засварын ажлыг Төв аймгийн Эрдэнэсант сумын 3 дугаар багийн Уянга, Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумын 2 дугаар багийн “Их Боригдой”, мөн тус сумын 5 дугаар багийн “Онгон”, Өвөрхангай аймгийн Есөнзүйл сумын 4 дүгээр багийн “Эрээн” орчмын тодорхой авто замын хэсгүүдэд гүйцэтгэнэ. Харин үлдэх хэсгүүдэд ээлжит засвар, арчлалтын ажил хийгдэнэ.

Төслийн үндсэн үзүүлэлтүүд:

- Авто замын урт: 105 км буюу км 138+000-км 350+400;
- Авто замын төрөл: Асфальт бетон хучилттай улсын чанартай авто зам;
- Хэрэгжүүлэх хугацаа: 24 сар;
- Ажиллах хүч: Улирлын нөхцөлөөс хамааран 70-181 ажилтан;
- Материалын эх үүсвэр: Одоо ашиглагдаж буй 8 карьер ашиглана;
- Гүйцэтгэх техникийн үндсэн ажлууд:
 - авто замын хучилтын их засвар;
 - суурийн үеийг хэсэгчлэн шинэчлэх;
 - замын далан болон хөвөөг засварлах;
 - ус зайлуулах хоолой, суваг, шуудууг сэргээн засварлах;
 - замын тэмдэг, тэмдэглэгээг суурилуулах, сайжруулах;
 - нэвтрэх зам, гарц, уулзварыг сайжруулах.

Авто замын барилгын материалыг холбогдох хууль журмын дагуу түгээмэл тархацтай ашигт малтмал олборлож ашиглана. Үүнд: буталсан дүүргэгч материал болон суурийн үеийн материал бэлтгэх зориулалттай 2 чулуун карьер, газар шорооны ажил, дэд суурь болон дүүргэлтийн материал бэлтгэх зориулалттай 6 түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай багтана.

Энэхүү БОНМТ болон түүний хавсралтуудын хүрээнд "элс шороон орд" болон "хөрсний карьер" гэсэн нэр томъёог ижил утгаар ашиглаж, зөөлөн материалын 6 талбайг хамруулан ойлгоно.

Эдгээр 8 талбайг бүгдийг нь төслийн холбогдох байгууламж гэж үзэх бөгөөд БОНМТ, Хавсралт 6-1: Карьер болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө, мөн нийгмийн сэрэг нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөөний хамрах хүрээнд авч үзнэ.

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай бүрт дараах шаардлагыг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Хавсралт 6-1-д заасан хяналтын жагсаалтын дагуу ашиглалтын өмнөх урьдчилсан шалгалт хийх;
2. тухайн талбайн онцлогт нийцсэн хаалт, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө боловсруулах;

3. Гүйцэтгэлийн гэрчилгээ олгохоос өмнө нөхөн сэргээлтийн хэрэгжилтийг Хяналтын инженерээр баталгаажуулах.

Энэхүү БОНМТ-д өөрөөр заагаагүй бол “түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай” гэсэн нэр томъёог дээрх 8 талбайд хамааруулан ойлгоно.

Нийт 105 км авто замын хэсгээс:

- 33.0 км хэсэгт их засварын ажил хийгдэнэ;
- 72.0 км хэсэгт ээлжит засвар, арчлалтын ажил хийгдэнэ.

Иймд төслийн нийт урт болон их засвар хийхээр төлөвлөсөн хэсгийн уртыг тайлангийн бүх хэсэгт тодорхой ялгаж, нэг мөр байдлаар тусгана.

Хүснэгт 2. Засвар, арчлалтын ажлын төрөл

№	Байршил	Замын пикет / байршлын заалт	Урт, км	Засвар, арчлалтын төрөл
1	Төв аймаг, Өндөрширээт сум, Уянга баг	165+200-178+200	13.0	Их засвар
2	Төв аймаг, Өндөрширээт сум, Уянга баг	178+200-187+300	9.1	Ээлжит засвар, арчлалт
3	Төв аймаг, Эрдэнэсант сум, Улаан худаг, Баргилт, Баян-Уул багууд	219+900-232+200	12.3	Ээлжит засвар, арчлалт
4	Булган аймаг, Рашаант сум, Аргал-Хайрхан, Улаан Шивээт багууд	241+900-248+000	6.1	Ээлжит засвар, арчлалт
5	Булган аймаг, Рашаант сум, Хөгнө-Хан баг	248+000-256+000	8.0	Ээлжит засвар, арчлалт
6	Булган аймаг, Рашаант сум	264+900-279+400	14.5	Ээлжит засвар, арчлалт
7	Архангай аймаг, Хашаат сум, Жаргалант баг	284+000-294+000	10.0	Ээлжит засвар, арчлалт
8	Өвөрхангай аймаг, Бүрд сум, Их Боригдой баг	294+000-306+000	12.0	Их засвар
9	Өвөрхангай аймаг, Бүрд сум	306+000-318+000	12.0	Ээлжит засвар, арчлалт
10	Өвөрхангай аймаг, Бүрд сум, Ар Хөшөөт баг; Есөнзүйл сум, Эрэн баг	326+000-334+000	8.0	Их засвар

1.3.2. Замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин

Замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин нь нэг эгнээтэй болон олон эгнээтэй авто замын хөдөлгөөний эрчим, хурд, түгжрэлийн нөхцөлд үндэслэн тухайн замын ашиглалтын байдал, нэвтрүүлэх чадвар болон аюулгүй байдлыг үнэлэх шалгуур үзүүлэлт юм. Уг ангиллыг “маш өндөр”-өөс “маш бага” хүртэлх нийт зургаан түвшнээр тодорхойлдог бөгөөд авто замын хөдөлгөөний шинж чанарыг үнэлэх, замын хөдөлгөөний зохион байгуулалт, түр замын ашиглалт, засвар, арчлалтын ажлын төлөвлөлтийг боловсруулахад ашиглана.

Хүснэгт 3. Замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин

Түвшин	Ангилал	Хөдөлгөөний эрчим, тээврийн хэрэгсэл/цаг/эгнээ	Хөдөлгөөний нягтрал, тээврийн хэрэгсэл/км/эгнээ	Хөдөлгөөний тодорхойлолт
A	Маш бага хөдөлгөөн	<200	≤7	Чөлөөтэй урсгалтай, жолооч тээврийн хэрэгслээ бүрэн хянах боломжтой, хурд өндөр, гүйцэж түрүүлэхэд хязгаарлалтгүй
B	Бага хөдөлгөөн	200-400	7-11	Тогтвортой урсгалтай, бага зэрэг нягтарсан боловч гүйцэж түрүүлэх

				боломжтой хэвээр
C	Дунд зэргийн хөдөлгөөн	400-800	11-16	Тогтвортой урсгалтай боловч хөдөлгөөний хязгаарлалт мэдрэгдэж эхэлнэ
D	Өндөр хөдөлгөөн	800-1200	16-22	Урсгал тогтворгүй болж эхлэх бөгөөд маневр хийхэд хүндрэл үүснэ
E	Маш өндөр хөдөлгөөн	1200-2000	22-28	Нэвтрүүлэх чадварын дээд хязгаарт ойртсон; бага хэмжээний саатал ч хөдөлгөөний урсгалд мэдэгдэхүйц нөлөөлнө
F	Нэвтрүүлэх чадвараас хэтэрсэн	>2000	>28	Түгжрэл, зогсолт болон тасалдсан хөдөлгөөний урсгал үүснэ

Эх сурвалж: Highway Capacity Manual, Transportation Research Board-д үндэслэв.

Төслийн талбайн замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин

“Highway Capacity Manual”-д үндэслэн үнэлэхэд төслийн 105 км авто замын хэсгийн дагуу хөдөлгөөний ачааллын түвшин нь замын трассын дагуу харилцан адилгүй байна. Авто замын эвдрэл, ашиглалтын хүндрэл илүү их илэрсэн, их засвар хийхээр төлөвлөсөн хэсгүүдэд хөдөлгөөний ачааллын түвшинг D-E буюу өндөрөөс маш өндөр, харин үлдэх хэсгүүдэд C-D буюу дундаас өндөр гэж үнэлсэн.

Замын хөдөлгөөний ачаалал улирлын шинжтэйгээр ихээхэн хэлбэлздэг тул улсын баяр, амралтын өдрүүд болон зорчих хөдөлгөөний оргил үед замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын тусгай арга хэмжээ хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Долдугаар сар нь аялал жуулчлал, амралтын оргил үе бөгөөд энэ хугацаанд хөдөлгөөний ачаалал ердийн үеэс 2-3 дахин нэмэгдэх хандлагатай, Улаанбаатар хотоос орон нутгийн чиглэлд зорчих хөдөлгөөний урсгал огцом өсдөг.

1.3.3. Төслийн техникийн шийдэл

Төслийн хүрээнд хэрэгжүүлэх их засвар болон ээлжит засвар, арчлалтын ажлыг тодорхой үе шат, технологийн дараалал, инженерийн шийдэлд үндэслэн гүйцэтгэнэ. Эдгээр ажлын хамрах хүрээ, төрөл, тоо хэмжээг нэгтгэн тодорхойлох шаардлагатай.

Дараах хүснэгтэд төслийн үндсэн болон туслах ажлууд, түр байгууламж, үйлчилгээ, түүнчлэн хэрэгжилтэд шаардагдах техникийн нөөцийг нэгтгэн харуулав.

Хүснэгт 4. Төслийн үндсэн ажлын төрөл ба тоо хэмжээ

Дэд хэсэг	Үйл ажиллагаа	Тоо хэмжээ / Эзлэхүүн	Нэмэлт мэдээлэл
Авто замын их засвар	Одоо байгаа хучилтыг хуулж зайлуулах	Дээд үе: 23,732.99 м ³ ; Суурийн үе: 74,239 м ³	Төслийн нийт урт 105 км бөгөөд үүнээс 33.0 км нь их засварын хэсэг, 72.0 км нь ээлжит засвар, арчлалтын хэсэг байна
	Далангийн суурь хөрсний боловсруулалт	1,933.22 м ³	30 см зузаантай, 5 хувийн цементээр бэхжүүлнэ
	Цементээр бэхжүүлсэн суурийн үе	319,267.4 м ²	20 см зузаантай
	Асфальт бетон хучилт	3 см: 458,733.3 м ² ; 4 см: 293,533 м ²	-
	Асфальтан битүүмжлэл	92,597 м	-
Авто замын засвар,	Хөвөөний засвар	27,252.75 м ³	-

шинэчлэлтэй холбоотой бусад ажил	Долгионт ган хашлага	4,670 м	-
	Замын тэмдэг	15,750 м	-
	Түр зам	106,791 м	7 м өргөнтэй
Түр байгууламж ба үйлчилгээ	Төслийн оффис, асфальт бетон завод, бутлан ангилах үйлдвэр байгуулах	-	Түр байгууламж
	Түр хугацааны замын хөдөлгөөний зохион байгуулалт	-	-
	Одоо байгаа байгууламжийг сэргээн засварлах, бэхжүүлэх	-	Гэмтэлтэй / эвдрэлтэй ус зайлуулах хоолой, шугам хоолой гэх мэт.
	Асфальт бетон завод, бутлан ангилах үйлдвэр, карьер болон ажилчдын түр байрны талбайг нөхөн сэргээх	-	Төслийн хаалтын үе шатанд

Авто замын хучилтын бүтээц

Авто замын хучилтыг олон үе давхаргатай бүтээцээр төлөвлөсөн. Далангийн суурь хөрсийг 30 см зузаантайгаар 5 хувийн цементээр бэхжүүлэх бөгөөд түүний дээр 20 см зузаантай цементээр бэхжүүлсэн суурийн үе байгуулна. Үүний дээр 3-4 см зузаантай асфальт бетон өнгөн үе дэвсэж, гадаргуугийн нягтрал болон ус үл нэвтрүүлэх чанарыг сайжруулах зорилгоор асфальтан битүүмжлэл хийнэ.

Хүснэгт 5. Авто замын хучилтын бүтээцийн үзүүлэлт

№	Үеийн нэр	Зузаан	Материал / Найрлага	Үүрэг / Зорилго
1	Асфальт бетон өнгөн үе	3-4 см	Асфальт бетон	Гадаргуугийн бат бэх, элэгдэлд тэсвэртэй байдал болон тэгш байдлыг хангана
2	Асфальтан битүүмжлэл	-	Битумэн материал	Ус үл нэвтрүүлэх чанарыг хангаж, хучилтын нягтралыг сайжруулна
3	Цементээр бэхжүүлсэн суурийн үе	20 см	Цемент болон буталсан материал	Ачааллыг дамжуулж, даацын чадварыг нэмэгдүүлнэ
4	Далангийн суурь хөрсний боловсруулалт	30 см	5 хувийн цементээр бэхжүүлсэн хөрс	Суурь хөрсний бат бэхийг нэмэгдүүлж, суултыг бууруулна

Ус зайлуулах байгууламж

Ус зайлуулах байгууламжийн байршил, төрөл, хэмжээ, техникийн үзүүлэлтийг Монгол Улсад мөрдөгдөж буй холбогдох стандарт, хууль тогтоомж, дүрэм, журмын шаардлагад нийцүүлэн, байр зүйн зураглал болон эмпирик тооцооны аргачлал-д үндэслэн төлөвлөсөн.

Ус хурах талбай ихтэй гүүр болон ус өнгөрүүлэх хоолойн байршлуудад гидротехникийн байгууламжийг ус зүйн тооцоонд үндэслэн зураг төслийн дагуу төлөвлөж, барьж байгуулсан байна.

Гадаргын усыг авто замын хучилтын 2.0 хувийн хөндлөн хэвгий-гээр замын зорчих хэсгээс зайлуулж, замын хажуугийн шуудуу болон уулын хажуугийн ус таслах шуудуу-гаар цуглуулан, хамгаалалттай, зохицуулалттай байдлаар гадагшлуулна.

Зураг 1. 4 дүгээр хэсгийн ус өнгөрүүлэх хоолойн одоогийн байдал

Зураг 2. 5 дугаар хэсгийн ус өнгөрүүлэх хоолойн одоогийн байдал

Зураг 3. 6 дугаар хэсгийн ус өнгөрүүлэх хоолойн одоогийн байдал

Хүснэгт 6. Ус өнгөрүүлэх хоолой болон солих хоолойн техникийн үзүүлэлт

№	Бодит байршил, км	Төслийн төслийн км / зураг байршил	Зөрүү	Өнцөг	Байршил		Хоолойн төрөл, хэмжээ	Хоолойн урт, тоо хэмжээ
					Уртраг	Өргөрөг		
1	K165+500	K165+497	-3.14	93.00	104.943263	47.664067	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
2	K166+450	K166+459	8.91	98.00	104.933609	47.658397	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
3	K168+100	K168+137	36.92	90.00	104.916191	47.648938	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
4	K169+450	K169+484	34.13	56.00	104.902352	47.641313	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	22 м, 1 ш
5	K170+250	K170+315	64.60	88.00	104.893670	47.636579	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
6	K172+000	K172+113	112.84	95.00	104.875122	47.626301	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
7	K172+400	K172+561	161.44	98.00	104.870731	47.623607	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
8	K172+800	K172+865	64.75	73.00	104.867765	47.621796	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	19 м, 1 ш
9	K174+300	K174+405	104.64	88.00	104.851332	47.613579	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш
10	K174+900	K174+981	81.05	91.00	104.844674	47.610987	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	21 м, 1 ш
11	K175+150	K175+330	179.83	91.00	104.840425	47.609733	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
12	K175+900	K176+032	131.64	92.00	104.831569	47.607655	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	21 м, 1 ш
13	K176+070	K176+250	179.74	80.00	104.828864	47.607015	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	21 м, 1 ш
14	K176+900	K177+039	138.63	86.00	104.818971	47.604677	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	21 м, 1 ш
15	K177+800	K177+986	186.39	93.00	104.807056	47.601797	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
16	K179+300	K179+547	246.50	95.00	104.787612	47.596835	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14.5 м, 1 ш
17	K180+250	K180+505	254.70	99.00	104.775716	47.593766	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш
18	K180+400	K180+638	238.24	94.00	104.774040	47.593351	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш

**А0301 УЛААНБААТАР–АРВАЙХЭЭР ЧИГЛЭЛИЙН 105 КМ ХАТУУ ХУЧИЛТАЙ АВТО ЗАМЫН ЗАСВАР
АРЧЛАЛТЫН АЖЛЫН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

19	K181+800	K182+084	284.15	92.00	104.756060	47.588773	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
20	K184+250	K184+564	313.55	98.00	104.725418	47.580604	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
21	K184+600	K184+904	303.57	108.00	104.433140	47.345033	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
22	K220+500	K220+495	-4.67	91.00	104.444775	47.335117	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
23	K222+750	K222+815	64.64	86.00	104.414349	47.333844	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
24	K223+010	K223+099	88.55	92.00	104.410615	47.334118	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
25	K224+700	K224+826	125.85	92.00	104.388828	47.338793	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
26	K226+600	K226+716	115.81	73.00	104.365094	47.344081	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш
27	K228+800	K228+955	154.84	91.00	104.336970	47.350486	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	20 м, 1 ш
28	K229+250	K229+447	197.42	90.00	104.330777	47.351899	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	22 м, 1 ш
29	K230+500	K230+732	231.78	91.00	104.314229	47.351274	Тэгш өнцөгт хоолой, өргөн 410 см × өндөр 254 см	16.5 м, 1 ш
30	K231+700	K231+945	245.12	108.00	104.298591	47.3490059	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш
31	K242+150	K242+127	-23.41	80.00	104.158850	47.356438	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	22 м, 2 иж бүрдэл
32	K243+070	K243+197	126.55	105.00	104.144737	47.3570349	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	22 м, 1 ш
33	K244+900	K245+050	149.57	90.00	104.120263	47.3583059	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
34	K250+700	K251+378	677.51	84.00	104.036970	47.364000	Тэгш өнцөгт хоолой, өндөр 150 см × өргөн 400 см	9 м, 1 ш
35	K250+800	K251+547	747.36	91.00	104.034795	47.3643579	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш
36	K253+100	K253+916	816.24	94.00	104.004245	47.3692974	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 3 иж бүрдэл
37	K253+800	K254+615	815.25	100.00	103.995228	47.3707306	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 3 иж бүрдэл
38	K254+150	K255+007	857.39	88.00	103.990165	47.3715435	Тэгш өнцөгт хоолой, өндөр 300 см × өргөн 150 см	9 м, 1 ш
39	K254+600	K255+478	878.10	87.00	103.592780	47.222064	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 2 иж бүрдэл
40	K265+100	K265+178	77.79	93.00	103.839088	47.363544	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 2 иж бүрдэл
41	K266+350	K266+413	63.32	93.00	103.819919	47.365195	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15.6 м, 1 ш
42	K267+550	K267+719	168.79	121.00	103.803117	47.362823	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 2 иж бүрдэл
43	K269+600	K269+918	317.50	90.00	103.776420	47.355075	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 2 иж бүрдэл
44	K271+600	K271+879	278.88	80.00	103.752511	47.348174	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
45	K285+800	K285+809	9.29	91.00	103.630359	47.295410	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	17 м, 1 ш
46	K287+990	K288+126	135.82	98.00	103.613644	47.278004	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
47	K289+500	K289+690	189.97	108.00	103.604954	47.265351	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
48	K291+900	K292+085	184.78	104.00	103.608335	47.243916	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
49	K293+500	K293+696	196.20	82.00	103.619201	47.232094	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
50	K296+200	K296+462	262.17	98.00	103.630833	47.210041	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
51	K300+550	K300+910	359.86	89.00	103.624436	47.170253	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15.6 м, 1 ш
52	K300+940	K301+286	346.37	105.00	103.623639	47.166856	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
53	K305+015	K305+336	321.06	101.00	103.615993	47.130833	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
54	K305+800	K306+087	286.97	94.00	103.615745	47.124135	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
55	K307+800	K308+482	682.04	61.00	103.612376	47.103377	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	25 м, 2 иж бүрдэл

56	K308+300	K308+993	692.61	44.00	103.607715	47.100133	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	19 м, 1 ш
57	K308+500	K309+356	855.52	64.00	103.603553	47.098598	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	39 м, 1 ш
58	K308+800	K309+744	944.24	65.00	103.600664	47.095817	Тэгш өнцөгт хоолой, 200×150 см	32 м, 1 ш
59	K309+750	K310+817	1066.74	77.00	103.605264	47.087341	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	32 м, 1 ш
60	K310+400	K311+461	1061.42	135.00	103.602235	47.081858	Тэгш өнцөгт хоолой, 110×160 см	30.2 м, 1 ш
61	K310+900	K311+999	1099.02	123.00	103.599719	47.077219	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 1 ш
62	K311+850	K313+034	1183.79	114.00	103.594927	47.068595	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	17 м, 1 ш
63	K313+100	K314+312	1212.13	92.00	103.589034	47.057902	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
64	K314+100	K315+409	1309.10	94.00	103.583889	47.048676	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	17.7 м, 1 ш
65	K315+200	K316+308	1108.18	82.00	103.579368	47.041148	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
66	K316+900	K318+305	1405.44	83.00	103.574207	47.023618	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 2 иж бүрдэл
67	K326+400	K327+460	1059.95	78.00	103.536970	46.930950	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	18 м, 1 ш
68	K327+400	K327+687	287.39	72.00	103.535140	46.929370	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14.5 м, 1 ш
69	K328+050	K328+436	385.67	84.00	103.528260	46.924620	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15.8 м, 1 ш
70	K328+800	K329+166	365.55	46.00	103.519380	46.922030	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	17 м, 1 ш
71	K329+300	K329+635	335.23	105.00	103.513820	46.920420	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 2 иж бүрдэл
72	K330+450	K330+532	81.65	84.00	103.502720	46.917550	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
73	K330+700	K330+764	64.48	104.00	103.499810	46.917010	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 1 ш
74	K330+900	K330+903	2.59	78.00	103.498090	46.916570	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	16 м, 2 иж бүрдэл
75	K331+030	K331+033	3.44	91.00	103.496770	46.915900	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	14 м, 1 ш
76	K331+400	K331+431	30.56	72.00	103.492230	46.914200	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м, 2 иж бүрдэл
77	K332+150	K332+130	-20.10	71.00	103.483560	46.912100	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м
78	K333+700	K333+663	-36.66	92.00	103.470050	46.904380	Дугуй хоолой, Ø1.0 м	15 м

Ус өнгөрүүлэх хоолойн засвар, арчлалтын төлөвлөлтийг одоо байгаа хоолойн гидравлик нэвтрүүлэх чадварыг ус зүйн тооцоонд үндэслэн үнэлж, мөн замын хөдөлгөөний ачааллын түвшин-ийн судалгаатай уялдуулан боловсруулсан.

1.3.4. Ажиллах хүчний бүрэлдэхүүн

Төслийн хэрэгжилтийн хугацаанд нийт 181 хүртэлх ажилтан ажиллах бөгөөд тэдгээрийн 30 хувь нь орон нутгийн иргэд байна. Ажлыг нийт 10 хэсэгт хуваан хэрэгжүүлнэ. Төслийн хэрэгжилтэд авто замын ашиглалт, арчлалт хариуцсан байгууллагын мэргэшсэн ерөнхий инженер хяналт тавина. Гүйцэтгэгч байгууллагын ажиллах хүчний төлөвлөлтийг дараах хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 7. Ажиллах хүчний төлөвлөлт

№	Албан тушаал	Хүний тоо	Үндсэн чиг үүрэг	Ажиллах хугацаа
Зураг төсөл, төлөвлөлтийн хэлтэс				
1	Ерөнхий инженер	1	Төслийн удирдлага, багийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, чанар болон аюулгүй ажиллагааны хяналтыг хангах	14 сар
2	Зураг төслийн менежер	1	Зураг төслийн багийг удирдах, стандартын шаардлагад нийцлийг хангах	14 сар
3	Зураг төслийн инженер	1	Техникийн зураг, инженерийн шийдэл боловсруулах	14 сар
4	Геотехникийн зураг төслийн мэргэжилтэн	1	Хөрс болон газрын тогтвортой байдлын үнэлгээ хийх	14 сар
5	Материалын инженер	1	Барилгын материалын чанар, стандартын шаардлагад нийцлийг хянах	14 сар
6	Геодезийн инженер	1	Талбайн хэмжилт, судалгаа хийх, өгөгдөл цуглуулах	14 сар
7	Тоо хэмжээний инженер	1	Ажлын тоо хэмжээ гаргах, төсөвлөлт болон төлөвлөлт хийх	14 сар
Төслийн хэрэгжилтийн хэлтэс				
8	Төслийн менежер	1	Төслийг удирдах, өдөр тутмын үйл ажиллагааг зохицуулах	14 сар
9	Төслийн захиргааны ажилтан	1	Баримт бичгийн бүрдүүлэлт, тайлагналыг хариуцах	14 сар
10	Орчуулагч	3	Баримт бичиг болон уулзалтын орчуулга хийх	14 сар
11	Төслийн зохицуулагч	1	Өдөр тутмын үйл ажиллагаа болон багийн харилцаа холбоог зохицуулах	12 сар
12	Хүний нөөцийн менежер	1	Ажилтны бүртгэл, сонгон шалгаруулалт, сургалтын зохион байгуулалтыг хариуцах	12 сар
13	Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний мэргэжилтэн	1	Байгаль орчны нөлөөллийг хянах, тайлагнах	12 сар
14	Нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээний мэргэжилтэн	1	Нийгмийн нөлөөллийг үнэлэх, орон нутгийн иргэдтэй харилцах ажиллагааг зохицуулах	12 сар
15	Эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны мэргэжилтэн	1	ХАБЭА-н шаардлагын хэрэгжилтийг хангах, ослоос урьдчилан сэргийлэх	12 сар
16	Биологийн олон янз байдал, агаарын чанар, дуу чимээ зэрэг чиглэлийн мэргэжилтнүүд	2	Биологийн олон янз байдал, байгаль орчны нөхцөл, агаарын чанар, дуу чимээний үзүүлэлтийг хянах, тайлан боловсруулах	12 сар
17	Байгаль орчны мэргэжилтэн	1	Байгаль орчны стандарт, хууль тогтоомжийн шаардлагад нийцлийг хангах	12 сар
18	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн мэргэжилтэн	1	ХАБЭА-н хэрэгжилтийг хянах, сургалт зохион байгуулах	12 сар
19	Нийгмийн мэргэжилтэн	1	Нийгмийн нөлөөллийг үнэлэх, орон нутгийн иргэдийн оролцоог хангах	12 сар
20	Геодезийн менежер	1	Талбайн хэмжилт, өгөгдөл цуглуулалт, дүн шинжилгээг удирдах	12 сар
21	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан шинжээч	1	БМХ/БД-ын эрсдэлийг тодорхойлох, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ боловсруулах, хэрэгжүүлэх, сургалт, мэдлэг олгох үйл ажиллагаа зохион байгуулах	12 сар
22	Ахлах талбайн инженер	2	Барилгын талбайн үйл ажиллагааг удирдах, зохион байгуулах	12 сар
23	Материалын инженер	1	Материалын чанар, нийцэл болон туршилтыг хянах	12 сар
24	Геодезийн инженер	1	Талбайн хэмжилт, өгөгдөл цуглуулалт, дүн шинжилгээ хийх	12 сар
25	Тоо хэмжээний инженер	1	Материалын тоо хэмжээг тооцоолох, төсөв боловсруулах, төсвийн хяналт	12 сар

			хийх	
26	Авто замын инженер	6	Авто замын зураг төсөл, техникийн шийдэл боловсруулах, чанарын хяналт тавих	20 сар
27	Геодезийн туслах ажилтан	20	Материал зөөвөрлөлт, логистик болон талбайн зохион байгуулалтад дэмжлэг үзүүлэх	20 сар
28	Хучилтын инженер	1	Хучилтын хольцын найрлага боловсруулах, чанарын хяналтыг хангах	10 сар
29	Хучилтын ажлын ахлагч	1	Хучилтын ажлыг талбай дээр зохион байгуулах, гүйцэтгэлд хяналт тавих	10 сар
30	Асфальт дэвсэгч машины туслах оператор	1	Асфальт дэвсэгч машины ажиллагаанд туслах	10 сар
31	Геодезийн техникч	1	Геодезийн хэмжилт хийх, өгөгдөл цуглуулах ажиллагааг зохицуулах	10 сар
32	Геодезийн туслах ажилтан	2	Геодезийн болон инженерийн багт талбайн хэмжилтийн ажилд дэмжлэг үзүүлэх	10 сар
33	Ахлах лаборант	1	Лабораторийн туршилт, шинжилгээний ажлыг удирдах	10 сар
34	Лаборант	1	Туршилт, шинжилгээ хийх, өгөгдөл цуглуулах	10 сар
35	Материалын туслах ажилтан	2	Барилгын материалыг талбай болон үйлдвэрлэлийн бүсэд хүлээн авах, хадгалах, бэлтгэх	10 сар
Ажилчдын түр байр / кемп				
36	Кемпийн менежер	1	Кемпийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдах, зохион байгуулах, багийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих	12 сар
37	Кемпийн цахилгаанчин	1	Кемпийн цахилгаан системийн засвар үйлчилгээ хийх, тоног төхөөрөмж ажиллуулах, цахилгааны аюулгүй байдлыг хангах	12 сар
38	Ахлах тогооч	1	Хоолны цэс төлөвлөх, гал тогооны ажилтнуудыг удирдах, хоол хүнсний чанар, эрүүл ахуйн шаардлагыг хангах	12 сар
39	Туслах тогооч	1	Ахлах тогоочид хоол бэлтгэл болон гал тогооны цэвэрлэгээний ажилд туслах	12 сар
40	Харуул хамгаалалтын ажилтан	2	Кемпийн аюулгүй байдлыг хангах, нэвтрэх хөдөлгөөнийг хянах, зөвшөөрөлгүй нэвтрэхээс урьдчилан сэргийлэх	12 сар
Санхүүгийн хэлтэс				
41	Нярав	1	Бэлэн мөнгө, санхүүгийн анхан шатны бүртгэл, тооцоог хариуцах	10 сар
Үйлдвэрлэлийн байгууламж ба карьер				
42	Асфальт бетон заводын инженер	1	Асфальт бетон үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, технологийн горим, процессын хяналт, чанарын баталгаажуулалтыг хангах	9 сар
43	Асфальт бетон заводын оператор	2	Асфальт бетон үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийг ажиллуулах, хянах	9 сар
44	Эмульс холигчийн оператор	1	Асфальтын эмульс үйлдвэрлэх тоног төхөөрөмжийг ажиллуулах, хянах	9 сар
45	Асфальт заводын жинлэгч	1	Асфальт үйлдвэрлэлд ашиглах түүхий эдийн хэмжээг хэмжих, тохируулах, орцын нарийвчлалыг хангах	9 сар
46	Асфальт заводын туслах ажилтан	6	Асфальт заводын үйл ажиллагаа болон материал зөөвөрлөлтөд ерөнхий дэмжлэг үзүүлэх	10 сар
47	Бутлан ангилах үйлдвэрийн инженер	1	Бутлан ангилах үйлдвэрийн үйл ажиллагааг удирдах, хянах, техникийн болон инженерийн шаардлагад нийцлийг хангах	11 сар

48	Бутлан ангилах үйлдвэрийн оператор	2	Дүүргэгч материал үйлдвэрлэх зориулалттай бутлан ангилах тоног төхөөрөмжийг ажиллуулах, хянах	11 сар
50	Бутлан ангилах үйлдвэрийн туслах ажилтан	8	Бутлан ангилах үйлдвэрийн үйл ажиллагаа болон материал зөөвөрлөлтийн ажилд дэмжлэг үзүүлэх	11 сар
Жолооч, операторууд				
51	Автогрейдерийн оператор	3	Техникийн шаардлагын дагуу зам болон ажлын талбайг тэгшлэх, налуу гаргах, бэлтгэх зориулалтаар автогрейдер ажиллуулах	22 сар
52	Экскаваторын оператор	5	Талбайд ухалт, ачилт, газар шорооны ажил гүйцэтгэхэд экскаватор ажиллуулах	10 сар
53	Дугуйт ачигчийн оператор	7	Материал ачих, тээвэрлэх, ажлын талбайн дотор материалын хөдөлгөөнийг зохицуулах зорилгоор дугуйт ачигч ажиллуулах	22 сар
54	Чичиргээт индүүний оператор	7	Хөрс, хучилт болон асфальтыг шаардлагатай нягтрал, тэгш байдлыг хангах хүртэл нягтруулах зориулалтаар индүү ажиллуулах	10 сар
55	Хийн дугуйт индүүний оператор	2	Асфальт болон далангийн суурь материалыг хийн дугуйт индүүгээр нягтруулах	10 сар
56	Асфальт дэвсэгч машины оператор	4	Техникийн шаардлагын дагуу асфальт бетон үе дэвсэх зориулалттай асфальт дэвсэгч машиныг ажиллуулах	9 сар
57	Битум цацагч машины оператор	1	Замын гадаргууд битумыг жигд цацах зориулалттай тоног төхөөрөмжийг ажиллуулах	9 сар
58	Автосамосвалын жолооч	45	Барилгын материалыг талбай дотор болон гадна тээвэрлэх, буулгах зориулалттай автосамосвал жолоодох	9 сар
59	Чиргүүлтэй хүнд даацын автомашины жолооч	4	Барилгын материал, тоног төхөөрөмжийг хол зайд тээвэрлэх зориулалттай хүнд даацын автомашин жолоодох	22 сар
60	Шатахуун тээврийн автомашины жолооч	1	Барилгын талбайд шатахууныг аюулгүй нийлүүлэх зориулалттай шатахуун тээврийн автомашин жолоодох	12 сар
61	Усны автомашины жолооч	5	Барилгын ажил, нягтруулалт болон тоосжилт дарах ажилд ус нийлүүлэх зориулалттай усны автомашин жолоодох	10 сар
62	Үйлчилгээний автомашины жолооч	4	Төслийн талбайд логистик, техникийн болон үйл ажиллагааны дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний автомашин жолоодох	12 сар
63	Краны оператор	1	Хүнд материал, тоног төхөөрөмжийг аюулгүй өргөх, шилжүүлэх, байрлуулах зориулалттай өргөх төхөөрөмж ажиллуулах	12 сар
Нийт ажиллах хүч		181	Төслийн хэрэгжилтэд оролцох нийт хүний тоо	

Машин механизм, тоног төхөөрөмж болон техникийн нөөц

Төслийн хугацаанд авто замын барилгын ажлыг үе шаттайгаар гүйцэтгэхэд шаардлагатай бүх машин механизм, техникийн нөөц, тоног төхөөрөмжийг ашиглана. Тоног төхөөрөмжийн ашиглалтын хугацааг төслийн хэрэгжилтийн хуваарьтай уялдуулан төлөвлөх бөгөөд ингэснээр далангийн суурь бэлтгэл, асфальт бетон хучилт дэвсэх, материал тээвэрлэх ажлыг чанартай, аюулгүй, тогтоосон хугацаанд гүйцэтгэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Хүснэгт 8. Машин механизм, тоног төхөөрөмж

№	Тоног төхөөрөмжийн нэр	Тоо хэмжээ	Зориулалт / тайлбар	Ашиглах хугацаа
1	Автогрейдер	3	Зам болон талбайг тэгшлэх, суурь бэлтгэх	22 сар
2	Экскаватор	5	Суурь болон авто замын ажилд ухалт, ачилт, материал зөөвөрлөлт хийх	10 сар
3	Дугуйт ачигч	7	Материал ачих, тээвэрлэх	22 сар
4	Чичиргээт индүү	7	Зам болон хучилтын материалыг нягтруулах	10 сар
5	Хүнд даацын ачааны автомашин	45	Материал ачих, тээвэрлэх, буулгах	22 сар
6	Замын хучилт дахин боловсруулагч машин	1	Хуучин хучилтыг дахин боловсруулж, шинэ хучилтын суурь бэлтгэх	9 сар
7	Асфальт дэвсэгч машин	2	Асфальт бетон хучилт дэвсэх	9 сар
8	Хийн дугуйт индүү	2	Асфальт бетон хучилтыг нягтруулах, тэгшлэх	9 сар
9	Булт индүү	2	Асфальт болон замын материалыг нягтруулах	9 сар
10	Битум цацагч	1	Замын гадаргууд битумыг жигд цацах	9 сар
11	Усны автомашин	5	Зам болон талбайг услах, тоосжилт дарах	10 сар
12	Шатахуун тээврийн автомашин	1	Машин механизм, тоног төхөөрөмжийг шатахуунаар хангах	12 сар
13	30 тоннын кран	1	Ачаа өргөх, тоног төхөөрөмж байрлуулах	12 сар
14	Зам барилгын машин	1	Суурь болон хучилтын бэлтгэл ажилд ашиглах	6 сар
15	Хашлага суурилуулах машин	1	Замын аюулгүйн хашлага суурилуулах	6 сар
	Нийт	84		

Авто замын засварын ажлыг хариуцан гүйцэтгэгч байгууллага нь шаардлагатай тохиолдолд ажиллах хүч болон тоног төхөөрөмжийн тоо хэмжээг нэмэгдүүлж болно.

1.4. Төсөл хэрэгжүүлэгч байгууллагын танилцуулга

Чайна Роуд энд Бридж Корпорейшн нь Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын төрийн өмчит аж ахуйн нэгж бөгөөд дэлхийн хэмжээнд тэргүүлэх дэд бүтцийн барилга угсралтын компаниудын нэг юм. Чайна Роуд энд Бридж Корпорейшн нь Олон улсын инженерчлэлийн зах зээлд тэргүүлэх байр суурь эзэлдэг байгууллагуудын нэг бөгөөд авто зам, гүүр, боомт, төмөр зам, нисэх онгоцны буудал, туннель, барилга байгууламж, аж үйлдвэрийн парк зэрэг томоохон хэмжээний төслүүдийг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ хөрөнгө оруулалт, барилга угсралт болон ашиглалтын менежментийн үйлчилгээ үзүүлдэг.

Дэлхийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй байдал: Чайна Роуд энд Бридж Корпорейшн нь Ази, Африк, Европ болон Америк тивийн 60 гаруй улсад үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд Fortune Global 500 жагсаалтад багтдаг China Communications Construction Company (CCCC)-ийн гадаад зах зээл дэх үндсэн платформын үүргийг гүйцэтгэдэг.

Стратегийн зорилт: Тус компани нь БНХАУ-ын “Гадаад зах зээлд гарах” стратеги болон “Бүс ба зам” санаачилгын хүрээнд бизнесийн үйл ажиллагааны цар хүрээг өргөжүүлж, өрсөлдөх чадвараа бэхжүүлсэн.

Бизнесийн төрөл: Чайна Роуд энд Бридж Корпорэйшн нь томоохон төслүүдийг инженерчлэл, худалдан авалт, барилга угсралт (Engineering, Procurement and Construction, EPC) болон төр, хувийн хэвшлийн түншлэл (Public-Private Partnership, PPP) зэрэг загвараар амжилттай хэрэгжүүлсэн туршлагатай.

Хэрэгжүүлсэн томоохон төслүүд:

- Тажикистан-Узбекистаны авто зам;
- Пакистан дахь Каракорамын авто замын засвар, арчлалтын төсөл;
- Мавритани дахь Нуакшоттын Найрамдлын боомт;
- Серби дэх Земун-Борча гүүр;
- Кени дэх Момбаса-Найроби болон Найваша-Кисуму-Малаба чиглэлийн стандарт царигийн төмөр зам;
- Унгар-Сербийн төмөр зам;
- Бүгд Найрамдах Конго Улс дахь Пуэнт-Нуар боомт.

Компанийн алсын хараа: “Бид илүү сайн, илүү холбогдсон дэлхий ертөнцийг бүтээн байгуулна. Бид хотуудыг амьдрахад илүү таатай болгоно. Бид хүмүүст илүү сайн амьдралыг бий болгоно.”

Үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлүүд:

- дэд бүтцийн хөгжил;
- төмөр замын үнэ цэнийн сүлжээ;
- дэд бүтэц болон аж үйлдвэрийн хөрөнгө оруулалт;
- хот байгуулалт болон аж үйлдвэрийн паркийн хөгжил;
- гадаад улс орнуудад хэрэгжүүлэх онцлох барилга байгууламжийн төслүүд.

Ёс зүйн зарчим: Тус компани нь орон нутгийн соёл, хууль тогтоомж, зохицуулалтын шаардлагыг хүндэтгэн мөрдөж, нийгмийн сайн сайхан байдалд хувь нэмэр оруулах, бизнесийн ёс зүйн өндөр стандартыг баримтлах замаар дэлхий дахинд хүндлэгдсэн аж ахуйн нэгж болохыг зорьдог.

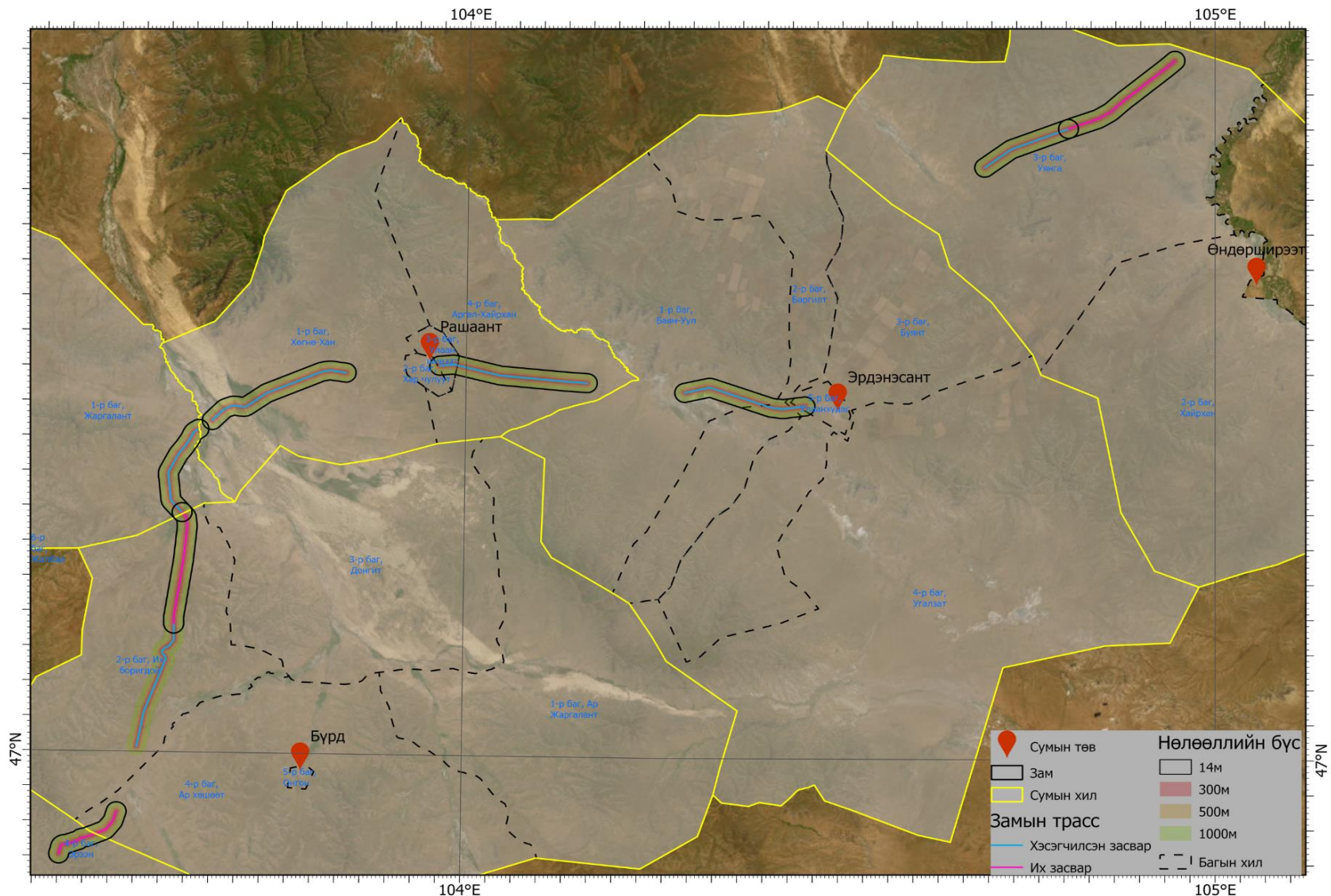
1.5. Төслийн байршлын мэдээлэл

Энэхүү төсөл нь Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын км 138+000-км 350+400 хүртэлх 105 км хэсэгт хэрэгжинэ. Төслийн хүрээнд одоо байгаа авто замын чиглэлийн дагуу их засварын ажил гүйцэтгэнэ.

Хүснэгт 9. Төслийн авто замын трассын байршил

Аймаг	Сум	Авто замын хэсэг, км	Газар зүйн шинж чанар
Төв	Өндөрширээт	138-185 км	Тал хээр болон нам уулс, 1,200-1,600 м
Төв	Эрдэнэсант	185-220 км	Тэгш гадаргатай газар нутаг, хайрга, элсний хуримтлалтай
Булган	Рашаант	220-260 км	Уулархаг хээрийн бүс, 1,400-1,800 м
Архангай	Хашаат	260-300 км	Уулархаг бүс, Хангайн нуруу, 1,600-2,000 м
Өвөрхангай	Бүрд	300-335 км	Тал хээр болон голын хөндий, 1,500-1,800 м
Өвөрхангай	Есөнзүйл	335+000 км-350+400 км	Тэгш гадаргатай газар нутаг, Арвайхээрийн өндөрлөг

**УЛААНБААТАР-АРВАЙХЭЭР ЧИГЛЭЛИЙН А0301 ДУГААРТАЙ УЛСЫН ЧАНАРТАЙ АВТО ЗАМЫН СҮЛЖЭЭНИЙ
105КМ ХЭСЭГТ ИХ ЗАСВАРЫН БОЛОН ЭЭЛЖИТ ЗАСВАР АРЧЛАЛТЫН АЖИЛ ГҮЙЦЭТГЭХ ТӨСЛИЙН БАЙРШЛЫН ЗУРАГ**

Зураг 4. Төслийн талбайн байршлын зураг

Хүснэгт 10. Төслийн байршлын нэгдсэн мэдээлэл

Талбайн төрөл	Цэгийн дугаар	Х координат	Ү координат	Байршил	Ашиглах хугацаа
Авто замын трасс	-	км 138+000- км 350+400	-	Төв аймаг: Эрдэнэсант, Өндөрширээт; Булган аймаг: Рашаант; Архангай аймаг: Хашаат; Өвөрхангай аймаг: Бүрд, Есөнзүйл	Барилгын ажлын хугацаанд буюу 11 сар
Ажилчдын түр байр / кемп	1	442918.89	5244861.28	Сумын төвөөс 34.9 км; авто замын трассаас 0.14 м зайд	-
	2	442835.27	5244892.96		
	3	442917.99	5244768.67		
	4	442827.78	5244796.14		
Чулуу бутлах, холих үйлдвэр	1	442274.33	5245454.16	Сумын төвөөс 34.9 км; авто замын трассаас 0.14 м зайд	-
	2	442294.70	5245392.21		
	3	442231.47	5245361.96		
	4	442207.30	5245427.72		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -1	1	490719.28	5275811.54	Өндөрширээт сум; сумын төвөөс 29 км; авто замын трассаас 0.7 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	490799.36	5275799.45		
	3	490786.21	5275705.77		
	4	490697.32	5275712.83		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -2	1	454839.43	5243411.13	Эрдэнэсант сум; сумын төвөөс 8.2 км; авто замын трассаас 0.742 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	454925.91	5243444.37		
	3	454949.65	5243376.74		
	4	454885.21	5243346.46		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -3	1	442187.11	5245343.46	Эрдэнэсант сум; сумын төвөөс 25 км; авто замын трассаас 0.67 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	442224.53	5245340.29		
	3	442217.33	5245305.00		
	4	442183.42	5245314.86		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -4	1	442138.73	5245482.25	Эрдэнэсант сум; сумын төвөөс 25 км; авто замын трассаас 0.67 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	442113.00	5245439.47		
	3	442128.17	5245417.34		
	4	442305.29	5245543.88		
	5	442261.64	5245586.36		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -5	1	427803.16	5246355.53	Рашаант сум; сумын төвөөс 8 км; авто замын трассаас 0.4 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	427863.28	5246335.46		
	3	427854.22	5246289.66		
	4	427789.34	5246309.85		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -6	1	405508.85	5244097.47	Рашаант сум; сумын төвөөс 18 км; авто замын трассаас 0.385 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	405562.34	5244128.73		
	3	405590.33	5244071.94		
	4	405532.27	5244038.62		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -7	1	397108.12	5230281.46	Бүрд сум; сумын төвөөс 30 км; авто замын трассаас 0.8 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	397168.38	5230247.00		
	3	397149.00	5230150.42		
	4	397055.39	5230192.06		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай -8	1	393856.68	5217051.42	Бүрд сум; сумын төвөөс 21 км; авто замын трассаас 0.04 км зайд	Материал олборлолтын хугацаанд буюу 6-8 сар
	2	393950.25	5217036.08		
	3	393866.51	5216919.77		
	4	393838.29	5216930.79		

Тайлбар: Зай хэмжилтийг авто замын зорчих хэсгийн захаас эхлэн тооцсон болно.

Зураг 5. А0301 улсын чанартай авто замын одоогийн байдал

БҮЛЭГ 2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН СУУРЬ НӨХЦӨЛ

2.1. Байгаль орчны суурь нөхцөл

Байгаль орчны суурь нөхцөлийн үнэлгээ нь энэхүү төсөл, түүнтэй уялдах хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг боловсруулах эхний шатанд төслийн хэрэгжилтийн бүсийн байгаль орчны өнөөгийн төлөв байдлыг тодорхойлох үндсэн зорилготой. Үнэлгээний хүрээнд газар зүйн байршил, геологийн тогтоц, уур амьсгал, агаарын чанар, гадаргын болон газрын доорх усны нөөц, хөрсний бүтэц, бүрэлдэхүүн, ургамлан нөмрөг, амьтны аймаг зэрэг байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг цогцоор нь авч үзнэ.

Мөн тухайн бүс нутгийн хүн амын нийгэм-эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл, хөгжлийн түвшин, нийгмийн эрүүл мэндийн байдал, соёл, түүхийн өвийн төлөв байдлыг хамруулан үнэлнэ. Энэхүү үнэлгээг мэргэшсэн шинжээч, судлаач болон холбогдох мэргэжлийн байгууллагууд шинжлэх ухааны үндэслэлтэй арга зүй, баталгаажсан мэдээлэлд тулгуурлан гүйцэтгэнэ.

Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын их засвар болон ээлжит засварын төсөл нь Төв, Булган, Архангай, Өвөрхангай аймгийн зургаан сумын нутаг дэвсгэрээр дайран өнгөрөх км 138+000-км 350+400 хоорондын 105 км авто замын хэсгийг хамарна. Энэ хэсэг нь Улаанбаатар хотыг Өвөрхангай аймгийн Арвайхээр сумтай холбох нийт 430 км авто замын дунд хэсэгт байрлана.

Төслийн авто замын трассын физик-газар зүйн нөхцөлийг доор мэргэжлийн түвшинд дэлгэрэнгүй тодорхойлов. Энэхүү мэдээлэл нь Монгол Улсын Үндэсний газар зүйн мэдээллийн сан, геологийн судалгааны материал, JICA-ийн авто замын салбарын тайлан, Google Maps болон бусад албан эх сурвалжид үндэслэсэн болно.

2.2. Физик-газар зүйн нөхцөл

Газарзүйн байршил ба засаг захиргааны хувиар: Төслийн хамрах хүрээний 105 км-ийн хэсэг (км 138+000-км 350+400) нь Төв аймгийн Өндөрширээт, Эрдэнэсант сумууд, Булган аймгийн Рашаант сум, Архангай аймгийн Хашаат сум болон Өвөрхангай аймгийн Бүрд, Есөнзүйл сумын засаг захиргааны нэгжүүдийг хамарна.

Байгалийн бүс бүслүүр: Монгол орны хойноос урагш 1200 км үргэлжлэх өргөн уудам газар нутаг нь нийтдээ 4 байгалийн бүс, өндрийн 2 бүслүүрт ангилагддаг. Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн авто зам нь Монгол орны бүс, бүслүүрийн хувьд бүхэлдээ Хээрийн бүсэд хамаарна. Хээрийн бүс нь дотроо нугат хээр, жинхэнэ хээр, хуурай хээр гэсэн 3 дэд бүсээс бүрдэх бөгөөд энэхүү дэд бүсийн ялгаа нь Монголын Дорнод талаас баруун тийш Хангайн нурууны зүүн үзүүр хүртэл тод илэрдэг. Түүнээс баруун тийш Ханхөхийн нуруу хүртэл хэсэгт нугат хээр огт үгүй болж хуурай хээр давамгайлна.

Физик газарзүйн мужлал: Тус бүс нутаг нь Хангайн уулт их мужийн Туул-Тарнын голын савын дэд мужид багтах бөгөөд Монгол орны газар нутгийн 6.5% буюу 102.2 мянган км²-ийг хамарна. Орхон-Туулын савын бэсрэг уулсын муж нь Хангай ба Хэнтийн уулсын хооронд байрлах ба Орхон-Хануй, Орхон-Ерөө, Туул-Тарнын сав гэсэн 3 дэд мужид хуваагдана. Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн 105 км замын их засвар хийх талбай нь Туул-Тарнын голын савд бүрэн хамрагдана.

Гадаргын хувьд 1400-1800 м өндөр дундаж, нам уулс; 600-1100 м-ийн голын хөндий, хотгор тогтоцтой. Туул гол энэхүү хэсгээр Заамарын нурууг тойрон урсаж, тектоник

хагаралын нөлөөгөөр чиглэлээ өөрчилдөг. Голын хөндий нь 0.6-2.5 км өргөн, хайрцаг хэлбэрийн хөндлөн огтлолтой, хуримтлал ба элэгдэл-хуримтлалын гадарга давамгайлсан.

Ландшафт нь умардын хуурай хээрийн шинжтэй: нам уул, цав толгод, дэнж бүхий тэгш бус хөндий, нугын ландшафт нь голын голдирол дагуу тасалдан байрлана. Ургамалжилтад нугын бургасан төгөл, алаг өвс-улалж, дэрс-түнхт, үетэн-улалжит бүлгэмдлүүд зонхилно.

Газрын гадаргын хэлбэр ба рельеф

А0301 авто зам нь Монголын төв болон баруун өмнөдийн тал хээр-хагас уулархаг бүсийг дайран өнгөрдөг. Замын дагуух рельеф сум бүрт дараах байдлаар илэрнэ.

Төв аймаг (Өндөрширээт, Эрдэнэсант сум)

- Рельеф: Тал хээр, нам уулс (1,200-1,600 м).
- Онцлог: Тэгш тал, намхан толгод давамгай. Хайрга, элсний хуримтлалтай хэсэг бий. Хуучин карьерийн талбайтай тул тоосжилт, элэгдэл үүсэх эрсдэлтэй.
- Геоморфологи: Хөндийн хальс, хуримтлагдмал тал, жижиг гол горхины сүлжээ. Газар хөдлөлтийн бүс: 7 балл.

Булган аймаг (Рашаант)

- Рельеф: Хагас уулархаг тал хээр (1,400-1,800 м).
- Онцлог: Рашаантын гол зэрэг жижиг гол горхи оршино.
- Геоморфологи: Хуримтлагдмал тал, уулын хормой, жижиг хөндий.

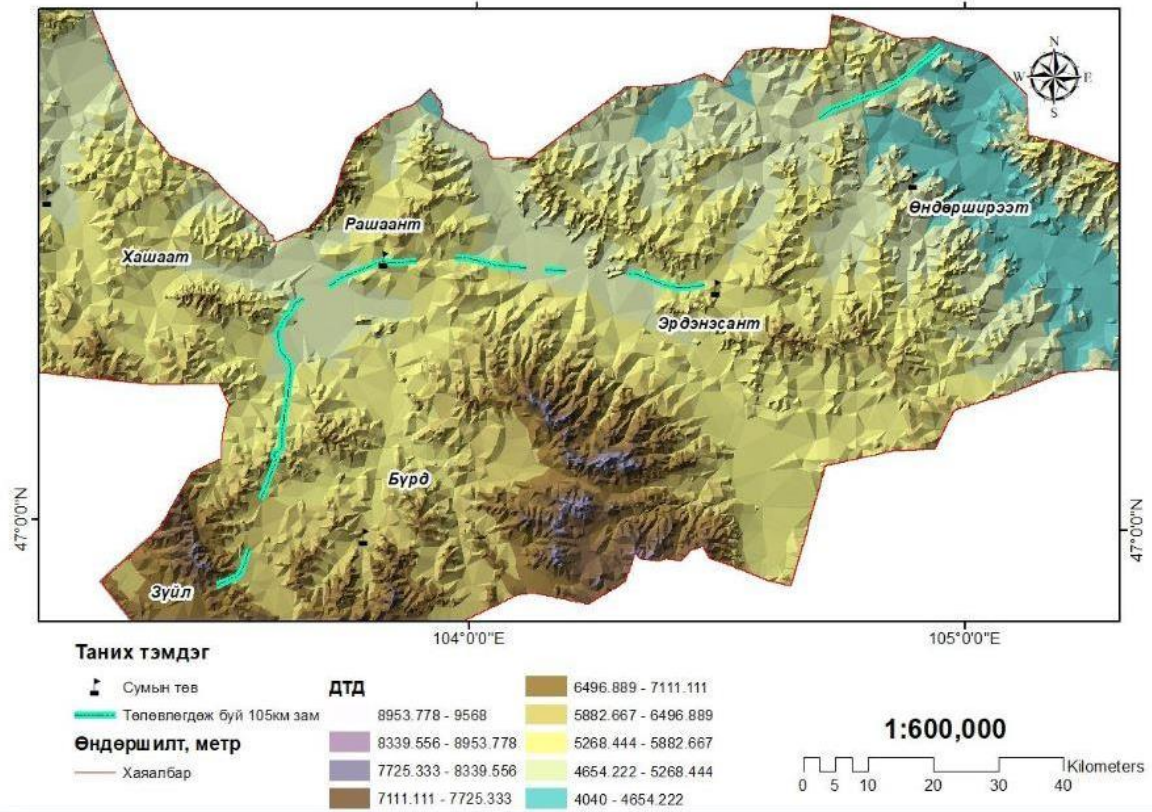
Архангай аймаг (Хашаат)

- Рельеф: Уулархаг-хагас уулархаг бүс (1,600-2,000 м).
- Онцлог: Хангайн нурууны нөлөөгөөр рельеф илүү хэрчигдсэн, чулуурхаг хөрс зонхилно.
- Геоморфологи: Уулын хормой, хөндийн хальс, гол горхины хөндий.

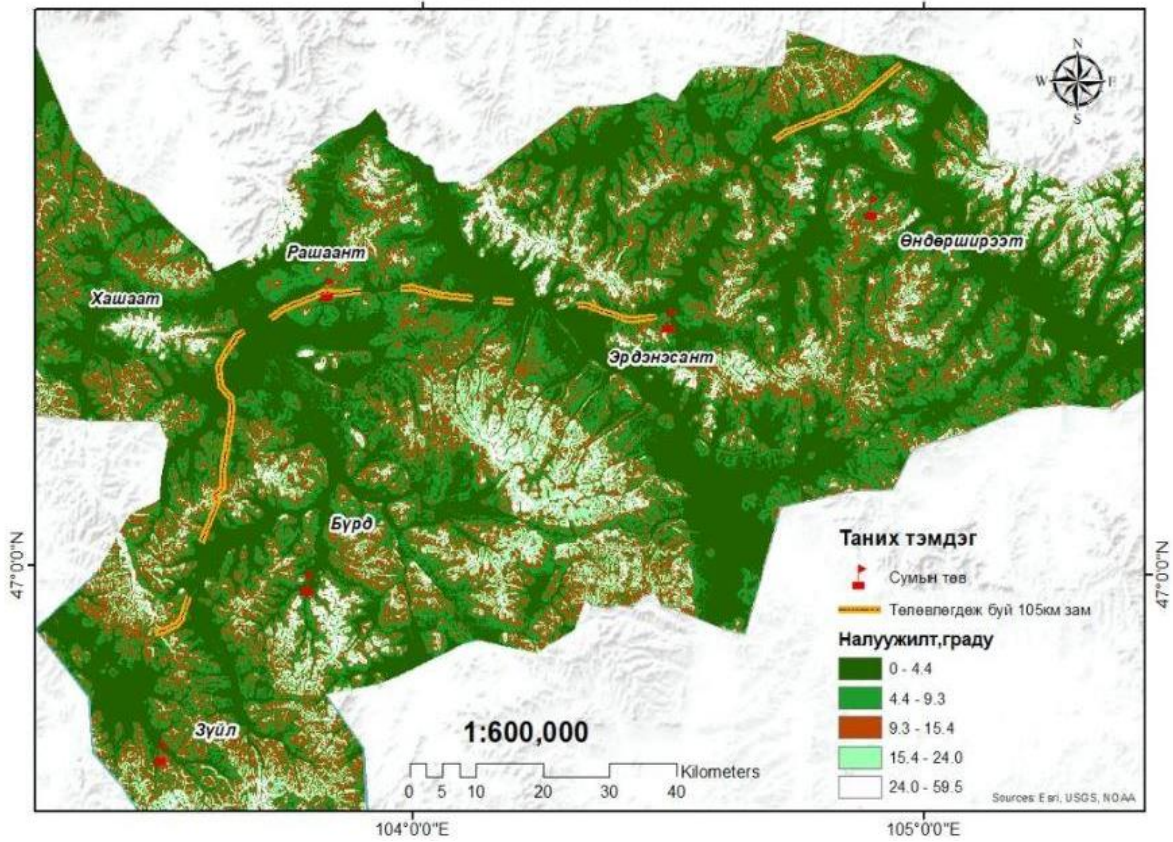
Өвөрхангай аймаг (Бүрд, Есөнзүйл)

- Рельеф: Тал хээр, нам уулс (1,500-1,800 м).
- Онцлог: Бүрдэд голын хөндий, хуримтлагдмал тал; Есөнзүйлд тэгш тал давамгай.
- Геоморфологи: Хөндийн хальс, хуримтлагдмал тал, жижиг голын хөндий.

Геологийн нөхцөл: Замын трассын геологийн нөхцөл нь Монгол Улсын төв болон баруун өмнөд хэсгийн геологийн онцлогт хамаарна. Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 замын 105 км-ийн хэсэг нь Төв, Булган, Архангай, Өвөрхангай аймгуудын 6 сумын (Өндөрширээт, Эрдэнэсант, Рашаант, Хашаат, Бүрд, Есөнзүйл) нутаг дэвсгэрийг хамарна. Физик газар зүйн нөхцөл нь тал хээр, хагас уулархаг рельеф, хайрга-элсэрхэг хөрс, жижиг голын хөндий, эрс тэс уур амьсгал, хээр талын ургамлын бүрхэвчтэй.

Зураг 6. Төслийн талбайн өндөршлийн зураг

Зураг 7. Төслийн талбайн налуужилтын зураг

2.3. Уур амьсгал

Төв аймгийн уур амьсгалын горим

Эрдэнэсант сум нь далайн түвшнээс 1200-1500 м өндөрт орших тал хээрийн бүсэд орших бөгөөд хуурай, салхи шуурга бүхий уур амьсгалтай. 2020-2025 оны цаг уурын мэдээллээс үзэхэд температур тогтмол өсөх чиглэлтэй (жилд дунджаар $+0.5^{\circ}\text{C}$ нэмэгдсэн) бөгөөд 2024 он хамгийн дулаан ($+1.9^{\circ}\text{C}$), 2021 он хамгийн хүйтэн жил байв. Улирлын хувьд өвөл $-24\dots-12^{\circ}\text{C}$ хүйтэн, 2023-2024 онд дулаарах хандлагатай. Хавар болон зун ОЖД-аас $1.5-3^{\circ}\text{C}$ дулаан, $\geq 25-30^{\circ}\text{C}$ халуун өдрийн тоо 12-20%-иар өссөн.

Хур тунадас жилд 260-390 мм бөгөөд ихэнх жилд ОЖД-аас 10-20% ахиу байсан үзүүлэлттэй байна. 2024 он хамгийн их тунадастай (385 мм), 2022 он хамгийн бага (290 мм) байсан. Тунадасны 60-65% нь зуны улиралд ордог ба хүчтэй аадар бороо, мөндөртэй өдрүүд жилдээ 1-3 удаа тохиосон байна.

Салхины жилийн дундаж $3.3-3.6$ м/с бөгөөд хаврын улиралд хамгийн хүчтэй ($4.6-4.8$ м/с) байдаг. 2020-2025 онд салхины дундаж хурд ОЖД-аас 0.3 м/с-ээр их, шороон шургын давтамж 10-15%-иар өссөн байна.

Цасан бүрхүүл ихэнх жилд 1-10 см-ийн зузаантай, зарим жилд (2021, 2023) ОЖД-аас 20-30% ахиу цас орж зудархуу нөхцөл бүрдсэн байна. 2020-2025 онд аюултай цаг агаарын үзэгдэл тогтмол давтагдсан бөгөөд салхи, шороон шуурга жилд 12-20 удаа тохиож, зуны аадар бороо, үерийн давтамж 3-5 удаа хүрсэн. Мөндөр VII-VIII саруудад 1-2 удаа орж, замын бүтээн байгуулалтын ажлыг тодорхой хэмжээнд хүндрүүлсэн. Энэ хугацаанд цаг агаарын нөлөөллөөс улбаатай нийт 120 сая төгрөгийн хохирол учирчээ.

Булган аймгийн уур амьсгалын горим

Рашаант сум нь Хангайн нурууны өвөрт, тал хээрийн бүсэд, далайн түвшнээс 1100-1300 м өндөрт байрлах ба хуурай, өвөл нь хүйтэн, зун нь сэрүүн уур амьсгалтай. Өдөр шөнийн температурын хэлбэлзэл ихтэй, хаврын улиралд салхи, шороон шуурга ихээр ажиглагддаг. Энэхүү үнэлгээ нь 2020-2025 оны өгөгдөл болон WMO стандарт (ОЖД 1991-2020)-д тулгуурласан болно.

2020-2025 онд жилийн дундаж температур $+0.5^{\circ}\text{C}$ -аар өссөн үзүүлэлттэй байгаа ба 2023-2024 онд дулаарал хамгийн тодорхой илэрсэн (ОЖД-аас $+1.0\dots+1.8^{\circ}\text{C}$ дулаан). 2024 он хамгийн дулаан ($+1.6^{\circ}\text{C}$), 2021 он хамгийн хүйтэн (-0.1°C) жил байсан гэж бүргэгдсэн байна. Улирлын хувьд өвөл $-22\dots-12.5^{\circ}\text{C}$, үнэмлэхүй хүйтэн -39.2°C (2021) хүртэл буурч байсан бол хавар, зун, намрын улиралд дулаарах хандлага давамгайл бөгөөд халуун өдрийн тоо ($\geq 20-30^{\circ}\text{C}$) 8-15%-иар нэмэгджээ.

Жилийн хур тунадасны хэмжээ 310-370 мм-ийн хооронд хэлбэлзэнэ. 2024 он хамгийн их тунадастай байсан (370 мм). Улирлын хувьд нийт хур тунадасны 70-80% нь VI-VIII сард орох ба энэ хугацаанд аадар бороо, мөндрийн давтамж өссөн. 2023-2024 онд IX сард намрын тунадас 20-30%-иар ахиу бүртгэгдсэн.

Салхины дундаж хурд 2020-2025 онд $2.9-3.6$ м/с-ийн хооронд байгаа бөгөөд хаврын улиралд хамгийн хүчтэй ($4.2-5.2$ м/с) байдаг. Зонхилох чиглэл өвөлд баруун, баруун хойд, хавар баруун өмнөд чиглэл давамгайлна. Шороон шуурганы давтамж жилд 15-22 удаа бөгөөд 2023-2024 онд эрчим, давтамж өсөж, 2024 оны IV сард хамгийн хүчтэй шуурга ($15-18$ м/с) ажиглагдсан байна.

Архангай аймгийн уур амьсгалын горим

Хашаат сум нь Архангай аймгийн хойд хэсэгт, Хангайн нурууны өвөрт далайн түвшнээс 1800-2200 м өндөрт байрлах ба уур амьсгал нь хүйтэн, урт өвөлтэй, богино бөгөөд

сэрүүн зунтай, хуурай шинж давамгайлдаг. Өдөр-шөнийн температурын хэлбэлзэл ихтэй, хаврын улиралд салхи, шороон шуурга элбэг тохиолдоно.

2020-2025 онд жилийн дундаж температур $+0.4^{\circ}\text{C}$ -аар нэмэгдэж, 2023-2024 онд хамгийн ихээр дулаарсан ($+1.2^{\circ}\text{C}$) үзүүлэлттэй байдаг байна. Харин хамгийн хүйтэн жил нь 2021 байсан буюу дундаж температур -0.3°C , 2024 он хамгийн дулаан жил байсан.

Жилийн хур тунадас 300-330 мм-ийн хооронд хэлбэлзэх ба нийт тунадасны 70-75% нь зун (VI-VIII) сард төвлөрдөг. 2020, 2023, 2024 онд богино хугацааны хүчтэй аадар бороо, мөндөр 2-4 удаа давтамжтай орж, ОЖД-аас 15-35%-иар ахиу тунадас бүртгэгдсэн. Хавар, намрын улиралд тунадас орох нь бага боловч 2023, 2024 оны IX сард бороо их хэмжээгээр орсон.

Салхины дундаж хурд 2020-2025 онд 3.1-3.6 м/с байсан ба хаврын улиралд хамгийн хүчтэй буюу 4.6-5.2 м/с хүртэл салхилдаг. Аймгийн хэмжээнд баруун болон баруун өмнөд чиглэлийн салхи зонхилох ба шороон шуурга жилд 15-20 удаа тохиолдоно. 2023-2024 онд давтамж 18-22 удаа болж нэмэгдсэн ба хамгийн хүчтэй шуурга 2024 оны IV сард 15-18 м/с хүрсэн байдаг.

Өвөрхангай аймгийн уур амьсгалын горим

Бүрд сум нь Өвөрхангай аймгийн баруун хойд хэсэгт, Хангайн уулархаг бүсээс говийн хуурай бүс рүү шилжих үеийн зааг нутагт оршдог бөгөөд далайн түвшнээс 1500-1800 метрийн өндөрт байрлана. Уур амьсгалын хэв шинж нь Хангайн сэрүүн, говийн хуурай өвөрмөц шинжийг хослуулсан, эрс тэс континенталь буюу улирлын ба температурын хэлбэлзэл ихтэй, хур тунадас бага, ууршилт өндөртэй байдлаар тодорхойлогдоно. Хаврын хуурайшилт ихтэй тул шороон шуурга тогтмол ажиглагддаг.

2020-2025 оны хооронд Бүрд сумын жилийн дундаж температур $-0.8...+0.2^{\circ}\text{C}$ -ийн хооронд хэлбэлзсэн үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд цаашид дулаарах чиг хандлага ажиглагдаж байна. 2021 он хамгийн хүйтэн (-0.8°C), харин 2024 он хамгийн дулаан ($+0.2^{\circ}\text{C}$) жилээр тэмдэглэгдэв. Улирлаар авч үзвэл өвлийн температур $-17.5...-18.5^{\circ}\text{C}$ -ийн хооронд хэлбэлзэж, 2021 оны нэгдүгээр сард -35.8°C хүртэл хүйтэрсэн бол 2023-2024 онд өвөл ОЖД-тай харьцуулахад $+0.5...+1.0^{\circ}\text{C}$ -аар дулаан байв.

Бүрд сумын жилийн хур тунадасны хэмжээ 2020-2025 онд 220-260 мм-ийн хооронд хэлбэлзсэн бөгөөд хур тунадасны 70-80% нь зун ордог. 2023, 2024 онуудад хүчтэй аадар, богино хугацааны их тунадас ОЖД-аас 15-30% их бүртгэгдсэн. Харин өвөл болон хаврын тунадас маш бага (0.5-12 мм) тул хөрсний чийг хурдан алдагдаж, хаврын хуурайшилт, салхины элч нэмэгддэг.

2020-2025 онд салхины жилийн дундаж хурд 3.2-5.0 м/с-ийн хооронд өсөх хандлагатай байсан бөгөөд хаврын улиралд хамгийн хүчтэй (4.8-6.0 м/с) салхи зонхилж, жил бүр 18-25 удаагийн шороон шуурга бүртгэгдсэн. 2023-2024 онд шороон шуурганы давтамж 20-25 удаа хүрч, хамгийн хүчтэй үе нь 2024 оны IV сар (16-20 м/с) байв.

2.4. Агаарын чанар

Бид төслийн агаарын чанарын хэмжилт судалгааны үр дүнг 2025 оны 08-р сарын 31, 09-р сарын 04-ны өдрүүдэд хийсэн хээрийн судалгааны үр дүнд тулгуурлан тодорхойллоо. Монгол улсын агаарын чанарын MNS 3384:1982 (Сорьц авах ерөнхий шаардлага) стандартын дагуу нэг агшны хөндлөн огтлолт судалгааны загвараар тухайн нөхцөл дэх агаараас уртраг өргөргийн тодорхой солбилцолд ерөнхий тоос,

тоосонцрын сорьцыг Dusttrak, дуу шуугианы тархалтыг Environment meter N09AQ багажаар тус тус 6 цэгт хэмжилт хийсэн болно.

Хүснэгт 11. Агаарын чанарын хэмжилт хийсэн цэг

Цэг	Уртраг	Өргөрөг
1	104°55'48"	47°39'35"
2	104°21'29"	47°20'46"
3	104°2'9"	47°21'52"
4	103°45'16"	47°20'56"
5	104°11'7"	47°21'19"
6	103°32'13"	46°55'52"

2.4 Тоосжилт

Төслийн талбай дахь тоосонцрын хэмжээг тодорхойлохдоо гадна болон дотор орчны агаарын чанарыг шууд хэмжих зориулалт бүхий хэмжээг Aeroqual Series 500 төхөөрөмжийг ашигласан. PM10 ($\leq 10 \mu\text{m}$ тоосонцор)-ын хэмжилтийн үр дүнгээс харахад MNS 4585:2025 стандартын утгаас давсан үзүүлэлтгүй бөгөөд стандартын утгатай харьцуулахад 90 дахин бага байна. PM2.5 ($\leq 2.5 \mu\text{m}$ нарийн ширхэгт тоосонцор)-ын хувьд хэмжилтийн үр дүнгээс MNS 4585:2025 стандартын утгаас давсан үзүүлэлт илрээгүй боловч цэг-4 дээр $10 \mu\text{g}/\text{m}^3$ хүртэл бусад цэгээс харьцангуй өндөр утга илэрсэн байна.

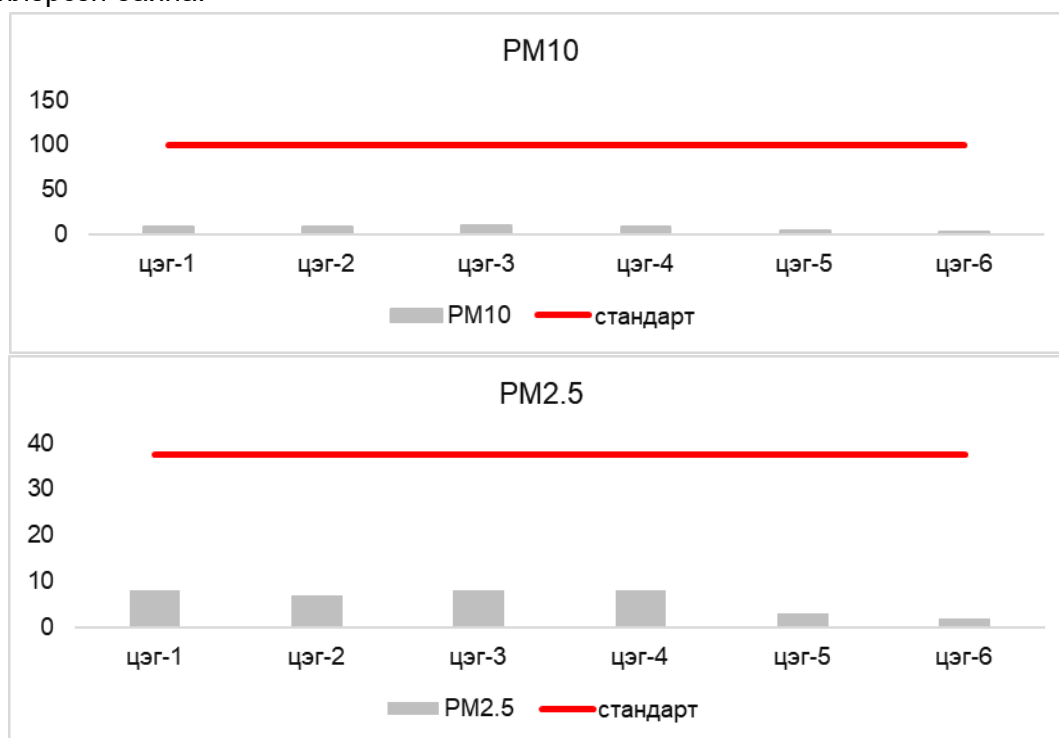

График 1. PM10 болон PM2.5 тоосонцрын хэмжилт

2.5. Физик бохирдлын хүчин зүйлс

2.5.1. Дуу чимээ

Төслийн нөлөөллийн бүс дэх физик орчны одоогийн суурь төлөв байдлыг тодорхойлох, барилгын ажлын үе шатанд нэмэлт хяналт, зохицуулалт шаардагдаж болзошгүй байршлыг тогтоох зорилгоор дуу чимээний суурь түвшний хяналт-шинжилгээг гүйцэтгэсэн. Дуу чимээний судалгаа нь авто замын чиглэлийн дагуу хийгдсэн физик бохирдлын өргөн хүрээний үнэлгээний бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд уг үнэлгээнд агаарын түгээмэл бохирдуулагч бодис болон орчны цацрагийн түвшний хэмжилт мөн хамрагдсан болно.

Судалгааг 2025 онд Төв аймгийн Өндөрширээт, Эрдэнэсант сум, Булган аймгийн Рашаант сум, Архангай аймгийн Хашаат сум, Өвөрхангай аймгийн Бүрд, Есөнзүйл

сумдын нутаг дэвсгэрт байрлах нийт зургаан хяналт-шинжилгээний цэгт гүйцэтгэсэн. Барилгын ажил эхлэхээс өмнөх суурь нөхцөлийг заагч байдлаар тогтоох зорилгоор талбай дээр зөөврийн хэмжилтийн багаж, түүний дотор дууны түвшин хэмжигч ашиглан хэмжилт хийсэн.

Одоогоор бэлэн байгаа дуу чимээний өгөгдөл нь хяналт-шинжилгээний цэгүүд дэх суурь дууны түвшинг заагч байдлаар илэрхийлж байгаа боловч уг өгөгдлийг одоогийн байдлаар өдрийн болон шөнийн цагийн стандарттай нийцлийн үнэлгээ хийхэд хангалттай найдвартай гэж үзэх боломжгүй байна. Учир нь эх бүртгэлд хэмжигдсэн утга тус бүр нь өдрийн хэмжилт, шөнийн хэмжилт, эсхүл нэгтгэсэн дундаж утга болохыг тодорхой заагаагүй бөгөөд иш татсан өдөр/шөнийн стандарт утгуудыг холбогдох үндэсний стандарттай тулган баталгаажуулах шаардлагатай байна.

Иймд доорх хүснэгтэд дуу чимээний суурь хэмжилтийн үр дүнг зөвхөн тухайн үеийн одоогийн нөхцөлийг илэрхийлэх заагч суурь үзүүлэлт байдлаар танилцуулж байна. Өдрийн болон шөнийн цагийн стандарттай албан ёсоор харьцуулах үнэлгээг зөвхөн хэмжилтийн утга тус бүрийн хамаарах хугацааг талбайн анхан шатны бүртгэлээр баталгаажуулж, тухайн хэмжилтэд мөрдөх холбогдох стандартыг зөв оноосны дараа хийх шаардлагатай. Баталгаажуулалт хийгдэх хүртэлх хугацаанд эдгээр суурь үр дүн нь авто замын чиглэлийн дагуу дуу чимээний өртөлтийн түвшин харилцан адилгүй, зарим хяналт-шинжилгээний цэгт одоогийн дуу чимээний түвшин бусад цэгээс харьцангуй өндөр байгааг харуулж байна. Ийм байршлуудыг, ялангуяа мэдрэмтгий хүлээн авагчид байж болзошгүй хэсгүүдэд, барилгын ажлын үеийн дуу чимээний хяналт-шинжилгээ болон бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх тэргүүлэх байршилд тооцно.

Хүснэгт 12. Хяналт-шинжилгээний цэгүүд дэх дуу чимээний заагч суурь түвшин

Хяналт шинжилгээний цэг	Хэмжигдсэн утга, дБА	Суурь нөхцөлийн тайлбар
Цэг 1	68.1	Бусад хяналт-шинжилгээний цэгтэй харьцуулахад суурь дуу чимээний түвшин харьцангуй өндөр. Барилгын ажлын үеийн хяналт-шинжилгээний тэргүүлэх байршилд тооцно.
Цэг 2	45.6	Суурь дуу чимээний түвшин дунд зэрэг.
Цэг 3	60.2	Суурь дуу чимээний түвшин нэмэгдсэн үзүүлэлттэй. Барилгын ажлын үеийн хяналт, зохицуулалтыг тэргүүлэх байдлаар хэрэгжүүлэх шаардлагатай.
Цэг 4	31.1	Суурь дуу чимээний түвшин бага.
Цэг 5	56.7	Суурь дуу чимээний түвшин дунд зэрэг нэмэгдсэн.
Цэг 6	31.1	Суурь дуу чимээний түвшин бага.

Тайлбар: Хэмжигдсэн утга тус бүрт хамаарах хэмжилтийн хугацаа эх бүртгэлд тодорхой тусгагдаагүй, мөн иш татсан өдөр болон шөнийн цагийн стандарт утгуудыг эцэслэн баталгаажуулах шаардлагатай тул энэ хэсэгт өдрийн болон шөнийн стандарттай албан ёсны харьцуулалт оруулаагүй болно. Талбайн бүртгэлийг баталгаажуулсны дараа дуу чимээний нийцлийн эцсийн хүснэгтэд хяналт-шинжилгээний цэг тус бүрээр хэмжилтийн огноо, цаг, холбогдох цагийн ангилал, мөрдөх стандарт болон нийцлийн үр дүнг тусгана.

2.5.2. Хог хаягдлын менежмент

Төслийн талбай дахь хог хаягдлын менежментийн үйл ажиллагааг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2018 оны 11 дүгээр сарын 17-ны өдрийн А/443 дугаар тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Энгийн хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаанд

тавигдах ерөнхий шаардлага"-д нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ. Хог хаягдлыг дараах гурван ангиллаар ангилна. Үүнд:

- Аюулгүй буюу энгийн хог хаягдал;
- Дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдал;
- Аюултай хог хаягдал.

Хүснэгт 13. Ангилан ялгах хог хаягдлын ангилал

Аюулгүй буюу энгийн хог хаягдал	Дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдал	Аюултай хог хаягдал
<ul style="list-style-type: none"> - Хоол хүнсний хаягдал; - жимс, хүнсний ногооны хальс, үлдэгдэл; - яс; - хэрэглэсэн хоолны тос; - аюултай болон дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдлаас бусад хаягдал 	<ul style="list-style-type: none"> - Цаас: цэвэр эсхүл бага зэрэг бохирдсон сонин, сэтгүүл, дэвтэр, албан бичгийн цаас, сав баглаа боодлын цаас, картон, сүү, жүүсний тетра пак савлагаа; - хуванцар: төрөл бүрийн ундааны сав, 0.025 мм-ээс дээш зузаантай гялгар уут, кетчуп, ургамлын тосны сав, шампунь, угаалгын бодисын сав зэрэг сав баглаа боодол; - хөнгөн цагаан, төмөр, бусад металл, зэс, гууль болон тэдгээрээр хийсэн бүтээгдэхүүн; - шил: бүх төрлийн шилэн сав, шилэн бүтээгдэхүүн; - лааз; - мод болон модон материал; - хувцас, нэхмэл эдлэл; - резин болон түүнтэй төстэй материал; - өвс, модны хаягдал 	Хортой, идэмхий, исэлдүүлэгч, шатамхай эсхүл тэсрэмтгий шинж чанартай, хүн, амьтан, ургамал, тэдгээрийн нөхөн үржил болон байгаль орчны тогтвортой байдалд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй хаягдлыг аюултай хог хаягдалд хамааруулна.

Гүйцэтгэгч нь хог хаягдлын менежментийн цаашдын арга хэмжээг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, талбай дээр хог хаягдлыг ангилан ялгах нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийт ажилтнуудад холбогдох зааварчилгаа, сургалт өгөх үүрэгтэй. Төслийн үйл ажиллагаанаас үүсэх хог хаягдлыг үүсэх эх үүсвэрээр нь ангилна.

Хүснэгт 14. Төслийн үе шатанд үүсэх хог хаягдлын төрөл

№	Хог хаягдлын төрөл	Үүсэх эх үүсвэр	Менежмент	Зохицуулалт
БАРИЛГЫН АЖЛЫН ҮЕ ШАТ				
1	Барилгын хог хаягдал	Барилгын материалын үлдэгдэл	Орон нутгийн Засаг даргын Тамгын газартай гэрээ байгуулж, зөвшөөрөгдсөн цэгт зайлуулна.	Хог хаягдлын тухай хууль болон хог хаягдлыг цуглуулах, ангилах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, дахин ашиглах, устгах, булшлахтай холбоотой журам
2	Ахуйн хатуу хог хаягдал	Ажилчдын өдөр тутмын үйл ажиллагаа		Энгийн хог хаягдлын менежментэд тавигдах ерөнхий шаардлага
3	Ахуйн шингэн хаягдал	Ажилчдаас үүсэх бохир ус	Мэргэшсэн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагатай гэрээ байгуулж, цуглуулан зайлуулна.	Бохир ус зайлуулах болон хадгалах системд тавигдах стандарт
4	Аюултай хог хаягдал	Машин механизмын тос, шатахуун болон тэдгээрээр бохирдсон	Аюултай хог хаягдал эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллагатай гэрээ байгуулна.	Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон тайлагнах журам

		материал		
АШИГЛАЛТЫН ҮЕ ШАТ				
5	Төслийн талбай, кемп болон байгууламжаас үүсэх ахуйн/ердийн хог хаягдал	Барилгын ажлын дараах үе шатанд	Орон нутгийн засаг захиргаатай байгуулсан гэрээний дагуу төслийн талбайг цэвэрлэж, хог хаягдлыг хот, суурин газрын нэгдсэн хогийн цэгт хүргэж зайлуулах	Холбогдох аюултай хог хаягдлын тухай дүрэм журмын дагуу удирдан зохион байгуулах / зохицуулах
6	Аюултай хог хаягдал			

2.5.3. Хог хаягдлыг ангилан ялгах

Төслийн хэрэгжилтийн явцад хатуу хог хаягдлыг дараах шаардлагыг хангасан хогийн сав ашиглан ангилан ялгаж, боловсруулж, тээвэрлэнэ. Үүнд:

- хогийн савны ангилал;
- өнгөний кодчиллын стандарт;
- хийц, загвар болон төрөл;
- байрлуулах байршил;
- талбайн хэмжээний шаардлага;
- хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн шаардлага.

Хогийн сав нь дор хаяж дараах төрлийн хог хаягдлыг ангилан цуглуулах боломжтой байна. Үүнд:

- дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдал;
- дахин боловсруулах боломжгүй хог хаягдал;
- органик буюу хүнсний хаягдал.

Хүснэгт 15. Хог хаягдлыг ангилан ялгах өнгөний кодчиллол

№	Хог хаягдлын төрөл	Өнгө	Өнгөний код, СМҮК
1	Хуванцар болон гялгар уут		C-84, M-11, Y-98, K-1
2	Металл, хөнгөн цагаан лааз, шил		C-0, M-60, Y-100, K-0
3	Цаас		C-88, M-52, Y-0, K-0
4	Органик буюу хүнсний хаягдал		C-42, M-68, Y-94, K-46
5	Бусад хог хаягдал		C-0, M-0, Y-0, K-85
6	Ахуйн аюултай хог хаягдал		C-2, M-0, Y-94, K-0

Энгийн болон дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдал цуглуулах зөөврийн сав нь дараах ерөнхий шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

- хогийн савыг бат бөх, галд тэсвэртэй материалаар хийж, зэврэлтээс хамгаалсан байна;
- хог цуглуулах тасалгаа бүрд дахин боловсруулах хог хаягдлын төрлийг илэрхийлсэн стандарт тэмдэглэгээ болон өнгөний кодыг тодорхой байршуулсан байна;
- хогийн сав нь хог хаягдлыг ангилан ялгах, цуглуулах, ачих, тээвэрлэх технологитой нийцсэн байна;
- хог хаягдал салхинд хийсэх, борооны ус хуримтлагдах, шүүрэл үүсэхээс сэргийлсэн таг эсхүл хаалттай байна;
- органик хог хаягдлын хувьд хангалттай агааржуулалттай байна. Агааржуулалт нь механик эсхүл байгалийн байж болох бөгөөд агаар сэлгэлтийн доод хэмжээ **0.8 м³/цаг** байна.

Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах: Төслийн хэрэгжилтийн явцад үүсэх ахуйн хатуу хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгаж, хэмжээг нь бууруулж, зохих шошго, тэмдэглэгээ бүхий зориулалтын саванд түр хадгална. Улмаар уг хог хаягдлыг хамгийн ойрын дахивар хүлээн авах цэг эсхүл дахин боловсруулах үйлдвэрт хүргүүлнэ.

Үүсэх хог хаягдлын жишээнд дараах зүйлс хамаарна. Үүнд:

- хуванцар ундааны сав болон нэг удаагийн хуванцар эд зүйлс;
- ундааны тетра пак савлагаа болон сав баглаа боодол;
- хоол хүнсний хаягдал болон хоол үйлчилгээний үлдэгдэл;
- цаас, картон хайрцаг, цаасан савлагаа болон хэвлэмэл материал;
- цэвэрлэгээний бодисын сав;
- их хэмжээгээр бохирдсон ариун цэврийн хатуу хог хаягдал;
- элэгдэж муудсан, гэмтсэн эсхүл ашиглах боломжгүй болсон хувцас.

2.6. Геологийн тогтоц ба геоморфологи

Төв аймгийн Эрдэнэсант сумын геологийн тогтоц

Эрдэнэсант сум нь Төв аймгийн баруун өмнөд хэсэгт, Орхон-Туулын сав газрын заагт, Өвөрхангай аймагтай хил залган оршдог бөгөөд геологийн хувьд Палеозойн үеийн уулсын муж ба мезо-кайнозойн хотгорын заагийн бүсэд хамаарна. Сумын нутагт Девон-Карбоны үеийн вулканоген болон тунамал чулуулгууд болох андезит, туф, элсэн чулуу, шаварлаг занар зонхилохын зэрэгцээ зарим хэсэгт гранит, гранодиорит, диоритын интрузив биетүүд илэрдэг. Орхон, Туулын сав газартай ойр байрладагтай холбоотойгоор дөрөвдөгчийн аллювийн гаралтай хайрга, элс, шавар өргөн тархсан бөгөөд хотгор хөндий хэсгүүдэд нуурын гаралтай шавранцар, элсэрхэг хурдсын давхарга тогтсон байна. Ашигт малтмалын хувьд барилгын материалын түүхий эд болох шохойн чулуу, элс, хайрга түгээмэл тархсан бөгөөд жижиг хэмжээний нүүрсний илрэл, шавар, занарын илрэл тэмдэглэгдсэнээс гадна Орхон-Туулын сав газартай ойр бүсэд алтны шороон илрэл судлагдсан байдаг.

Төв аймгийн Өндөрширээт сумын геологийн тогтоц

Өндөрширээт сум нь Төв аймгийн баруун өмнөд хэсэгт, Өвөрхангай аймагтай хиллэн орших бөгөөд геологийн хувьд Хангайн нурууны зүүн хормой, Орхон-Туулын сав газрын зааг дээр байрладаг. Сумын суурь чулуулгийг Девон, Карбоны үеийн тунамал-вулканоген чулуулгууд болох элсэн чулуу, занар, туф, андезит бүрдүүлэхийн зэрэгцээ гранит, диорит, гранодиоритын интрузив биетүүд хэсэгчлэн илэрнэ. Мөн Протерозойн үеийн эртний талст чулуулаг болох гнейс, амфиболит тодорхой талбайд тархсан байна. Кайнозойн үед үүссэн аллювийн болон пролювийн гаралтай хайрга, элс, шаварлаг хурдсууд хөндий хотгор газруудад хуримтлагдсан бөгөөд Туул голын эхэн хэсэг болон түүний цутгалуудын дагуу зузаан хурдсын давхарга тогтжээ. Ашигт малтмалын хувьд барилгын материалын түүхий эд зонхилохын зэрэгцээ жижиг хэмжээний нүүрсний илрэл болон Туулын эхэн хавийн голуудын дагуу алтны шороон илрэл бүртгэгдсэн байна.

Булган аймгийн Рашаант сумын геологи

Рашаант сум нь Булган аймгийн зүүн өмнөд хэсэгт, Төв аймагтай хил залган, Хэнтийн нурууны баруун өмнөд хормойн бүсэд байрладаг бөгөөд геологийн хувьд Хэнтийн уулсын муж ба Орхон-Сэлэнгийн сав газрын шилжилтийн бүсэд багтана. Сумын нутагт Протерозой-Палеозойн үеийн гнейс, амфиболит, боржинлог гнейс зэрэг талст чулуулгууд өргөн тархсан бол Девон-Карбоны үеийн элсэн чулуу, занар, туф, андезит, дацит зэрэг тунамал-вулканоген чулуулгууд зонхилно. Мөн Юрийн галавын үеийн нуурын гаралтай шаварлаг занар, элсэн чулуу болон боржин, гранодиорит, диоритын интрузив чулуулгууд хэсэгчлэн илэрдэг. Дөрөвдөгчийн үед голын хөндий, хотгор газруудад аллювийн гаралтай хайрга, элс, шавар их хэмжээгээр хуримтлагдсан байна. Ашигт малтмалын хувьд жоншны судал, алтны шороон илрэл, барилгын материалын түүхий эдүүд голлон тохиолддог.

Архангай аймгийн Хашаат сумын геологи

Хашаат сум нь Архангай аймгийн зүүн хэсэгт, Орхон-Сэлэнгийн сав газар руу шилжих нам өндөрлөг бүсэд оршдог бөгөөд геологийн хувьд Хангайн нурууны зүүн захын гүвээ толгод ба Орхон-Сэлэнгийн сав газрын заагийн мужид хамаарна. Сумын суурь чулуулгийг Девон-Карбоны үеийн элсэн чулуу, занар, туф, андезит зэрэг тунамал-вулканоген чулуулгууд бүрдүүлэхийн зэрэгцээ Юрийн галавын үеийн нуурын гаралтай шаварлаг занар, элсэн чулуу тархсан байна. Боржин, гранодиоритын интрузив биетүүд хэсэгчлэн илэрч, дөрөвдөгчийн үед голын хөндий, хотгор газруудад аллюви, пролювийн гаралтай хайрга, элс, шавар их хэмжээгээр хуримтлагджээ. Ашигт малтмалын хувьд барилгын материалын түүхий эд зонхилохоос гадна голын аллювид жижиг хэмжээний алтны илрэл тэмдэглэгдсэн байдаг.

Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумын геологийн тогтоц

Бүрд сум нь Монгол орны төв хэсгийн Төв халхын өргөгдлийн баруун хойд хэсэгт байрлах бөгөөд геологийн хувьд Палеозойн эриний тунамал болон магмын чулуулгууд дээр Цэрдийн болон дөрөвдөгчийн хурдсууд хуримтлагдсан бүсэд хамаарна. Нутаг дэвсгэрт Девон, Карбон, Пермийн үеийн элсэн чулуу, занар, шохойн чулуу зонхилохын зэрэгцээ андезит, базальт зэрэг галт уулын гаралтай чулуулгууд илэрдэг. Дөрөвдөгчийн элсэнцэр, шавранцар, хайрга, эвдэрсэн чулуулгийн хурдсууд өргөн тархсан бөгөөд нуурын хотгорт шаварлаг, зарим тохиолдолд давсархаг хурдсууд тогтсон байна. Олон жижиг нуур, булаг шандын орчимд органик бодисоор баялаг нуурын гаралтай хурдсууд хуримтлагдсан онцлогтой. Ашигт малтмалын хувьд элс, хайрга, барилгын чулуу, шохойн чулуу, шаврын ордууд түгээмэл бөгөөд жонш, төмөр, зэсийн илрэл тэмдэглэгдсэн ч эдийн засгийн ач холбогдол харьцангуй бага байна.

Өвөрхангай аймгийн Есөнзүйл сумын геологийн тогтоц

Есөнзүйл сум нь Өвөрхангай аймгийн зүүн өмнөд хэсэгт, говь-хээрийн бүсийн заагт орших бөгөөд геологийн хувьд Палеозойн эриний тунамал болон галт уулын гаралтай чулуулгууд дээр Цэрдийн болон дөрөвдөгчийн хурдсууд зузаан хуримтлагдсан бүсэд хамаарна. Суурь чулуулгийг Девон, Карбон, Пермийн үеийн элсэн чулуу, занар, шохойн чулуу бүрдүүлэхийн зэрэгцээ андезит, базальт зэрэг галт уулын чулуулгууд илэрнэ. Цэрдийн болон дөрөвдөгчийн үед элсэнцэр, шавранцар, хайрга, элсэн чулуу бүхий хурдсууд хуримтлагдаж, говийн шинжтэй элсэрхэг хөрс өргөн тархсан байна. Ашигт малтмалын хувьд барилгын материалын түүхий эд зонхилох бөгөөд зарим хэсэгт жонш, зэсийн илрэл бүртгэгдсэн.

2.7. Гадаргын болон газрын доорх ус

2.7.1. Гадаргын ус

Автозамын трасс нь Хойд мөсөн далайн ай сав болон Туул голын сав газарт хамаарах ба тус бүс нутагт хур тунадас бага, ууршилт ихтэй тул гадаргын усны тогтмол урсац сул, гол мөрөн ихэвчлэн улирлын хэлбэлзэлтэй байна. Туул гол нь Орхон голын хамгийн том цутгал бөгөөд 700 гаруй км урттай, ус хурах талбай нь 49,774.3 км² юм. Төслийн трасс нь Туул голын сав газрын баруун өмнөд хэсгийн хээрийн бүсээр ойролцоогоор 105 км үргэлжилж, Тарнын гол, Бадын гол болон нэг нэргүй гол, мөн гурван нэргүй булагтай огтлолцоно.

Төв аймгийн Өндөрширээт, Эрдэнэсант сумдын нутагт элбэн болон интермиттент горимтой жижиг гол, горхи зонхилж, дунд ба бага ундаргатай булаг олон тархсан бөгөөд байнгын нуур байхгүй, борооны дараах түр тогтоол ус элбэг байна. Булган аймгийн Рашаант суманд өндөрлөгөөс тэжээгддэг, жилийн урсацтай жижиг голууд,

харьцангуй их ундаргатай булаг шандууд тархсан бол Архангай аймгийн Хашаат суманд улирлын урсацтай гол, тогтвортой дунд ундаргатай булаг зонхилно. Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумын хувьд тогтмол урсацтай томоохон гол ховор бөгөөд гадаргын усны үндсэн нөөц нь Хүйсийн найман нуур болон бусад тойром, булаг шандууд юм.

Автозамын трасс дагуух гадаргын усны судалгаа

Судалгааны хүрээнд Тарнын голоос 2025 оны 09 дүгээр сард нэг усны сорьц авч, MNS 5667-6:2001 стандартын дагуу дээжлэн итгэмжлэгдсэн лабораторид шинжилсэн. Хээрийн судалгааны үед нэр тодорхойгүй нэг гол ширгэсэн, Тарнын голын урсац багассан, Бадын гол хэвийн урсацтай байсан нь тухайн жилийн гантай зуны нөлөөтэй гэж үзэв. Усны химийн шинжилгээний дүнг MNS 0900:2018 стандарттай харьцуулахад бүх үзүүлэлт зөвшөөрөгдөх хэмжээнд байсан бөгөөд Тарнын голын ус нь чанарын шаардлагыг хангаж байна.

Хүснэгт 16. Тарнын голын усны химийн шинжилгээний дүн

№	Сорилтын үзүүлэлтүүд, хэмжих нэгж	Сорилтын аргын тэмдэглэгээ	Шаардлага MNS 09020:2018	Сорилтын дүн
1	pH	MNS ISO 10523:2001	6.5-8.5	7.54
2	Ерөнхий хатуулаг, мг-экв/л	MNS ISO 6059:2005	7.0	4.78
3	Кальци, мг/л	MNS 1097:2023	100.0	72.1
4	Магни, мг/л	MNS 1097:2023	30.0	14.3
5	Хлорид, мг/л	MNS ISO 9297:2005	350	83.4
6	Гидрокарбонат, мг/л	MNS 6831:2020	-	170.8
7	Перманганатын исэлдэх чанар, мгО/л	MNS 6833:2020	5-15	1.1
8	Цахилгаан дамжуулах чанар, mS/cm	MNS ISO 7888:1999	1.0	0.513
9	Хуурай үлдэгдэл, мг/л	MNS 4423:1997	1000	93.0
10	Нитрит, мг/л	MNS 6779:2019	1.0	0.00
11	Нитрат, мг/л	MNS ISO 7890-3:2005	50.0	0.03
12	Төмөр, мг/л	MNS 4430:2005	0.3	0.04
13	Аммоний, мг/л	MNS 4428:1997	1.5	0.03

2.8. Хөрсөн бүрхэвч

2.8.1. Хээрийн судалгаа

Хөрсний хээрийн судалгааг 2025 оны 8-р сарын 29-ний өдрөөс 9-р сарын 3-ны өдрийн хооронд автозамын трассын дагуу урьдчилан төлөвлөсөн маршрут ашиглан гүйцэтгэж, зонхилох хөрсний хэв шинжийг тодорхойлох зорилгоор нийт 6 иж бүрэн хөрсний зүсэлт хийж, үе давхарга бүрээс лабораторийн шинжилгээнд зориулан дээж авсан. Хөрсний морфологийн бичиглэлийг хээрийн нөхцөлд гүйцэтгэж, дээжийг холбогдох стандартуудын дагуу савлан “Грийн Лаб” ХХК-ийн итгэмжлэгдсэн лабораторид хими, физик шинж чанар болон хүнд металлын агууламжийг тодорхойлуулсан.

Хүснэгт 17. Хөрсний судалгаа хийсэн цэгүүдийн мэдээлэл

Цэг	Уртраг	Өргөрөг
1	104°55'48"	47°39'35"
2	104°21'29"	47°20'46"
3	104°2'9"	47°21'52"
4	103°45'16"	47°20'56"
5	104°11'7"	47°21'19"
6	103°32'13"	46°55'52"

2025 оны 09 дугаар сард төсөл хэрэгжих замын гол тэнхлэгээс 50-200 м зайд 6 хөрсний зүсэлт хийсэн бөгөөд тус бүрээс хөрсний дээжлэлт авч итгэмжлэгдсэн лабораторид шинжлүүлсэн. Тус дээжлэлтийн үр дүнд хүнд металлын бохирдол илрээгүй болно.

Хүснэгт 18. Хөрсний зүсэлт №1

Хөрсний зүсэлт: 1-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
<p>Хөрсний нэр: Хүрэн хөрс</p> <p>Байршил: Төв аймаг, Өндөрширээт</p> <p>Координат: N 47°39'35", E 104°55'48"</p> <p>Өндөр д.т.д /м/: 1152 м</p> <p>Газар ашиглалт: Бэлчээр</p> <p>Талбайн ерөнхий төрх: Нам уулсын бэл, тэгшдүү хөндий, өвслөг ургамалтай талбай</p> <p>Чулуужилт: 5-10% (дунд зэрэг)</p> <p>Ургамал бүрхэвч: 35-40%, зонхилох зүйлс нь шарилж <i>Artemisia frigida</i>, баглуур <i>Anabasis elatior</i></p> <p>Эвдрэл үүсгэгч: Малын бэлчээр, авто замын ойр тоосжилт</p> <p>Элэгдэл эвдрэл: Гадаргын салхи, ялимгүй усны элэгдэл ажиглагдана</p>	
<p>Хөрсний фото зураг:</p> 	<p>0-15 см (A₀-A₁ давхарга): Бор хүрэн өнгөтэй, сул ширхэглэг бүтэцтэй, нягтрал багатай, ургамлын үндэс ихтэй, органик бодисоор дунд зэрэг баялаг.</p> <p>15-30 см (B₁ давхарга): Хүрэн өнгөтэй, барьцалдсан ширхэглэг бүтэцтэй, хатуулаг чанар бага зэрэг нэмэгдсэн, үндэс багассан.</p> <p>Хөрсний бохирдол: Нүдэнд ил харагдах бохирдол, бэлчээрийн талхагдал байхгүй.</p> <p>Ландшафт: Хээрийн бүсийн нам уулс, толгодын бэл</p> <p>Хөрс үүсвэрийн эх чулуулаг: Элсэн чулуу, хурдас чулуулгийн өгөршлийн хурдсанд үүссэн</p>

Хүснэгт 19. Хөрсний зүсэлт №2

Хөрсний зүсэлт: 2-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
<p>Хөрсний нэр: Хүрэн хөрс</p> <p>Байршил: Төв аймаг, Эрдэнэсант</p> <p>Координат: 47°20'46" 104°21'29"</p> <p>Өндөр д.т.д /м/: 1150 м</p> <p>Газар ашиглалт: Бэлчээр</p> <p>Талбайн ерөнхий төрх: Хээрийн бүсийн тэгш тал, ургамал багатай, бага зэрэг цайвардуу гадаргатай хөрс</p> <p>Чулуужилт: 0-5% (сул чулуужилт)</p> <p>Ургамал бүрхэвч: 20-25%, бударгана <i>Salsola Passerina</i>, шарилж <i>Artemisia</i>, сөөгөрхөг ургамлууд <i>Caragana microphylla</i></p> <p>Эвдрэл үүсгэгч: Малын бэлчээрлэл, салхины элэгдэл</p> <p>Элэгдэл эвдрэл: Салхины элэгдэл тодорхой хэмжээгээр илэрч, хөрсний гадарга сул ширхэглэг болсон.</p>	
<p>Хөрсний фото зураг:</p>	<p>0-12 см (A₀-A₁ давхарга):</p>

Хөрсний зүсэлт: 2-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
	<p>Цайвар хүрэн өнгөтэй, сул ширхэглэг бүтэцтэй, элсэрхэг шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй, нягтрал багатай, ургамлын үндэс бага зэрэгтэй, органик бодис багавтар.</p> <p>12-28 см (B₁ давхарга): Бор хүрэн өнгөтэй, ширхэглэг бүтэц нь илүү барьцалдсан, элсэрхэг шавранцар, бага зэрэг хатуулаг нэмэгдсэн, үндэс маш цөөн, органик агууламж маш бага.</p> <p>Хөрсний бохирдол: Нүдэнд ил харагдах бохирдол, талхагдал байхгүй.</p> <p>Ландшафт: Хээрийн бүсийн тэгш тал, хуурай хээрийн шинжтэй</p> <p>Хөрс үүсвэрийн эх чулуулаг: Элсэнцэр ба хурдас чулуулгийн өгөршлийн хурдсанд</p>

Хүснэгт 20. Хөрсний зүсэлт №3

Хөрсний зүсэлт: 4-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
<p>Хөрсний нэр: Хүрэн хөрс</p> <p>Байршил: Төв аймаг, Эрдэнэсант</p> <p>Координат: N 47°21'52", E 104°2'9"</p> <p>Өндөр д.т.д /м/: 1315.5 м</p> <p>Газар ашиглалт: Бэлчээр</p> <p>Талбайн ерөнхий төрх: Тэгшдүү тал, хээрийн өвслөг ургамалтай, хуурайдуу хөрстэй талбай</p> <p>Чулуужилт: 5-7% (дунд зэргийн чулуужилт)</p> <p>Ургамал бүрхэвч: 25-30%, зонхилох нь баглуур /<i>Anabasis elatior</i>/, сөөгөрхөг ургамлууд /<i>Caragana microphylla</i>/</p> <p>Эвдрэл үүсгэгч: Малын хөл, авто замын ойролцоох тоосжилт</p> <p>Элэгдэл эвдрэл: Салхины элэгдэл дунд зэрэг, хөрсний дээд хэсэгт сул ширхэглэл ажиглагдана.</p>	
<p>Хөрсний фото зураг:</p> 	<p>0-14 см (A₀-A₁ давхарга): Бор хүрэн өнгөтэй, сул ширхэглэг, элсэрхэг шавранцар бүтэцтэй, нягтрал багатай, үндэс ихтэй, органик бодис дунд зэрэг.</p> <p>14-30 см (B₁ давхарга): Хүрэн өнгөтэй, барьцалдсан ширхэглэг бүтэцтэй, шавранцар давамгай, бага зэрэг нягтарсан, үндэс багассан, органик агууламж бага.</p> <p>Хөрсний бохирдол: Нүдэнд ил харагдах бохирдол, талхагдал байхгүй.</p> <p>Ландшафт: Хээрийн бүсийн нам уулын бэл, хуурай хээрийн талбай</p> <p>Хөрс үүсвэрийн эх чулуулаг: Элсэн чулуу, хурдас чулуулгийн өгөршлийн хурдсанд</p>

Хүснэгт 21. Хөрсний бичиглэл №4

Хөрсний зүсэлт: 4-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
<p>Хөрсний нэр: Хүрэн хөрс</p> <p>Байршил: Төв аймаг, Эрдэнэсант</p> <p>Координат: N 47°21'52", E 104°2'9"</p> <p>Өндөр д.т.д /м/: 1315.5 м</p> <p>Газар ашиглалт: Бэлчээр</p> <p>Талбайн ерөнхий төрх: Тэгшдүү тал, хээрийн өвслөг ургамалтай, хуурайдуу хөрстэй талбай</p> <p>Чулуужилт: 5-7% (дунд зэргийн чулуужилт)</p> <p>Ургамал бүрхэвч: 25-30%, зонхилох нь баглуур /<i>Anabasis elatior</i>/, монгол өвс /<i>Stipa. L</i>/ сөөгөрхөг ургамлууд /<i>Caragana microphylla</i>/</p> <p>Эвдрэл үүсгэгч: Малын хөл, авто замын ойролцоох тоосжилт</p> <p>Элэгдэл эвдрэл: Салхины элэгдэл дунд</p>	

Хөрсний зүсэлт: 4-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
зэрэг, хөрсний дээд хэсэгт сул ширхэглэл ажиглагдана	
Хөрсний фото зураг:	
	<p>0-14 см (A₀-A₁ давхарга): Бор хүрэн өнгөтэй, сул ширхэглэг, элсэрхэг шавранцар бүтэцтэй, нягтрал багатай, үндэс ихтэй, органик бодис дунд зэрэг.</p> <p>14-30 см (B₁ давхарга): Хүрэн өнгөтэй, барьцалдсан ширхэглэг бүтэцтэй, шавранцар давамгай, бага зэрэг нягтарсан, үндэс багассан, органик агууламж бага.</p> <p>Хөрсний бохирдол: Нүдэнд ил харагдах бохирдол, талхагдал байхгүй.</p> <p>Ландшафт: Хээрийн бүсийн нам уулын бэл, хуурай хээрийн талбай</p> <p>Хөрс үүсвэрийн эх чулуулаг: Элсэн чулуу, хурдас чулуулгийн өгөршлийн хурдсанд</p>

Хүснэгт 22. Хөрсний бичиглэл №5

Хөрсний зүсэлт: 5-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
Хөрсний нэр: Хүрэн хөрс	
Байршил: Төв аймаг, Эрдэнэсант	
Координат: N 47°16'42", E 103°36'49"	
Өндөр д.т.д /м/: 1315.5 м	
Газар ашиглалт: Бэлчээр	
Талбайн ерөнхий төрх: Тэгшдүү тал, хээрийн өвслөг ургамалтай, хуурайдуу хөрстэй талбай	
Чулуужилт: 5-7% (дунд зэргийн чулуужилт)	
Ургамал бүрхэвч: 25-30%, зонхилох нь баглуур / <i>Anabasis elatior</i> /, монгол өвс / <i>Stipa. L</i> / сөөгөрхөг ургамлууд / <i>Caragana microphylla</i> /	
Эвдрэл үүсгэгч: Малын хөл, авто замын ойролцоох тоосжилт	
Элэгдэл эвдрэл: Салхины элэгдэл дунд зэрэг, хөрсний дээд хэсэгт сул ширхэглэл ажиглагдана	
Хөрсний фото зураг:	
	<p>0-14 см (A₀-A₁ давхарга): Бор хүрэн өнгөтэй, сул ширхэглэг, элсэрхэг шавранцар бүтэцтэй, нягтрал багатай, үндэс ихтэй, органик бодис дунд зэрэг.</p> <p>14-30 см (B₁ давхарга): Хүрэн өнгөтэй, барьцалдсан ширхэглэг бүтэцтэй, шавранцар давамгай, бага зэрэг нягтарсан, үндэс багассан, органик агууламж бага.</p> <p>Хөрсний бохирдол: Нүдэнд ил харагдах бохирдол, талхагдал байхгүй.</p> <p>Ландшафт: Хээрийн бүсийн нам уулын бэл, хуурай хээрийн талбай</p> <p>Хөрс үүсвэрийн эх чулуулаг: Элсэн чулуу, хурдас чулуулгийн өгөршлийн хурдсанд</p>

Хүснэгт 23. Хөрсний бичиглэл №6

Хөрсний зүсэлт: 6-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
Хөрсний нэр: Хүрэн хөрс	
Байршил: Төв аймаг, Эрдэнэсант	
Координат: N 47°21'52", E 103°32'13"	
Өндөр д.т.д /м/: 1315.5 м	
Газар ашиглалт: Бэлчээр	
Талбайн ерөнхий төрх: Тэгшдүү тал, хээрийн өвслөг ургамалтай, хуурайдуу хөрстэй талбай	
Чулуужилт: 5-7% (дунд зэргийн чулуужилт)	
Ургамал бүрхэвч: 25-30%, зонхилох нь баглуур / <i>Anabasis elatior</i> /, монгол өвс / <i>Stipa. L</i> / сөөгөрхөг ургамлууд / <i>Caragana microphylla</i> /	
Эвдрэл үүсгэгч: Малын хөл, авто замын ойролцоох тоосжилт	

Хөрсний зүсэлт: 6-р хэсэг	Төсөл: Автозамын засварын төсөл
Элэгдэл эвдрэл: Салхины элэгдэл дунд зэрэг, хөрсний дээд хэсэгт сул ширхэглэл ажиглагдана	
Хөрсний фото зураг:	<p>0-14 см (A₀-A₁ давхарга): Бор хүрэн өнгөтэй, сул ширхэглэг, элсэрхэг шавранцар бүтэцтэй, нягтрал багатай, үндэс ихтэй, органик бодис дунд зэрэг.</p> <p>14-30 см (B₁ давхарга): Хүрэн өнгөтэй, барьцалдсан ширхэглэг бүтэцтэй, шавранцар давамгай, бага зэрэг нягтарсан, үндэс багассан, органик агууламж бага.</p> <p>Хөрсний бохирдол: Нүдэнд ил харагдах бохирдол, талхагдал байхгүй.</p> <p>Ландшафт: Хээрийн бүсийн нам уулын бэл, хуурай хээрийн талбай</p> <p>Хөрс үүсвэрийн эх чулуулаг: Элсэн чулуу, хурдас чулуулгийн өгөршлийн хурдсанд</p>
	

Мөн төслийн талбайгаас 2025 оны 09 дугаар сард 50-200 м зайд авсан хөрсний 6 ширхэг хөрсний шинжилгээний дүнгээр тус талбайд хүнд металлын бохирдол илрээгүй болно.

2.8.2. Судалгааны үр дүн

Судалгааны дүнгээр автозамын трассын дагуу уулын хар хүрэн, уулын хүрэн, хар хүрэн, нугын хүрэн, цайвар хүрэн хөрсний хэв шинжүүд зонхилж тархсан нь тогтоогдсон. Эдгээр нь Ердийн хар хүрэн, Ердийн хүрэн, Нугат-намгийн, Нугын хужирлаг, Уулын ердийн хар хүрэн, Уулын ердийн хар шороо, Хасаг бэхэжсэн элс, Үлдмэл нугархаг хар хүрэн ба нугын хужирлаг хөрсний хэв шинж бөгөөд ерөнхийдөө дунд зэргийн үржил шимтэй механик бүрэлдэхүүн нь шавранцар болон элсэрхэг-шавранцар бүтэцтэй байдаг онцлогтой.

Зонхилох хөрснүүдийн гадаргын үе ба давхаргын морфологи шинж чанар

Уулын хар хүрэн хөрс: Уулын хар хүрэн хөрс нь уулын хормой, бэлд элюви-делювийн хурдас дээр тархсан бөгөөд ялзмагт үе нь дунджаар 20-25 см зузаан, ялзмагийн агууламж 3-4% орчим байна. Хөрсний урвалын орчин саармагт ойролцоо, хөнгөн шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй, үржил шим сайтай тул жилийн дөрвөн улиралд бэлчээр, мөн хадлан, тариаланд ашиглах боломжтой.

Уулын хүрэн хөрс: Уулын хүрэн хөрс нь нам ба бэсрэг уулсын элювийн хурдас дээр тогтсон, чулуурхаг шинж давамгай, үе давхарга нимгэн байдаг. Ялзмагт давхаргын зузаан дунджаар 14 см, ялзмагийн агууламж 2-3% бөгөөд хөрсний механик бүрэлдэхүүн хөнгөн шавранцар, элсэнцэр байна. Байгалийн үржил шим дунд зэрэг, өвслөг ургамлын бүрхэц 30-50% хүрч, бэлчээрийн зориулалтаар ашиглахад тохиромжтой.

Нугын хүрэн хөрс: Нугын хүрэн хөрс нь уулсын хоорондох хөндий, нам доор хонхор газарт үүссэн бөгөөд хаврын шар ус, зуны борооны усны нөлөөгөөр давс, шим тэжээлийн бодис хуримтлагддаг. Ийм хөрс нь нугын болон мараалаг шинжтэй, чийгийн нөлөөнд мэдрэг боловч өвс ургамлын гарц сайтай тул хөдөө аж ахуйн хувьд сайн чанарын бэлчээрт тооцогдоно.

Хар хүрэн хөрс: Хар хүрэн хөрс нь уулсын хоорондох өргөн хөндийд, ургамлын бүрхэц дунд зэрэг хөгжсөн орчинд тархсан. Ялзмагт үе нь 15-20 см орчим, механик бүрэлдэхүүн хөнгөн шавранцар, чулуурхаг шинжтэй байна. Байгалийн үржил шим дунд зэрэг, голчлон бэлчээрийн зориулалтаар ашиглагддаг хөрсний хэв шинж

Хужирлаг цайвар хүрэн хөрс: Хужирлаг цайвар хүрэн хөрс нь хотгор, тэгш бус гадаргатай бүсэд давс, хужир хуримтлагдах нөхцөлд үүсдэг. Ялзмагийн агууламж бага, хөрсний урвалын орчин сул шүлтлэг шинжтэй бөгөөд чийгийн нөхцөлөөс ихээхэн хамааралтай. Хөдөө аж ахуйн ашиглалт хязгаарлагдмал, голчлон бэлчээрийн зориулалтаар ашиглагдана.

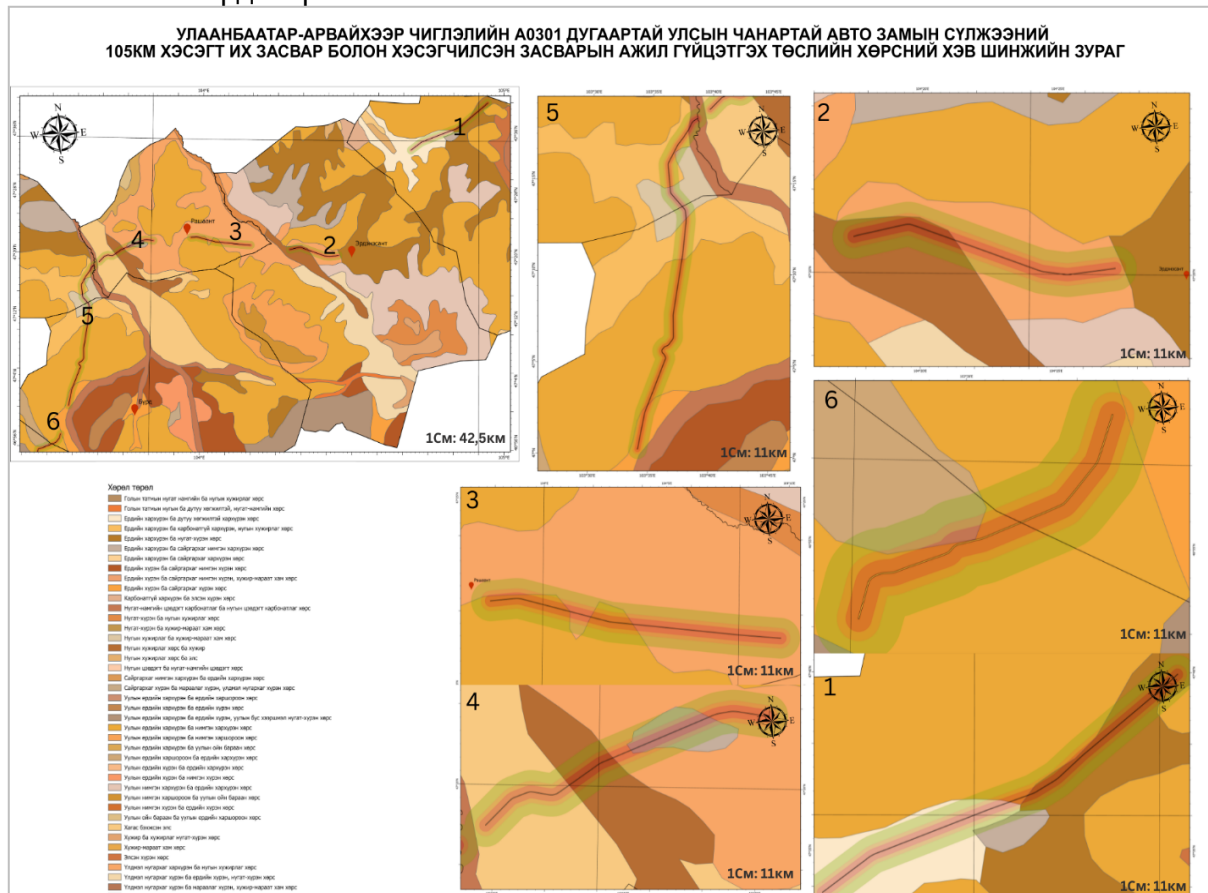
Ердийн чулуурхаг цайвар хүрэн хөрс: Ердийн чулуурхаг цайвар хүрэн хөрс нь уулсын хоорондох өргөн хөндийд, хээр-говийн зааг бүсэд тархсан, чулуурхаг, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй хөрс юм. Ялзмагт үе нимгэн (20 см-ээс бага), ялзмагийн агууламж ~1% орчим, урвалын орчин сул шүлтлэг байна. Үржил шим багатай тул тариалангийн бус, малын бэлчээрийн зориулалтаар ашиглахад илүү тохиромжтой.

2.9.3. Хөрсний шинжилгээний үр дүн

Хөрсний үржил шим ба химийн шинж чанар: Хөрсний үржил шимийг тодорхойлох гол үзүүлэлт нь ялзмаг, хөдөлгөөнт фосфор, кали бөгөөд химийн үзүүлэлт нь рН, карбонат, ЕС юм. Судалгааны дүнгээр хөрсний рН 7.8-8.9, дунд болон хүчтэй шүлтлэг байна. Карбонат 0-1.98% буюу сул карбонатжсан, ялзмаг 0-2.1% бөгөөд дээд давхаргад илүү байна. ЕС 0.03-0.08 dS/m буюу маш бага байна.

Хөрсний механик бүрэлдэхүүн: Судалгааны хөрс нарийн элс давамгайлсан, шавранцар бүтэцтэй. Дээд үеүд жигд нарийн, доод үеүд элсэрхэг байх ерөнхий шинж чанартай. Ус барих чадвар дунд зэрэг, нарийн элс, тоосонцор ихтэй байна.

Хүн металл: Хөрсний судалгаа хийсэн бүх 6 дээжүүдэд хүнд металлын хэмжээ MNS 5850:2019 стандартын хүлцэх түвшнээс доогуур байна. Судалгааны талбайн хөрс хүнд металлын бохирдолгүй байв.

Зураг 8. Төслийн талбай орчмын хөрсний хэв шинжийн зураг

2.9. Ургамлын нөмрөг

“Улаанбаатар-Арвайхээр” А0301 замын трасс хамарч буй чиглэлд тавигдах энэ хэсэг нь ургамалжилтын ангиллаар ургамал газарзүйн Хангайн уулын хээрийн тойрогт орших ба дараах ургамалжилтын бүлгэмдлүүд тэмдэглэгдсэн.

Хүснэгт 24. Судалгааны талбайд илэрсэн амьтны хэлбэрүүд

Амьдралын хэлбэр	Төлөөлөх зүйлс	Экологи-биологийн үүрэг
Олон наст үетэн өвс (Perennial grasses)	Хялгана (<i>Stipa krylovii</i>), Алаг өвс (<i>Koeleria cristata</i>), Монгол хиаг (<i>Leymus chinensis</i>), Эрэн өвс (<i>Cleistogenes squarrosa</i>), Согоовор (<i>Poa pratensis</i>)	Нийт бүрхцийн зонхилогч, бэлчээрийн ургацын үндсэн бүрдүүлэгч, хөрсний тогтворжилтыг хангагч
Сөөглөг ба сөөг (Shrubs & subshrubs)	Хонин арц (<i>Caragana leucophloea</i>), Чацаргана (<i>Hippophae rhamnoides</i>), Бургас (<i>Salix spp.</i>)	Хөрс хамгаалах, салхи барих, амьтдад амьдрах орчин бүрдүүлэх
Олон наст өргөст ба өргөн навчит өвс (Perennial forbs)	Монгол сонгино (<i>Allium mongolicum</i>), Монгол ганга (<i>Thymus gobicus</i>), Чихэр өвс (<i>Glycyrrhiza uralensis</i>)	Зүйлийн олон янз байдлыг нэмэгдүүлэх, эмийн болон хүнсний ач холбогдолтой
Нэг наст өвс (Annual herbs)	Бударгана (<i>Chenopodium album</i>), Монгол бударгана (<i>Salsola collina</i>), Лууль (<i>Bassia dasyphylla</i>), Гичгэн өвс (<i>Brassicaceae spp.</i>)	Доройтсон хөрсөнд хурдан тархах, талхагдлын түвшнийг илтгэх
Талхагдлын заагуур ургамал (Disturbance indicators)	Шарилж (<i>Artemisia frigida</i>), Тарваган шарилж (<i>A. dracunculus</i>), Өндөр шарилж (<i>A. sieversiana</i>), Халгай (<i>Urtica cannabina</i>)	Бэлчээрийн дарамт болон хүний үйл ажиллагааны индикатор
Чийглэг газрын ургамал (Hydrophytes & hygrophytes)	Дэрс (<i>Calamagrostis epigeios</i>), Согоовор (<i>Poa pratensis</i>)	Чийглэг хонхор, голын дагуу тархана, усны горим тогтворжуулна

2.9.1. Экологийн бүлэг

Экологийн бүлгийг Н.Өлзийхутаг (1989) баримталсан. Ургамлыг ус чийгийн ямар нөхцөлд ургадгаар нь хуурайсаг, чийгсүү-хуурайсаг, чийгсэг, чийгсүү- намагсаг, намагсаг, хүлэрлэг намагсаг, хуурайсуу-намагсаг, усны (уссаг), хүйтсэг (өлчир), чийгсүү-хүйтсэг, намагсуу-хүйтсэг, хуурайсуу-чулуусаг, чийгсүү-чулуусаг, хүйтсүү-чулуусаг, давссаг, чийгсүү давссаг, хуурайсуу-давссаг, элссэг-давссаг, элссэг гэсэн экологийн 19 бүлэгт хуваадаг.

Хүснэгт 25. Судалгааны талбайд илэрсэн экологийн бүлгүүд

Экологийн бүлэг	Төлөөлөх зүйлс	Экологи-биологийн үүрэг
Үетэн (Poaceae)	Хялгана (<i>Stipa krylovii</i>), Алаг өвс (<i>Koeleria cristata</i>), Монгол хиаг (<i>Leymus chinensis</i>), Эрэн өвс (<i>Cleistogenes squarrosa</i>), Согоовор (<i>Poa pratensis</i>)	Нийт бүрхцийн зонхилогч, бэлчээрийн ургацын үндсэн суурь, хөрсний тогтворжилтыг хангагч
Шарилжит (<i>Artemisia spp.</i>)	Шарилж (<i>Artemisia frigida</i>), Тарваган шарилж (<i>A. dracunculus</i>), Өндөр шарилж (<i>A. sieversiana</i>), Ганга шарилж (<i>A. adamsii</i>)	Талхагдлын индикатор, доройтсон бэлчээрийн төлөөлөгч
Бударганат (<i>Chenopodiaceae, Amaranthaceae</i>)	Бударгана (<i>Chenopodium album</i>), Монгол бударгана (<i>Salsola collina</i>), Лууль (<i>Bassia dasyphylla</i>)	Хуурай, доройтсон хөрсөнд тархана; талхагдлын түвшнийг илэрхийлэгч
Сөөглөг ургамал	Хонин арц (<i>Caragana leucophloea</i>), Чацаргана (<i>Hippophae rhamnoides</i>), Бургас (<i>Salix spp.</i>)	Голын хөндий, жалга, чулуурхаг газар тархана; хөрс хамгаалах, амьтны амьдрах орчныг бүрдүүлэгч
Бага өвс, олон наст (Forbs)	Монгол сонгино (<i>Allium mongolicum</i>), Монгол ганга (<i>Thymus gobicus</i>), Чихэр өвс (<i>Glycyrrhiza uralensis</i>)	Зүйлийн олон янз байдлыг нэмэгдүүлнэ; хүнсний ба эмийн ач холбогдолтой
Индикатор ургамал (Disturbance indicators)	Гичгэн өвс (<i>Brassicaceae spp.</i>), Халгай (<i>Urtica cannabina</i>)	Хүний үйл ажиллагаа, малын бууц, шим тэжээлийн өөрчлөлтийн индикатор

2.9.2. Ургамлан нөмрөгийн хэв шинж

Судалгаагаар хээрийн бүсийн төлөөлөл болох Хялгана-алаг өвст бүлгэмдэл зонхилж байгааг тогтоосон бөгөөд энэ нь тухайн бүс нутгийн экологийн онцлог, бэлчээрийн даацын үнэлгээнд чухал ач холбогдолтой юм. Энэхүү хэсэгт хялгана болон монгол хиаг зонхилж, нийт бүрхцийн талаас илүүг бүрдүүлж байна. Талхагдлын заагуур ургамал (шарилж, бударгана) 15%-д хүрч байгаа нь бэлчээрийн дарамт, хөрсний хуурайшилт

илэрч байгааг харуулж байна. Халцгай газрын хэмжээ өндөр (25-30%) байгаа нь хөрсний доройтол, чийгийн дутагдлын гол үзүүлэлт болж байна. Ургац бага зэрэг буурсан бөгөөд 3.5-4.0 ц/га буюу хуурай хээрийн дундаж түвшинд тооцогдоно.

Зонхилогчид: Хялгана, Монгол хиаг, Алаг өвс-тал хээрийн үндсэн хэв шинжийг бүрдүүлнэ.

Хавсарсан ургамлууд: Эрээн өвс, Роа, Carex, Agrorugon, Thymus зэрэг-төрөл зүйлийн баялаг нэмэгдүүлнэ.

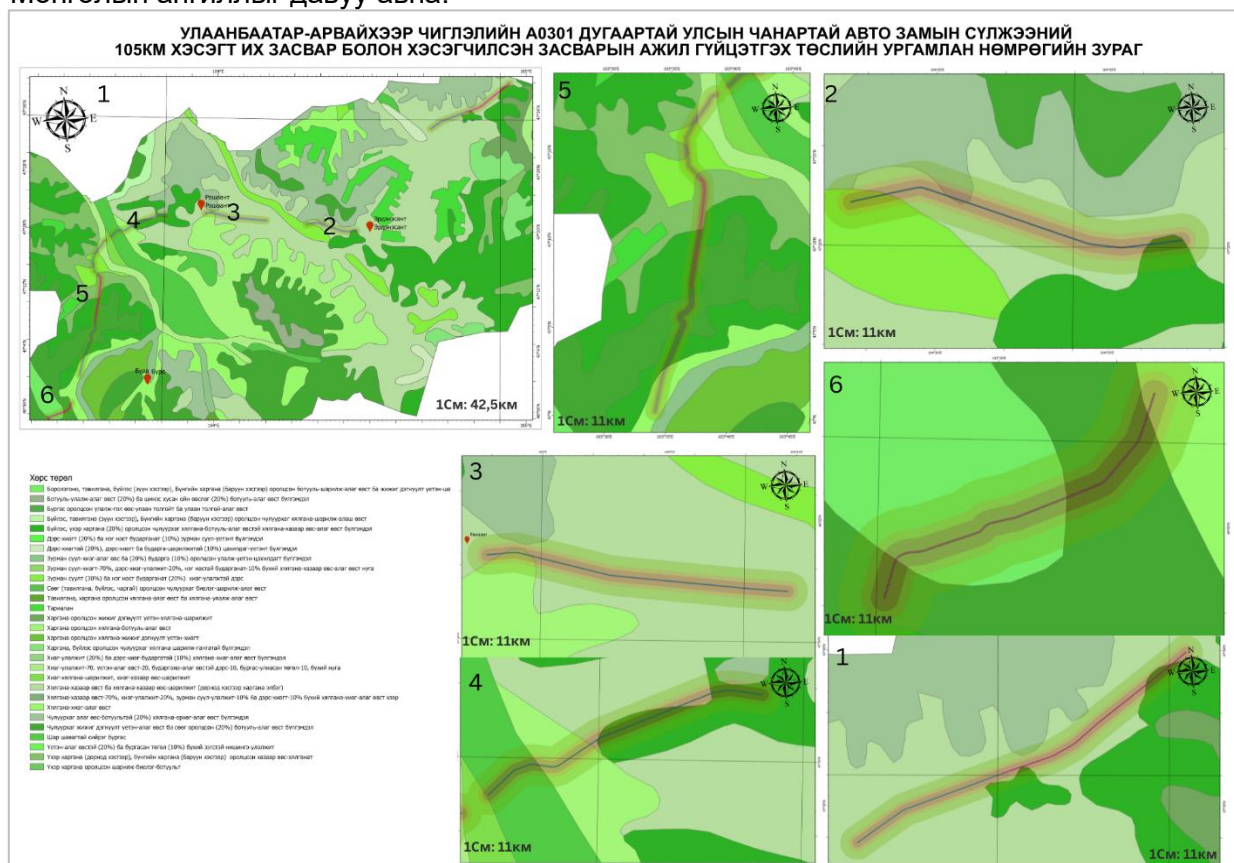
Талхлагдлын заагуур ургамлууд: Шарилж, бударгана, монгол бударгана, лууль зэрэг-бэлчээрийн дарамт, хөрсний доройтлын хэмжээг илэрхийлнэ.

Сөөглөг зүйлс: Арц, чацаргана, бургас-замын ойролцоох чулуурхаг болон чийглэг бүсэд цөөн тохиолдох боломжтой.

LC (Least Concern): өргөн тархсан, хамгаалалт шаардлагагүй зүйл.

NT (Near Threatened): хамгаалалтгүй орхивол доройтож болзошгүй, тусгай анхаарал хэрэгтэй зүйл (*Allium mongolicum*, *Thymus gobicus*, *Glycyrrhiza uralensis* гэх мэт).

Судалгаанд IUCN болон Монгол Улсын Улаан номын ангилал зэрэг тохиолдолд Монголын ангиллыг давуу авна.

Зураг 9. Төслийн талбай орчмын ургамлын нөмрөгийн зураг

2.10. Амьтны аймаг

2025 онд авто замын чиглэлийн дагуу гүйцэтгэсэн хээрийн судалгаагаар төслийн нөлөөллийн бүс дэх орон нутгийн амьтны аймгийн тархалт болон амьдрах орчны нөхцөлийг үнэлсэн. Ажиглалтын явцад тогорууны төрлийн шувууд (**Grus spp.**), нугасны төрлийн шувууд (**Anas spp.**), цахлайн төрлийн шувууд (**Larus spp.**), бор шувууны төрлийн шувууд (**Passer spp.**) зэрэг нийтлэг тохиолдох шувууд бүртгэгдсэн. Мөн махчин шувууд болон зараа зэрэг жижиг хөхтөн амьтад ажиглагдсан. Шавжийн бүлгэмдэлд шулуун далавчтан буюу царцааны бүлгийн зүйлүүд зонхилж байсан бөгөөд

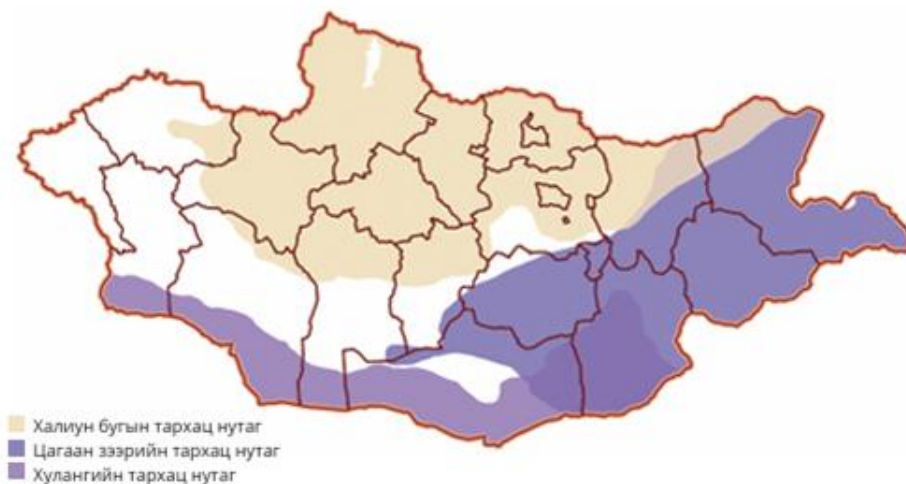
тохиромжтой амьдрах орчин бүхий газруудад монгол чичүүл (*Meriones unguiculatus*)-ийн идэвхтэй нүх олонтаа бүртгэгдсэн. Эдгээр үр дүн нь төслийн талбай нь хээрийн экосистемд нийтлэг тохиолдох, дунд зэргийн боловч орон зайн хувьд тархмал биологийн олон янз байдлыг дэмжиж байгааг харуулж байна.

2025 оны хээрийн судалгааны явцад авто замын чиглэлийн хүрээнд том биетэй, нүүдэллэн шилжилт хөдөлгөөн хийдэг эсхүл өргөн тархацтай хөхтөн амьтдын зүйл бүртгэгдээгүй. Түүнчлэн өмнөх үнэлгээнүүдэд дурдагдсан, IUCN-ийн ангиллаар ховор болон ховордсон зэрэг хамгааллын өндөр ач холбогдол бүхий зүйлүүд нь 2025 оны хээрийн судалгаагаар төслийн шууд ул мөр бүхий талбай болон ойролцоох авто замын чиглэлт бүртгэгдээгүй. Эдгээр зүйлүүдийн тухай дурдсан мэдээлэл нь төслийн талбайд хийсэн тухайн үеийн шууд ажиглалт бус, харин түүхэн мэдээлэл болон өмнө хийгдсэн бүс нутгийн биологийн олон янз байдлын үнэлгээний үр дүнд үндэслэсэн болно.

Барилгын ажилтнууд болон жолооч нартай хийсэн бүтэцчилсэн ярилцлагаар авсан нэмэлт мэдээллээр 8 дугаар сарын 1-нээс хойш авто замын чиглэлоор тогтмол зорчих явцад хээрийн судалгаагаар бүртгэгдсэнээс өөр нэмэлт зэрлэг амьтны зүйл тааралдаагүй болохыг баталгаажуулсан. Энэ нь авто замын шууд чиглэлийн хүрээнд зэрлэг амьтдын тохиолдох давтамж болон элбэгшил харьцангуй бага байгааг дэмжиж байна.

Өмнө хийгдсэн амьтны аймгийн үнэлгээ болон түүхэн бүртгэлийн мэдээллээс үзэхэд хамгааллын өндөр ач холбогдол бүхий зүйлүүд нь төслийн авто замын трассын шууд ул мөрөөс илүүтэйгээр Хөгнө хан уулын Байгалийн цогцолборт газар зэрэг тусгай хамгаалалттай газар нутгуудтай голчлон холбоотой байна. Иймээс авто замын чиглэл нь экологийн чухал амьдрах орчныг мэдэгдэхүйц хэмжээгээр хуваан таслах, эсхүл зэрлэг амьтдын гол нүүдэл, шилжилт хөдөлгөөний замыг тасалдуулах төлөвгүй гэж үзэж байна.

Гэсэн хэдий ч одоо явагдаж буй болон төлөвлөсөн хүний үйл ажиллагаа, ялангуяа барилгын ажил, тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн, аялал жуулчлалтай холбоотой үйл ажиллагаа нь зэрлэг амьтдын зан төлөв болон шилжилт хөдөлгөөний хэв шинжид орон нутгийн шинжтэй, шууд бус нөлөөлөл үзүүлж болзошгүйг хүлээн зөвшөөрнө. Эдгээр нөлөөллийг ач холбогдлын хувьд багаас дунд зэрэг гэж үнэлэх бөгөөд зохих сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон байгаль орчны менежментийн арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр удирдан зохицуулах боломжтой гэж үзнэ.

Зураг 10. Монгол цагаан зээр болон халиун бугын тархалтын зураг

Хээрийн судалгааны явцад авто замын чиглэлийн хүрээнд том биетэй, нүүдэллэн шилжилт хөдөлгөөн хийдэг эсхүл өргөн тархацтай хөхтөн амьтдын зүйл бүртгэгдээгүй.

Хүснэгт 26. Судалгааны талбайд бүртгэгдсэн амьтны аймаг болон холбогдох эрсдэл

Бүлэг	Монгол нэр	Латин нэр	Статус*	Гол амьдрах орчин	Авто замтай холбоотой гол эрсдэл
Хөхтөн	Чоно	Canis lupus	LC	Толгод, хээр	Шөнийн шилжилт хөдөлгөөний үед тээврийн хэрэгсэлд мөргүүлэх
Хөхтөн	Улаан үнэг	Vulpes vulpes	LC	Хээр, суурьшлын бүсийн зах орчим	Нам дор гарц бүхий хэсэгт зам дээр дайруулах
Хөхтөн	Хэрэм дорго / дааган дорго	Urocyon undulatus	LC	Хээр, хуурай өвслөг газар	Замын далангаас үүдэлтэй амьдрах орчны тасралт, хуваагдал
Хөхтөн	Тарвага	Marmota sibirica	EN /Монгол Улсын Улаан данс/	Чулуурхаг хээрийн налуу	Хууль бус агнуурын дарамт
Хөхтөн	Туулай	Lepus tolai	LC	Ил задгай хээр	Шөнийн хөдөлгөөний үед тээврийн хэрэгсэлд мөргүүлэх
Хөхтөн	Сүүлт суусар	Mustela eversmanii	NT	Мэрэгч амьтан ихтэй хээр	Зам дээр дайруулах эрсдэл
Хөхтөн	Мануул	Otocolobus manul	NT /IUCN/	Чулуурхаг хээр	Чиглэлийн дагуу тээврийн хэрэгсэлд мөргүүлэх
Хөхтөн	Хярс	Vulpes corsac	LC	Хуурай хээр	Шөнийн цагаар зам дээр дайруулах
Хөхтөн	Буга	Cervus elaphus	LC /Монгол Улсын Улаан данс/	Ойт хээр, хөндий	Зам хөндлөн гарах үед мөргөлдөх, гэрэлтүүлэгт татагдах
Хөхтөн	Гөрөөс	Capreolus pygargus	LC	Голын хөндий, сөөглөг газар	Хашаа, хаалтаас үүдэлтэй саад, шилжилт хөдөлгөөн хязгаарлагдах
Шувуу	Хонин тоодог	Otis tarda	EN	Ил задгай хээр	Мөргөлдөх эрсдэл, үүрлэх орчны эвдрэл, саад
Шувуу	Нөмрөг тас	Aegypius monachus	NT	Толгод, хад асга	Цахилгаан дамжуулах шугамтай мөргөлдөх, сэг зэмд татагдах
Шувуу	Хээрийн бүргэд	Aquila nipalensis	EN /IUCN/	Хээрийн толгод	Цахилгаан дамжуулах шугамтай мөргөлдөх, сэг зэм идэхтэй холбоотой эрсдэл
Шувуу	Хээрийн тогоруу	Anthropoides virgo	LC	Чийглэг хээр, тариалангийн талбайн зах	Дэгдээхэйтэй үед нүүдлийн хөдөлгөөнөөр мөргөлдөх эрсдэл
Шувуу	Идлэг шонхор	Falco cherrug	EN	Хээр	Цахилгаан дамжуулах шугамтай мөргөлдөх, хууль бус барих эрсдэл
Шувуу	Өвөгт тогоруу	Anthropoides virgo	LC	Хээр	-

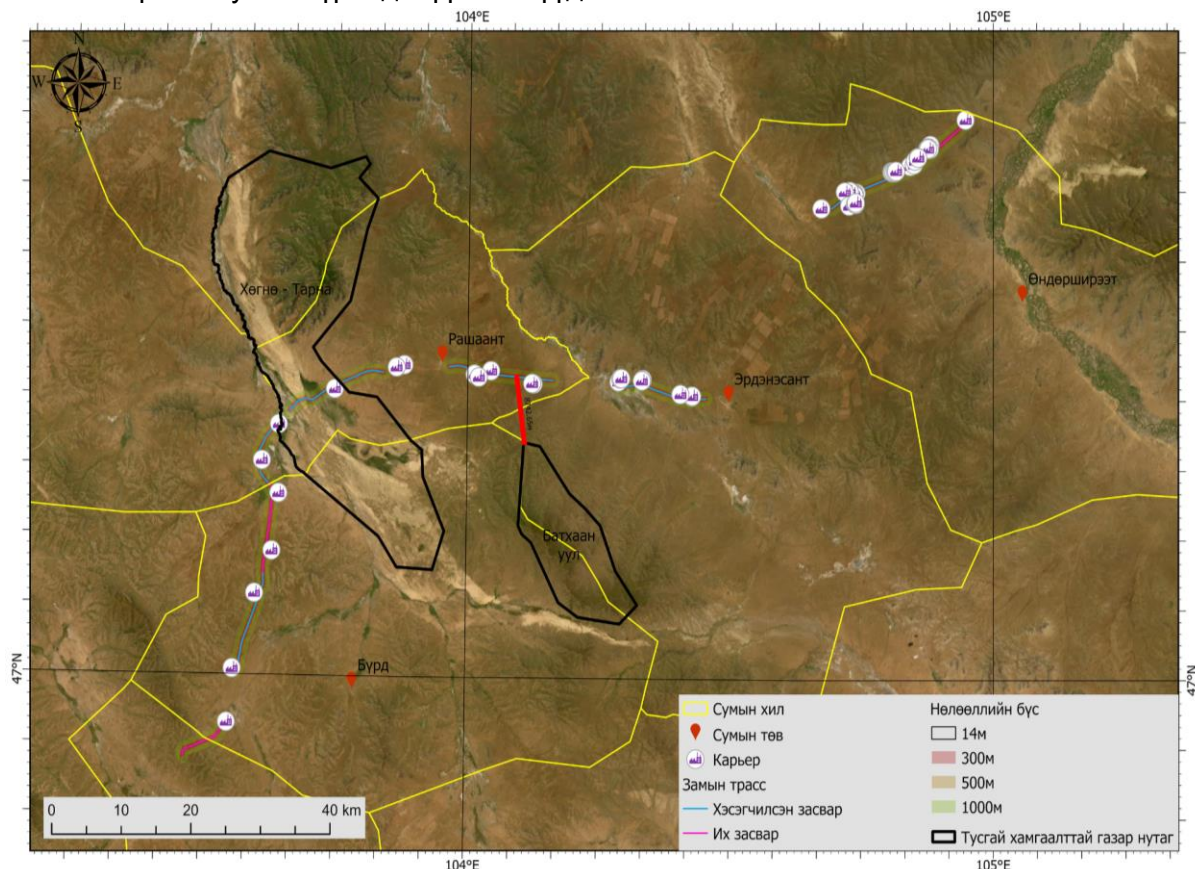
Тайлбар: LC - анхааралд өртөхөөргүй; NT - ховордож болзошгүй; EN - ховордсон. Ангиллыг IUCN болон Монгол Улсын Улаан дансны ангилалд үндэслэв.

2.11. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагчид

Төслийн нөлөөллийн бүсэд байгаль орчны суурь нөхцөлийн үнэлгээ болон цаашдын байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээнд тусгайлан авч үзэх шаардлагатай тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон бусад экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагчид хамаарна. Тухайлбал, төслийн авто замын чиглэл нь Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын бүстэй уялдаатай байна.

Ээлжит засвар, арчлалт хийхээр төлөвлөсөн авто замын 5 болон 6 дугаар хэсэг нь Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газраар дайран өнгөрнө. Түүнчлэн Батхаан уулын Байгалийн нөөц газар нь авто замын 4 дүгээр хэсгээс ойролцоогоор 8,742.65 м зайд байрлана.

Эдгээр тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагчид нь Төслийн болзошгүй нөлөөллийг үнэлэх, мөн зохих сөрөг нөлөөллийг бууруулах болон менежментийн арга хэмжээг боловсруулахад харгалзан үзэх шаардлагатай байгаль орчны чухал бүрэлдэхүүн хэсгүүд болно.

Зураг 11. Төслийн авто замын харьцангуй байршил, Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газар болон Батхаан уулын Байгалийн нөөц газартай ойр байршил

2.11.1. Хөгнө-Тарнын улсын тусгай хамгаалалттай газар

Хөгнө-Тарнын улсын тусгай хамгаалалттай газар нь 1997 онд байгуулагдаж, 2003 онд өргөтгөгдсөн. Уг тусгай хамгаалалттай газар нь уул, ойт хээр, хээр, голын сав газар болон элсэн манхан бүхий экосистемүүд харьцангуй ойр орон зайд зэрэгцэн орших өвөрмөц экологийн шилжилтийн бүсийг хамгаалах зорилгоор улсын хамгаалалтад авсан болно. Хамгаалалтын талбайг өргөтгөсөн нь хүний үйл ажиллагаа, малын бэлчээрлэлт, ургамлан нөмрөгийн доройтол, амьдрах орчны эвдрэлээс үүдэлтэй байгаль орчны дарамт нэмэгдэж байгааг харгалзан үзсэнээс гадна Тарнын голын сав газар, Монгол элс, Их ба Бага Монгол уулсын экологи болон аялал жуулчлалын ач холбогдлыг хүлээн зөвшөөрсөнтэй холбоотой. Иймд энэхүү тусгай хамгаалалттай газар нь зөвхөн биологийн олон янз байдлыг хамгаалах төдийгүй ландшафтын бүрэн бүтэн байдал, экосистемийн үйлчилгээ болон байгальд түшиглэсэн аялал жуулчлалын тогтвортой менежментийн хувьд чухал ач холбогдолтой.

Төслийн авто замын трасс нь Хөгнө-Тарнын улсын тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын бүсээр дайран өнгөрнө. Одоогийн суурь мэдээлэлд үндэслэн нийт арван

авто замын хэсгийн хүрээнд 3 дугаар хэсэг хамгаалалтын бүстэй ойролцоогоор 8.26 км, 4 дүгээр хэсэг ойролцоогоор 0.13 км давхцаж байна.

2.11.2. Батхаан уулын Байгалийн нөөц газар

Батхаан уулын Байгалийн нөөц газар нь байгалийн нөөц газрын ангиллаар улсын тусгай хамгаалалтад хамаарах бөгөөд 1957 онд байгуулагдсан. Тус байгалийн нөөц газар нь Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумын нутагт байрлах боловч Төслийн авто замын трассаас алслагдсан байна. Иймээс уг тусгай хамгаалалттай газар нь Төслийн нөлөөллийн бүсэд хамаарахгүй бөгөөд тус газартай холбоотой болзошгүй нөлөөлөл үүсэхээргүй гэж үзнэ.

2.12. Нийгэм-эдийн засгийн суурь нөхцөл

Төслийн авто замын трасс нь Төв аймгийн Өндөрширээт, Эрдэнэсант сум, Булган аймгийн Рашаант сум, Архангай аймгийн Хашаат сум, Өвөрхангай аймгийн Бүрд, Есөнзүйл сумдын нутаг дэвсгэрээр дайран өнгөрнө. Төслийн нөлөөлөлд өртөх үндсэн нэгжээр нийт долоон баг тодорхойлогдсон бөгөөд судалгааг эдгээр багт төвлөрүүлэн гүйцэтгэсэн.

Судалгаанд авто замын тэнхлэгээс хоёр тийш тус бүр 500 м, нийт 1 км өргөнтэй чиглэлийг барилгын ажлын шууд нөлөөллийн бүс гэж тодорхойлсон. Түүнчлэн малчин өрхийн улирлын нүүдэл, отор болон бэлчээр ашиглалтын онцлогийг харгалзан өргөтгөсөн буюу шууд бус нөлөөллийн бүсийг судалгаанд хамруулсан.

Судалгааг чанарын болон тоон мэдээллийг хослуулсан холимог арга зүйгээр гүйцэтгэсэн бөгөөд дараах үндсэн аргуудыг ашигласан. Үүнд:

- **Хоёрдогч мэдээллийн судалгаа:** Үндэсний болон аймгийн статистикийн байгууллагын албан мэдээлэл, цахим хуудас, төслийн талбайд өмнө хийгдсэн холбогдох судалгаа, шинжилгээний материалыг нэгтгэн дүн шинжилгээ хийсэн.
- **Өрхийн судалгаа:** Төслийн нөлөөллийн бүсэд оршин суух бүртгэлтэй нийт 395 өрхөөс 42 өрхийг хамруулан судалгаа авсан.
- **Бизнесийн судалгаа:** Мэдээлэл цуглуулах үед төслийн нөлөөллийн бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байсан 36 аж ахуйн нэгж болон өрхөд суурилсан бизнес эрхлэгчийг хамруулсан.
- **Зөвлөлдөх уулзалт / фокус бүлгийн хэлэлцүүлэг:** Орон нутгийн сум, багийн захиргаа болон төрийн үйлчилгээний байгууллагын төлөөлөлтэй уулзалт зохион байгуулсан.
- **Гол мэдээлэгчтэй хийсэн ярилцлага:** Орон нутгийн удирдлага, багийн Засаг дарга, малчид болон бусад холбогдох оролцогч талуудтай ганцаарчилсан ярилцлага хийсэн.

Орон нутгийн болон төслийн нөлөөллийн бүсийн өрхүүдийн нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох зорилгоор нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээний баг дараах хугацаанд хээрийн судалгаа болон оролцогч талуудтай зөвлөлдөх үйл ажиллагааг гүйцэтгэсэн. Үүнд:

- 2025 оны 8 дугаар сарын 29-нөөс 9 дүгээр сарын 3-ны өдөр хүртэл
- 2026 оны 3 дугаар сарын 19-20-ны өдрүүдэд.

Судалгаанд өрхүүд, төслийн нөлөөллийн бүсэд амьдарч буй оршин суугчид, үйл ажиллагаа эрхэлж буй аж ахуйн нэгжүүд, мөн сум, багийн захиргааны холбогдох албан тушаалтнууд хамрагдсан. Мэдээлэл хүргэх, зөвлөлдөх, оролцоог хангах үйл

ажиллагааг үе шаттайгаар хэрэгжүүлсэн. Эдгээр судалгаа, зөвлөлдөх үйл ажиллагааны үндсэн зорилго нь дараахад оршино. Үүнд:

- төслийн талбай болон нөлөөллийн бүсэд орших оршин суугчид, аж ахуйн нэгжүүдийн нийгэм-эдийн засгийн онцлог, эмзэг байдлыг тодорхойлох;
- төслийн хэрэгжилтийн бүх үе шатанд үүсэж болзошгүй нийгмийн эрсдэл, эмзэг байдлыг тодорхойлох;
- мал аж ахуйд суурилсан амьжиргаанд үзүүлж болзошгүй нөлөөллийг, үүнд бэлчээр ашиглалт, усны эх үүсвэрт хүрэх боломж, малын нүүдэл, шилжилт хөдөлгөөнийг хамруулан үнэлэх;
- орон нутгийн иргэдийн мэдээллийн хэрэгцээ, гол асуудал, санал хүсэлтийг тодорхойлох;
- оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө болон Гомдол барагдуулах механизмыг талбайн түвшинд хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- нөхөн олговор эсхүл хохирлын үнэлгээ шаардлагатай тохиолдолд ашиглах суурь мэдээллийг цуглуулах;
- эмзэг бүлгийг, тухайлбал ахмад настнууд, бага орлоготой өрхүүд, эмэгтэй өрхийн тэргүүнтэй өрхүүдийг тодорхойлж, тэдэнд үзүүлэх болзошгүй нөлөөллийг үнэлэх.

Судалгааны явцад цуглуулсан тоон болон чанарын мэдээллийг харьцуулан шинжилж, нийгэм-эдийн засгийн суурь нөхцөлийг тодорхойлоход ашигласан. Түүнчлэн оролцогч талуудын санал хүсэлт, асуулт, эрсдэлийн талаарх ойлголтыг нэгтгэн боловсруулж, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ болон эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээнд тусгасан.

Зөвлөлдөх уулзалт болон судалгааны явцад гарсан санал, асуудлыг энэхүү тайлангийн 7.1.1 дүгээр хэсэгт нэгтгэн харуулсан. Харин судалгаанд хамрагдсан өрх, оролцогчдын тоо, судалгааны асуулга, уулзалтын тэмдэглэл, нэгтгэсэн санал хүсэлт болон оролцогчдын бүртгэлийг хувийн мэдээллийн нууцлалыг хангах зарчмын дагуу боловсруулж, тайлангийн хавсралтад тусгасан.

Судалгааны хязгаарлалт

Судалгаанд оролцогчдын түүврийн хэмжээ харьцангуй бага буюу долоон багийн нийт 1,423 өрхийн 2.95 хувь нийгмийн хэрэгслийг боловсруулах 2 км өргөнтэй судалгааны чиглэл дахь 395 өрхийн 10.6 хувь-ийг хамарсан бөгөөд малчин өрхийн улирлын нүүдлийн хэв шинжийг харгалзан үзвэл зорилтот бүх бүлгийг бүрэн төлөөлүүлсэн гэж үзэх боломж хязгаарлагдмал байна. Иймээс барилгын өмнөх үе шатанд зорилтот бүлгүүдтэй нэмэлт тодруулга хийх, оролцоог өргөтгөхийг зөвлөж байна.

2.13. Хүн ам ба өрхийн бүтэц

Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн авто замын засвар, арчлалтын ажил нь нийт 10 хэсгээс бүрдэх бөгөөд их засвар болон урсгал засвар, арчлалтын нийт 105 км авто замыг хамарна. Авто замын трасс нь Өндөрширээт сумын Уянга баг, Эрдэнэсант сумын Баян-Уул баг, Рашаант сумын Аргалхайрхан болон Хөгнө хан баг, Хашаат сумын Жаргалант баг, Бүрд сумын Их Боригдой баг, Есөнзүйл сумын Эрээн багийн нутаг дэвсгэрээр дайран өнгөрнө. Дараах хүснэгтэд төслийн нөлөөлөлд өртөх долоон багийн нийт хүн амыг нас, хүйсээр ангилан харуулав.

Хүснэгт 27. Хүн амын тоо /багийн түвшинд/

Сум	Баг	2022	2023	2024
Өндөрширээт	Уянга	495	479	466
Эрдэнэсант	Баян-Уул	691	690	702
Рашаант	Аргалхайрхан	720	688	653

Рашаант	Хөгнө хан	892	907	917
Хашаат	Номгон	589	566	559
Бүрд	Их Бorigдой	679	666	640
Есөнзүйл	Эрээн	658	611	623
Нийт хүн ам		4724	4607	4560
Хүн амын өсөлт		-	-2.5%	-1.0%
Хүйс	Эрэгтэй	2402	2358	2341
	Эмэгтэй	2322	2249	2219
	Хүйсийн харьцаа	103.4%	104.8%	105.5%
Насны ангилал	0-14	31.1%	30.2%	29.0%
	15-64	63.5%	64.3%	65.2%
	65+	5.4%	5.4%	5.8%
Хүн ам зүйн ачааллын харьцаа	Хүүхэд	49%	47%	44%
	Ахмад настан	8.5%	8.5%	8.9%
	Нийт	57.4%	55.4%	53.3%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, 2024 он.

Төслийн авто замын трасс дайран өнгөрөх багуудын хүн амын тоо сүүлийн гурван жилийн хугацаанд буурах хандлагатай байна. 2024 оны эцсийн байдлаар тус бүсэд нийт 4,560 хүн оршин сууж байгаагаас 51.3 хувь буюу 2,341 хүн нь эрэгтэй, 48.7 хувь буюу 2,219 хүн нь эмэгтэй байна. Хүйсийн бүтцэд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь бага зэрэг өсөх хандлагатай байна.

Насны бүтцийн хувьд 0-14 насны хүүхэд нийт хүн амын 29 хувь-ийг эзэлж байгаа бөгөөд сүүлийн жилүүдэд буурах хандлагатай байна. Хөдөлмөрийн насны хүн ам буюу 15-64 насныхан нийт хүн амын 65.2 хувь-ийг эзэлж, өсөх хандлагатай байна. 65 ба түүнээс дээш насны ахмад настны эзлэх хувь 5.4-5.8 хувь-ийн хооронд харьцангуй тогтвортой байна. Хүн ам зүйн нийт ачааллын харьцаа 53.3 хувь бөгөөд хүүхдийн хамаарлын ачаалал буурч, ахмад настны хамаарлын ачаалал тогтвортой байна.

Төслийн нөлөөлөлд өртөх долоон багийн дунд хамгийн цөөн өрхтэй нь Өндөрширээт сумын Уянга баг бөгөөд 162 өрхтэй, харин хамгийн олон өрхтэй нь Рашаант сумын Хөгнө хан баг бөгөөд 293 өрхтэй байна. Сүүлийн гурван жилийн хугацаанд нөлөөллийн бүсийн нийт хүн ам Есөнзүйл сумын Эрээн баг, Эрдэнэсант сумын Баян-Уул баг болон Рашаант сумын Хөгнө хан багт 1 хувиар буурсан байна. Үүний зэрэгцээ зарим хэсэгт хүн ам 1-2 хувиар өссөн бол Бүрд сумын Их Бorigдой багт 4 хувь, Өндөрширээт сумын Уянга багт 3 хувь, Хашаат сумын Номгон багт 1 хувь, Рашаант сумын Аргалхайрхан багт 5 хувь-иар тус тус буурсан байна.

Gender distribution of the population by bag

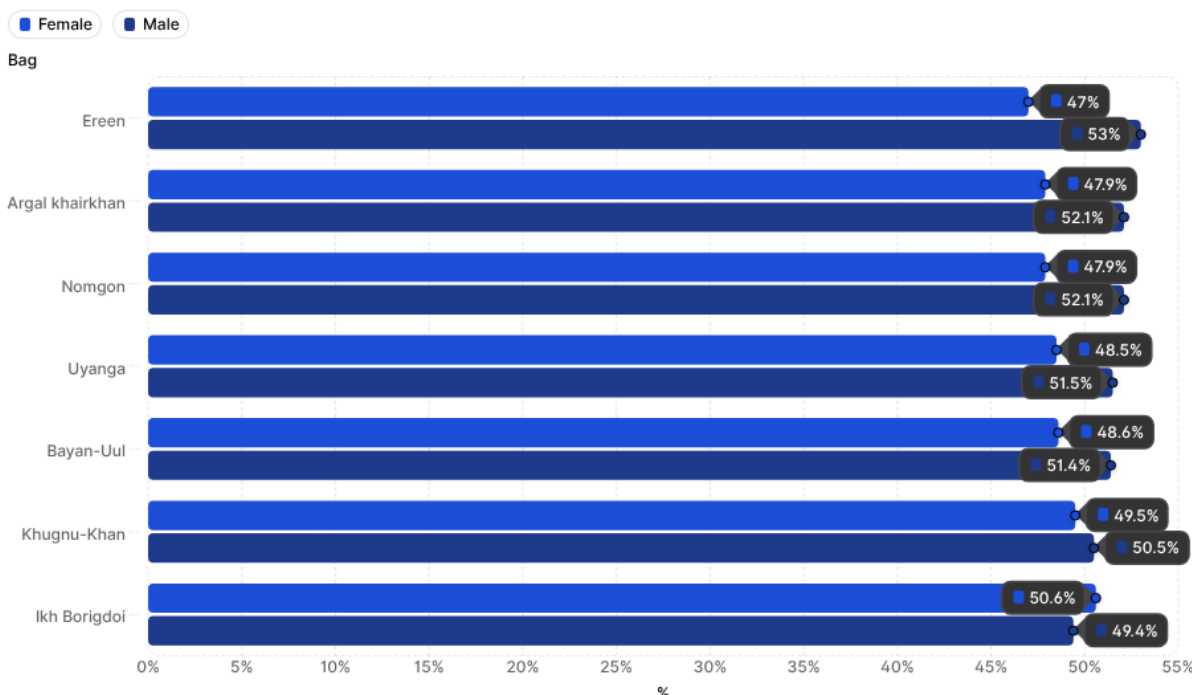

График 2. 2024 оны байдлаарх хүн амын хүйсийн бүтэц, багаар

Есөнзүйл сумын Эрээн багт хүйсийн харьцааны ялгаа хамгийн өндөр бөгөөд хүн амын 47 хувь нь эмэгтэй, 53 хувь нь эрэгтэй байна. Рашаант сумын Аргалхайрхан баг болон Хашаат сумын Номгон багт нийт хүн амын 48 хувь нь эмэгтэй, 52 хувь нь эрэгтэй байна. Өндөрширээт сумынУянга баг болон Эрдэнэсант сумын Баян-Уул багт эмэгтэйчүүд 48.5 хувь, эрэгтэйчүүд 51.5 хувь-ийг тус тус эзэлж байна.

Рашаант сумын Хөгнө хан багийн хүйсийн бүтэц хамгийн тэнцвэртэй бөгөөд эмэгтэйчүүд 49.5 хувь, эрэгтэйчүүд 50.5 хувь байна. Зөвхөн Бүрд сумын Их Боригдой багт эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдээс бага зэрэг өндөр буюу эмэгтэйчүүд 50.6 хувь, эрэгтэйчүүд 49.4 хувь байна.

Хүснэгт 28. Төслийн талбайн сонгогдсон багуудын хүн амын насны бүлгийн бүтэц /хувиар/

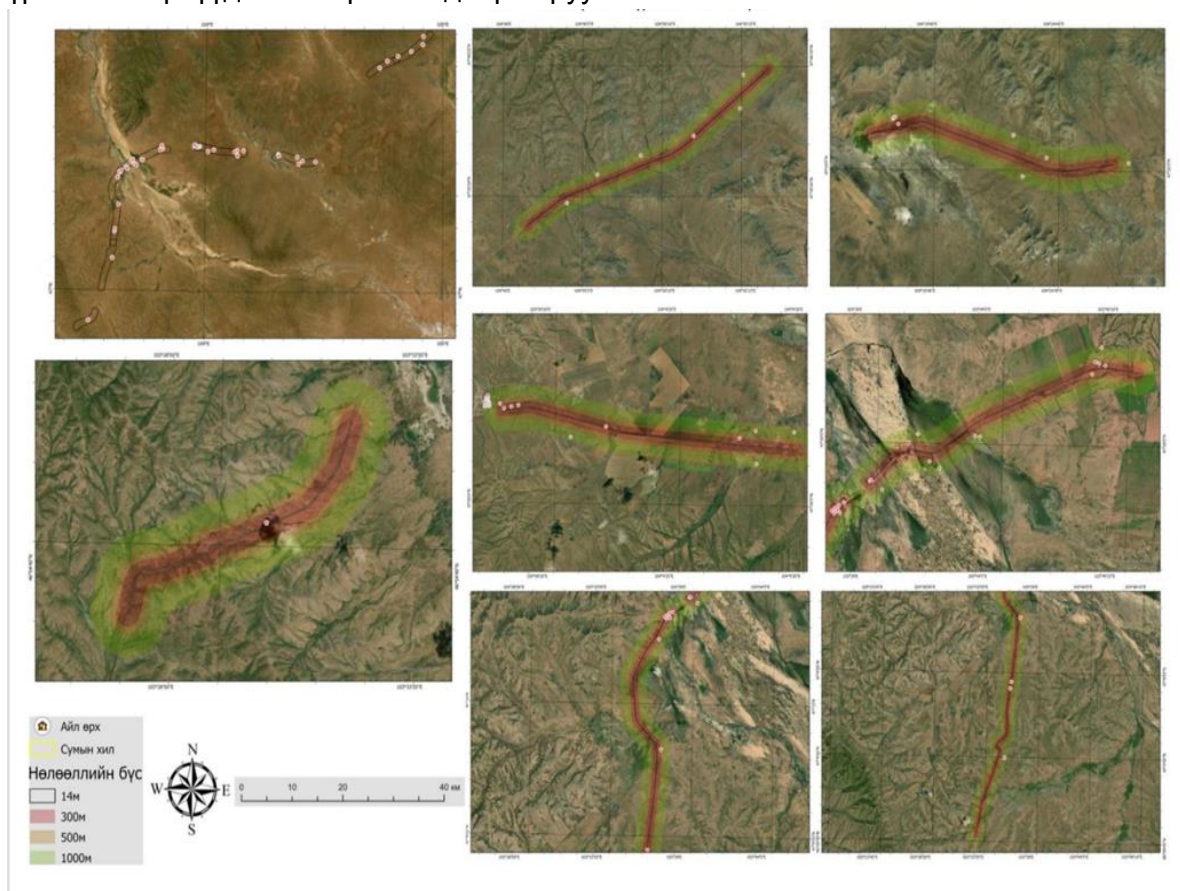
Насны бүлэг	Уянга	Баян-Уул	Хөгнө-Хан	Аргал хайрхан	Номгон	Их боригдой	Эрээн
0-4	8.8%	11.4%	8.9%	8.4%	8.4%	8.6%	9.5%
5-9	9.0%	10.4%	9.2%	10.0%	11.3%	8.3%	8.7%
10-14	11.2%	9.0%	10.7%	9.6%	11.4%	10.3%	10.0%
15-19	8.8%	7.3%	9.1%	10.3%	9.1%	9.5%	9.0%
20-24	6.7%	6.1%	7.3%	7.0%	6.3%	7.5%	7.7%
25-29	3.9%	8.4%	7.7%	7.5%	6.3%	7.0%	6.9%
30-34	6.0%	7.1%	5.3%	6.3%	5.0%	6.3%	6.3%
35-39	7.3%	6.0%	7.2%	7.0%	6.1%	6.4%	6.3%
40-44	10.1%	5.8%	7.9%	7.5%	8.2%	7.7%	6.3%
45-49	6.7%	6.1%	6.5%	7.4%	7.5%	6.9%	7.1%
50-54	6.7%	7.1%	5.8%	6.7%	7.2%	7.3%	6.6%
55-59	3.6%	5.7%	5.5%	5.5%	4.7%	4.8%	5.0%
60-64	4.7%	4.0%	3.2%	2.6%	3.0%	3.6%	3.5%
65-69	4.1%	2.6%	2.3%	1.4%	1.6%	1.6%	2.1%
70+	2.6%	3.0%	3.5%	2.8%	3.9%	4.2%	5.3%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, 2024 он.

Төслийн нөлөөлөлд өртөх долоон багийн хүн амын насны бүтцийг хүснэгт болон графикаар харуулав. Ерөнхий байдлаар авч үзвэл ихэнх багт 10-14 насны бүлэг хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна.

Тодруулбал, 10-14 насны бүлэг Өндөрширээт сумын Уянга багт 11.2 хувь, Рашаант сумын Хөгнө хан багт 10.7 хувь, Хашаат сумын Номгон багт 11.4 хувь, Бүрд сумын Их Боригдой багт 10.3 хувь, Есөнзүйл сумын Эрээн багт 10.0 хувь тус тус эзэлж байна. Харин Эрдэнэсант сумын Баян-Уул багт 0-4 насны бүлэг хамгийн өндөр буюу 11.4 хувь, Рашаант сумын Аргалхайрхан багт 15-19 насны бүлэг хамгийн өндөр буюу 10.3 хувь байна. Нийт дүнгээр багуудын насны бүтэц харьцангуй ижил хэв шинжтэй бөгөөд 10-14 насны бүлэг ерөнхийдөө давамгайл бүлэг болж байна.

Өргөтгөсөн төслийн нөлөөллийн бүсэд нийт 349 өрх тодорхойлогдсон бөгөөд бүртгэлтэй өрхүүдийн байршлыг доор харуулав.

Зураг 12. Төслийн талбайн ойролцоо бүртгэлтэй өрхүүдийн байршил

2.13.1. Угсаатны бүрэлдэхүүн ба үндэс, угсаа

Төслийн нөлөөллийн бүсэд хамаарах аймгуудын хүн амын угсаатны бүрэлдэхүүнээс үзэхэд оршин суугчдын дийлэнх нь Халх угсаатанд хамаарч байна. Бусад угсаатан болон цөөнхийн бүлгүүдийн эзлэх хувь бага байгаа бөгөөд Төв аймагт угсаатны бүрэлдэхүүний хувьд харьцангуй олон янз байдал илүү ажиглагдаж байна.

Нөлөөллийн бүсэд хийсэн өрхийн судалгаанд хамрагдсан бүх оролцогч буюу 100 хувь нь өөрсдийгөө Халх гэж тодорхойлсон. Шашин шүтлэгийн хувьд судалгаанд оролцогчдын 89.5 хувь нь Буддын шашинтай, харин 10.5 хувь нь шашин шүтлэггүй гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 29. Хүн амын угсаатны бүрэлдэхүүн /аймгаар/

Угсаатан, үндэс	Архангай	Булган	Өвөрхангай	Төв
Халх	97.1	95.1	99.6	94.2

Дөрвөд	0.2	0.7	0.1	0.8
Казах	-	-	-	1.1
Баяд	0.1	1.6	0.1	0.8
Буриад	-	0.9	0	0.9
Дархад	-	0.5	-	-
Хотон	-	0.5	-	-
Урианхай	-	0.2	-	0.5
Захчин	-	0.1	-	0.2
Торгууд	-	0.1	-	-
Өөлд	2.3	-	-	0.2
Тува	-	-	-	0.5
Бусад	0.3	0.3	0.2	0.8
Нийт	100	100	100	100

2.13.2. Гэрлэлт ба өрхийн хэв шинж

Төслийн нөлөөллийн бүсэд хамаарах сумдад гэрлэлтийн бүртгэл сүүлийн гурван жилийн хугацаанд буурах хандлагатай байна. 2024 оны байдлаар Бүрд суманд 26, Есөнзүйл суманд 21, Рашаант суманд 40, Хашаат суманд 35, Өндөрширээт суманд 22, Эрдэнэсант суманд 36 гэрлэлт тус тус бүртгэгдсэн байна.

Түүнчлэн Өндөрширээт суманд гэр бүл цуцлалтын 7 тохиолдол, Эрдэнэсант суманд гэр бүл цуцлалтын 3 тохиолдол бүртгэгдсэн байна.

Хүснэгт 30. Гэрлэлт, гэр бүл цуцлалтын тоо

Сум	Гэрлэлт 2022	Гэрлэлт 2023	Гэрлэлт 2024	Гэр бүл цуцлалт 2022	Гэр бүл цуцлалт 2023	Гэр бүл цуцлалт 2024
Бүрд	12	9	5	0	0	0
Есөнзүйл	11	6	4	0	0	0
Рашаант	18	16	6	0	1	0
Хашаат	13	11	11	0	0	0
Өндөрширээт	9	1	12	1	2	4
Эрдэнэсант	9	14	13	2	1	0

Судалгаанд хамрагдсан нийт өрхийн 17 нь зөвхөн гэр бүлийн шууд гишүүдээс бүрдсэн цөм гэр бүл, 2 нь эмэгтэй өрхийн тэргүүнтэй өрх байна. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 8 өрх буюу 42 хувь нь 1-3 ам бүлтэй байна. 4-6 ам бүлтэй өрх нийт 9 өрх буюу 47 хувийг эзэлж, хамгийн өндөр хувийг бүрдүүлж байна. Энэ нь Монгол Улсын өрхийн дундаж ам бүлийн тоо болох 3.8-4.0-тэй нийцэж байгаа бөгөөд судалгаанд хамрагдсан өрхийн дийлэнх нь цөм гэр бүлийн бүтэцтэй болохыг харуулж байна. 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх 2 буюу 11 хувь байна.

Хүснэгт 31. Өрхийн хэв шинж /бүтэц/

Өрхийн төрөл	Өрхийн тоо	Өрхийн дундаж ам бүлийн тоо
Цөм гэр бүл	17	4.1
Өрх толгойлсон ганц эцэг/эхтэй өрх	2	4

Эх сурвалж: Өрхийн судалгаа, 2026 он.

2.13.3. Хүн амын шилжилт хөдөлгөөн

Төрөлт ба нас баралт

Сүүлийн гурван жилийн хугацаанд Бүрд сумын төрөлтийн тоо буурах хандлагатай бөгөөд жилд дунджаар 49 төрөлт бүртгэгдсэн нь ойролцоогоор 19 хувийн бууралтыг илтгэж байна. Нас баралт жилд дунджаар 18 тохиолдол бүртгэгдэж, ойролцоогоор 10 хувиар нэмэгдсэн байна. Энэ хугацаанд хүн амын байгалийн цэвэр өсөлт жилд дунджаар 28 хүн байна.

Есөнзүйл суманд төрөлтийн тоо мөн буурч, жилд дунджаар 50 төрөлт бүртгэгдсэн нь 8 хувийн бууралт-ыг харуулж байна. Нас баралт жилд дунджаар 18 тохиолдол

бүртгэгдэж, 14 хувиар нэмэгдсэн байна. Тус сумын хүн амын байгалийн цэвэр өсөлт жилд дунджаар 32 хүн байна.

Хүснэгт 32. Төрөлт, нас баралтын тоо

Сум	Төрөлт 2022	Төрөлт 2023	Төрөлт 2024	Нас баралт 2022	Нас баралт 2023	Нас баралт 2024
Бүрд	57	47	37	16	20	19
Есөнзүйл	62	41	48	15	20	19
Рашаант	71	65	57	16	19	20
Хашаат	46	49	56	17	21	15
Өндөрширээт	38	39	35	22	23	16
Эрдэнэсант	93	75	91	18	30	33

Рашаант суманд төрөлтийн тоо сүүлийн гурван жилийн хугацаанд буурч, жилд дунджаар 62 төрөлт бүртгэгдсэн нь 10 хувийн бууралт юм. Нас баралт жилд дунджаар 18 бүртгэгдэж, 12 хувиар нэмэгдсэн байна. Хүн амын байгалийн цэвэр өсөлт жилд дунджаар 46 хүн байна.

Хашаат суманд төрөлтийн тоо өсөх хандлагатай бөгөөд жилд дунджаар 50 төрөлт бүртгэгдэж, 10 хувиар нэмэгдсэн байна. Нас баралт жилд дунджаар 17 бүртгэгдэж, 2.5 хувиар буурсан байна. Хүн амын байгалийн цэвэр өсөлт жилд дунджаар 33 хүн байна.

Өндөрширээт суманд төрөлтийн тоо бага зэрэг буурч, жилд дунджаар 37 төрөлт бүртгэгдсэн нь 3 хувийн бууралт юм. Нас баралт жилд дунджаар 20 бүртгэгдэж, 12 хувиар буурсан байна. Хүн амын байгалийн цэвэр өсөлт жилд дунджаар 17 хүн байна.

Эрдэнэсант суманд төрөлтийн тоо өсөх хандлагатай бөгөөд жилд дунджаар 86 төрөлт бүртгэгдсэн нь 1 хувийн өсөлт юм. Нас баралт жилд дунджаар 27 бүртгэгдэж, 38 хувиар мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн байна. Хүн амын байгалийн цэвэр өсөлт жилд дунджаар 59 хүн байна.

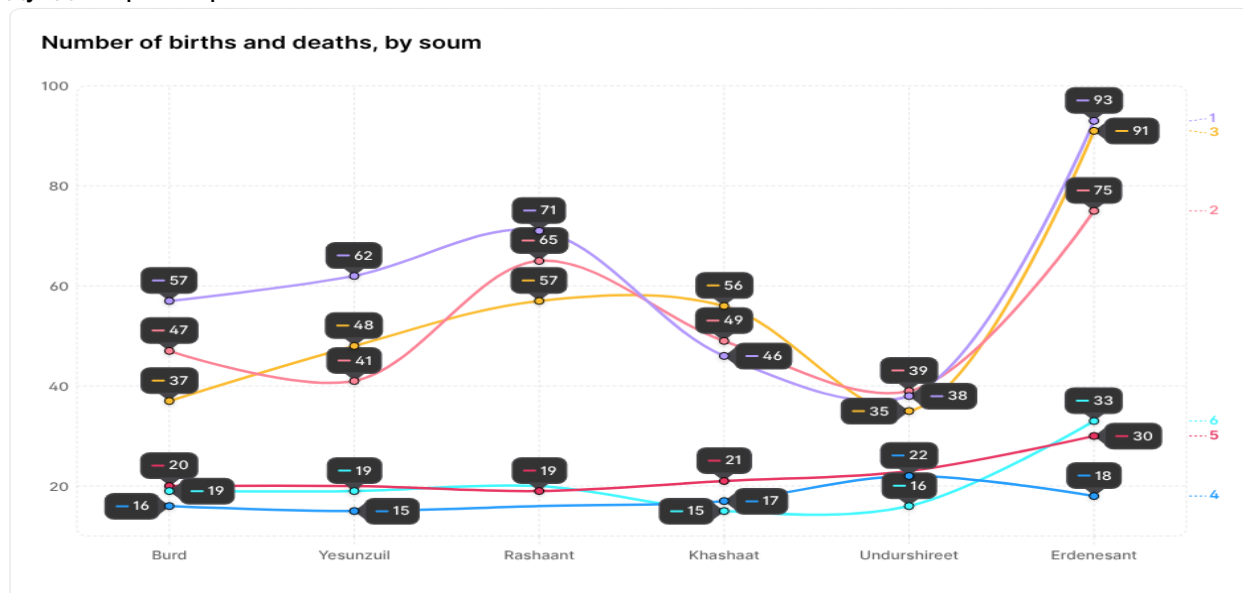

График 3. Төрөлт, нас баралтын тоо, сумаар

Шилжилт хөдөлгөөн

Өвөрхангай аймгийн Есөнзүйл болон Бүрд сумдад 2020-2022 оны хугацаанд хүн амын шилжилт хөдөлгөөн бүртгэгдээгүй байна. Харин сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд Есөнзүйл сумаас 144 хүн, Бүрд сумаас 235 хүн тус тус шилжин гарсан байна.

Шилжин ирэлтийн хувьд Есөнзүйл суманд нийт 88 хүн шилжин ирсэн бөгөөд хамгийн сүүлийн жилд өмнөх жилтэй харьцуулахад шилжин ирэлтийн хэмжээ 1.6 дахин

нэмэгдсэн байна. Бүрд суманд нийт 142 хүн шилжин ирсэн бөгөөд 2024 онд өмнөх жилээс 16 хүнээр нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 33. Хүн амын шилжилт хөдөлгөөн, 2020-2024 он

Хөдөлгөөн	Сум	2020	2021	2022	2023	2024	Нийт
Шилжин ирэлт	Есөнзүйл	5	10	20	20	33	88
	Бүрд	28	42	10	23	39	142
Шилжин гаргалт	Есөнзүйл				78	66	144
	Бүрд				120	115	235

2.14. Дэд бүтэц

2.14.1. Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ ба сууцны төрөл

Доорх графикт харуулснаар судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 84 хувь нь хөдөө орон нутагт монгол гэрт, харин 16 хувь нь суурин газарт буюу сумын төв зэрэг байршилд байшинд амьдарч байна.

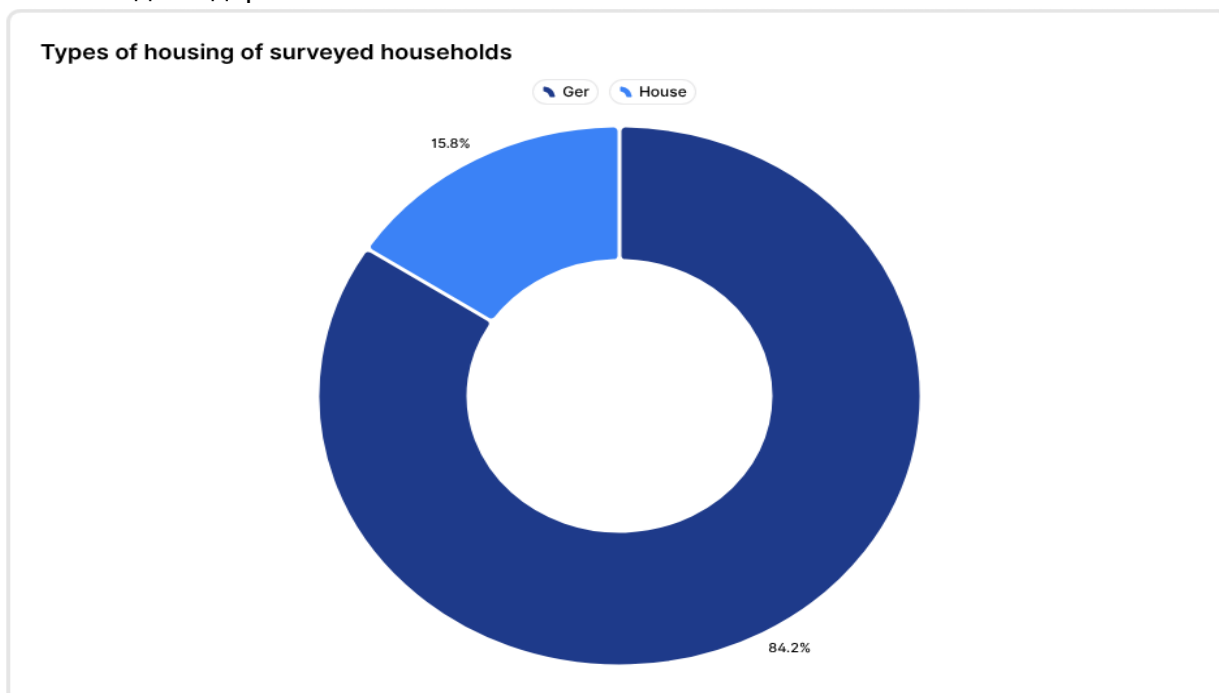

График 4. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн сууцны төрөл

2.14.2. Цахилгаан эрчим хүчний хангамж

Төслийн нөлөөллийн багуудын эрчим хүчний хэрэглээг төвлөрсөн цахилгаан хангамжийн систем болон сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийн хосолсон хэлбэрээр хангаж байна. Нийт 119 өрх төвлөрсөн цахилгаан хангамжийн сүлжээнд холбогдсон бол 844 өрх сэргээгдэх эрчим хүчний систем ашиглаж байна. Төслийн хэрэгжилтийн үе шатанд барилгын ажлын гэрэлтүүлэг болон суурин тоног төхөөрөмжийн цахилгаан хэрэглээ нэмэгдэхтэй холбоотойгоор орон нутгийн цахилгаан хангамжийн системд түр хугацааны хэт ачаалал үүсэх эрсдэлтэй. Иймд шаардлагатай тохиолдолд эрчим хүчний менежментийн арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Өндөрширээт, Эрдэнэсант, Рашаант, Хашаат, Бүрд болон Есөнзүйл сумдын багуудын өрхийн цахилгаан эрчим хүчний эх үүсвэрийг дараах хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 34. Өрхийн эрчим хүчний эх үүсвэр

Баг	Нарны эх үүсвэр	Салхины эх үүсвэр	Бага оврын генератор	Төвлөрсөн систем	Нийт
Баян-Уул	121	-	-	19	140
Хөгнө хан	170	-	-	3	173
Их Боргидой	138	-	-	11	149
Номгон	77	-	48	29	154
Уянга	127	-	-	4	131
Аргалхайрхан	8	-	-	31	39
Эрээн	155	-	-	22	177
Нийт	796	0	48	119	963

Эрчим хүчний эх үүсвэрийн хувьд судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 78.9 хувь нь сэргээгдэх эрчим хүчний систем ашигладаг бол 21.1 хувь нь төвлөрсөн цахилгаан хангамжийн сүлжээнд холбогдсон байна. Дулааны эх үүсвэрийн хувьд өрхүүдийн 63.2 хувь нь түлээ, 36.8 хувь нь нүүрс, 73.7 хувь нь аргал, хомоолыг түлшний эх үүсвэр болгон ашиглаж байна.

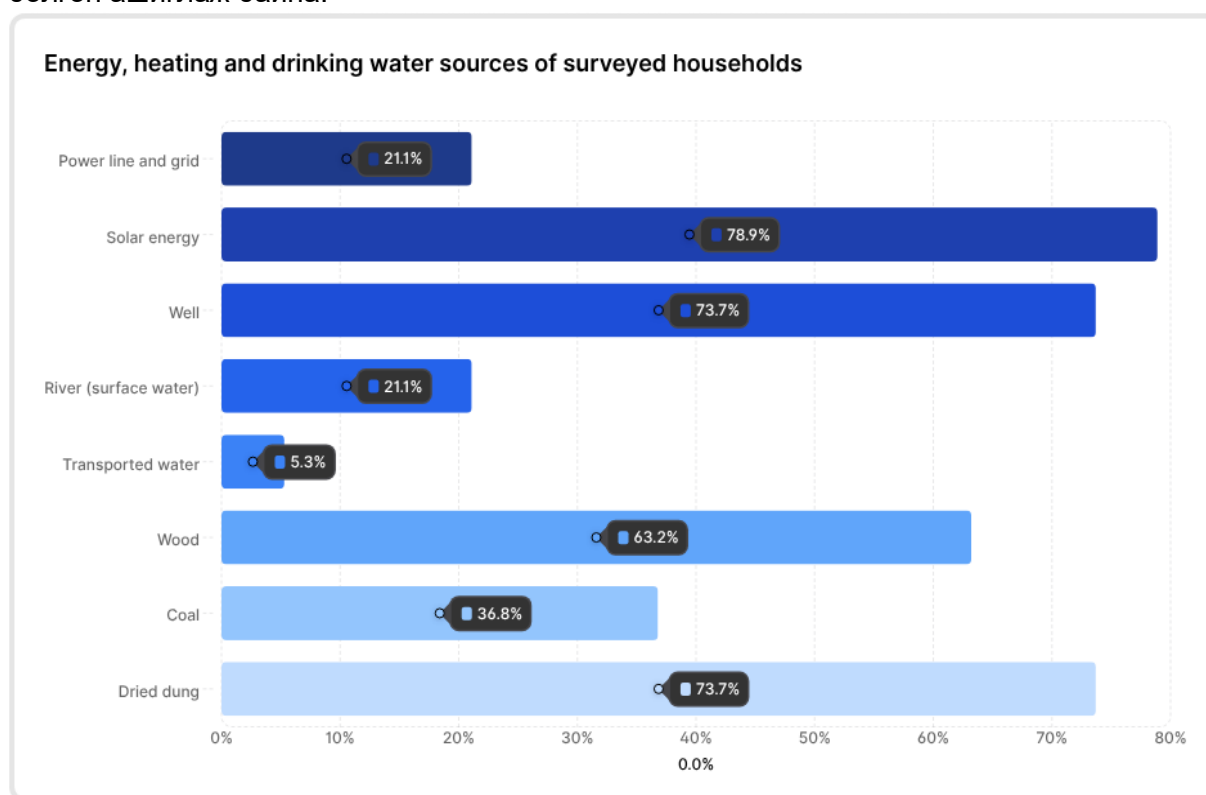

График 5. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн эрчим хүч, дулаан болон ундны усны эх үүсвэр

2.14.3. Ус хангамж

Төсөл хэрэгжих сумд нь усны нөөц хязгаарлагдмал бүсэд байрлах бөгөөд төвлөрсөн ус хангамжийн системээс илүүтэйгээр газрын доорх усны худаг болон ус түгээх цэгт тулгуурлан усаа хангаж байна. Барилгын ажлын хүрээнд ажилчдын кемп, машин механизмын засвар үйлчилгээний талбай, шатахуун хадгалах байгууламж зэрэг үйл ажиллагаа явагдах тул ундны усны эх үүсвэр бохирдох эрсдэлтэй. Иймээс усны эх үүсвэрийг хамгаалах арга хэмжээ, асгаралт алдагдлаас урьдчилан сэргийлэх хяналт, мөн барилгын кемпийн бохир усны менежментийн системийг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Төслийн зургаан сумын өрхийн ус хангамжийн эх үүсвэрийг дараах хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 35. Худаг, усны эх үүсвэрийн тоо, багаар

Сум	Баг	Богино яндант худаг	Бусад	Гүний өрөмдмөл худаг	Гүехэн ухмал худаг	Нийт худаг
Өндөрширээт	Уянга	2	1	1	2	6
Эрдэнэсант	Баян-Уул	0	0	47	0	47
Рашаант	Аргалхайрхан	0	0	1	0	1
Рашаант	Хөгнө хан	5	0	25	1	31
Хашаат	Номгон	8	6	83	18	115
Бүрд	Их Боригдой	0	0	40	2	42
Есөнзүйл	Эрээн	0	0	1	0	1
	Нийт	15	7	198	23	243

Эх сурвалж: Хүн ам, орон сууцны тооллого 2020, Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хороо.

Өрхийн судалгааны үр дүнгээс үзэхэд оролцогчдын 73.7 хувь нь усны чанартай холбоотой гомдолгүй гэж хариулсан бол 26.3 хувь нь усны чанарт сэтгэл ханамжтай гэж хариулсан байна. Усны эх үүсвэрийн хувьд судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 73.7 хувь нь газрын доорх усны худаг, 21.1 хувь нь гол, горхи, 5.3 хувь нь зөөврийн ус ашигладаг байна.

2.14.4. Харилцаа холбоо

Мэдээлэл авах эх үүсвэрийн хувьд судалгаанд оролцогчдын 57.9 хувь нь телевизээс, 31.6 хувь нь цахим платформуос, 5.3 хувь нь сонин, сэтгүүл болон гэр бүлийн эх сурвалжаас мэдээлэл авдаг байна. Судалгаанд хамрагдсан өрхийн ихэнх нь үүрэн холбооны сүлжээний хамрах хүрээнд байрладаг бөгөөд мэдээлэл авахдаа голчлон гар утасны дата үйлчилгээ ашиглаж байна.

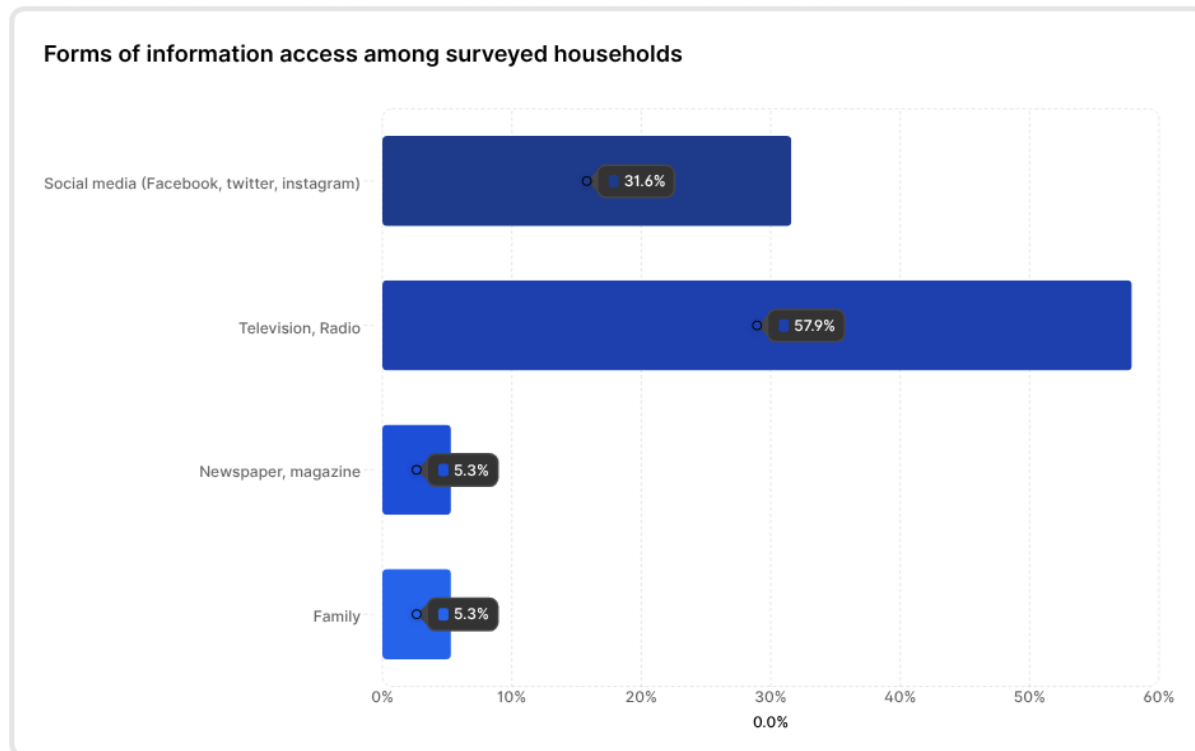

График 6. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн мэдээлэл авах хэлбэр

Гар утасны хэрэглээ: Судалгаанд хамрагдсан бүх өрх буюу 100 хувь нь гар утас ашигладаг. Нэг өрхөд ногдох гар утасны тоогоор авч үзвэл 41 хувь нь 2 гар утас, 17 хувь нь 1 гар утас, 18 хувь нь 4 гар утас, 12 хувь нь 3 гар утас ашиглаж байна. Түүнчлэн 5 болон 6 гар утастай өрх тус бүр 6 хувийг эзэлж байна.

Харилцаа холбооны хэрэгсэл: Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд оролцогчдын 71 хувь нь интернет ашиглах боломжтой бол 29 хувь нь байнгын интернет холболтгүй байна. Үүрэн холбооны сүлжээний чанарын хувьд 35 хувь нь сайн, 29 хувь нь дунд, 35 хувь нь муу гэж үнэлсэн байна. Үүрэн холбооны сүлжээ огт байхгүй гэж хариулсан өрх бүртгэгдээгүй.

Мэдээллийн эх үүсвэр: Телевизийн хэрэглээний хувьд оролцогчдын 82 хувь нь телевиз тогтмол үздэг, 6 хувь нь хааяа үздэг, 12 хувь нь телевиз үздэггүй байна. Телевизийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн хувьд 88 хувь нь DDISH, харин 12 хувь нь кабелийн болон орон нутгийн телевизийн үйлчилгээ ашиглаж байна.

2.13.5. Тээвэр ба замын хөдөлгөөнд оролцоо

2025 оны байдлаар төсөл хэрэгжих дөрвөн аймгийн зургаан суманд техникийн үзлэгт хамрагдсан нийт 3,065 тээврийн хэрэгсэл бүртгэгдсэн байна. Үүнээс Бүрд суманд 427, Есөнзүйл суманд 330, Рашаант суманд 569, Хашаат суманд 640, Өндөрширээт суманд 312, Эрдэнэсант суманд 787 тээврийн хэрэгсэл тус тус байна.

Эдгээр тээврийн хэрэгсэл нь сэргээн засварлахаар төлөвлөж буй авто замын хэсгийг тогтмол ашигладаг тул барилгын ажлын үе шатанд тодорхой хэмжээний саатал, хөдөлгөөний зохицуулалтын хүндрэл үүсэх боломжтой.

Улсын чанартай хоёр эгнээтэй авто замын хоногийн дундаж хөдөлгөөний эрчим ерөнхийдөө 300-800 тээврийн хэрэгсэл байдаг бөгөөд Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэл нь хоногт 500-800 тээврийн хэрэгсэл зорчдог хөдөлгөөний эрчим өндөртэй чиглэлт тооцогдоно. Улсын баяр, амралтын өдрүүдэд хөдөлгөөний эрчим 2-3 дахин нэмэгддэг бол өвлийн улиралд 30-40 хувиар буурдаг байна.

Иймд барилгын ажлын үед тээврийн хэрэгсэл болон зам ашиглагчдын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

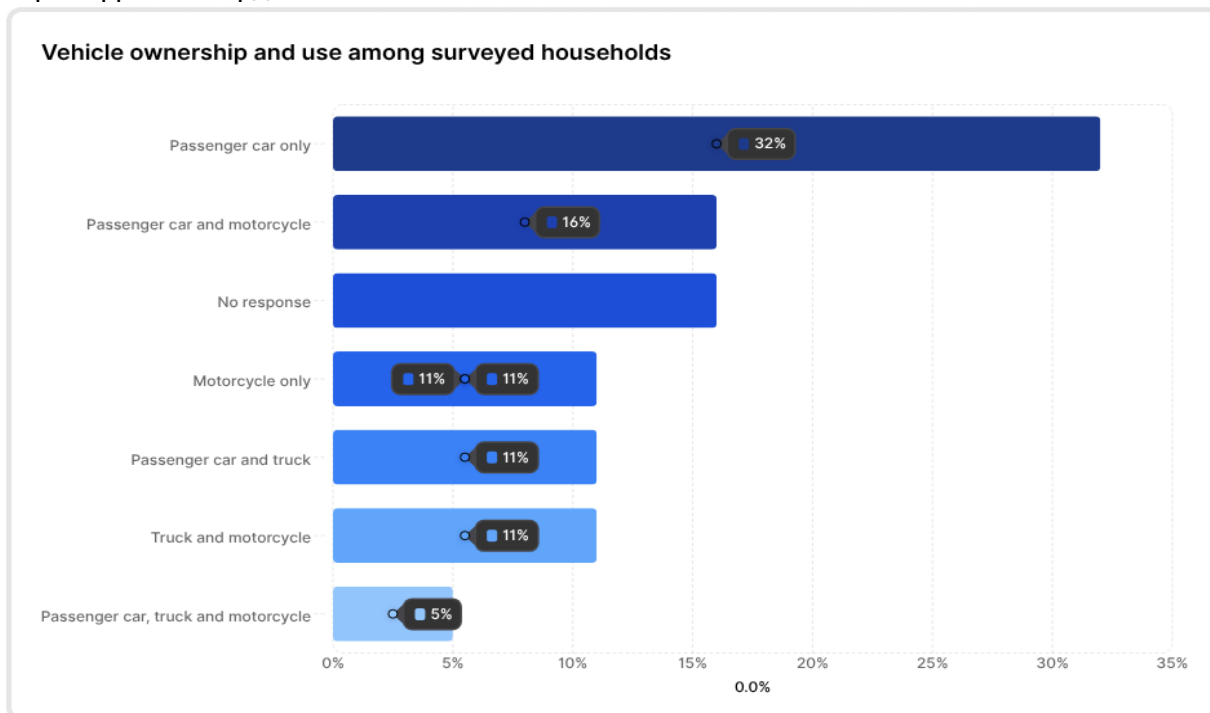

График 7. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн тээврийн хэрэгслийн эзэмшил ба хэрэглээ

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд өрхийн тээврийн хэрэгслийн эзэмшил харьцангуй олон төрөлтэй байна. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 32 хувь нь зөвхөн суудлын автомашинтай, 16 хувь нь суудлын автомашин болон мотоциклтой байна. Түүнчлэн 11 хувь нь зөвхөн мотоциклтой, 11 хувь нь суудлын автомашин болон ачааны автомашинтай, 11 хувь нь ачааны автомашин болон мотоциклтой, 5 хувь нь суудлын автомашин, ачааны автомашин, мотоциклын хосолсон хэрэглээтэй байна. Харин судалгаанд оролцогчдын 16 хувь нь уг асуултад хариулаагүй байна.

Зорчих давтамж:

Судалгаагаар өрхүүд жилд дунджаар сумын төв рүү 33 удаа, аймгийн төв рүү 10 удаа, нийслэл хот руу 13 удаа зорчдог байна. Хамгийн олон зорчдог өрхүүд жилд сумын төв рүү 120 хүртэл удаа, аймгийн төв рүү 45 удаа, нийслэл хот руу 36 удаа зорчдог гэж мэдээлсэн. Харин хамгийн бага зорчдог өрхүүд жилд сумын төв рүү 1 удаа, аймгийн төв рүү зорчдоггүй, нийслэл хот руу 1 удаа зорчдог байна.

Зорчих зорилгын хувьд оролцогчдын 47.4 хувь нь худалдаа, худалдан авалт хийх зорилгоор, мөн 47.4 хувь нь хүүхдээ сургууль, цэцэрлэгт хүргэх эсхүл авах зорилгоор зорчдог байна. Түүнчлэн 36.8 хувь нь эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах, 31.6 хувь нь бусад үйлчилгээ авах, 10.5 хувь нь баяр наадам, хурим болон амралт, чөлөөт цагийн үйл ажиллагаанд оролцох, 5.3 хувь нь соёл, урлагийн арга хэмжээнд оролцох зорилгоор зорчдог байна.

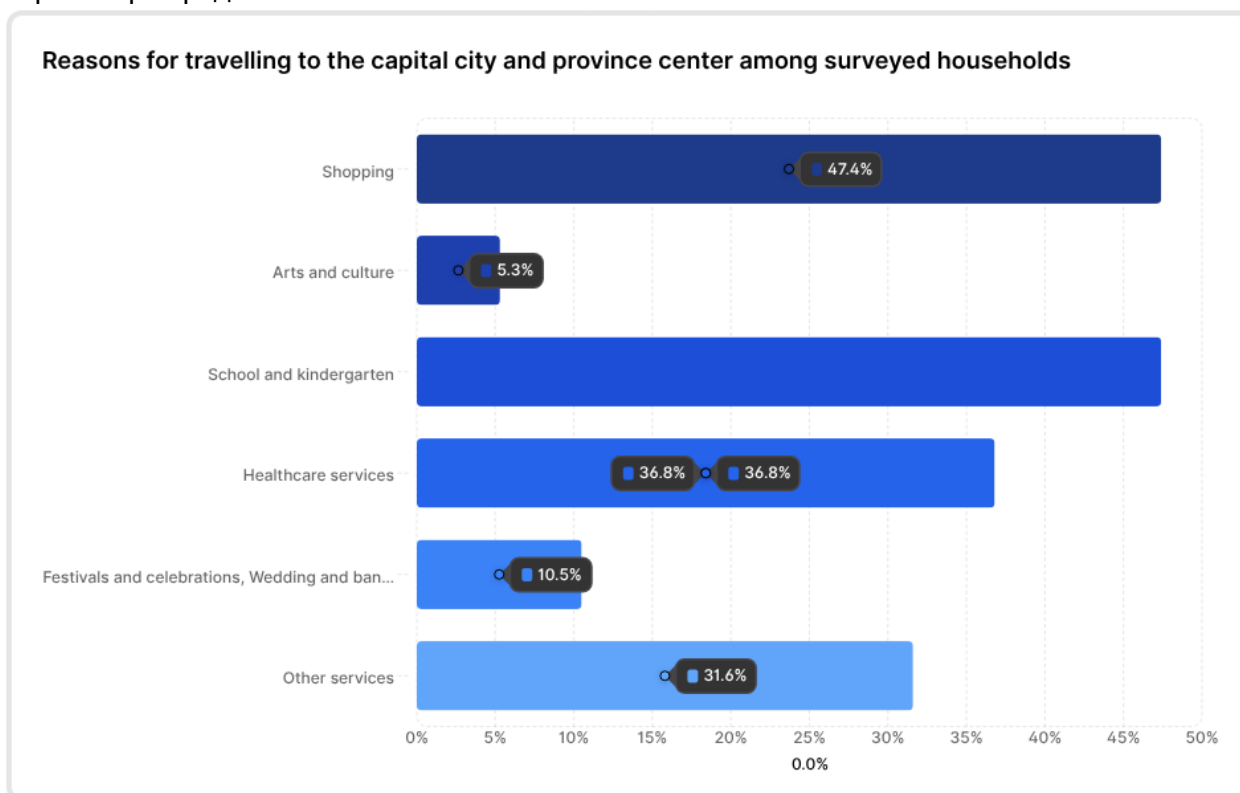

График 8. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн нийслэл хот болон аймгийн төв рүү зорчих шалтгаан

2.15. Эдийн засаг

2.15.1. Малчин өрх

Төслийн нөлөөллийн багуудад нийт 1,289 малчин өрх оршин сууж байгаа бөгөөд нийт малын тоо 434.0 мянган толгой байна. Сүүлийн жилүүдэд малчин өрхийн тоо буурах хандлагатай байгааг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 36. Малчин өрхийн тоо

Сум	Баг	2023	2024	2025	2024 оны өөрчлөлт	2025 оны өөрчлөлт
Өндөрширээт	Уянга	157	152	149	-3.2%	-2.0%
Эрдэнэсант	Баян-Уул	185	191	187	3.2%	-2.1%
Рашаант	Аргалхайрхан	203	195	183	-3.9%	-6.2%
Рашаант	Хөгнө хан	231	243	237	5.2%	-2.5%
Хашаат	Номгон	180	181	179	0.6%	-1.1%
Бүрд	Их Боригдой	178	175	174	-1.7%	-0.6%
Есөнзүйл	Эрээн	187	185	180	-1.1%	-2.7%
Нийт		1321	1322	1289	0.1%	-2.5%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, 2025 он.

2.15.2. Мал аж ахуй

Төслийн авто замын трассын дагуух мал аж ахуйн үйл ажиллагааг тухайн сумдын захиргаанаас ирүүлсэн мэдээлэлд үндэслэн тооцоолсон. Сумын түвшинд малын тоо дараах байдалтай байна. Үүнд: Эрдэнэсант сумын Баян-Уул багт 66.0 мянган толгой, Хашаат сумын Жаргалант багт 83.2 мянган толгой, Рашаант сумын Хөгнө хан багт 66.6 мянган толгой, Рашаант сумын Аргалхайрхан багт 57.8 мянган толгой, Бүрд сумын Их Боригдой багт 70.7 мянган толгой, Өндөрширээт сумын Уянга багт 42.0 мянган толгой, Есөнзүйл сумын Эрээн багт 51.1 мянган толгой мал байна.

Түүнчлэн төслийн нөлөөллийн бүсэд Булган аймгийн Рашаант сумын 43 малчин өрх, 79,013 га бэлчээрийн газар, мөн Өндөрширээт сумын 14 малчин өрх, 6,800 га бэлчээрийн газар хамрагдаж байна.

Хүснэгт 37. Малын тоо /мянган толгой/

Баг	Адуу 2024	Адуу 2025	Тэмээ 2024	Тэмээ 2025	Үхэр 2024	Үхэр 2025	Хонь 2024	Хонь 2025	Ямаа 2024	Ямаа 2025	Нийт 2024	Нийт 2025	Динамик өөрчлөлт
Баян-Уул	4.4	5.0	0	0	2.8	3.1	36.2	36.5	20.6	21.4	64.0	66.0	Өссөн
Жаргалант	4.5	4.7	0.1	0.2	3.0	3.9	44.0	45.5	23.7	28.9	77.2	83.2	Өссөн
Хөгнө хан	5.4	5.8	0.5	0.5	3.8	4.3	37.1	33.2	23.4	22.8	70.2	66.6	Буурсан
Их Боригдой	5.1	5.8	0.1	0.1	2.7	3.3	40.8	40.5	20.3	21.0	69.0	70.7	Өссөн
Уянга	4.3	4.9	0	0	2.8	3.1	22.5	20.9	12.8	13.1	42.3	42.0	Тогтвортой
Аргалхайрхан	5.3	5.9	0.2	0.2	2.9	3.1	33.6	28.3	20.6	20.3	62.5	57.8	Буурсан
Эрээн	5.2	6.2	0	0	2.1	2.6	27.7	28.9	13.1	13.4	48.1	51.1	Өссөн
Нийт	34.2	38.3	0.9	1.0	20.1	23.4	242.0	233.8	134.5	140.9	433.0	437.4	Өссөн

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, 2025 он.

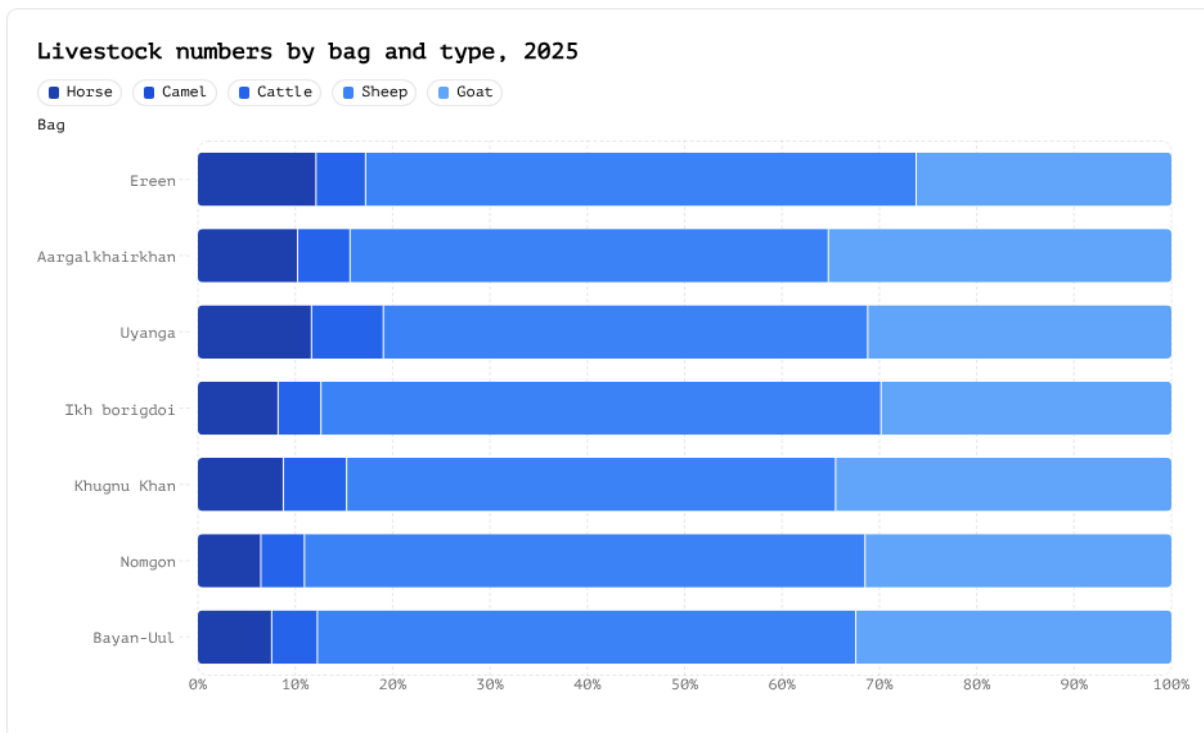

График 9. Малын тоо, баг болон төрлөөр, 2025 он

2.15.3. Аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгчид

Засаг даргын Тамгын газраас ирүүлсэн мэдээллээр Өндөрширээт сумын төслийн нөлөөллийн бүсэд бүртгэлтэй эсхүл тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгж байхгүй байна. Гэсэн хэдий ч судалгаанд хамрагдсан нэг өрх авто зам дагуух үйлчилгээ эрхэлдэг бөгөөд жилийн орлого нь 12.3 сая төгрөг байна. Тус өрх цөөн тооны малтай, дөрвөн хүүхэдтэй, нэмэлт орлогын эх үүсвэргүй бөгөөд байнгын суурьшилтай өрх юм.

Рашаант суманд хүнсний үйлдвэрлэлийн бүртгэлтэй 22 аж ахуйн нэгж, нийтийн хоолны үйлчилгээ эрхлэх зөвшөөрөлтэй 50 аж ахуйн нэгж байна. Хээрийн судалгааны түүвэрт авто зам дагуу байрлах, төслийн нөлөөллийн бүсэд хамаарах хоёр томоохон бизнесийн цогцолбор хамрагдсан бөгөөд тус бүр 50-80 ажилтантай, татвар төлөгч хуулийн этгээдийн хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулж байна. Хөгнө-Тарнын аялал жуулчлалын бүсэд ойролцоогоор 30 өрх/бизнес эрхлэгч хагас суурин хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд бүгд авто замын хойд талд байрладаг. Энэ бүсэд судалгаанд хамрагдсан дөрвөн өрхийн жилийн дундаж орлого 28 сая төгрөг байна. Мөн Тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргааны мэдээллээр зуны улиралд тус аялал жуулчлалын бүсэд 200 гаруй иргэн, өрх, аж ахуйн нэгж улирлын чанартай үйл ажиллагаа эрхэлдэг байна.

Бүрд суманд Хуурурын авто замын хоёр талаар 30 м-ийн дотор тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулдаг 10 гаруй бизнес байдаг бөгөөд эдгээр нь өрхийн орлогод хувь нэмэр оруулдаг. Ийм төрлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг нийт 9 өрх судалгаанд хамрагдсан бөгөөд авто зам дагуух үйлчилгээний жилийн дундаж орлого 42 сая төгрөг байна.

Судалгаанд хамрагдсан бизнес эрхлэгчид болон өрхүүд төслийг бүрэн дэмжиж байгаа боловч орлого буурах боломжит эрсдэлийн талаар санаа зовниж байгаагаа илэрхийлсэн. Иймээс өрх, аж ахуйн нэгжийн орлогод үзүүлэх болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах зорилгоор Рашаант сумын Хөгнө-Тарнын бүс болон Бүрд сумын Хөөврийн бүс гэсэн хоёр гол байршилд хийх авто замын засвар, арчлалтын ажлыг

аялал жуулчлалын оргил улиралтай аль болох давхцуулахгүйгээр төлөвлөхийг зөвлөж байна.

2.15.4. Газар тариалан

Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн авто замын засвар, арчлалтын төслийн нөлөөлөлд өртөх долоон багийн газар тариалангийн талаарх мэдээллийг 2025 оны албан статистик бүртгэлд үндэслэн тодорхойлсон. Төслийн нөлөөлөлд өртөж болзошгүй хөдөө аж ахуйн газрын нийт талбай 28,193 га гэж тооцогдож байна. Хээрийн судалгааны дүнгээс үзэхэд төслийн авто замын трассын дагуух тариалангийн үндсэн талбайнууд Эрдэнэсант сумын Баян-Уул баг болон Рашаант сумын Хөгнө хан багт төвлөрч байна.

Рашаант сумын Засаг даргын Тамгын газраас ирүүлсэн мэдээллээр шууд нөлөөллийн бүсэд 1,006 га тариалангийн газар, харин төслийн өргөн хүрээний нөлөөллийн бүсэд нийт 3,806 га тариалангийн газар хамрагдаж байна. Үлдсэн багуудын авто замын трассын дагуу тариалангийн газар тогтоогдоогүй байна.

Түүнчлэн захиргааны мэдээллээр Булган аймгийн Рашаант сумын нөлөөллийн бүсэд газар тариалан эрхэлдэг 5 өрх бүртгэлтэй байна. Эдгээр өрх, аж ахуйн нэгжүүд хээрийн судалгааны явцад оролцоогүй тул барилгын ажил эхлэхээс өмнө тэдэнтэй албан ёсны зөвлөлдөх уулзалт зохион байгуулахыг зөвлөж байна.

Хүснэгт 38. Газар тариалангийн үзүүлэлт /багаар/

Баг	Тариалсан талбай, га	Хураасан ургац, тонн
Баян-Уул	2800	1660
Жаргалант	0.039	0.4
Хөгнө хан	16132	21407.6
Их Боригдой	2	7
Уянга	2045	782
Аргалхайрхан	7198	10491.6
Эрээн	16.73	52.2
Нийт	28193.769	34400.8

2.15.5. Нөлөөллийн бүсийн өрхүүдийн эдийн засгийн нөхцөл байдал

Өрхийн орлогын эх үүсвэр: Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 31.6 хувь нь үндсэн орлогоо авто зам дагуух бизнесээс бүрдүүлдэг бол 21.1 хувь нь мал аж ахуй болон бизнесийн хосолсон үйл ажиллагааг орлогын үндсэн эх үүсвэр гэж тодорхойлсон байна. Нэмэлтээр оролцогчдын 5.3 хувь нь цалин, хөлсний орлоготой байна. Түүнчлэн судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 37 хувь нь хоёр төрлийн орлогын эх үүсвэртэй гэж хариулсан байна.

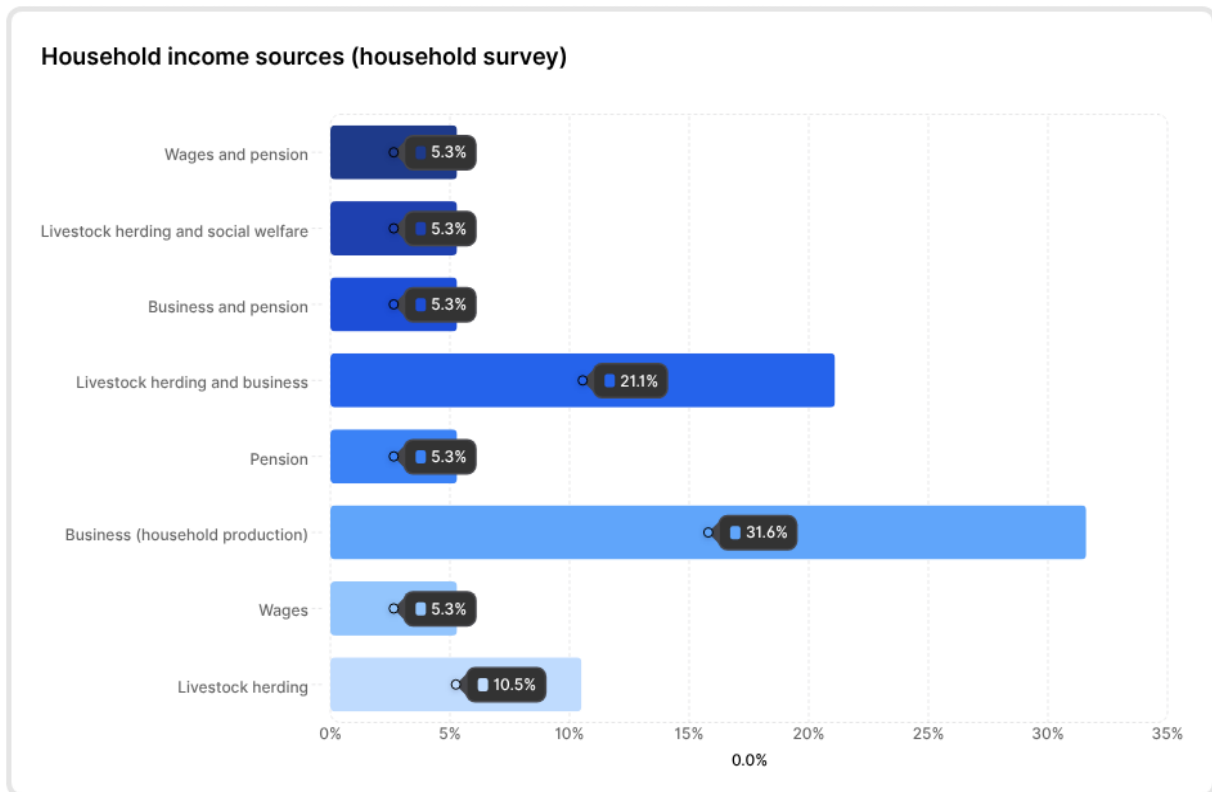

График 10. Өрхийн орлогын эх үүсвэр /өрхийн судалгаа/

Өрхийн зарлагын бүтэц: Судалгаанд хамрагдсан өрхүүд жилд дунджаар 24.0 сая төгрөг зарцуулдаг байна. Өрхийн нийт зарлагын хамгийн өндөр хувийг хүнсний хэрэглээ болон малын тэжээлийн зардал эзэлж байна. Тодруулбал, нийт зардлын 33.4 хувь нь хүнсэнд, 27.6 хувь нь малын тэжээлд зарцуулагдаж байгаа нь өрхийн төсөвт үйлдвэрлэлийн болон хэрэглээний хэрэгцээ давамгайлж байгааг харуулж байна.

Үүний дараа боловсролтой холбоотой зардал орж, нийт зарлагын 12.3 хувийг эзэлж байна. Тээвэр болон шатахууны зардал 11.7 хувь байгаа нь хөдөөгийн нөхцөлд зорчих хөдөлгөөний хэрэгцээ боловсролын зардалтай ойролцоо түвшинд чухал хэрэгцээ болохыг илтгэнэ.

Эрүүл мэндийн зардал харьцангуй бага буюу нийт зарлагын 7.3 хувь, цахилгаан болон эрчим хүчний зардал 0.5 хувь байна. Харилцаа холбооны зардал хамгийн бага буюу өрхийн нийт зарлагын 0.1 хувийг эзэлж байна.

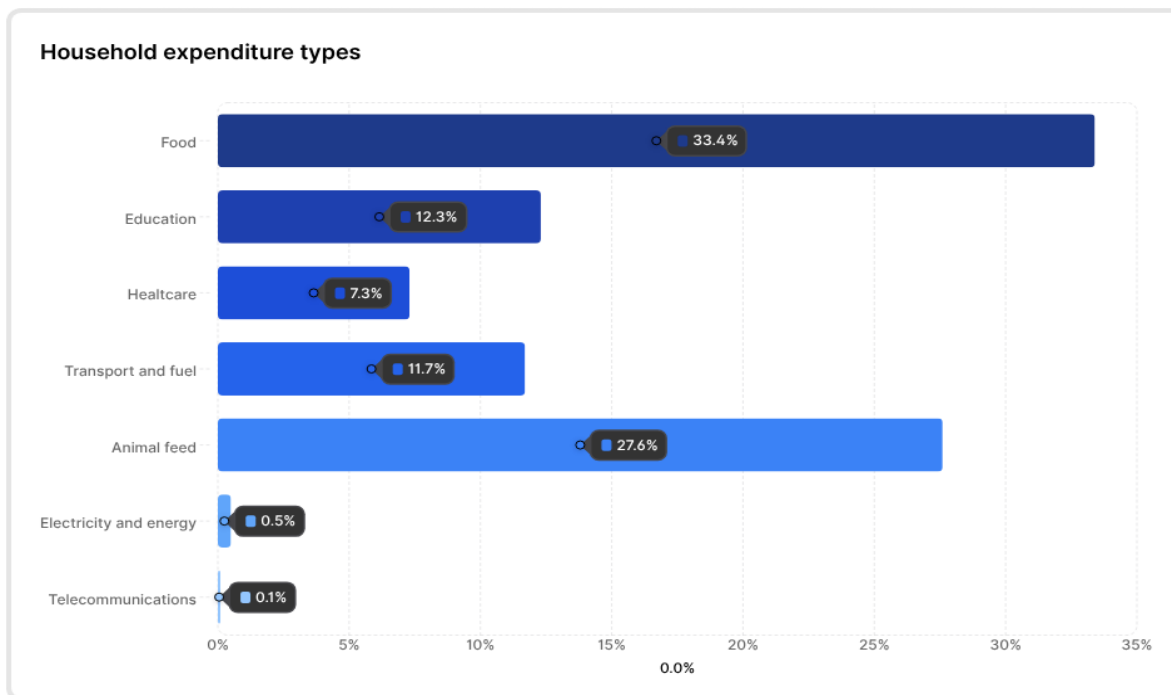

График 11. Өрхийн зарлагын төрөл

Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн төсвийн бүтэц нь “хэрэглээ-үйлдвэрлэл” хосолсон хэв шинжтэй бөгөөд нийт зарлагын 61 хувь нь хүнс болон малын тэжээлд зарцуулагдаж байна. Энэ нь өрхийн санхүүгийн чадавх байгаль, цаг уурын нөхцөл болон зах зээлийн үнийн хэлбэлзлээс өндөр хамааралтай болохыг харуулж байна.

Орлогын хүрэлцээ: Өрхийн орлого хэрэгцээгээ хангахад хүрэлцээтэй эсэх тухай асуултад оролцогчдын 63.2 хувь нь өрхийн хэрэгцээг хангахад орлого хүрэлцдэггүй гэж хариулсан бол зөвхөн 31.6 хувь нь өрхийн зардлаа нөхөхөд орлого хүрэлцдэг гэж хариулсан байна.

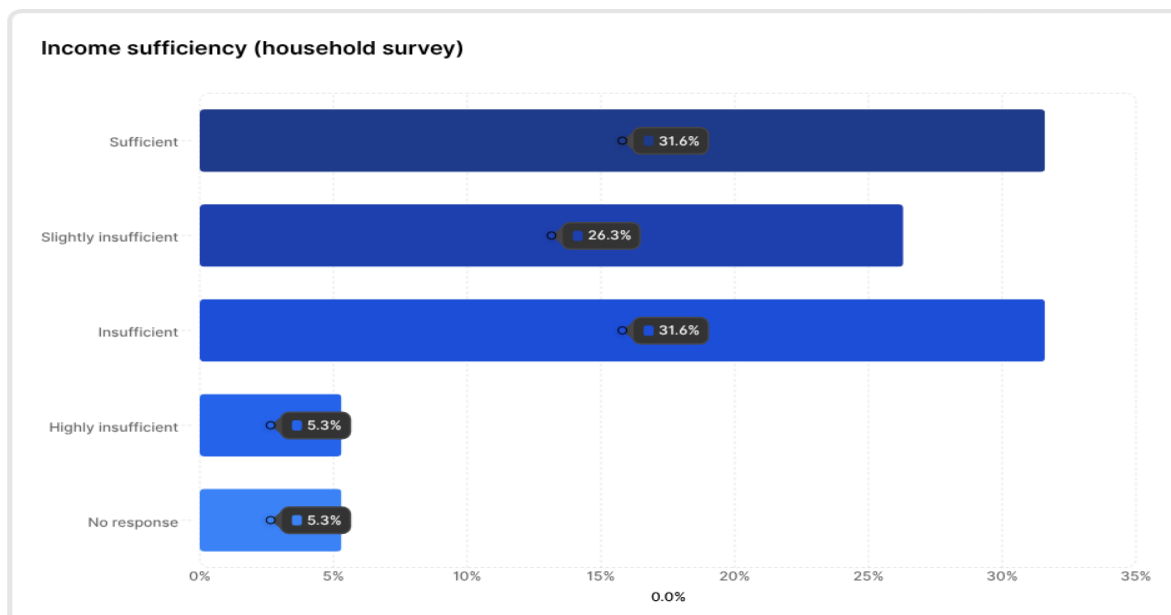

График 12. Орлогын хүрэлцээ /өрхийн судалгаа/

Малчид малын гаралтай бүтээгдэхүүнээ сумын төв, аймгийн төв, хоршоо болон ченжээр дамжуулан борлуулдаг байна. Судалгаанд оролцогчдын 50 хувь нь бүтээгдэхүүнээ ченжээр, 16 хувь нь хоршоогоор, 34 хувь нь сумын төвөөр дамжуулан

борлуулдаг. Бүтээгдэхүүний төрлөөр тооцсон жилийн дундаж орлого дараах байдалтай байна. Үүнд:

- **Махны борлуулалт:** 5.6 сая төгрөг;
- **Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн:** 2.86 сая төгрөг;
- **Ноос, ноолуур:** 6.84 сая төгрөг;
- **Арьс, шир:** 500,000 төгрөг.

Энэхүү орлого нь зөвхөн эзэмшиж буй малын тооноос бус, тухайн жилийн санхүүгийн хэрэгцээ, ялангуяа авсан банкны зээлийн хэмжээнээс шууд хамаарч байна.

Зээл: Судалгаанд хамрагдсан нийт оролцогчдын 78.9 хувь нь банкны зээл авсан байна. Зээл авсан оролцогчдын 60.0 хувь нь жил бүр тогтмол зээл авдаг бол 13.3 хувь нь жилд нэг удаа зээл авдаг гэж хариулсан байна.

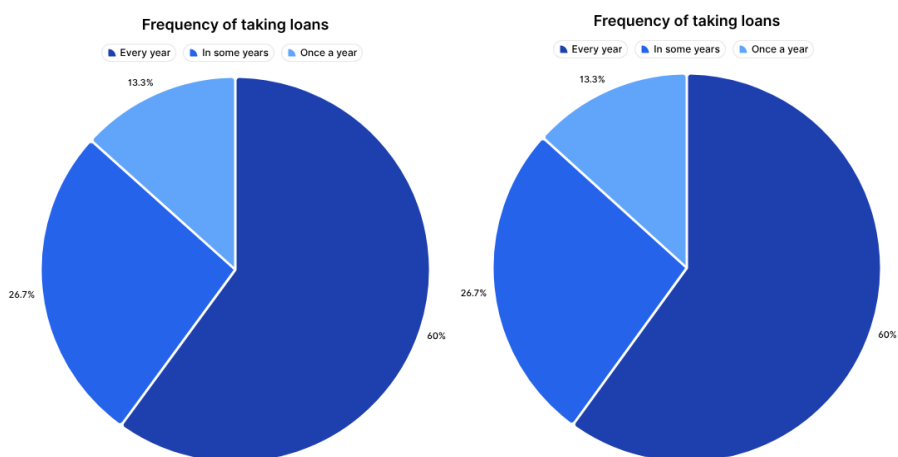

График 13. Өрхийн зээлийн мэдээлэл /өрхийн судалгаа/

Зээлийн хэмжээ 3-60 сая төгрөгийн хооронд хэлбэлзэж байгаа бөгөөд зээл авах үндсэн зорилго нь малын тэжээл худалдан авах байна. Зээлийн эх үүсвэрийн хувьд оролцогчдын 78.6 хувь нь арилжааны банкнаас, 21.4 хувь нь банк бус санхүүгийн байгууллагаас зээл авсан байна.

Хөдөлмөр эрхлэлт: Өрхийн гишүүдийн ойролцоогоор 23 хувь нь малчин, 4 хувь нь төрийн байгууллагын албан хаагч, 38 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 15 хувь нь тэтгэвэр авагч буюу 60 ба түүнээс дээш насны иргэд, 3 хувь нь оюутан, 7 хувь нь ажилгүй иргэд байна.

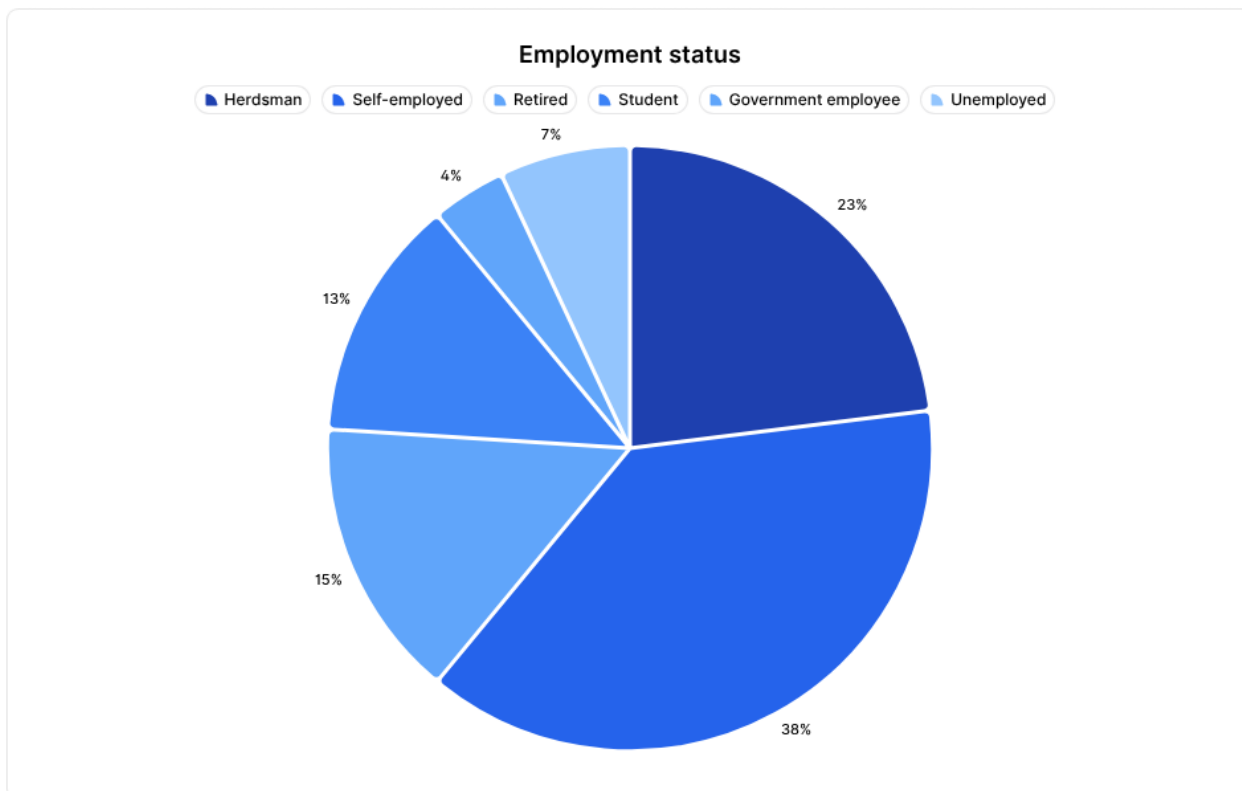

График 14. Хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал /өрхийн судалгаа/

2.16. Газар ашиглалт

2.16.1. Эрх зүйн зохицуулалт

Монгол Улсад газрын харилцааг Газрын тухай хуулиар зохицуулах бөгөөд уг хуульд газрын эрхийн үндсэн гурван хэлбэр болох өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийг тодорхойлсон байдаг.

- **Газар өмчлөх эрх** нь зөвхөн Монгол Улсын иргэнд олгогдох бөгөөд газрыг захиран зарцуулах, шилжүүлэх эрхийг агуулна. Гэвч бэлчээрийн газар, ойн сан бүхий газар, усны нөөц бүхий газар болон тусгай хамгаалалттай газар нутгийг өмчлүүлэхийг хориглодог.
- **Газар эзэмших эрх** нь иргэн болон хуулийн этгээдэд тодорхой хугацаагаар буюу ерөнхийдөө 15-60 жилийн хугацаатай олгогдох бөгөөд сунгах боломжтой. Эзэмших эрхийг тодорхой нөхцөлд өвлүүлэх, шилжүүлэх боломжтой боловч худалдах боломжгүй.
- **Газар ашиглах эрх** нь газрын нөөцийг ашиглах зөвшөөрлийг илэрхийлнэ. Энэхүү эрхийг гадаадын этгээдэд олгож болох боловч хөдөө аж ахуйн зориулалтаар ашиглахад хязгаарлалт тавигдана.

Бэлчээрийн газрын хувьд Монгол Улсад нийтээр ашиглах тогтолцоо үйлчилдэг бөгөөд малчид улирлын нүүдэл, шилжилтийн хэв шинжийн дагуу бэлчээрийг чөлөөтэй ашиглах эрхтэй. Харин өвөлжөө, худаг, хашаа, саравч зэрэг байнгын байгууламжтай газрыг эзэмших эрхээр олгож болно.

Усны нөөц ашиглалтыг Усны тухай хуулиар зохицуулах бөгөөд худгийн ашиглалт, хүртээмжийг зөвшөөрөл болон худгийн бүртгэл буюу “худгийн паспорт”-д үндэслэн олгоно.

2.16.2. Газар ашиглалтын ерөнхий бүтэц

Төслийн 105 км авто замын нөлөөллийн бүс нь уламжлалт бэлчээрийн мал аж ахуй давамгайлсан хээрийн бүсэд байрлана. Гэвч авто замын чиглэл дагуух зарим хэсэгт газар тариалан, аялал жуулчлал болон үйлчилгээний зориулалттай газар ашиглалт нэмэгдсэн, холимог хэв шинжтэй газар ашиглалт ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 39. Төслийн сумдын газар ашиглалт

Засаг захиргааны нэгж	Газар тариалан	Бэлчээр	Өвөлжөө, хаваржаа	Уул уурхай	Дэд бүтэц	Хот, суурин газрын хөгжил	Тусгай хамгаалалттай газар
Төв аймаг							
Өндөрширээт		✓	✓		✓	✓	
Эрдэнэсант	✓	✓	✓		✓	✓	
Булган аймаг							
Рашаант	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Архангай аймаг							
Хашаат		✓	✓		✓	✓	
Өвөрхангай аймаг							
Бүрд		✓	✓		✓	✓	✓
Есөнзүйл		✓	✓		✓	✓	

2.16.3. Бэлчээр ашиглалт ба малын шилжилт хөдөлгөөн

Төслийн нөлөөллийн бүсийн ихэнх хэсэг нь бэлчээрийн зориулалттай газар бөгөөд малчид улирлын нүүдэл, отрын хэв шинжид тулгуурлан мал аж ахуй эрхэлдэг. Өвөл, хавар, зун, намрын бэлчээр хооронд малын шилжилт хөдөлгөөн тогтмол явагддаг.

Гэвч төслийн авто замын засвар, арчлалтын хүрээнд хийгдэх барилгын болон арчлалтын ажлууд нь малын уламжлалт нүүдэл, шилжилтийн замтай огтлолцож болзошгүй бөгөөд энэ нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эрсдэлийг, тухайлбал зам тээврийн ослын эрсдэлийг нэмэгдүүлэх, мөн бэлчээрт хүрэх боломжид нөлөөлөх магадлалтай.

Өвөлжөө, хаваржааны бэлчээр бүх сумдын нутагт өргөн тархсан бөгөөд авто замын чиглэлийн ойролцоо байрлах тохиолдол түгээмэл байна. Энэ нь барилгын ажлын үе шатанд дуу чимээ, тоосжилт, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал буурах зэрэг болзошгүй эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.

2.16.4. Газар тариалангийн газар ашиглалт ба орон зайн зөрчил

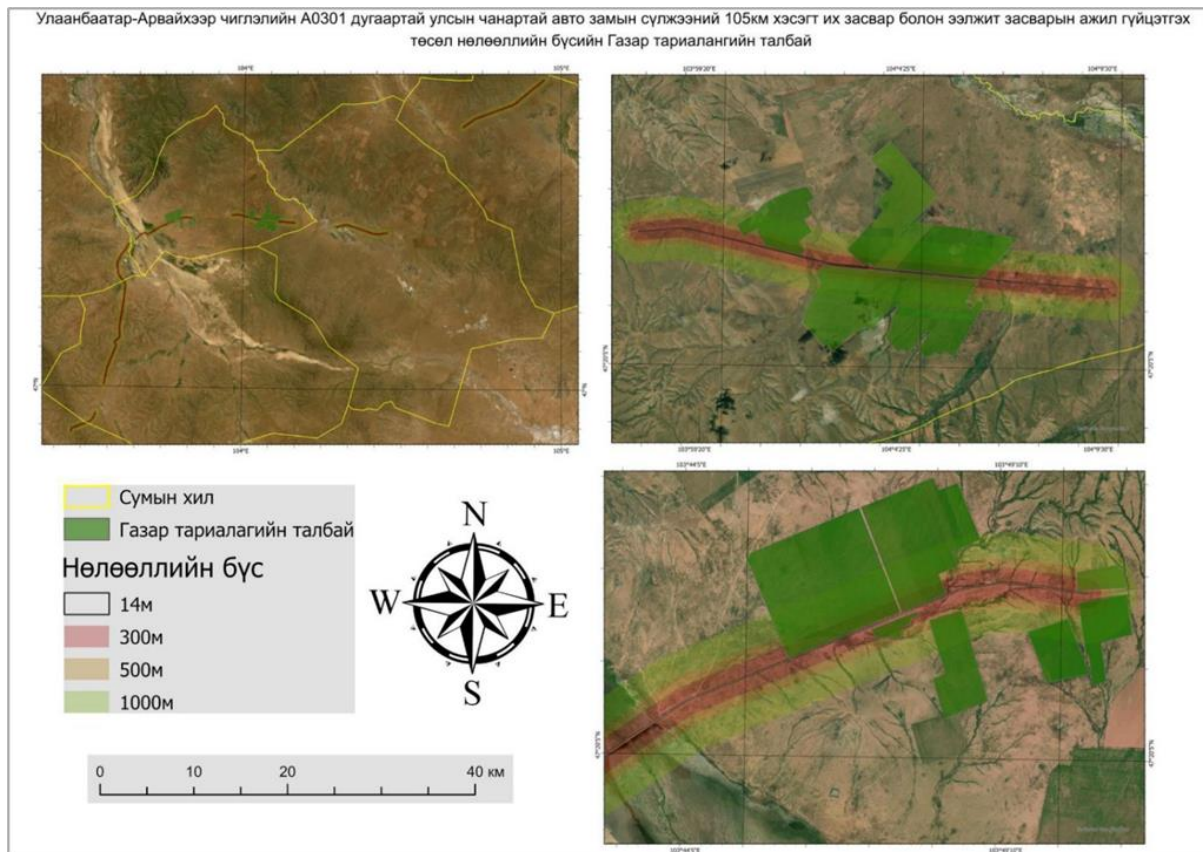
Сүүлийн жилүүдэд, ялангуяа Эрдэнэсант болон Рашаант сумдад газар тариалангийн талбай мэдэгдэхүйц нэмэгдэж, авто замын чиглэлийн дагуу төвлөрөх хандлагатай байна. 2025 оны статистик мэдээллээр төслийн өргөтгөсөн нөлөөллийн бүсэд нийт ойролцоогоор 28,000 га тариалангийн талбай бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс ойролцоогоор 3,800 га нь авто замтай залгаа нөлөөллийн бүсэд байрлаж байна.

Эдгээр тариалангийн талбай нь авто замтай зэрэгцээ байрлах бөгөөд зарим хэсэгт авто зам дагуу үргэлжилдэг. Бэлчээрийн газар ашиглалттай давхцаж байгаа тул дараах орон зайн зөрчил илэрч байна. Үүнд:

- мал болон зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөн хязгаарлагдах эсхүл тасалдах;
- малчид бэлчээр болон усны эх үүсвэрт хүрэхийн тулд тариалангийн талбайг тойрч явах шаардлага үүсэх;

- мал тариалангийн талбайд орох эрсдэл нэмэгдэж, улмаар ургацад хохирол учрах магадлалтай.

Иймд төслийн хүрээнд тариалангийн талбай хооронд болон түүний орчимд малын шилжилт хөдөлгөөнийг чиглүүлэх, зохицуулах малын хөдөлгөөний менежментийн арга хэмжээ хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

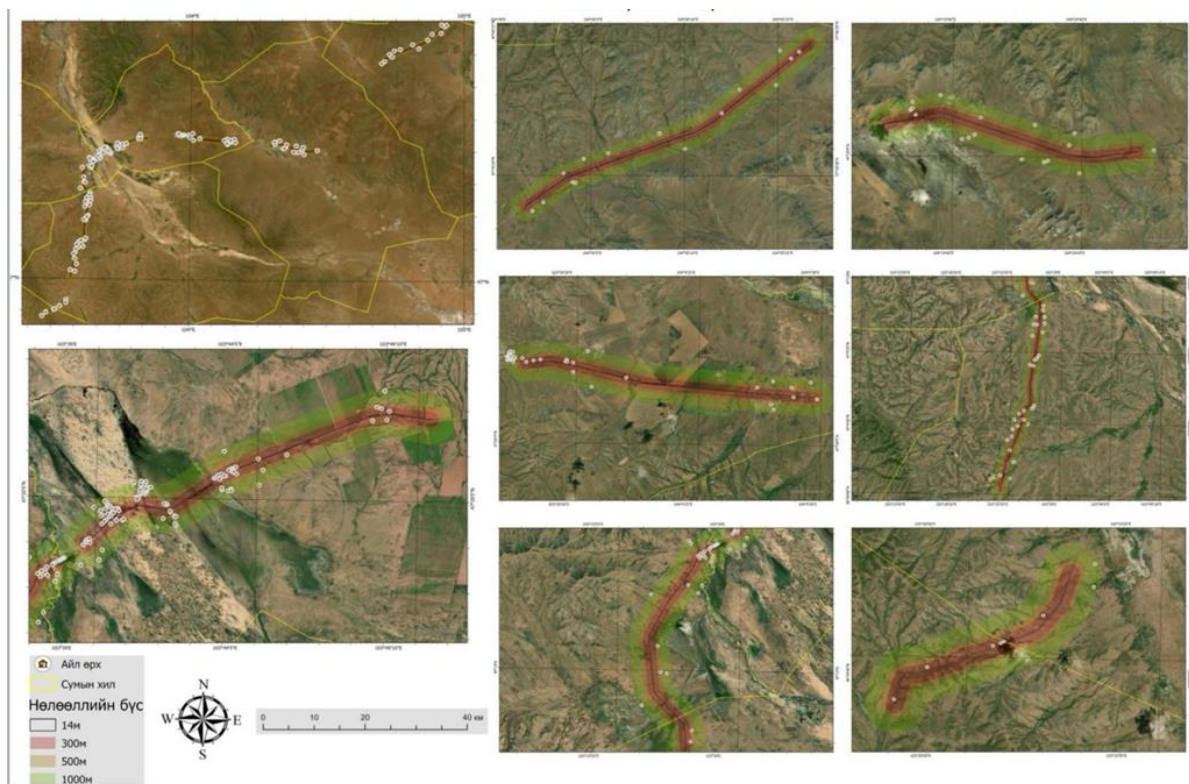

Зураг 13. Төслийн талбай дахь хөдөө аж ахуйн газрын байршил

2.16.5. Суурьшил болон үйлчилгээний зориулалттай газар ашиглалт

Төслийн авто зам нь Эрдэнэсант сумын төв, Рашаант сумын төв, Хөгнө-Тарнын бүс зэрэг суурьшил болон үйлчилгээний үйл ажиллагаа төвлөрсөн газруудаар дайран өнгөрнө. Эдгээр газарт аялал жуулчлал болон авто зам дагуух үйлчилгээ, тухайлбал хоолны үйлчилгээ, байрлах үйлчилгээ, шатахуун түгээх станц, жижиглэн худалдаа төвлөрсөн байна.

Эдгээр бүс нь газар ашиглалтын нягтрал харьцангуй өндөр, мөн орлого нь авто замын хөдөлгөөний урсгалаас шууд хамаардаг өрх, аж ахуйн нэгжүүд төвлөрсөн шинжтэй. Иймээс барилгын ажлын үе шатанд эдийн засгийн эмзэг байдал нэмэгдэх болзошгүй эрсдэлтэй.

Зураг 14. Төслийн нөлөөллийн бүс дэх мэдрэмтгий хүлээн авагчдын байршлын зураг

2.16.6. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг

Төслийн нөлөөллийн бүсэд Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газрын зарим хэсэг, тухайлбал Элсэн тасархай орчмын бүс хамаарна. Энэхүү тусгай хамгаалалттай газар нь 1997 онд улсын хамгаалалтад авсан бөгөөд ой, хад чулуурхаг тогтоц, элсэн манхан хосолсон эмзэг экосистемээр тодорхойлогдоно. Мөн аялал жуулчлалын өндөр ач холбогдол бүхий бүс юм.

Аялал жуулчлалын улиралд тус бүс рүү болон уг бүсээр дамжин зорчих дотоод, гадаадын жуулчдын урсгал мэдэгдэхүйц нэмэгддэг бөгөөд аялал жуулчлалтай холбоотой үйлчилгээ эрхлэгчид, аж ахуйн нэгж, өрхийн тоо огцом өсдөг. Иймээс тус бүсийг өндөр мэдрэг хүлээн авагч гэж үзнэ.

2.16.7. Уул уурхайн үйл ажиллагаа

Төслийн шууд нөлөөллийн бүсэд идэвхтэй уул уурхайн үйл ажиллагаа байхгүй байна. Гэсэн хэдий ч ойролцоох сумдын нутаг дэвсгэрт хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүртгэгдсэн байна. Эдгээр талбай нь төслийн авто замын чиглэлөөс нэлээд зайтай байрлах тул шууд нөлөөлөл үзүүлэхээргүй байна. Гэхдээ цаашид шинээр олгогдох уул уурхайн тусгай зөвшөөрлөөс шалтгаалан газар ашиглалтад өөрчлөлт гарах боломжийг харгалзан үзэх шаардлагатай.

2.16.8. Дэд бүтэц

Төслийн хүрээнд сэргээн засварлах улсын чанартай авто зам нь зөвхөн төслийн аймаг, сумдыг хооронд нь холбохоос гадна нийслэл хот болон бусад бүс нутгийн хоорондын худалдаа, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээ, үйлчилгээний урсгалыг дэмжих тээврийн гол чиглэл юм.

Барилгын ажлын үе шатанд энэхүү чухал чиглэлийн замын хөдөлгөөний урсгалыг зохистой удирдан зохион байгуулах шаардлагатай. Түүнчлэн авто замын засвар,

арчлалт дууссаны дараа хөдөлгөөний эрчим нэмэгдэх, зорчих хурд өсөх төлөвтэй тул замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын менежмент нэн тэргүүний асуудал болно.

2.16.9. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж

Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн насанд хүрсэн гишүүдийн боловсролын түвшин дараах байдалтай байна. Үүнд: 69 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 5 хувь нь бакалавр болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй, 26 хувь нь бага боловсролын түвшний боловсролтой байна.

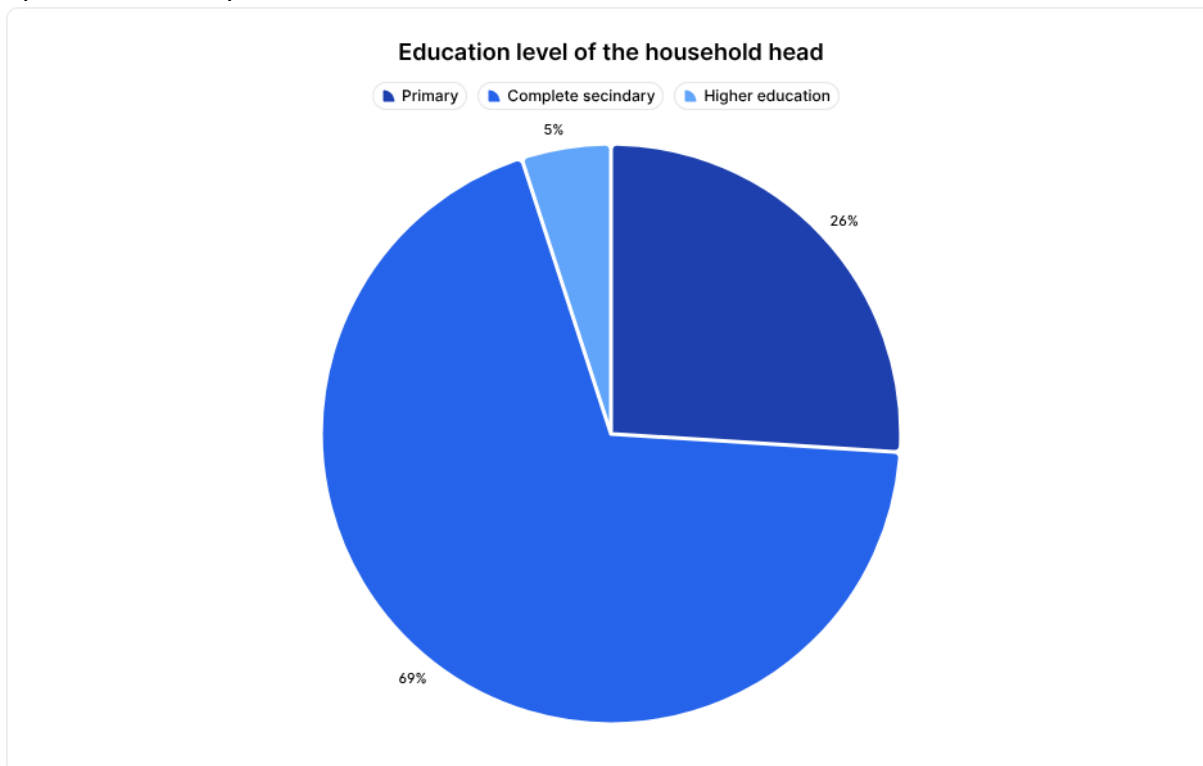

График 15. Өрхийн тэргүүний боловсролын түвшин /өрхийн судалгаа/

Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдэд сургуулийн өмнөх насны 10 хүүхэд, сургуулийн насны 22 хүүхэд байна. Өрхөөс цэцэрлэг болон сургууль хүртэлх дундаж зай 45 км байна.

Хүснэгт 40. Өрхийн хүүхдийн боловсролын үйлчилгээний хүртээмж /өрхийн судалгаа/

Ангилал	Хүүхдийн тоо	Богино зай	Дунд зай	Хол зай	Сургууль завсардсан хүүхэд	Завсардсан шалтгаан
Цэцэрлэгийн насны хүүхэд	10	25	45	70	-	-
Сургуулийн насны хүүхэд	22	25	45	70	-	-

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ: Судалгаанд оролцогчдын дийлэнх буюу 63.2 хувь нь эрүүл мэндийн үйлчилгээг хүндрэлгүй авах боломжтой гэж хариулсан бөгөөд энэ нь ойролцоогоор гурван оролцогч тутмын хоёрт хамаарч байна. Харин оролцогчдын 31.6 хувь нь эмнэлгийн үйлчилгээ авахад тодорхой хүндрэл тулгардаг гэж хариулсан. Энэ нь эмчийн хүртээмж хязгаарлагдмал байх, үйлчилгээний байгууллага хүртэлх зай хол байх зэрэг хүчин зүйлтэй холбоотой байх магадлалтай. Нэмэлтээр оролцогчдын 5.3 хувь нь уг асуултад хариулаагүй байна.

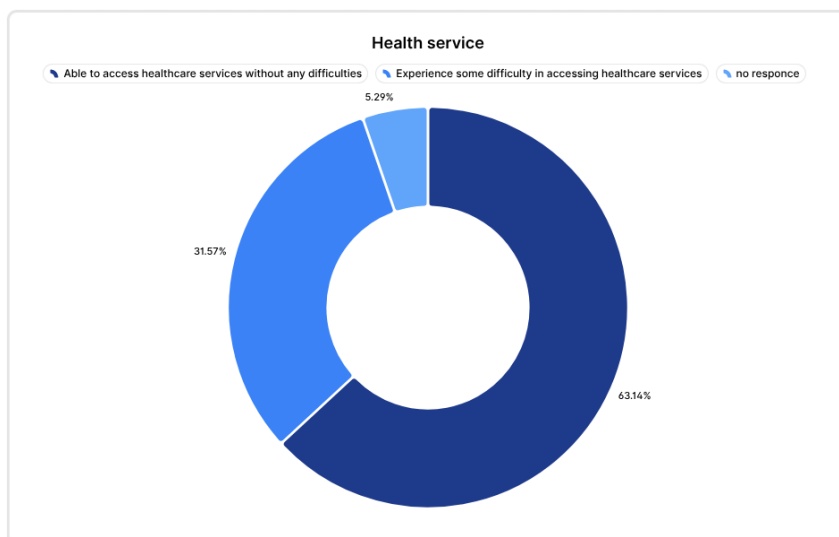

График 16. Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж

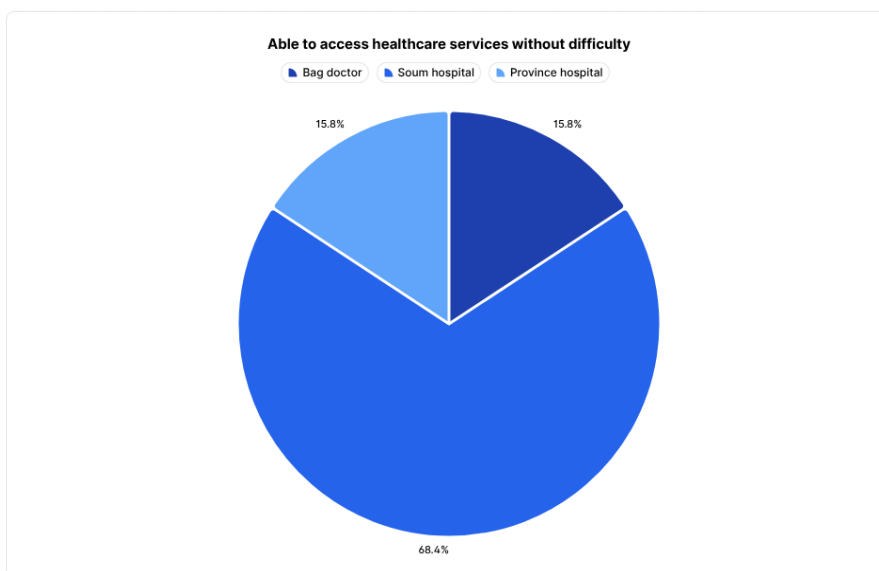

График 17. Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж

Оролцогчдын 68.4 хувь нь эрүүл мэндийн үйлчилгээг сумын эмнэлгээс авдаг гэж хариулсан нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний үндсэн ачаалал сумын түвшинд төвлөрч байгааг харуулж байна. Нийт 15.8 хувь нь багийн эмчээс үйлчилгээ авдаг бөгөөд энэ нь алслагдсан газарт явуулын эсхүл гэрээр үзүүлэх үйлчилгээний хэрэгцээ байгааг илтгэнэ. Мөн 15.8 хувь нь аймгийн нэгдсэн эмнэлэгт төрөлжсөн мэргэжлийн тусламж, үйлчилгээ авдаг байна.

Ерөнхийд нь авч үзвэл оролцогчдын 84.2 хувь нь эрүүл мэндийн үйлчилгээг баг эсхүл сумын түвшинд авч байгаа нь анхан шатны эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж харьцангуй боломжийн түвшинд байгааг харуулж байна. Гэсэн хэдий ч эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад хүндрэлтэй гэж хариулсан оролцогчид голчлон удаан хүлээх шаардлагатай, үйлчилгээний явц удаан байдаг зэргийг үндсэн хязгаарлалт гэж дурдсан байна.

Төрийн үйлчилгээ: Судалгаанд оролцогчдын нийт 73.7 хувь нь төрийн үйлчилгээ авахад хүндрэл тулгардаг гэж хариулсан. Хүндрэл үүсэж буй шалтгааныг тодруулахад 26.3 хувь нь үйлчилгээ авахад их хугацаа зарцуулдаг, 21.1 хувь нь зай хол, 10.5 хувь нь

захиргааны бичиг баримт бүрдүүлэх ажиллагаа төвөгтэй, 15.8 хувь нь бусад шалтгаантай гэж хариулсан байна. Үлдсэн оролцогчид уг асуултад хариулаагүй байна.

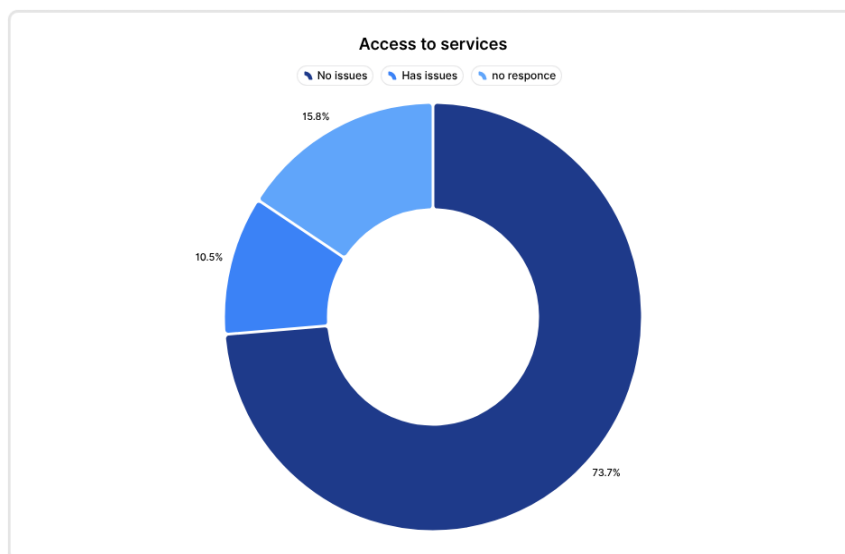

График 18. Төрийн үйлчилгээний хүртээмж /өрхийн судалгаа/

2.17. Нийтийн болон нийгмийн үйлчилгээ

2.17.1. Боловсрол

2025 оны байдлаар төслийн талбайд хамрагдах зургаан сумын хэмжээнд нийт 3,004 сурагч ерөнхий боловсролын 6 сургуульд суралцаж байна. Сүүлийн гурван жилийн хугацаанд нийт сурагчдын тоо буурах хандлагатай байна.

Сургуулийн өмнөх боловсролын хувьд 2025 оны байдлаар зургаан суманд нийт 1,056 хүүхэд хамрагдаж байна. Цэцэрлэгт хамрагдаж буй хүүхдийн тоо мөн сүүлийн гурван жилийн хугацаанд буурах хандлагатай байна.

Хүснэгт 41. Боловсролын байгууллагад хамрагдаж буй хүүхдийн тоо

Сум	ЕБС-ийн сурагч 2023	ЕБС-ийн сурагч 2024	ЕБС-ийн сурагч 2025	Өөрчлөлтийн чиг хандлага	СӨБ-д хамрагдсан хүүхэд 2023	СӨБ-д хамрагдсан хүүхэд 2024	СӨБ-д хамрагдсан хүүхэд 2025	Өөрчлөлтийн чиг хандлага
Бүрд	323	290	286	Буурсан	156	142	131	Буурсан
Есөнзүйл	359	329	316	Буурсан	125	103	139	Өссөн
Рашаант	789	821	795	Буурсан	196	181	155	Буурсан
Хашаат	489	478	468	Буурсан	210	214	212	Өссөн
Өндөрширээт	264	254	265	Тогтвортой	121	122	114	Буурсан
Эрдэнэсант	897	887	874	Буурсан	361	339	305	Буурсан
Нийт	3121	3059	3004	Буурсан	1169	1101	1056	Буурсан
Төслийн нөлөөллийн бүсийн сурагчид/хүүхэд	789	821	795	Буурсан	196	181	155	Буурсан

2.17.2. Эрүүл мэнд

Зургаан сумын төвд байрлах эрүүл мэндийн төвүүд яаралтай тусламжийн үйлчилгээ үзүүлдэг. Нийт 58 эмнэлгийн ажилтан ажиллаж байгаагаас 30 сувилагч, 19 эмч, 4 лаборант, 5 эх баригч байна.

Есөнзүйл болон Өндөрширээт сумдад лаборант байхгүй тул эдгээр сумдад лабораторийн шинжилгээний үйлчилгээ үзүүлэх боломжгүй байна. Сум тус бүрийн эрүүл мэндийн төвийн яаралтай холбоо барих утасны дугаарыг хүснэгтийн сүүлийн баганад нэгтгэн харуулав.

Хүснэгт 42. Сумын эрүүл мэндийн төвийн мэдээлэл

Сум	Сувилагч	Өрхийн эмч	Бусад эмч	Лаборант	Эх баригч	Нийт	Утасны дугаар
Бүрд	4	2	2	1	1	10	89895365
Есөнзүйл	4	2	2	0	1	9	89383000
Рашаант	5	1	0	1	0	7	80452148
Хашаат	7	1	1	1	1	11	91226691
Өндөрширээт	4	2	2	0	1	9	86981512
Эрдэнэсант	6	2	2	1	1	12	96334833
Нийт	30	10	9	4	5	58	

Авто замын сэргээн засварлах нийт 10 хэсэг тус бүрээс холбогдох сумын төв хүртэлх зайг тооцож, дараах хүснэгтэд үзүүлэв. Эрдэнэсант болон Рашаант сумын төв рүү зорчих чиглэл хатуу хучилттай авто замтай бол бусад сумын төв рүү зорчиход зай харьцангуй богино байсан ч авто замын нөхцөлөөс шалтгаалан зорчих хугацаа уртсаж болзошгүй.

Хүснэгт 43. Төслийн хэсгүүдээс сумын төв хүртэлх зай

Сэргээн засварлах хэсэг	Өндөрширээт, км	Эрдэнэсант, км	Рашаант, км	Хашаат, км	Бүрд, км	Есөнзүйл, км
1 дүгээр хэсэг, их засвар	31	51	113	156	169	187
2 дугаар хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	47	39	101	143	157	174
3 дугаар хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	73	12	33	99	113	130
4 дүгээр хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	97	36	33	76	90	107
5 дугаар хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	101	33	39	76	89	114
6 дугаар хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	121	60	16	52	66	83
7 дугаар хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	135	74	34	46	51	68
8 дугаар хэсэг, их засвар	146	85	45	57	40	58
9 дүгээр хэсэг, хэсэгчилсэн засвар	159	98	58	70	27	45
10 дугаар хэсэг, их засвар	178	116	76	88	26	26

2.18. Эмзэг бүлэг ба жендЕрийн асуудал

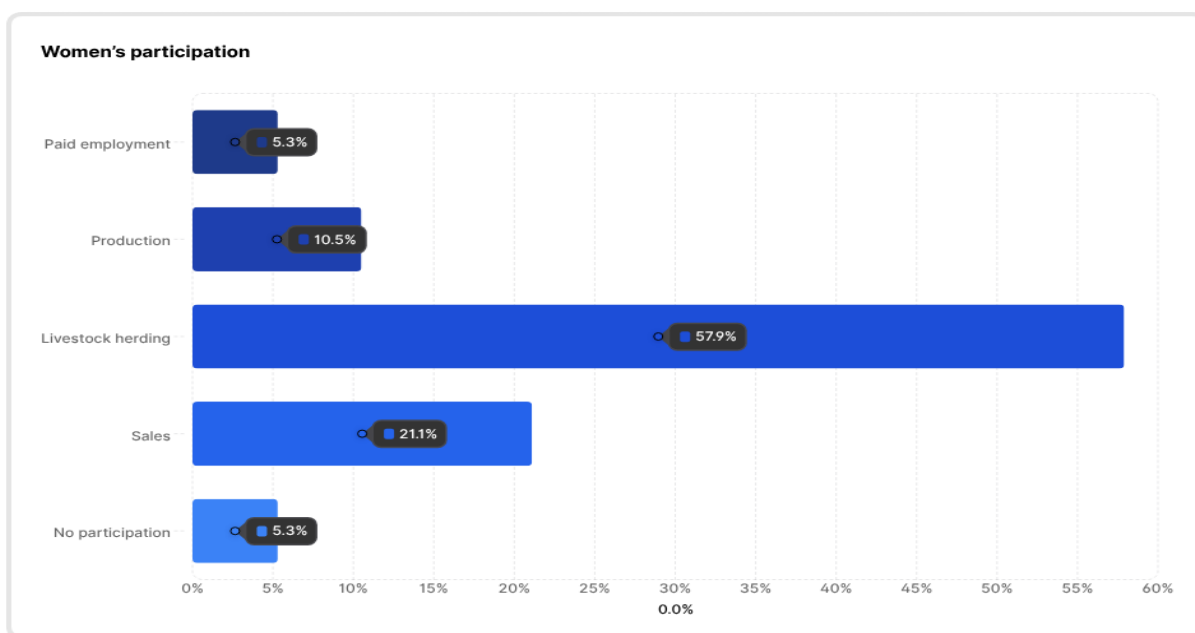
Авто замын засвар, арчлалтын барилгын ажлын үе шатанд хүүхэд, асран хамгаалагчтай бага насны хүүхэд, ахмад настнууд зэрэг эмзэг бүлгийн иргэдийн аюулгүй байдал болон зорчих хөдөлгөөний хүртээмжтэй холбоотой эрсдэл нэмэгдэх болзошгүй. Бусад сумын төвүүдтэй харьцуулахад төслийн авто замын трасс нь Рашаант сумын төвд хамгийн ойр байрлана. Тус сумын оршин суугчид, сургууль болон төрийн байгууллагуудын дийлэнх нь төслийн талбайн хойд талд байрладаг тул олон нийтийн зорчих хөдөлгөөн болон замын хөдөлгөөний аюулгүй байдалд үзүүлэх эрсдэлийг харьцангуй бага гэж үнэлсэн. Өндөрширээт суманд авто замын трассын ойролцоо ахмад настай гишүүнтэй хоёр өрх амьдардаг бөгөөд сумын захиргааны мэдээллээр тус сумын авто замын чиглэл дагуу ойролцоогоор 10 хүүхэд оршин суудаг байна.

Рашаант сумын төслийн нөлөөллийн бүсэд хөгжлийн бэрхшээлтэй 48 иргэн, өрх толгойлсон 48 иргэн буюу 45 эмэгтэй, 3 эрэгтэй, бага орлоготой 18 өрх, мөн зорилтот / эмзэг бүлэгт хамаарах 20 өрх байна. Бүрд сумын Хөвөө орчимд авто зам дагуух үйлчилгээ эрхэлдэг нэг өрхөд хөгжлийн бэрхшээлтэй нэг иргэн амьдардаг бөгөөд түүний авто зам дагуу зорчих хөдөлгөөн хязгаарлагдмал байна.

Төслийн авто замын трассаас 1 км радиусын хүрээнд оршин суугчдын 51 хувь нь эрэгтэй, 49 хувь нь эмэгтэй байна. Өрхийн судалгааны үр дүнгээр жендэртэй холбоотой ноцтой асуудал тогтоогдоогүй.

Өрхийн эмэгтэй гишүүдийн өрхийн эдийн засаг болон өрхийн төсвийн шийдвэр гаргалтад оролцох түвшинг судалгааны үр дүнд үндэслэн үнэлсэн. Эмэгтэй өрхийн гишүүдийн 57.9 хувь нь мал аж ахуй, 21.1 хувь нь худалдаа, наймаа, 10.5 хувь нь үйлдвэрлэлийн чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байна. Мөн 5.3 хувь нь цалин хөлстэй хөдөлмөр эрхэлдэг бол үлдсэн хувь нь эдийн засгийн аливаа үйл ажиллагаанд оролцдоггүй байна. Эдгээр үр дүнгээс үзэхэд эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт гол төлөв мал аж ахуйд суурилсан амьжиргаа болон худалдааны үйл ажиллагаанд төвлөрч, албан секторт цалинтай хөдөлмөр эрхлэх хувь харьцангуй бага байна.

Өрхийн төсвийн шийдвэр гаргалтын хувьд судалгаанд оролцогчдын 73.7 хувь нь эхнэр өрхийн санхүүгийн шийдвэрийг бие даан гаргадаг гэж хариулсан бол 26.3 хувь нь шийдвэрийг хамтран гаргадаг гэж хариулсан байна. Энэ нь өрхийн санхүүгийн шийдвэр гаргалтад эмэгтэйчүүдийн оролцоо өндөр түвшинд байгааг харуулж байна.

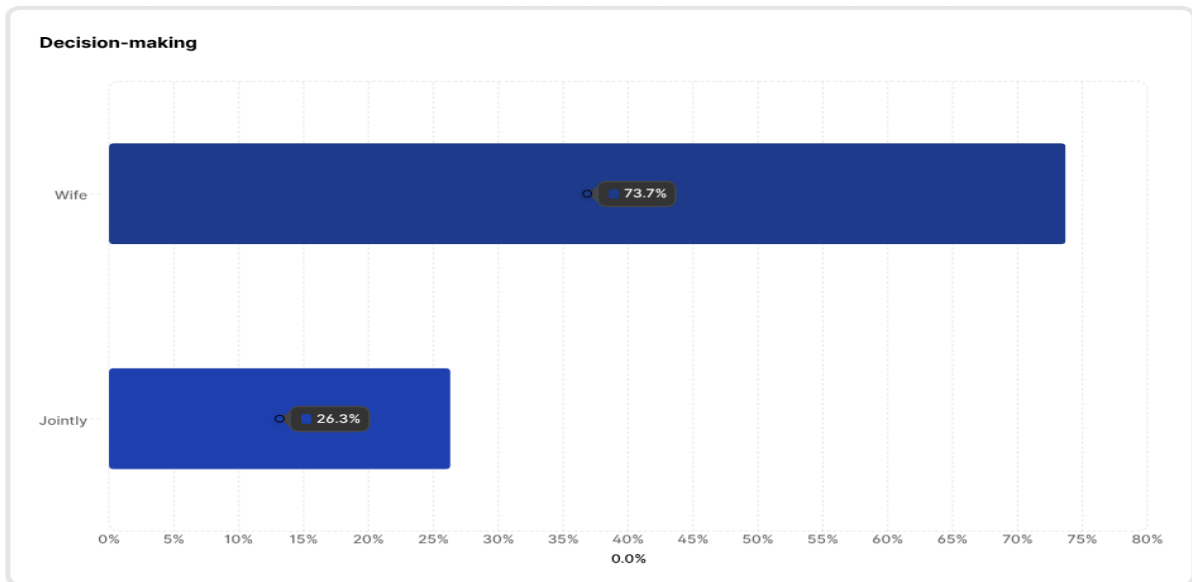

График 19. Эмэгтэйчүүдийн оролцоо ба өрхийн төсвийн шийдвэр гаргалт /өрхийн судалгаа/

БҮЛЭГ 3. ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, СТАНДАРТ БА БОДЛОГЫН ХҮРЭЭ

Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийг Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомж, зохицуулалтын хүрээ, Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ, холбогдох Байгаль орчин, нийгмийн стандартууд, мөн Дэлхийн банкны группийн Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны холбогдох удирдамжуудын дагуу хэрэгжүүлнэ. Энэхүү бүлэгт төсөлд хамаарах олон улсын болон үндэсний үндсэн шаардлагуудыг тодорхойлж, эдгээр шаардлагыг хэрэгжилтийн явцад төслийн түвшний болон гүйцэтгэгчийн түвшний байгаль орчин, нийгмийн менежментийн арга хэмжээнд хэрхэн тусгахыг тайлбарлав.

Төсөл нь А0301 авто замын чиглэлийн дагуух авто замын засвар, арчлалт болон ээлжит засвар, арчлалтын ажлуудаас бүрдэх тул барилгын өмнөх, барилгын ажлын болон ашиглалтын үе шатанд бүтэцтэй менежмент шаардсан байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөлөл үүсгэж болзошгүй. Үүнд агаарын чанар, тоосжилт, дуу чимээ ба доргион, хог хаягдал үүсэх, бохир ус, хөрс болон усны хамгаалалт, биологийн олон янз байдал ба тусгай хамгаалалттай газар нутаг, хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөл, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, түр хугацааны газар ашиглалт, оролцогч талуудын оролцоо болон соёлын өвтэй холбоотой эрсдэлүүд хамаарна.

Иймд энэхүү бүлгийн зорилго нь дараахад оршино. Үүнд:

- i. төсөлд хамаарах Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандартуудыг тодорхойлох;
- ii. Дэлхийн банкны группийн холбогдох Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжуудыг тодорхойлж, хамгийн хамааралтай шаардлагуудыг нэгтгэн харуулах;
- iii. төсөлд шууд хамаарах Монгол Улсын хууль тогтоомж, журам, стандартыг тодорхойлох;
- iv. эдгээр шаардлагыг Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө, Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө болон холбогдох сэдэвчилсэн менежментийн төлөвлөгөө, журмуудтай уялдуулах нийцлийн тодорхой замналыг тогтоох.

3.1. Дэлхийн банкны байгаль орчин, нийгмийн стандартуудын хамаарал

Энэхүү төслийг Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээнд нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ. Төсөл нь авто замын засвар, арчлалт болон ээлжит засвар, арчлалтын ажил, гүйцэтгэгчийн дайчилгаа, түр байгууламж, материалын эх үүсвэр ашиглалт, ажиллах хүч болон орон нутгийн иргэдийн харилцан нөлөөлөл, мөн Байгаль орчны мэдрэмжтэй хүлээн авагчидтай холбоотой тул Байгаль орчин, нийгмийн стандарт тус бүрийн хэрэглэх хүрээг стандарт бүрээр нь үнэлсэн. Энэхүү хэсэгт аль стандартууд хамаарах, аль нь одоогоор хамаарахгүй, мөн Төслийн хэрэгжилтийн явцад нийцлийг хангахад ямар менежментийн арга хэмжээ, хэрэгслүүд шаардлагатайг тодорхойлов.

**Хүснэгт 44. Дэлхийн банкны Байгаль орчин,
нийгмийн стандартуудын төсөлд хамаарах байдал**

Байгаль орчин, нийгмийн стандарт	Хэрэглэх байдал	Төсөлд хамаарах үндэслэл	Гол хэрэгсэл / арга хэмжээ
1 дүгээр стандарт	Хамаарна	Авто замын засвар, арчлалт болон арчлалтын ажлууд нь төслийн мөчлөгийн турш байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл үүсгэж болзошгүй.	Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө, Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө, хяналт-шинжилгээ, тайлагнал, засаж залруулах арга хэмжээний журам
2 дугаар стандарт	Хамаарна	Хөдөлмөр, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, ажилчдын халамж, гомдол, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой эрсдэлүүд	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн төлөвлөгөө, хөдөлмөрийн зохицуулалт, ажилчдын гомдол барагдуулах механизм, ёс зүйн дүрэм, сургалт, хувийн хамгаалах хэрэгсэл
3 дугаар стандарт	Хамаарна	Нөөц ашиглалт, ялгарал, тоосжилт, бохир ус, хог хаягдал, аюултай материал, асгаралт алдагдлын эрсдэл	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө, бохирдлын хяналт, шатахуун болон химийн бодистой харьцах ажиллагаа, хяналт-шинжилгээ
4 дүгээр стандарт	Хамаарна	Орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдал, зам ашиглагчдын аюулгүй байдал, барилгын хөдөлгөөн, нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, кемптэй холбоотой эрсдэлүүд	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, олон нийтэд мэдээлэл түгээх, онцгой байдлын хариу арга хэмжээ, орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдлын хяналтын арга хэмжээ
5 дугаар стандарт	Урьдчилсан үнэлгээ хийх шаардлагатай	Байнгын газар чөлөөлөлт одоогоор төлөвлөгдөөгүй боловч түр газар ашиглалт эсхүл түр хугацааны хязгаарлалт үүсэж болзошгүй.	Урьдчилсан үнэлгээ, түр газар ашиглалтын баримтжуулалт, зөвлөлдөх ажиллагаа, шаардлагатай тохиолдолд менежментийн арга хэмжээ
6 дугаар стандарт	Хамаарна	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн мэдрэмтгий байдал, амьдрах орчны хөндөлт, ургамлан нөмрөгт үзүүлэх нөлөөлөл, биологийн олон янз байдлын эрсдэл	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хяналтын арга хэмжээ, биологийн олон янз байдлын арга хэмжээ, газрын нөхөн сэргээлт, хяналт-шинжилгээ
7 дугаар стандарт	Одоогоор хамаарахгүй	Одоогийн мэдээлэлд үндэслэхэд нөлөөллийн бүсэд уг стандартад хамрагдах бүлэг тогтоогдоогүй.	Хэрэгжилтийн явцад урьдчилсан үнэлгээний баталгаажуулалтыг үргэлжлүүлнэ
8 дугаар стандарт	Хамаарна	Санамсаргүй олдвор илрэх эрсдэл болон биет, биет бус соёлын өвд үзүүлэх нөлөөллийн эрсдэл	Соёлын өвийн урьдчилсан үнэлгээ, зөвлөлдөх ажиллагаа, Санамсаргүй олдворын журам, сургалт
9 дүгээр стандарт	Хамаарахгүй	Санхүүгийн зуучлагчийн санхүүжилтийн зохицуулалт байхгүй.	Хамаарахгүй
10 дугаар стандарт	Хамаарна	Нөлөөлөлд өртөх болон сонирхогч олон талуудтай мэдээлэл ил тод болгох, оролцоог хангах шаардлагатай.	Оролцогч талуудын оролцоо, мэдээлэл ил тод болгох, Гомдол барагдуулах механизм, зөвлөлдөх уулзалтын бүртгэл

3.2. Дэлхийн банкны группийн байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжууд

Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ болон Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжийг мөрдөхөөс гадна төсөл нь Олон улсын салбарын сайн туршлагын техникийн лавлагаа болгон Дэлхийн банкны группийн холбогдох Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжуудыг хэрэглэнэ. Ерөнхий байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжууд нь салбар дамнасан нийтлэг байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны асуудлуудыг тусгасан бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд холбогдох салбарын удирдамжтай хамтатган ашиглах зориулалттай.

Эдгээр шаардлагыг Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө, Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн төлөвлөгөө, Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө, Онцгой байдлын бэлэн байдал ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө, Кемпийн менежментийн төлөвлөгөө болон талбайн түвшний бусад менежментийн баримт бичигт тусган хэрэгжүүлнэ.

Хүснэгт 45. Төсөлд хэрэглэх Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжууд ба тэдгээрийн хамаарал

Удирдамж / лавлагаа	Төсөлд хэрэглэх байдал	Төсөлд хамаарах гол шаардлагууд
Ерөнхий байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжууд	Төслийн бүх хүрээнд хамаарна	Бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, агаарын чанар, дуу чимээ, бохир ус, хог хаягдал, аюултай материал, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдал, онцгой байдлын хариу арга хэмжээ, хяналт-шинжилгээ
Барилгын ажилтай холбоотой салбарын сайн туршлага	Хамаарна	Тоосжилтын хяналт, дуу чимээний хяналт, элэгдлээс урьдчилан сэргийлэх, илүүдэл шороо, ухмал материалын менежмент, кемпийн менежмент, нөхөн сэргээлт, ажилчид болон орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдал
Авто замын дэд бүтэцтэй холбоотой сайн туршлага	Авто замын ажилд хамаарах хэмжээнд хэрэглэнэ	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалт, тэмдэг тэмдэглэгээ, зам ашиглагчдын аюулгүй байдал, ослоос урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй нэвтрэх боломж, авто замын хажуугийн хяналтын арга хэмжээ

3.3. Холбогдох үндэсний хууль тогтоомж ба стандартууд

Энэхүү хэсэгт авто замын засвар, арчлалтын Төслийн байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөлөл болон менежментийн шаардлагад шууд хамаарах Монгол Улсын хууль тогтоомж, журам, стандартыг тусгав. Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн үүрэг шаардлагад материаллаг байдлаар хамаарал багатай хууль, стандартыг тодорхой байдал, төвлөрөл болон эрх зүйн хамаарлыг сайжруулах зорилгоор оруулаагүй болно.

3.3.1. Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомж, зохицуулалт

Төслийн хэрэгжилтийн бүх үе шатанд байгаль орчны хамгаалал, хөдөлмөрийн харилцаа, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, хог хаягдлын менежмент, биологийн олон янз байдлын хамгаалал, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, газар ашиглалт, олон нийтийн аюулгүй байдал болон соёлын өвд хамаарах дараах Монгол Улсын хууль тогтоомж, зохицуулалтыг мөрдөнө.

Хүснэгт 46. Төсөлд шууд хамаарах Монгол Улсын хууль тогтоомж, зохицуулалт

№	Хууль / зохицуулалт	Төсөлд хамаарах байдал
1	Монгол Улсын Үндсэн хууль	Хүний эрх, эрүүл мэнд, аюулгүй амьдрах орчныг хамгаалах эрх зүйн суурь үндэслэлийг тогтооно.
2	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль	Төслийн хэрэгжилтийн явцад байгаль орчны ерөнхий хамгаалал, байгалийн нөөц ашиглалт, байгаль орчинд учруулах хохирлоос урьдчилан сэргийлэх асуудлыг зохицуулна.
3	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль	Төслийн үйл ажиллагаанд хамаарах байгаль орчны үнэлгээ, байгаль орчны менежментийн төлөвлөлт, хянан баталгаажуулах болон зөвшөөрөл олгох шаардлагад хамаарна.
4	Агаарын тухай хууль	Барилгын ажлын үеийн агаарын чанарын хамгаалал, агаарын бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, ялгаралтын менежментэд хамаарна.
5	Усны тухай хууль	Усны нөөцийг хамгаалах, ашиглах, бохир усны хяналт болон усны бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх асуудалд хамаарна.
6	Амьтны тухай хууль	Төслийн үйл ажиллагаанаас нөлөөлөлд өртөж болзошгүй зэрлэг амьтан, биологийн олон янз байдлыг хамгаалахад хамаарна.
7	Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль	Барилгын ажлын явцад хөрс хамгаалах, элэгдэл эвдрэлээс сэргийлэх, эвдэрсэн газрын менежментэд хамаарна.
8	Хог хаягдлын тухай хууль	Төслийн хэрэгжилтийн явцад үүсэх хог хаягдлыг бууруулах, ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, устгах асуудалд хамаарна.
9	Монгол Улсын Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль /тусгай хамгаалалттай газар нутгийн холбогдох дэглэмийн зохицуулалт/	Тусгай хамгаалалттай газар нутагт болон түүний ойролцоо гүйцэтгэх ажил, бүсчлэлийн хязгаарлалт, экологийн мэдрэмтгий байршил дахь нийцлийн шаардлагад хамаарна.
10	Газрын тухай хууль /түр газар ашиглалтын шаардлага/	Түр газар ашиглалт, ажилчдын кемп, материалын овоолго, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, туслах байгууламж үүсэх тохиолдолд хамаарна.
11	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль	Ажилчдыг хамгаалах, аюулгүй хөдөлмөрийн нөхцөл бүрдүүлэх, хөдөлмөрийн эрсдэлийг хянах асуудалд хамаарна.
12	Хөдөлмөрийн тухай хууль	Хөдөлмөр эрхлэлтийн нөхцөл, хөдөлмөрийн эрх, үүрэг, хөдөлмөрийн харилцаа болон ажилчдын Гомдол барагдуулах механизмд хамаарна.
13	Галын аюулгүй байдлын тухай хууль	Кемп, шатахуун хадгалах байгууламж, машин механизм болон түр байгууламжийн гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авахад хамаарна.
14	Ус, цаг уур, орчны хяналт-шинжилгээний тухай хууль	Аюулгүй байдал болон байгаль орчны менежментэд шаардлагатай тохиолдолд байгаль орчны хяналт-шинжилгээ, уур амьсгал, цаг уурын мэдээлэл ашиглахад хамаарна.
15	Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль /соёлын өвийн хамгаалалтын холбогдох зохицуулалт/	Газар шорооны ажил болон хөрс хөндөх үйл ажиллагааны явцад соёлын өвийг хамгаалах, санамсаргүй олдвор илэрсэн тохиолдолд авах арга хэмжээний үүрэг шаардлагад хамаарна.

3.3.2. Холбогдох үндэсний стандартууд

Хүснэгт 47. Төсөлд шууд хамаарах үндэсний стандартууд

№	Стандартын дугаар	Стандартын нэр	Төсөлд хамаарах байдал
1	MNS 4585:2025	Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага	Агаарын чанарын суурь нөхцөл болон барилгын ажлын үеийн агаарын чанарын үнэлгээнд хамаарна.
2	MNS 5885:2008	Агаар бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх түвшин. Техникийн ерөнхий шаардлага	Агаар бохирдуулагч бодисын агууламжийг тайлбарлах, үнэлэхэд хамаарна.
3	MNS (ISO) 4226:2000	Агаарын чанар. Ерөнхий ойлголт ба хэмжлийн нэгж	Агаарын чанарын хяналт-шинжилгээний арга зүй, нэр томъёонд хамаарна.
4	MNS 0017-5-1-21:1992	Автотээврийн хэрэгсэл. Дуу чимээний түвшин ба хэмжих арга	Замын хөдөлгөөн болон тээврийн хэрэгсэлтэй холбоотой дуу чимээний үнэлгээнд хамаарна.
5	MNS 0900:2018	Ахуйн хэрэглээний ундны ус. Хээрийн шинжилгээний арга	Кемпийн усны чанар болон ажилчдын ахуйн нөхцөл, халамжид хамаарна.
6	MNS 4047:1988	Байгаль хамгаалал. Гидросфер. Гадаргын усны чанарын хяналт-шинжилгээний журам	Шаардлагатай тохиолдолд гадаргын усны хяналт-шинжилгээнд хамаарна.
7	MNS 4586:2024 / MNS ISO 5667-6	Усны чанар. Гол, горхиос дээж авах заавар	Усны дээжлэлт болон хяналт-шинжилгээнд хамаарна.
8	MNS ISO 5667-11:2024	Усны чанар. Газрын доорх уснаас дээж авах заавар	Газрын доорх усны хяналт-шинжилгээ шаардлагатай тохиолдолд хамаарна.
9	MNS 5850:2019	Хөрсний чанар. Хөрсөнд агуулагдах бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	Хөрсний бохирдлын хяналт болон хөрс хамгаалалд хамаарна.
10	MNS 5916:2008	Байгаль орчин. Газар шорооны ажлын үед үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт	Барилгын ажлын үеийн шимт хөрсний менежментэд хамаарна.
11	MNS 5914:2008	Байгаль орчны хамгаалал. Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт	Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтэд хамаарна.
12	MNS 5918:2023	Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн ерөнхий шаардлага	Ургамалжуулалт болон нөхөн сэргээлтийн ажилд хамаарна.
13	MNS 3298:1991	Байгаль хамгаалал. Хөрс. Дээж авах ерөнхий шаардлага	Шаардлагатай тохиолдолд хөрсний дээжлэлтэд хамаарна.
14	MNS 4990:2023	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй. Ажлын байрны агаар. Хорт бодисын зөвшөөрөгдөх хэмжээ ба ерөнхий шаардлага	Ажлын байрны өртөлт болон ажилчдын эрүүл мэндийн хамгаалалд хамаарна.
15	MNS ISO 45001:2018	Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын менежментийн тогтолцоо	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн бүтэцтэй менежментийн тогтолцоонд хамаарна.
16	MNS 4244:1994	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын стандартын тогтолцоо. Галын аюулгүй байдлын ерөнхий шаардлага	Гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх болон ажлын байрны аюулгүй байдалд хамаарна.
17	MNS 5566:2020	Байгууллага, барилга байгууламжид заавал байх гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийн шаардлага	Кемп, хадгалах талбай болон түр байгууламжид хамаарна.
18	MNS 7042:2024	Төмөр зам болон хурдны авто замын хашаа. Ерөнхий шаардлага	Төслийн аюулгүй байдлын арга хэмжээний хүрээнд хашаа, замын хажуугийн хамгаалалтын хаалт шаардлагатай тохиолдолд хамаарна.

Хүснэгт 48. Төсөлд хэрэглэх байгаль орчин, нийгмийн хэрэгслүүд

Баримт бичиг / шаардлага	Төсөлд хэрэглэх байдал	Хариуцах байгууллага	Тайлбар
Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө	Хамаарна	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Төслийн түвшний байгаль орчин, нийгмийн менежментийн үндсэн баримт бичиг
Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө	Хамаарна	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн хянан үзэх / батлах нөхцөлтэй	Талбайн онцлогт тохирсон хэрэгжилтийн баримт бичиг
Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	Хамаарна	Гүйцэтгэгч	Авто замын ажил, материал тээврийн хөдөлгөөн болон олон нийтийн аюулгүй байдлын эрсдэлтэй холбоотой шаардлагатай
Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн төлөвлөгөө	Хамаарна	Гүйцэтгэгч	2 дугаар стандарт, 4 дүгээр стандарт болон Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагааны удирдамжийн шаардлагын дагуу шаардлагатай
Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	Хамаарна	Гүйцэтгэгч	Ахуйн, барилгын болон аюултай хог хаягдлын урсгалд шаардлагатай
Онцгой байдлын бэлэн байдал ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө	Хамаарна	Гүйцэтгэгч	Асгаралд, гал түймэр, осол, орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдалтай холбоотой тохиолдолд шаардлагатай
Санамсаргүй олдворын журам	Хамаарна	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн хяналтын дор	8 дугаар стандартын дагуу шаардлагатай
Оролцогч талуудын оролцоог хангах болон Гомдол барагдуулах механизмын зохицуулалт	Хамаарна	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Гүйцэтгэгчийн дэмжлэгтэйгээр	10 дугаар стандартын дагуу шаардлагатай

БҮЛЭГ 4. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН НӨЛӨӨЛӨЛ

Энэ хэсэгт орон нутгийн авто замын засвар, арчлалтын төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан төслийн талбайн байгаль орчин, нийгмийн өнөөгийн суурь нөхцөл байдлыг үнэлэв. Мөн төслийн барилгын ажлын болон ашиглалтын үе шатанд үүсэж болзошгүй эерэг болон сөрөг нөлөөллийг тодорхойлж, үнэлсэн болно. Үнэлгээг талбайн ажиглалт, орон нутгийн иргэд болон холбогдох оролцогч талуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалт, бүтэцчилсэн ярилцлага, түүнчлэн хоёрдогч мэдээллийн эх сурвалж, одоо байгаа баримт бичгийн судалгаанд үндэслэн боловсруулав.

4.1. Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл

Энэ хэсэгт өслийн техникийн хамрах хүрээ, барилгын ажлын аргачлал, холбогдох болон туслах байгууламжууд, нөлөөллийн бүс, байгаль орчин, нийгмийн мэдрэмтгий хүлээн авагчид, мөн ашиглалтын үе шатанд үлдэж болзошгүй нөлөөлөлтэй уялдуулан байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг үнэлэв. Төсөл нь авто замын чиглэлийн их засварын ажил болон түүнтэй холбоотой хучилтын засвар, арчлалт, суурь ба хөвөөний ажил, ус зайлуулах байгууламжийн сайжруулалт, газар шорооны ажил, материал тээвэрлэлт, барилгын кемп, материалын түр овоолгын талбай, машин механизмын зогсоол, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьерын талбай, түр нэвтрэх замын зохицуулалт, хөдөлгөөний түр шилжүүлэлт, шатахуун тослох материалын хадгалалт, хог хаягдлын зохицуулалтын талбай зэрэг ажлыг хамарна.

Төсөл нь урт хугацаанд чухал эерэг үр өгөөж бий болгоно гэж үзэж байна. Үүнд авто замын ашиглалтын нөхцөл сайжрах, зорчих хугацаа багасах, жилийн дөрвөн улиралд нэвтрэх боломж нэмэгдэх, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын зардал буурах, эрүүл мэнд, боловсрол, зах зээл болон төрийн үйлчилгээнд хүрэх боломж сайжрах, тээврийн үр ашиг дээшлэх, эвдэрч муудсан замын гадаргуугаас үүсэх тоосжилт буурах зэрэг үр өгөөж хамаарна. Мөн ус зайлуулах байгууламжийг сайжруулснаар хэсэгчилсэн элэгдэл, ус тогтолт, замын далангийн тогтворгүй байдлыг бууруулж, авто замын чиглэлийн уур амьсгалын болон ашиглалтын тэсвэрлэх чадвар, урт хугацааны гүйцэтгэлийг сайжруулах төлөвтэй. Гэвч эдгээр эерэг үр дүн нь барилгын өмнөх, барилгын ажлын болон ашиглалтын үе шатанд үүсэж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг нарийвчлан үнэлэх, зохистой удирдах шаардлагыг үгүйсгэхгүй. Иймд төслийн нөлөөллийн шинж чанар нь хөгжлийн эерэг үр өгөөж болон бүтэцтэй бууруулах арга хэмжээ, хяналт-шинжилгээ шаардсан байгаль орчин, нийгмийн ноцтой байж болзошгүй эрсдэлийг хамтад нь агуулна.

4.1.1. Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөлөл

4.1.1.1. Барилгын өмнөх үе шат

Барилгын өмнөх үе шат нь нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэхэд онцгой ач холбогдолтой. Учир нь энэ шатанд гаргасан шийдвэрүүд нь дараагийн үе шатанд үүсэх нөлөөллийн цар хүрээ, байршил, ноцтой байдлыг тодорхойлдог. Барилгын өмнөх гол үйл ажиллагаанд нарийвчилсан зураг төслийг эцэслэх, суурь нөхцөлийг баталгаажуулах, төслийн нөлөөлөлд өртөх оролцогч талуудыг тодорхойлох, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьерын талбай сонгох, кемп болон түр байгууламжийн байршлыг тогтоох, материал тээврийн чиглэлийг баталгаажуулах, замын хөдөлгөөний

зохион байгуулалтын арга хэмжээг боловсруулах, мэдрэмтгий байршлын байгаль орчин, нийгмийн урьдчилсан үнэлгээ хийх, орон нутгийн оролцогч талуудтай зөвлөлдөх ажиллагаа хамаарна. Хэдийгээр энэ үе шатанд физик барилгын ажил эхлээгүй байж болох боловч төлөвлөлт хангалтгүй хийгдвэл барилгын болон ашиглалтын үе шатанд ноцтой дагавар нөлөөлөл үүсгэж болзошгүй. Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1-ийн шаардлагын дагуу байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг төслийн амьдралын мөчлөгийн бүх үе шатанд үнэлж, удирдах ёстой бөгөөд үүнд барилгын өмнөх шийдвэр, зөвшөөрөл, баталгаажуулалт мөн хамаарна.

Барилгын өмнөх үе шатны нийгмийн гол эрсдэл нь төслийн нөлөөлөлд өртөх иргэдийг, ялангуяа улирлын чанартай нүүдэллэдэг малчин өрхүүд, авто зам дагуух бизнес эрхлэгчид, эмзэг зам ашиглагчид болон хөдөлгөөнт хүн амыг хангалттай тодорхойлохгүй байх явдал юм. Хэрэв эдгээр бүлгийг дайчилгаа эхлэхээс өмнө зохих ёсоор тодорхойлж, зөвлөлдөх ажиллагаанд хамруулахгүй бол барилгын ажлын явцад малын шилжилт хөдөлгөөн, түр хугацааны нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, бизнесийн үйл ажиллагааны тасалдал, үйлчилгээ авах боломжийн бууралт, Гомдол барагдуулах механизмын хангалтгүй байдалтай холбоотой удирдлагагүй нөлөөлөл үүсэж болзошгүй. Энэ эрсдэл нь нөлөөлөлд өртөгч бүлгүүд газар зүйн хувьд тархмал, мөн авто замын чиглэл болон ойр орчмын газрыг жилийн өөр өөр үед ялгаатай байдлаар ашигладаг авто замын чиглэлийн төслүүдэд онцгой хамааралтай. Иймд барилгын өмнөх оролцогч талуудын зураглал, суурь нөхцөлийн баталгаажуулалт, зөвлөлдөх ажиллагаа нь зөвхөн журам мөрдөх алхам бус, харин нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн эрсдэлийг удирдах үндсэн хамгаалалтын арга хэмжээ болно.

Барилгын өмнөх өөр нэг гол асуудал нь зураг төслийн байгаль орчин, нийгмийн шаардлагад нийцэх байдал юм. Хэрэв нарийвчилсан зураг төсөлд ус зайлуулах хүчин чадал, элэгдлээс хамгаалах арга хэмжээ, налуугийн тогтворжилт, суурьшлын бүсэд нэвтрэх зохицуулалт, хурдны менежмент, мал болон зэрлэг амьтны гарц, тэмдэг тэмдэглэгээ, замын хажуугийн аюулгүй байдлын байгууламж, орон нутгийн иргэд болон үйлчилгээ ашиглагчдын нэвтрэх боломжийн тасралтгүй байдлыг хангалттай тусгаагүй бол засвар, арчлалтын ажил дууссаны дараа ч ашиглалтын үеийн аюулгүй байдал болон байгаль орчны эрсдэлийг үүсгэх буюу үргэлжлүүлэх магадлалтай. Иймээс барилгын өмнөх зураг төслийн хяналт нь зөвхөн инженерийн гүйцэтгэлийг бус, мөн зам ашиглагчдын аюулгүй байдал, байгаль орчны тэсвэрлэх чадвар, нийгмийн хүртээмж, мэдрэмтгий хүлээн авагчдын хамгаалалтыг хамарсан байх шаардлагатай.

Туслах байгууламжийн байршил сонголт мөн барилгын өмнөх үе шатны байгаль орчин, нийгмийн материаллаг ач холбогдол бүхий асуудал болно. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьерын талбай, кемп, материалын овоолго, шатахуун хадгалах талбай, машин механизмын зогсоол болон түр замыг суурьшлын бүс, бэлчээрийн газар, усны цэг, ус зайлуулах шугам, экологийн хүлээн авагч, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, соёлын мэдрэмтгий талбайн ойролцоо байрлуулбал зайлсхийх боломжтой сөрөг нөлөөлөл үүсч болзошгүй. Ийм нөхцөлд гол барилгын ажил эхлэхээс өмнө газрын доройтол, нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, биологийн олон янз байдлын хөндөлт, бохирдол, орон нутгийн иргэдийн эсэргүүцэл бий болох магадлалтай. Иймд туслах байгууламжийн байршлыг байгаль орчин, нийгмийн урьдчилсан үнэлгээ, талбай тус бүрийн үнэлгээ, шаардлагатай тохиолдолд нөлөөлөлд өртөх оролцогч

талуудтай зөвлөлдөх ажиллагаанд үндэслэн тогтооно. Энэ нь төслийн үйл ажиллагаа тусгай хамгаалалттай эсхүл хамгааллын ач холбогдол бүхий газар нутаг, экологийн мэдрэмтгий байршилд нөлөөлж болзошгүй тохиолдолд онцгой чухал.

Байгууллагын бэлэн байдал нь барилгын өмнөх үе шатны бас нэг материаллаг эрсдэл юм. НТХН, Инженер, Гүйцэтгэгч болон орон нутгийн эрх бүхий байгууллагуудын уялдаа холбоо сул байх, эсхүл гүйцэтгэгчийн түвшний байгаль орчин, нийгмийн хэрэгжилтийн баримт бичгүүдийг батлах ажиллагаа хойшлох нь бууруулах арга хэмжээний үр дүнг эхнээс нь сулруулах эрсдэлтэй. Тайлагналын шугам, хянан үзэх журам, талбайн хяналтын зохицуулалт, гомдол барагдуулах механизм дайчилгаа эхлэхээс өмнө бүрэн ажиллахгүй бол төсөл байгаль орчин, нийгмийн хангалттай хяналтгүйгээр барилгын үе шатанд шилжих магадлалтай. Иймээс байгууллагын бэлтгэлийг захиргааны асуудал бус, харин төслийн эрсдэлийн бодит менежментийн асуудал гэж үзнэ.

4.1.1.2. Барилгын ажлын үе шат

Барилгын ажлын үе шатанд сөрөг байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл хамгийн их төвлөрөх төлөвтэй. Эдгээр нөлөөлөл нь газар шорооны ажил, зэрлэг амьтан болон малын гарц, ухалт, хучилт хуулалт болон дахин хучих ажил, ус зайлуулах байгууламжийн засвар, арчлалт, материал тээвэрлэлт, хүнд машин механизмын ашиглалт, кемпийн менежмент, ажилчдын оролцоо, шатахуунтай харьцах ажиллагаа, хог хаягдал үүсэх, хөдөлгөөний түр шилжүүлэлт, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьер ашиглалтаас үүснэ. Эдгээр нөлөөллийн олонх нь түр хугацааны болон орон нутгийн шинжтэй боловч орон нутгийн иргэд, малчдын ашигладаг газар, экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагч, соёлын мэдрэмтгий талбайтай давхцах тохиолдолд хангалттай хяналтгүй бол ноцтой түвшинд хүрч болзошгүй.

Барилгын ажил нь ухалт, шимт хөрс хуулалт, материалын түр хадгалалт, машин механизмын хөдөлгөөн, хөдөлгөөний түр шилжүүлэлт болон талбайг түр хугацаагаар ашиглах замаар газар, хөрсөнд шууд хөндөлт үүсгэнэ. Эдгээр үйл ажиллагаа нь хөрсний нягтаршил, шимт хөрсний алдагдал, хэсэгчилсэн элэгдэл, бэлчээрийн доройтол, ус зайлуулах хэв шинжийн өөрчлөлт, үзэгдэх орчны доройтол үүсгэж болзошгүй. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьерын талбай нь ургамлан нөмрөгийг цэвэрлэх, ухалтын сорви үүсгэх, гадаргын урсацыг төвлөрүүлэх, зохих нөхөн сэргээлт хийгдээгүй тохиолдолд урт хугацааны газрын тогтворгүй байдлыг бий болгох нэмэлт нөлөөлөлтэй. Түр зам, кемп, материалын овоолго, олборлолтын талбайг зохих ёсоор хянахгүй бол бодит эвдрэлийн ул мөр авто замын зурвасаас давж тэлэх боломжтой. Иймд газрын хөндөлт, хөрсний доройтол нь барилгын үе шатны байгаль орчны чухал нөлөөлөл бөгөөд талбайн хил заагийг чанд тогтоох, шимт хөрсний менежмент, элэгдлийн хяналт, үе шаттай нөхөн сэргээлт шаардлагатай.

Барилгын үеийн агаарын чанарт үзүүлэх нөлөөлөл нь голчлон тоосжилт болон дизель хөдөлгүүртэй машин механизм, материал тээврийн хэрэгслийн ялгарлаас үүснэ. Газар шорооны ажил, тэгшилгээ, материал ачих буулгах, ил задгай овоолго, хатуу хучилтгүй гадаргаар тээврийн хэрэгсэл зорчих зэрэг нь ялангуяа хуурай, салхитай нөхцөлд тоосжилтыг мэдэгдэхүйц нэмэгдүүлнэ. Энэ нь ойролцоох оршин суугчид, авто зам дагуух бизнес эрхлэгчид, мал, ажилчид, зам ашиглагчдад нөлөөлөхөөс гадна үзэгдэх орчныг бууруулж, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.

Барилгын машин механизмын утааны ялгарал нь орчны агаарын чанарыг богино хугацаанд доройтуулах нэмэлт хүчин зүйл болно. Иймээс тоос дарах арга хэмжээ, тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээ, материал тээвэрлэлтийн хяналт, байршилд суурилсан хяналт-шинжилгээ нь барилгын үеийн байгаль орчны менежментийн чухал хэсэг байна.

Дуу чимээ болон доргион нь хүнд машин механизм, тээврийн хэрэгсэл, индүү, асфальтын ажил, карьерын үйл ажиллагаа, кемптэй холбоотой үйл ажиллагаанаас үүснэ. Эдгээр нөлөөлөл нь ойролцоох оршин суугчид, зам дагуух үйлчилгээ ашиглагчид, аялал жуулчлалын мэдрэмтгий бүс, ажилчид болон малын тав тух, эрүүл мэнд, сайн сайхан байдалд нөлөөлж болзошгүй. Дуу чимээ, доргион нь малын зан төлөвийг өөрчилж, ойр орчны тохилог байдлын үнэ цэнийг бууруулах магадлалтай. Мэдрэмтгий байршилд эдгээр нөлөөлөл нь түр хугацааны төвөгшөөлөөс давж, цаг хугацааны хязгаарлалт, хүлээн авагч тус бүрт тохирсон төлөвлөлт, хяналт-шинжилгээ шаардсан материаллаг нөлөөлөл болж болзошгүй.

Устай холбоотой нөлөөлөл нь ус зайлуулах байгууламжийн засвар, арчлалт, шуудуу цэвэрлэгээ, хоолойн ажил, тоног төхөөрөмж угаах, кемпийн бохир ус, шатахуун тослох материалын зохисгүй менежментээс үүсч болзошгүй. Тунадас, лаг, хөвмөл бодис, тос, бохир ус болон бусад бохирдуулагч бодис нь ялангуяа борооны үед ус зайлуулах суваг, ойролцоох усны биетэд орох эрсдэлтэй. Тоос дарах эсхүл кемпийн хэрэглээний ус таталт нь усны нөөц хязгаарлагдмал газарт орон нутгийн усны нөөцөд дарамт үүсгэж болзошгүй. Ус зайлуулах байгууламжийг хангалтгүй сэргээн засварлавал гадаргын урсац төвлөрөх, элэгдэл үүсэх, ус тогтох, замын далан тогтворгүй болох зэрэг урт хугацааны нөлөөлөл үүсгэж болзошгүй. Иймд усны нөөцийг хамгаалах болон ус зайлуулах байгууламжийн ажиллагаа нь Төслийн барилгын үе шат төдийгүй урт хугацааны байгаль орчны чухал асуудал болно.

Барилгын ажил нь ухмал илүүдэл материал, хуулсан асфальт ба бетон, сав баглаа боодлын хаягдал, хаягдал төмөр болон бусад материал, ажилчдаас үүсэх ахуйн хог хаягдал, ашигласан тос, тосоор бохирдсон даавуу, аюултай бодисын сав зэрэг олон төрлийн хог хаягдал үүсгэнэ. Эдгээр хог хаягдлыг ангилан ялгах, хадгалах, тээвэрлэх, зайлуулах ажиллагаа хангалтгүй бол бохирдол, галын эрсдэл, үзэгдэх орчны доройтол, орон нутгийн иргэдийн гомдол үүсгэж болзошгүй. Иймд хог хаягдлын менежментийг байгаль орчны хяналтын гол асуудал гэж үзнэ. Аюултай материал болон шатахуунд онцгой анхаарал хандуулах шаардлагатай. Учир нь түр хадгалалт, цэнэглэлт, тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээ нь хөрс, усанд нөлөөлөх асгаралт алдагдлын эрсдэл үүсгэнэ. Холбогдох бүх байршилд хамгаалалтын хашлага, хоёрдогч агуулах, асгаралтын хариу арга хэмжээ, бохирдсон хөрсний менежментийг бүрдүүлнэ.

Тусгай хамгаалалттай газар нутаг, биологийн олон янз байдал буюу амьтан, ургамал, экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагчдыг барилгын үе шатанд тусгайлан авч үзэх шаардлагатай. Авто замын хэсэг, материал тээврийн чиглэл, кемп, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, овоолго эсхүл түр зам нь 2 дугаар бүлэгт тодорхойлсон тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын бүс, зэрлэг амьтанд ээлтэй гарц, байгалийн амьдрах орчин, тусгай хамгаалалттай болон хамгааллын ач холбогдол бүхий байршлын дотор эсхүл ойролцоо байрлах тохиолдолд ургамлан нөмрөгийн алдагдал, амьдрах орчны хөндөлт, зэрлэг амьтдын шилжилт, дуу чимээ болон гэрэлтүүлгээс үүдэлтэй зан төлөвийн

өөрчлөлт, тоосны хуримтлал, санамсаргүй асгаралт, зөвшөөрөлгүйгээр замаас гадуур зорчих зэрэг нөлөөлөл үүсч болзошгүй. Шууд давхцал хязгаарлагдмал байсан ч туслах байгууламж болон төслийн үйл ажиллагаанаас өдөөгдсөн хөдөлгөөнөөр шууд бус болон хуримтлагдсан нөлөөлөл үүсэх боломжтой. Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 6 нь тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон зэрлэг амьтдын амьдрах орчны ач холбогдлыг онцлон үздэг бөгөөд биологийн олон янз байдал, амьд байгалийн нөөцөд учрах эрсдэлийг зохих ёсоор тодорхойлж, удирдахыг шаарддаг.

Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй нь барилгын үе шатны хамгийн чухал нөлөөллийн чиглэлүүдийн нэг юм. Ажилчид ухалтын аюул, хүнд машин механизм, хучилтын ажил, халуун битум, хөдөлгөөнтэй тээврийн хэрэгсэл, тоос, дуу чимээ, доргион, гараар өргөх зөөх ажиллагаа, цаг агаарын эрс тэс нөхцөл, урт авто замын чиглэл дагуух яаралтай тусламжийн удаашрал зэрэг эрсдэлд өртөнө. Талбайн хяналт, сургалт, хувийн хамгаалах хэрэгсэл, осол зөрчлийн тайлагнал, эмнэлгийн бэлэн байдал, ажил амралтын зохицуулалт, гүйцэтгэгч болон туслан гүйцэтгэгчийн хяналт хангалтгүй бол хүнд гэмтэл, мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөл, амь нас хохирох ноцтой осол гарах эрсдэлтэй. Эдгээр нь зөвхөн гүйцэтгэгчийн дотоод асуудал бус, Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1 болон 2-ын дагуу төслийн болон гүйцэтгэгчийн түвшний менежментийн тогтолцоогоор зохицуулах шаардлагатай материаллаг байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл болно.

Орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал нь барилгын үе шатны бас нэг гол асуудал юм. Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 4 нь төслийн үйл ажиллагаа, дэд бүтцээс үүдэн орон нутгийн иргэдэд учрах эрсдэл, түүний дотор замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эрсдэлийг онцолдог. Энэхүү төсөлд барилгын хөдөлгөөн, материал тээврийн автомашин, түр тойруу зам, тоосноос үүдэлтэй үзэгдэх орчны бууралт, хангалтгүй тэмдэг тэмдэглэгээ, идэвхтэй ажлын фронт, малын гарц, түр хугацааны нэвтрэх боломжийн тасалдал нь оршин суугчид, зам ашиглагчид, явган зорчигчид, малчид болон зам дагуух бизнес эрхлэгчдийг материаллаг эрсдэлд өртүүлж болзошгүй. Эдгээр нөлөөлөл нь зөвхөн ослын эрсдлээр хязгаарлагдахгүй, аюулгүй зорчих боломжийн тодорхойгүй байдал, үйлчилгээ авах боломжийн бууралт, хүүхэд, ахмад настан, мал аж ахуйгаас хамааралтай өрхийн эмзэг байдлын өсөлтийг хамарна. Иймд орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдлын менежментэд хөдөлгөөний зохицуулалт, олон нийтэд мэдээлэл хүргэх, аюулгүй нэвтрэх зохицуулалт, эмзэг хэрэглэгчдийн хамгаалалт, үр дүнтэй яаралтай хариу арга хэмжээ багтана.

Барилгын ажил нь байнгын газар чөлөөлөлт хийгдээгүй ч орон нутгийн амьжиргаа болон газар ашиглалтад нөлөөлж болзошгүй. Кемп, материалын овоолго, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, түр зам, материал бэлтгэлийн талбай зэрэгт газрыг түр хугацаагаар ашиглах нь бэлчээрт хүрэх боломж, малын маршрутууд, усны цэгт хүрэх боломж, авто зам дагуух бизнес, аялал жуулчлалын үйлчилгээ, орон нутгийн өдөр тутмын хөдөлгөөнийг тасалдуулж болзошгүй. Эдгээр нөлөөлөл түр хугацааны байж болох боловч зохих төлөвлөлт, мэдээлэл хүргэх ажиллагаа хангалтгүй бол өртсөн өрх, бизнес эрхлэгчдэд ноцтой нөлөөлж болно. Иймээс барилгын үеийн нийгмийн нөлөөллийн хүрээ нь зөвхөн физик аюулгүй байдлаар хязгаарлагдахгүй, амьжиргааны тасралтгүй байдал, нэвтрэх боломж болон орон нутгийн эдийн засгийн тэсвэрлэх чадварыг хамарна.

Ажиллах хүчний шилжилт, ажилчид болон орон нутгийн иргэдийн харилцан нөлөөлөл нь орон нутгийн иргэдтэй зөрчилдөөн үүсэх, халдварт өвчний эрсдэл, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамттай холбоотой эрсдэл, эмзэг бүлгүүд мэдээлэл болон гомдлын сувгаас хасагдах зэрэг нэмэлт нийгмийн эрсдэл үүсгэж болзошгүй. Кемпийн менежмент сул, ёс зүйн дүрэм хэрэгжихгүй, орон нутгийн холбоо харилцааны зохицуулалт хангалтгүй тохиолдолд эдгээр эрсдэл нэмэгдэнэ. Иймд нийгмийн хүртээмж, ажилчдын зан үйл, кемпийн менежмент, Гомдол барагдуулах механизмыг барилгын үеийн нөлөөллийн менежментийн салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг гэж үзнэ.

Соёлын өвд үзүүлэх нөлөөлөл нь ухалт, ус зайлуулах байгууламжийн ажил, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай нээх, түр зам байгуулах, кемп байгуулах зэрэг хөрс хөндөх үйл ажиллагааны явцад үүсч болзошгүй. Шууд ул мөрийн бүсэд бүртгэлтэй соёлын өвийн батлагдсан объект байхгүй байсан ч археологийн материал, булш оршуулгын байгууламж, тахилгын газар, эсхүл бусад соёлын ач холбогдол бүхий нөөц илрэх боломж хадгалагдана. Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 8 нь соёлын өвийг хамгаалах, санамсаргүй олдворыг зохих ёсоор удирдахыг зээлдэгчээс шаарддаг. Иймд барилгын үеийн нөлөөллийн менежментэд соёлын өвийн урьдчилсан үнэлгээ, ажилчдын мэдлэг олгох сургалт, ажил зогсоох үүрэг болон эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэх зохицуулалтыг багтаасан Санамсаргүй олдворын журмыг чанд хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Барилгын үе шатны эцсийн боловч нэн чухал асуудал нь түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьерын талбай, кемп, түр зам, материалын овоолгын талбай, зэрлэг амьтан болон малд ээлтэй гарц, бусад эвдэрсэн туслах талбайн хаалт, нөхөн сэргээлт юм. Хэрэв эдгээр талбайг зохих ёсоор хааж, хэлбэржүүлж, тогтворжуулж, ургамалжуулахгүй бол ашиглалтын үед элэгдэл, тогтоол ус, мал болон олон нийтийн аюулгүй байдлын эрсдэл, экологийн хөндөлт, доройтлын эх үүсвэр хэвээр үлдэж болзошгүй. Иймээс талбайн хаалт, нөхөн сэргээлтийг нэмэлт цэвэрлэгээний ажил бус, байгаль орчин, нийгмийн үндсэн үүрэг гэж үзнэ.

4.1.1.3. Ашиглалтын үе шат

Ашиглалтын үе шатанд төсөл байгаль орчин, нийгмийн хувьд мэдэгдэхүйц эерэг үр өгөөж үзүүлэх төлөвтэй. Үүнд нэвтрэх боломж болон хөдөлгөөнт байдал сайжрах, үйлчилгээ хүргэлт сайжрах, бүс нутгийн холболт бэхжих, тээврийн үр ашиг нэмэгдэх, зорчих хугацаа багасах, эвдэрсэн авто замын гадаргуугаас үүсэх тоосжилт буурах зэрэг хамаарна. Мөн ус зайлуулах байгууламж болон авто замын бүтээцийн тогтвортой байдал сайжирснаар авто замын чиглэлийн тэсвэрлэх чадвар, урт хугацааны гүйцэтгэл дээшлэх төлөвтэй. Эдгээр үр өгөөж нь Төслийн хөгжлийн чухал эерэг үр дүн юм.

Гэсэн хэдий ч ашиглалтын үед үлдэх болон төслөөс өдөөгдсөн сөрөг нөлөөлөл үүсэж болзошгүй. Авто замын нөхцөл сайжрах нь хөдөлгөөний хурд болон хөдөлгөөний эрчмийг нэмэгдүүлж, хэрэв тэмдэг тэмдэглэгээ, хурдны зохицуулалт, замын хажуугийн аюулгүй байдлын байгууламж, суурьшлын бүсэд ойртох зохицуулалт, малын гарц хангалтгүй бол ослын хүндрэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй. Энэ нь дамжин өнгөрөх хөдөлгөөн төдийгүй орон нутгийн нэвтрэх хөдөлгөөн, малчдын шилжилт хөдөлгөөн, авто зам дагуух эдийн засгийн үйл ажиллагааг хамардаг холимог ашиглалттай хөдөө орон нутгийн чиглэлт онцгой ач холбогдолтой. Иймээс ашиглалтын үеийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг

засвар, арчлалтаар автоматаар шийдвэрлэгдэх асуудал бус, байгаль орчин, нийгмийн тасралтгүй менежментийн асуудал гэж үзнэ.

Хэрэв ус зайлуулах байгууламжийн арчлалт сул, замын хажуугийн элэгдлийг засварлахгүй, нөхөн сэргээсэн талбайн ургамалжилт хангалтгүй, эсхүл түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьерын талбайг зохих ёсоор нөхөн сэргээгээгүй бол ашиглалтын үед үлдэх байгаль орчны нөлөөлөл үргэлжилж болзошгүй. Ийм тохиолдолд хангалтгүй нөхөн сэргээгдсэн талбай нь элэгдлийн эрсдэл, тогтоол ус, үзэгдэх орчны доройтол, мал болон иргэдийн аюулгүй байдлын эрсдэлийг үргэлжлүүлэн үүсгэнэ. Иймээс барилгын ажлын хаалтын чанар нь төслийн ашиглалтын үеийн байгаль орчны гүйцэтгэлтэй шууд холбоотой.

Нийгмийн талаас авч үзвэл холболт сайжрах нь хөдөлгөөнт байдал, орон нутгийн эдийн засгийн үйл ажиллагааг дэмжих боловч барилгын дараах замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын арга хэмжээ болон хэрэглэгчдийн санал авах механизм сул байвал эмзэг хэрэглэгчдэд шинэ эрсдэл үүсгэж болзошгүй. Явган зорчигч, малчид, мал, авто зам дагуух үйлчилгээ ашиглагчид хөдөлгөөний нэмэгдсэн эрсдэлд өртсөн хэвээр байж болно. Мөн тодорхой бүлгүүд нэвтрэх боломж болон аюулгүй байдлын саадтай тулгарсаар байвал төслийн үр өгөөж тэгш хуваарилагдахгүй байх магадлалтай. Иймээс ашиглалтын үе шатыг үр өгөөж бодитоор хэрэгжих үе төдийгүй үлдэх эрсдэлийг удирдах үе гэж ойлгоно.

4.1.2. Байгаль орчин, нийгмийн эерэг нөлөөлөл

Дээр дурдсан эрсдэл, сөрөг нөлөөллөөс гадна төсөл нь дунд болон урт хугацаанд хэд хэдэн чухал эерэг байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл үзүүлэх төлөвтэй. Үүнд хучилтын тэгш байдал болон хөдөлгөөний урсгал сайжрах, түлшний зарцуулалт буурах, эвдэрсэн гадаргуугаас үүсэх тоосонцрын ялгарал буурах, орон нутгийн агаарын чанар сайжрах, зорчих хугацаа багасах, зайлшгүй шаардлагатай үйлчилгээнд хүрэх боломж сайжрах, тээврийн нөхцөл илүү найдвартай болох, бүс нутгийн холболт сайжрах, авто замын чиглэл дагуух орон нутгийн иргэдийн эдийн засгийн боломж нэмэгдэх зэрэг багтана. Ус зайлуулах байгууламж сайжирснаар ус тогтолт, хөрсний элэгдэл болон замын далангийн тогтворгүй байдлыг бууруулах төлөвтэй. Мөн төсөл нь төслийн нөлөөллийн бүсийн орон нутгийн иргэд, үйлчилгээ ашиглагчдад жилийн турш нэвтрэх боломж болон тээврийн ерөнхий тэсвэрлэх чадварыг сайжруулах төлөвтэй.

Хүснэгт 49. Төслийн үе шатаар ангилсан байгаль орчин, нийгмийн гол эрсдэл, нөлөөллийн хураангуй

Төслийн үе шат	Гол эрсдэл / нөлөөллийн чиглэл	Хураангуй тайлбар	Бууруулах арга хэмжээ авахаас өмнөх урьдчилсан ач холбогдол
Барилгын өмнөх	Нөлөөлөлд өртөх талууд болон мэдрэмтгий хүлээн авагчдыг бүрэн тодорхойлоогүй байх	Урьдчилсан үнэлгээ бүрэн бус бол малчин өрх, эмзэг хэрэглэгчид, экологийн хүлээн авагчид, усны цэг болон соёлын өвийн байршил орхигдох магадлалтай.	Дунд
Барилгын өмнөх	Оролцогч талуудын оролцоо, төлөвлөлт хангалтгүй байх	Нэвтрэх боломж, малын шилжилт хөдөлгөөн, туслах байгууламжийн байршил, орон нутгийн аюулгүй байдал, иргэдийн хүлээлттэй холбоотой шийдэгдээгүй асуудал барилгын үе шатанд шилжих эрсдэлтэй.	Дундаас ихээхэн
Барилгын	Байгаль орчин, нийгмийн	Кемп, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Ихээхэн

өмнөх	хувьд хангалтгүй зураг төсөл, байршил сонголт	ашиглах талбай , түр зам, гарц, ус зайлуулах байгууламжийн буруу зураг төсөл, байршил нь зайлсхийх боломжтой урт хугацааны нөлөөлөл үүсгэж болзошгүй.	
Барилга	Газрын хөндөлт, хөрсний доройтол, элэгдэл	Газар шорооны ажил, тойруу зам, машин механизмын хөдөлгөөн, туслах байгууламж нь газар, шимт хөрс, бэлчээрийн талбайг эвдэж болзошгүй.	Ихээхэн
Барилга	Агаарын чанар, тоосжилт, ялгарал	Газар шорооны ажил, тээвэрлэлт, машин механизмын ажиллагаанаас үүсэх тоосжилт нь оршин суугчид, мал, зам ашиглагчдад нөлөөлж болзошгүй.	Ихээхэн
Барилга	Дуу чимээ ба доргион	Хүнд машин механизм, тээврийн хөдөлгөөн нь ойролцоох оршин суугчид, бизнес, аялал жуулчлалын хэрэглэгчид болон малд саад учруулж болзошгүй.	Дундаас ихээхэн
Барилга	Усны бохирдол ба ус зайлуулах байгууламжийн нөлөөлөл	Тунадас, бохир ус, асгаралт, ус зайлуулах байгууламжийн хангалтгүй засвар, арчлалт нь орон нутгийн усны чанар болон гадаргын урсацад нөлөөлж болзошгүй.	Дундаас ихээхэн
Барилга	Хог хаягдал ба аюултай материал	Барилгын, ахуйн болон аюултай хог хаягдлыг зохисгүй удирдвал бохирдол, галын эрсдэл үүсгэнэ.	Дунд
Барилга	Тусгай хамгаалалттай газар, биологийн олон янз байдал, амьдрах орчны хөндөлт	Ажил болон туслах байгууламж экологийн мэдрэмтгий бүсийн дотор эсхүл ойролцоо байрлах тохиолдолд шууд болон шууд бус нөлөөлөл үүсч болзошгүй.	Ихээхэн
Барилга	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй	Хүнд машин механизм, халуун битум, хөдөлгөөнтэй зам дээр ажиллах, алслагдсан байршлын яаралтай тусламжийн хязгаарлалт нь ажилчдад ноцтой эрсдэл үүсгэнэ.	Ихээхэн
Барилга	Орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал / замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал	Барилгын хөдөлгөөн, тойруу зам, муу тэмдэглэгээ, идэвхтэй ажлын фронт нь осол болон олон нийтийн аюулгүй байдлын эрсдэл үүсгэж болзошгүй.	Ихээхэн
Барилга	Амьжиргааны тасалдал, нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, нийгмийн хөндөлт	Бэлчээрт хүрэх боломж, малын шилжилт хөдөлгөөн, усны цэгт хүрэх боломж, авто зам дагуух бизнес, орон нутгийн хөдөлгөөн тасалдаж болзошгүй.	Ихээхэн
Барилга	Ажиллах хүчний шилжилт, БМХ/БД болон нийгмийн зөрчлийн эрсдэл	Ажилчид ба орон нутгийн иргэдийн харилцаа, кемпийн сул менежмент нь материаллаг нийгмийн эрсдэл үүсгэж болзошгүй.	Дунд
Барилга	Соёлын өв / санамсаргүй олдвор	Ухалт болон газар шорооны ажил нь бүртгэлтэй эсхүл өмнө бүртгэгдээгүй соёлын өвд нөлөөлж болзошгүй.	Дунд
Барилга / хаалт	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон түр талбайн нөхөн сэргээлт хангалтгүй байх	Нөхөн сэргээлт муу бол элэгдэл, аюулгүй байдлын эрсдэл, экологийн доройтол, үзэгдэх орчны сөрөг нөлөөлөл үлдэнэ.	Ихээхэн
Ашиглалт	Нэвтрэх боломж, хөдөлгөөнт байдал, авто замын нөхцөл сайжрах	Холболт, үйлчилгээ авах боломж, тээврийн үр ашиг, орон нутгийн эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлнэ.	Эерэг / ач холбогдол өндөр
Ашиглалт	Хурд нэмэгдэх ба замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эрсдэл	Замын нөхцөл сайжрах нь зохих хяналтгүй бол зорчих хурд, ослын хүндрэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.	Ихээхэнээс өндөр

Ашиглалт	Малтай мөргөлдөх болон хэрэглэгчдийн аюулгүй байдлын эрсдэл	Хөдөлгөөний хурд нэмэгдэх нь мал, явган зорчигч, орон нутгийн зам ашиглагчидтай мөргөлдөх эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.	Өндөр
Ашиглалт	Арчлалт хангалтгүйгээс үүдэх доройтол ба ус зайлуулах байгууламжийн доголдол	Арчлалт муу бол авто замын бүтээц, аюулгүй байдал, байгаль орчны гүйцэтгэлд сөргөөр нөлөөлнө.	Ихээхэн
Ашиглалт	Үлдэх экологийн болон нийгмийн нөлөөлөл	Нөхөн сэргээлт муу, аюулгүй байдлын санал авах механизм сул, үр өгөөж тэгш бус хуваарилагдах нь ашиглалтын үед үлдэх нөлөөлөл үүсгэж болзошгүй.	Дунд

4.2. ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ

4.2.1. Үнэлгээний аргачлал

Төслийн байгаль орчин, нийгмийн эрсдэлийн үнэлгээг Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний зарчимд нийцсэн чанарын нэгдсэн арга зүйгээр гүйцэтгэсэн. Үнэлгээ нь тоон онооны томъёонд тулгуураагүй. Харин төлөвлөж буй ажлын шинж чанар, цар хүрээ, төслийн талбайн байршил, мэдрэмтгий байдал, нөлөөлөлд өртөж болзошгүй хүлээн авагчдын төрөл, болзошгүй нөлөөллийн хэмжээ ба үргэлжлэх хугацаа, тухайн нөлөөллийн буцаах боломж, ажилчид болон орон нутгийн иргэдийн өртөлтийн түвшин, холбогдох болон туслах байгууламжийн ул мөр, мөн төслийн мөчлөгийн турш байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг удирдах, хянах, засаж залруулах байгууллагын зохицуулалтыг харгалзан мэргэжлийн дүгнэлтээр эрсдэл, нөлөөллийн ач холбогдлыг үнэлсэн.

Энэхүү арга зүй нь Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1-ийн шаардлагыг тусгаж байгаа бөгөөд уг стандартын дагуу байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг төслийн барилгын өмнөх, барилгын болон ашиглалтын үе шатны турш тодорхойлж, үнэлж, удирдаж, хянах шаардлагатай.

4.2.2. Энэхүү БОНМТ-д ашигласан үнэлгээний хэмжигдэхүүн

Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний дагуу эрсдэлийн ангилал нь төслийн төрөл, байршил, мэдрэмтгий байдал, цар хүрээ, болзошгүй байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн шинж чанар ба хэмжээ, мөн Зээлдэгчийн чадавх, үүрэг амлалтыг харгалзан үздэг.

Эрсдэлийн түвшин	Тайлбар
Өндөр	Бууруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд олон нийт, орон нутгийн иргэдэд ноцтой хохирол учруулах өндөр эрсдэлтэй. Нэн даруй хэрэгжүүлэх тэргүүлэх арга хэмжээ болон тасралтгүй, нарийвчилсан хяналт-шинжилгээ шаардлагатай.
Ихээхэн	Магадлал болон үр дагавар нь дунд түвшнээс дээш үнэлэгдсэн тохиолдолд тусгайлсан бууруулах арга хэмжээ, тогтмол хяналт-шинжилгээ шаардсан мэдэгдэхүйц эрсдэлтэй.
Дунд	Стандарт бууруулах арга хэмжээгээр удирдах боломжтой. Хэрэгжүүлсэн хяналтын арга хэмжээ үр дүнтэй эсэхийг баталгаажуулах хяналт-шинжилгээ шаардлагатай.
Бага	Ердийн үйл ажиллагааны хяналтын арга хэмжээгээр удирдах боломжтой.

4.2.3. Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл ба бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Хүснэгт 50. Байгаль орчны нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөө

№	Эрсдэл / нөлөөлөл	Тайлбар	Бууруулах арга хэмжээний өмнөх үнэлгээ	Ерөнхий сайн туршлагын бууруулах арга хэмжээ	Төслийн онцлолт тохирсон бууруулах арга хэмжээ /105 км авто замын хэсэг/	Гүйцэтгэгч	Инженер	НТХН / Захиалагч	Хугацаа
1 ДҮГЭЭР ҮЕ ШАТ – БАРИЛГЫН ӨМНӨХ БА ЗУРАГ ТӨСЛИЙН ҮЕ ШАТ									
1	Биологийн олон янз байдал ба зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөн	Авто замын засвар, арчлалтын ажил, түр зам, кемп, карьер, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон үйлдвэрийн талбай нь мэдрэмтгий хэсгүүдэд амьтны аймагт саад учруулах, амьдрах орчныг хуваах, зэрлэг амьтан болон малын шилжилт хөдөлгөөнд саад болох эрсдэлтэй.	Ихээхэн	Барилгын өмнөх биологийн олон янз байдлын урьдчилсан үнэлгээ болон мэдрэмтгий амьдрах орчин, шилжилт хөдөлгөөний чиглэл, усны цэг, экологийн хүлээн авагчдын талбайн баталгаажуулалт хийх. Батлагдсан ул мөрөөс гадуур шаардлагагүй хөндөлтөөс зайлсхийх. Зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөн, амьдрах орчны хамгаалалтад холбогдох үндэсний стандарт болон олон улсын сайн туршлагыг хэрэглэх.	105 км чиглэлийн Байгаль орчны мэдрэмжтэй хэсгүүдийг тодорхойлж, Г-БОНМТ, Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах төлөвлөгөө болон нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөнд тусгах. Ажил эхлэхээс өмнө зэрлэг амьтан/малын гарцын байршил болон анхааруулах тэмдэг шаардлагыг баталгаажуулах. Кемп, бутлан ангилах үйлдвэр, асфальт бетон завод, материал хадгалах талбайг экологийн мэдрэмтгий байршилд байрлуулахгүй байх.	Гүйцэтгэгчийн байгаль орчны мэргэжилтэн талбайн баталгаажуулалт хийж, үр дүнг Г-БОНМТ-д тусган, талбайн хил заагийг баталгаажуулна.	Инженерийн байгаль орчны мэргэжилтэн биологийн олон янз байдлын урьдчилсан үнэлгээг хянан үзэж, мэдрэмтгий байршлыг баталгаажуулж, туслах байгууламжийг хориглосон бүсээс хассан эсэхийг шалгана.	НТХН-ийн байгаль орчны мэргэжилтэн урьдчилсан үнэлгээний үр дүнд хяналт тавьж, байгаль орчны хязгаарлалтыг баталж, БОНМТ-ийн үүрэг амлалтыг мөрдүүлэхийг хангана.	Талбай цэвэрлэгэ э болон Г-БОНМТ батлахаас өмнө.

2	Байгаль орчны мэдрэмжтэй зураг төсөл ба төлөвлөлт	Элэгдлийн хяналт, ус зайлуулах байгууламж, налуугийн хамгаалалт, гарцын зохицуулалт болон туслах байгууламжийн байршлыг зураг төсөлд зохих ёсоор тусгаагүй бол барилгын болон ашиглалтын үед зайлсхийх боломжтой байгаль орчны нөлөөлөл үргэлжилж болзошгүй.	Ихээхэн	Байгаль орчны хамгаалалтын шаардлагыг эцсийн зураг төсөлд нэгтгэх. Газрын эзлэх талбай болон түр хөндөлтийг хамгийн бага хэмжээнд байлгах. Ус зайлуулах байгууламж, хоолой, далангийн хамгаалалт, элэгдлийн хяналтын арга хэмжээг зураг төслийн шатанд тусгах.	Кемп, үйлдвэр, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьер, илүүдэл материал зайлуулах талбай болон түр замын эцсийн байршлыг батлахаас өмнө байгаль орчны урьдчилсан үнэгээр баталгаажуулах. 105 км зураг төслийн багцад замын хажуугийн ус зайлуулах хамгаалалт, хоолойн гаралтын тогтворжилт, гадаргын урсцын менежментийг тусгах. Шаардлагагүй өргөтгөл болон дур мэдэн түр зам гаргахаас зайлсхийх.	Гүйцэтгэгчийн зураг төсөл, байгаль орчны баг батлагдсан байгаль орчны шаардлагыг ажлын төлөвлөлт, аргачлалын мэдэгдэлд тусгана.	Инженер газар шорооны ажил эхлэхээс өмнө элэгдлийн хяналт, ус зайлуулах байгууламж болон туслах байгууламжийн төлөвлөлтийн зураг төслийн уялдааг хянан үзнэ.	НТХН байгаль орчны зураг төслийн шаардлагыг эцсийн зураг төсөл, тендерийн баримт бичиг болон батлах нөхцөлд тусгасан эсэхийг хангана.	Нарийвчи лсан зураг төслийг эцэслэх явцад болон ажил эхлэхээс өмнө.
3	Байгаль орчны зөвшөөрөл, баталгаажуулалт ба менежментийн бэлэн байдал	Талбайн онцлог нөхцөл, зөвшөөрөл болон менежментийн төлөвлөгөө бүрэн бүрдээгүй байхад барилгын ажил эхэлбэл бууруулаагүй нөлөөлөл үүснэ.	Дунд	Шаардлагатай бүх зөвшөөрөл, баталгаажуулалтыг зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө авах. Г-БОНМТ болон талбайн онцлогт тохирсон бүх байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг ажил эхлэхээс өмнө	Ус ашиглалт, карьер, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, кемпийн талбай, илүүдэл материал зайлуулах талбай, хог хаягдал тээвэрлэх/зайлуулах зөвшөөрлийг талбай нээхээс өмнө авах. Нөхөн сэргээлт, хог хаягдлын	Гүйцэтгэгч гэрээний шаардлагын дагуу зөвшөөрөл авч, талбайн онцлог төлөвлөгөө боловсруулж, зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө байгаль орчны бүртгэлүүдийг бүрдүүлнэ.	Инженер ажил эхлүүлэх зөвшөөрөл олгохоос өмнө зөвшөөрөл, төлөвлөгөө, байгаль орчны бэлэн байдлыг хянан үзнэ.	НТХН байгаль орчны бэлэн байдлыг шалгаж, шаардлагатай зөвшөөрөл, төлөвлөгөөгүй ажил эхлэхгүй байх нөхцөлийг хангана.	Ажил эхлүүлэх мэдэгдэл өгөхөөс өмнө болон ажлын талбай бүрийг нээхээс өмнө.

				боловсруулах. Байгаль орчны хяналт-шинжилгээ, осол зөрчлийн хариу арга хэмжээ, бүртгэл хөтлөлтийн тогтолцоог бүрдүүлэх.	менежмент, асгаралтын хариу арга хэмжээ, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах менежмент, кемпийн менежмент, үйлдвэрийн ажиллагааны талбайн онцлог төлөвлөгөөг боловсруулах.					
4	Байгаль орчны суурь нөхцөлийн баталгаажуулалт ба хяналт-шинжилгээний бэлэн байдал	Ажил эхлэхээс өмнө суурь нөхцөлийг баталгаажуулаагүй бол дараагийн хяналт-шинжилгээ болон нийцлийн үнэлгээ найдвартай бус болно.	Дунд	Зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө байгаль орчны суурь нөхцөлийг баталгаажуулах. Хяналт-шинжилгээний цэг, аргачлал, тайлагналын зохицуулалтыг тогтоох.	Идэвхтэй ажил эхлэхээс өмнө төслийн нөлөөллийн бүс дэх агаарын чанар, дуу чимээ, доргион, ус, хөрс болон мэдрэмтгий хүлээн авагчдын суурь нөхцөлийг баталгаажуулах. Талбай нээхээс өмнө хяналт-шинжилгээний тоног төхөөрөмж, маягт, тайлагналын шугам бэлэн байх.	Гүйцэтгэгчийн байгаль орчны мэргэжилтэн суурь нөхцөлийг баталгаажуулахад дэмжлэг үзүүлж, талбайн хяналт-шинжилгээний бүртгэл хөтөлнө.	Инженер суурь нөхцөлийн бүртгэл болон хяналт-шинжилгээний бэлэн байдлыг баталгаажуулна.	НТХН БОНМТ-ийн хяналт-шинжилгээний үүрэг амлалттай нийцэж буй эсэхийг баталгаажуулна.	Зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө болон идэвхтэй талбайн ажил эхлэхээс өмнө.	
2 ДУГААР ҮЕ ШАТ – БАРИЛГЫН АЖЛЫН ҮЕ ШАТ										
5	Хөрсний элэгдэл, газрын доройтол, шимт хөрсний алдагдал	Ургамал цэвэрлэх, ухалт, далангийн ажил, түр зам, овоолго, машин механизмын давтамжтай хөдөлгөөн нь хөрсний элэгдэл, нягтаршил, шимт хөрсний алдагдал	Ихээхэн	Шимт хөрсийг тусад нь хуулж, дахин ашиглах зорилгоор овоолон хадгалах. Хөндөлтийг шаардлагатай хамгийн бага ул мөрөөр хязгаарлах. Ил	Кемп, түр зам, карьер/түр шороон орд, Хаягдал материалын талбай болон далан өргөтгөх хэсгээс шимт хөрс хуулж, хадгалах. Хоолойн гаралт, ус зайлуулах суваг, хажуу налуу,	Гүйцэтгэгч шимт хөрс хуулалт, овоолго, элэгдлийн хяналт, эвдэрсэн гадаргын үе шаттай нөхөн сэргээлтийг хэрэгжүүлнэ.	Инженер элэгдлийн хяналтын арга хэмжээг шалгаж, үе шаттай нөхөн сэргээлтийг баталгаажуулна.	НТХН-ийн байгаль орчны мэргэжилтэн болон орон нутгийн байгаль орчны хяналтын ажилтнууд нөхөн сэргээлтийн үүрэг амлалтын хэрэгжилтэд	Барилгын ажлын турш болон нөхөн сэргээлтийн үед.	

		үүсгэж болзошгүй.		гарсан гадарга болон элэгдэлд өртөмтгий гаралтыг тогтворжуулах. Эвдэрсэн талбайг үе шаттай нөхөн сэргээх.	Хаягдал материалын талбайд элэгдлийн хяналт хэрэгжүүлэх. Хадгалсан шимт хөрсийг техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтэд дахин ашиглах.			хяналт тавина.	
6	Агаарын чанар ба тоосжилт /PM10, PM2.5/	Газар шорооны ажил, материал тээврийн зам, түр зам, карьер, бутлах ажиллагаа, материалтай харьцах, тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнөөс үүсэх тоосжилт ойролцоох хүлээн авагчид болон ажилчдад нөлөөлж болзошгүй.	Дунд	Ердийн тоос дарах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх. Сул материал тээвэрлэж буй автомашины тэвшийг бүтээх. Хатуу хучилтгүй замд хурдны хязгаар мөрдүүлэх. Яндангийн ялгарал багасгахын тулд машин механизмыг засвар үйлчилгээтэй байлгах.	Хуурай, салхитай үед идэвхтэй ажлын хэсэг, түр зам, тээврийн чиглэл, карьер, кемп, үйлдвэрийн талбайд усны автомашин ажиллуулах. Хатуу хучилтгүй болон орон нутгийн зам дээр тээврийн хэрэгслийн хурдыг хязгаарлах. Асфальтбетон завод, бутлан ангилах үйлдвэрийг мэдрэмтгий хүлээн авагчаас зайтай байрлуулж, тоос барих системээр тоноглох. Гомдол гарсан эсхүл талбайн гадна тоосны үүл үүссэн тохиолдолд тоосжилтыг нүдээр хянаж, шаардлагатай бол тоосонцрын хэмжилт хийх.	Гүйцэтгэгч буюу байгаль орчны мэргэжилтэн, ХАБЭА-н ажилтан, талбайн менежер тоосны хяналт, тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээ, хяналт-шинжилгээг хэрэгжүүлнэ.	Инженер тоос дарах арга хэмжээний үр дүнг шалгаж, гомдлын бүртгэлийг хянан үзэж, шаардлагатай тохиолдолд засаж залруулах арга хэмжээ шаардана.	НТХН-ийн байгаль орчин, нийгмийн мэргэжилтнүүд давтагдсан гомдлыг хянаж, мэдрэмтгий хүлээн авагч болон эмзэг бүлгийг хамгаалах арга хэмжээг хангана.	Барилгын ажлын турш.
7	Дуу чимээ ба догилт	Барилгын машин механизм, индүү,	Дунд	Боломжтой тохиолдолд өндөр	Гэр, сургууль, эмнэлэг болон	Гүйцэтгэгч ажлын цагийн	Инженер ажлын цаг, хяналт-	НТХН шийдвэрлэгдээгүй	Барилгын ажлын

		асфальт дэвсэгч, бутлах тоног төхөөрөмж, генератор болон материал тээвэрлэлт нь мэдрэмтгий хүлээн авагчдын ойролцоо төвөгшөөл болон бүтээцийн доргион үүсгэж болзошгүй.		дуу чимээтэй ажлыг өдрийн цагаар хязгаарлах. Тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээг тогтмол хийх. Ажилчдыг сонсгол хамгаалах хэрэгслээр хангах. Онцгой буюу шөнийн ажлын талаар ойролцоох оршин суугчдад урьдчилан мэдэгдэх.	бусад мэдрэмтгий хүлээн авагчийн ойролцоох өндөр дуу чимээтэй ажлыг батлагдсан ажлын цагаар хязгаарлах. Хүнд нягтруулалтын ажил гэр, худаг, хэврэг байгууламжийн ойролцоо явагдах үед доргионы шалгалт хийх. Шаардлагатай үед өндөр өртөлттэй байршилд дуу чимээний хяналт-шинжилгээ хийх.	хязгаарлалт, тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээ, ХХХ-ийн хангалт, шаардлагатай хяналт-шинжилгээг хэрэгжүүлнэ.	шинжилгээний шаардлага, гомдолд хариу арга хэмжээ авах нийцлийг баталгаажуулна.	гомдол болон мэдрэмтгий хүлээн авагчийн хамгаалалтад хяналт тавина.	турш.
8	Гадаргын болон газрын доорх усны бохирдол	Шатахууны асгаралт, тосны алдагдал, тунадастай урсац, кемпийн бохир ус, химийн бодисын зохисгүй хадгалалт нь гол горхи, худаг, гүехэн газрын доорх усыг бохирдуулж болзошгүй.	Дунд	Цэвэрлээгүй урсац эсхүл бохир усыг байгалийн ус зайлуулах шугамд шууд нийлүүлэхээс сэргийлэх. Шатахуун, тослох материалыг хоёрдогч хамгаалалттай хадгалах. Кемпийн ариун цэврийн системийг хангалттай түвшинд байлгах.	Шаардлагатай газарт тунадас баригч, ус зайлуулах хяналт, урсац саатуулах арга хэмжээ суурилуулах. Шатахуун цэнэглэх болон засвар үйлчилгээг зөвхөн ус үл нэвтрүүлэх гадаргатай, хамгаалалтын хашлагатай зориулалтын талбайд хийх. Кемп, үйлдвэр, засварын талбай, цэнэглэх цэгүүдэд асгаралтын иж бүрдэл байрлуулах. Машин механизмыг гол горхи, ус	Гүйцэтгэгч буюу байгаль орчны мэргэжилтэн, кемпийн менежер, ХАБЭА-н ажилтан асгаралтаас сэргийлэх, ариун цэвэр, бохир ус, урсацын хяналтыг хэрэгжүүлнэ.	Инженер шатахуун хадгалалт, кемпийн ариун цэвэр, асгаралтын бэлэн байдал, ус хамгаалах арга хэмжээг шалгана.	НТХН нийцлийг хянаж, ноцтой осол зөрчлийг холбогдох байгууллагатай хамтран мөрдөнө.	Ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш.

					зайлуулах шугамд угаахыг хориглох. Кемпийн бохир усанд септик эсхүл битүү хадгалах систем ашиглах.				
9	Усны нөөц ашиглалт ба ус таталт	Барилгын ажлын усны хэрэгцээг зөвшөөрөл, зохистой менежментгүйгээр хангах нь орон нутгийн усны эх үүсвэрт дарамт үүсгэж болзошгүй.	Дунд	Ус татахын өмнө ус ашиглах зөвшөөрөл авах. Усыг үр ашигтай ашиглаж, шаардлагагүй үрэлгэн хэрэглээнээс зайлсхийх.	105 км ажлын хүрээнд зөвхөн батлагдсан усны эх үүсвэр ашиглах. Ууршилтыг бууруулахын тулд боломжтой үед усалгааг сэрүүн цагт хийх. Аюулгүй, боломжтой тохиолдолд ундны бус тохиромжтой усыг дахин ашиглах. Орон нутгийн усны эх үүсвэртэй холбоотой гомдлыг хянаж, нутгийн хэрэглэгчдэд сөрөг нөлөө үзүүлэхээс зайлсхийх.	Гүйцэтгэгч зөвшөөрөгдсөн ус таталт, үр ашигтай ус ашиглалт, ус ашиглалтын бүртгэл хөтлөлтийг хэрэгжүүлнэ.	Инженер усны зөвшөөрөл, ус таталтын бүртгэл, орон нутгийн эх үүсвэрийн хамгаалалтыг баталгаажуулна.	НТХН зөвшөөрлийн нөхцөл болон орон нутгийн ус хамгаалах үүрэг амлалтад нийцлийг хангана.	Ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш.
10	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, Хаягдал материалын талбай болон түр байгууламжийн менежмент	Хяналтгүй олборлолт, илүүдэл материал зайлуулалт, түр зам, кемп, үйлдвэрийн талбай, материалын овоолго нь газрын доройтол, тоосжилт, элэгдэл, ус зайлуулах бөглөрөл, урт хугацааны байгаль орчны хохирол	Ихээхэн	Бүх туслах байгууламжийг батлагдсан талбайн онцлог төлөвлөгөөний дагуу ажиллуулах. Хөндөлтийг зөвхөн батлагдсан ул мөрөөр хязгаарлах. Шимт хөрс, тоосжилт, ус зайлуулах байгууламж, үе шаттай хаалтыг удирдах.	Материал тээвэрлэлтийг зөвхөн батлагдсан чиглэлээр хязгаарлаж, дур мэдэн зам гаргахыг хориглох. Машин механизм, тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээг зөвхөн зориулалтын хатуу гадаргатай талбайд хийх. Илүүдэл материал байрлуулахын өмнө	Гүйцэтгэгч ТТАМ Хаягдал материалын талбай, кемп, түр зам, үйлдвэрийн батлагдсан менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, үе шаттай нөхөн сэргээлт хийнэ.	Инженер туслах байгууламжийн менежментийг шалгаж, Хаягдал материалын талбай, кемп, үйлдвэрийн талбай, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай /карьер бүрийн хаалтыг	НТХН нөхөн сэргээлтийн үүрэг амлалтын хэрэгжилт болон хаалтын нийцэлд хяналт тавина.	Барилгын ажлын турш болон буулгалт / хаалтын үед.

		үүсгэж болзошгүй.			шимт хөрсийг хуулж, илүүдэл материалыг хяналттай үеэр байрлуулж, налууг тогтворжуулах. Түр зам, кемп, материалын овоолгын талбай, үйлдвэрийн талбайг үе шаттай хааж, нөхөн сэргээх.		шаардлагатай хэмжээнд баталгаажуулна.		
11	Хог хаягдал ба аюултай материалын менежмент	Барилгын хог хаягдал, ахуйн хог хаягдал, ашигласан тос, аккумулятор, битумын үлдэгдэл, бохирдсон материал зохих ёсоор удирдагдахгүй бол хөрс, усыг бохирдуулж болзошгүй.	Дунд	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжүүлэх. Хог хаягдлыг урсгалаар нь ангилан ялгах. Аюултай хог хаягдлыг битүүмжилсэн, шошготой саванд, ус үл нэвтрүүлэх гадарга дээр хадгалах. Тусгай зөвшөөрөлтэй тээвэрлэгч, зайлуулах үйлчилгээ ашиглах.	Кемп, ажлын талбай, карьер, үйлдвэр, засварын талбайд шошготой хогийн сав байрлуулах. Ил задгай хаях, шатаахыг хориглох. Хог хаягдлын бүртгэл, баримт, тээвэрлэлтийн аюултай хог хаягдлын дагалдах баримтыг хөтлөх. Талбай хаах болон хүлээлгэн өгөхөөс өмнө бүх барилгын болон кемпийн хог хаягдлыг зайлуулах.	Гүйцэтгэгч буюу ХАБЭА-н ажилтан, кемпийн менежер, байгаль орчны мэргэжилтэн ангилалт, хадгалалт, тээвэрлэлт, бүртгэл хөтлөлтийг хэрэгжүүлнэ.	Инженер хадгалалтын нөхцөлийг шалгаж, хог хаягдлын бүртгэл, зайлуулалтын баримтыг хянан үзнэ.	НТХН нийцлийг хянаж, шаардлагатай тохиолдолд орон нутгийн байгууллагатай зохицуулна.	Ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш; буулгалта ас өмнө эцсийн зайлуула лт хийнэ.
12	Барилгын үеийн биологийн олон янз байдлын хөндөлт болон тээврийн хэрэгсэл-зэрлэг амьтан / малын мөргөлдөөн	Барилгын хөдөлгөөн болон ажлын фронтын үйл ажиллагаа нь зэрлэг амьтанд саад учруулж, мэдрэмтгий шилжилт хөдөлгөөний байршилд мөргөлдөх	Дунд	Мэдрэмтгий бүсэд тээврийн хэрэгслийн хурдыг хянах. Анхааруулах тэмдэг байрлуулах. Боломжтой тохиолдолд мэдрэмтгий хэсэгт шөнийн шаардлагагүй	Мал/зэрлэг амьтны гарцын байршлыг хэсгийн Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө болон талбайн зурагт тэмдэглэх. Мэдэгдэж буй гарцын хэсэгт анхааруулах тэмдэг,	Гүйцэтгэгч мэдрэмтгий хэсгүүдэд хурдны хяналт, тэмдэглэгээ, ослын бүртгэлийг хэрэгжүүлнэ.	Инженер гарц хамгаалах арга хэмжээг шалгаж, ослын бүртгэлийг хянан үзнэ.	НТХН биологийн олон янз байдалтай холбоотой осол зөрчлийн хяналтыг хадгалж, чиг хандлага илэрвэл нэмэлт арга хэмжээ шаардана.	Ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш.

		эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.		хөдөлгөөнөөс зайлсхийх.	хурдны хяналт хэрэгжүүлэх. Барилгын үйл ажиллагаатай холбоотой бүх зэрлэг амьтан эсхүл малтай мөргөлдөх тохиолдлыг бүртгэж, шалгах.					
3 ДУГААР ҮЕ ШАТ – БАРИЛГЫН ДАРААХ БА АШИГЛАЛТЫН ҮЕ ШАТ										
13	Барилгын дараах байгаль орчны нөхөн сэргээлт ба талбайн хаалт	Карьер, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, Хаягдал материалын талбай, кемп, үйлдвэр, түр замын нөхөн сэргээлт бүрэн бус бол урт хугацааны газрын доройтол, үлдэх байгаль орчны хариуцлага үүснэ.	Дунд	Түр ашигласан бүх газрыг төслийн өмнөхөөс дутуугүй нөхцөлд сэргээх. Эцсийн төслийн хаалтаас өмнө бүх туслах байгууламжийн хаалтыг баталгаажуулах. Шаардлагатай бол барилгын дараах хяналт-шинжилгээ үргэлжлүүлэх.	Эвдэрсэн бүх талбайд шимт хөрс буцаан дэвсэх, хэлбэржүүлэх, ус зайлуулах байдлыг сэргээх, гадаргыг тогтворжуулах, ургамалжуулах зэрэг техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх. Бүх түр зэрэгцээ замыг хааж, нөхөн сэргээх. Кемп болон үйлдвэрийн талбайг эцсийн хүлээлгэн өгөхөөс өмнө бүрэн буулгаж, нөхөн сэргээх.	Гүйцэтгэгч буулгалтаас өмнө нөхөн сэргээлтийг бүрэн хийж, талбай тус бүрийн хаалтын бүртгэлийг ирүүлнэ.	Инженер карьер, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, Хаягдал материалын талбай, кемп, үйлдвэрийн талбай, түр зам бүрийн хаалтыг шалгаж, баталгаажуулна.	НТХН эцсийн нөхөн сэргээлтийн үр дүнд хяналт тавьж, шийдэгдээгүй байгаль орчны асуудлыг бүрэн хаах хүртэл мөрдөнө.	Барилгын үе шатанд үе шаттай, буулгалтаас өмнө дуусгаж, эцсийн хаалтаас өмнө баталгаа жуулна.	
14	Ашиглалтын үеийн элэгдэл, ус зайлуулах байгууламж ба байгаль орчны арчлалт	Ус зайлуулах байгууламж, налуу, хоолойн гаралт, сэргээгдсэн гадаргыг хангалтгүй арчилбал дууссаны дараа элэгдэл, тунадасжилт, газрын дахин	Дунд	Ус зайлуулах байгууламж болон элэгдэлд өртөмтгий хэсгүүдэд тогтмол үзлэг, арчлалт хийх. Баталгаат засварын хугацаа болон ашиглалтын эхэн үед шуурхай засах.	Баталгаат засварын хугацаа болон их хэмжээний борооны дараа хоолойн гаралт, хажуугийн шуудуу, нөхөн сэргээгдсэн налуу, өмнө эвдэрсэн туслах байгууламжийн талбайг шалгах. Элэгдэл, суулт, ус	Гүйцэтгэгч гэрээний шаардлагын дагуу Баталгаат засварын хугацаа доголдлыг засна.	Инженер баталгаат засварын хугацааны үзлэгээр доголдлын засвар, нөхөн сэргээлтийн гүйцэтгэлийг баталгаажуулна.	НТХН ирээдүйн арчлалтын байгууллагатай зохицуулж, хүлээлгэн өгөх үед үлдэх байгаль орчны доголдлыг бүртгэнэ.	Баталгаат засварын хугацаа болон ашиглалтын эхэн үед.	

		доройтол үүсч болзошгүй.			зайлуулах байгууламжийн бөглөрөл, нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээний доголдлыг цаг алдалгүй засах.				
15	Барилгын дараах зэрлэг амьтан / малын мөргөлдөөн ба экологийн гүйцэтгэл	Авто зам сайжирсны дараа хөдөлгөөний хурд нэмэгдэж, ялангуяа ил задгай хэсэг болон гарцын бүсэд зэрлэг амьтан, малтай мөргөлдөх эрсдэл үргэлжилж болзошгүй.	Дунд	Зэрлэг амьтан/малын гарцын ажиллагаа болон зам дээрх амьтны хорогдлын тохиолдолд барилгын дараах хяналт-шинжилгээ хийх. Ослын хэв шинж үргэлжилбэл бууруулах арга хэмжээг тохируулах.	Барилгын дараах хяналт-шинжилгээний хугацаанд гарцын байршил, анхааруулах тэмдгийн үр нөлөө, бүртгэгдсэн мөргөлдөх тохиолдлыг хянах. Хяналт-шинжилгээгээр эрсдэл үргэлжилж буй нь тогтоогдвол нэмэлт тэмдэг, хурдны хяналт эсхүл гарц сайжруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх.	Гүйцэтгэгч гэрээнд заасан Баталгаат засварын хугацааны засаж залруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	Инженер Баталгаат засварын хугацаа хяналт-шинжилгээний үр дүн болон засаж залруулах арга хэмжээг баталгаажуулна.	НТХН барилгын дараах хяналт-шинжилгээнд орон нутгийн байгууллагуудтай зохицуулж, шаардлагатай бол материаллаг чиг хандлагыг тайлагнана.	Баталгаат засварын хугацаа болон тохиролцсон барилгын дараах хяналт-шинжилгээний хугацаанд

Хүснэгт 51. Нийгмийн нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөө

№	Эрсдэл / нөлөөлөл	Тайлбар	Бууруулах арга хэмжээн ий өмнөх үнэлгээ	Ерөнхий сайн туршлагын бууруулах арга хэмжээ	Төслийн онцлог тохирсон бууруулах арга хэмжээ /105 км авто замын хэсэг/	Гүйцэтгэгч	Инженер	НТХН / Захиалагч	Хугацаа
1 ДҮГЭЭР ҮЕ ШАТ – БАРИЛГЫН ӨМНӨХ БА ЗУРАГ ТӨСЛИЙН ҮЕ ШАТ									
1	Нийгмийн суурь мэдээлэл дутуу байх, нөлөөлөлд	Зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө төслийн нөлөөлөлд өртөх бүх иргэн,	Дунд	Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1, 5, 10-т нийцсэн системтэй	105 км чиглэлийн сонгогдсон хэсэг нээхээс өмнө өрх,	Судалгаа, баталгаажуулалтын багт нэвтрэх боломж олгож, шинээр	Нийгмийн суурь нөхцөл, нөлөөлөлд өртөх иргэдийн бүртгэл, нэмэлт	Нэмэлт баталгаажуулалтыг удирдаж, төслийн нөлөөлөлд	Зураг төслийг эцэслэх болон дайчилгаан

	<p>өртөх иргэдийг бүрэн тодорхойлоогүй байх</p>	<p>улирлын газар ашиглагч, малчид эмзэг өрх, нүүдэлчин малчин, авто зам дагуух бизнес болон олон нийтийн ашиглалтын хөрөнгийг бүрэн тодорхойлоогүй байж болзошгүй.</p>		<p>нийгмийн урьдчилсан үнэлгээ хийх. Өрх, газар ашиглалт, байгууламж, амьжиргааны хамаарал, эмзэг байдлын үзүүлэлтийг хамарсан төслийн нөлөөлөлд өртөх иргэдийн бүртгэл боловсруулж, шинэчлэх. Шинэ нөлөөлөл тодорхойлогдсон тохиолдолд хамгааллын хэрэгслүүдийг шинэчлэх.</p>	<p>амьжиргааны нэмэлт баталгаажуулалт хийх. Түр газар ашиглахаас өмнө улирлын шилжилт хөдөлгөөний чиглэл, малчны бууц, усны цэг, авто зам дагуух бизнес, олон нийтийн ашиглалтын талбайг баталгаажуулах. Дайчилгааны явцад хэсэг тус бүрээр тасралтгүй баталгаажуулалтын процесс хэрэгжүүлэх.</p>	<p>тодорхойлогдсон нөлөөлөлд өртөгч, хөрөнгө, газар ашиглагчийн талаар Инженер болон НТХН-д мэдэгдэж, баталгаажуулалт дуусаагүй байхад газар ашиглахгүй байх.</p>	<p>баталгаажуулалтын үр дүнг хянан үзэж, мэдээллийн цоорхойг тодорхойлон, ажилд зөвшөөрөл өгөхөөс өмнө засах арга хэмжээ шаардах.</p>	<p>өртөх иргэдийн төв бүртгэлийг хөтөлж, БОНМТ / Нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөгөө / Нүүлгэн шилжүүлэлтийн бодлогын хүрээг шинэчилж, шинээр тодорхойлогдсон нөлөөллийг ажил эхлэхээс өмнө шийдвэрлэнэ.</p>	<p>аас өмнө; ажлын хэсэг бүрийг нээхээс өмнө шаардлагат ай үед шинэчилнэ.</p>
2	<p>Оролцогч талуудын оролцоо, мэдээллийн ил тод байдал, эмзэг бүлгийн оролцоо, Гомдол барагдуулах механизмын бэлэн байдал</p>	<p>Зөвлөлдөх ажиллагааны хамрах хүрээ сул, эмзэг бүлэгт хүрэх ажиллагаа хязгаарлагдмал, Гомдол барагдуулах механизм бүрэн бэлэн бус байвал шийдэгдээгүй санал зовнил, төслийг хүлээн зөвшөөрөх түвшин сулрах, Гомдол барагдуулахажилл агаа удаашрах эрсдэлтэй.</p>	<p>Дунд</p>	<p>Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх. Ажил эхлэхээс өмнө төслийн Гомдол барагдуулах механизмыг бүрдүүлэх. Хүртээмжтэй, соёлын хувьд зохистой, оролцоог хангасан зөвлөлдөх арга</p>	<p>Кемп, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, түр замын эцсийн байршлыг батлахаас өмнө сум, багийн түвшний зөвлөлдөх уулзалт хийх. Төслийн мэдээллийн самбар болон Гомдол барагдуулах механизмын</p>	<p>Талбайн түвшний мэдээлэл ил тод болгох, барилгын ажлын урьдчилсан мэдэгдэл, олон нийтийн холбоо, гомдол хүлээн авах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлнэ.</p>	<p>Зөвлөлдөх уулзалтын бүртгэл, мэдээлэл түгээсэн нотолгоо, Гомдол барагдуулах механизмын бэлэн байдлыг хянан үзэж, хэрэгжилтийн зөрүүг тодорхойлон, дараагийн арга хэмжээ шаардана.</p>	<p>Албан ёсны оролцогч талуудын оролцоо, төслийн түвшний мэдээлэл ил тод болгох, төв Гомдол барагдуулах механизмын ажиллагааг удирдаж, зөвлөлдөх ажиллагааны архив хөтөлж, Дэлхийн банканд явцыг</p>	<p>Зураг төслийн үе шатаас барилгын өмнөх болон барилгын ажлын турш.</p>

				ашиглах. Уулзалт, оролцоо, хөндөгдсөн асуудал, хариу арга хэмжээ, дараагийн алхмын аудитлагдах бүртгэлийг хадгалах.	самбарыг ажлын хэсгийн түвшин, сумын төв болон бусад олон нийтийн байршилд байрлуулах. Оролцоог малчдын улирлын шилжилт хөдөлгөөн, орон нутгийн амьжиргааны хэв шинжтэй уялдуулах. Эмзэг иргэд аман гомдол гаргах, тусламжтай харилцах боломжтой байлгах.			тайлагнана.	
3	Түр газар ашиглалт, нэвтрэх боломжийн төлөвлөлт, туслах байгууламжийн байршил	Кемп, үйлдвэрийн талбай, түр зам, карьер, Хаягдал материалын талбайг буруу байрлуулах нь бэлчээр, усны цэг, бизнес, олон нийтийн байгууламж, орон нутгийн замд нэвтрэх боломжийг хязгаарлаж, зайлсхийх боломжтой нийгмийн зөрчил үүсгэж болзошгүй.	Ихээхэн	Түр газар ашиглалтыг хамгийн бага байлгаж, хувийн болон олон нийтийн газрыг шаардлагагүй ашиглахаас зайлсхийх. Газрын эрх зүйн байдал, одоогийн ашиглалтыг ашиглахаас өмнө баталгаажуулах. Нэвтрэх боломжийн	Кемп, асфальт бетон завод, бутлан ангилах үйлдвэр, карьер, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, Хаягдал материалын талбай, түр замын эцсийн байршлыг батлахаас өмнө орон нутгийн эрх бүхий байгууллага болон	Урьдчилсан үнэлгээ, орон нутгийн мэдэгдэл, зөвшөөрөл дуусаагүй байхад туслах байгууламж эсхүл түр нэвтрэх зам нээхээс зайлсхийж, ажлын явцад түр нэвтрэх боломжийг хадгална.	Талбай цэвэрлэхээс өмнө байршлын санал, нэвтрэх боломжийн зохицуулалт, газар ашиглалтын нөлөөллийг хянан үзэж, талбай дээр нийцлийг шалгана.	Байршил сонголт болон түр газар ашиглалт БОНМТ, Нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөгөө / бодлогын хүрээ, оролцогч талуудын үүрэг амлалттай нийцэж буй эсэхийг баталгаажуулж, зөвхөн урьдчилсан үнэлгээ,	Туслах байгууламжийг батлахаас өмнө болон бүрийн ажил эхлэхээс өмнө.

				менежмент болон түр ашиглалтын зохицуулалтыг урьдчилан төлөвлөх. Газар ашиглах эсхүл газарт нэвтрэх боломжийн түр хязгаарлалтаас сөрөг нөлөөлөл үүсвэл Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 5-ын зөвлөлдөх, мэдэгдэх, нөлөөллийг үнэлэх, нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст туслах арга хэмжээний шаардлагыг хэрэгжүүлнэ. Баталгаажуулал таар зайлсхийх боломжгүй амьжиргааны нөлөөлөл тогтоогдвол нөлөөлөлд өртөх хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө Амьжиргаа сэргээх тусгай төлөвлөгөө боловсруулна.	нөлөөлөлд өртөх хэрэглэгчидтэй баталгаажуулах. Боломжтой бүх тохиолдолд бэлчээр, усны цэг, орон нутгийн зам, үйлчилгээний байгууламжид нэвтрэх боломжийг хадгалах. Бүх түр газар ашиглалт болон нэвтрэх боломжийн зохицуулалтыг төслийн газар ашиглалтын бүртгэлд тусгаж, шаардлагатай тохиолдолд нөхөн олговор/тусламжийн арга хэмжээ хэрэгжүүлэх.			зөвшөөрөл авсан байршлыг батална.	
4	Зураг төслийн үеийн олон нийтийн	Зураг төслийн шатанд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал,	Ихээхэн	Орон нутгийн иргэдийн болон замын хөдөлгөөний	Суурьшлын бүсэд ойртох зохицуулалт, малын гарц,	Батлагдсан нийгмийн болон орон нутгийн аюулгүй	Талбай цэвэрлэхээс өмнө зураг төслийн үеийн	Нийгмийн шаардлагыг эцсийн зураг төсөл, гэрээ,	Зураг төслийг эцэслэх явцад

аюулгүй байдал ба нийгмийн нийцлийн бэлэн байдал	суурьшлын бүсэд нэвтрэх боломж, малын шилжилт хөдөлгөөн, байгууллагын бэлэн байдлыг хангалттай тусгаагүй бол нийгмийн эрсдэл барилгын болон ашиглалтын үе шатанд үргэлжилж болзошгүй.		аюулгүй байдлын хяналтыг эцсийн зураг төсөлд нэгтгэх. Зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө нийгмийн менежментийн хариуцлага, боловсон хүчин, тайлагналын зохицуулалтыг бүрдүүлэх. Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний танилцуулга болон чиг үүрэг тус бүрийн сургалт хийх.	явган хүний нэвтрэх боломж, яаралтай тусламжийн нэвтрэх боломж, аюулгүй орох/гарах цэгийн зураг төслийн шийдлийг батлахаас өмнө баталгаажуулах. НТХН, Инженер, Гүйцэтгэгчийн нийгмийн ажилтнуудыг ажил эхлүүлэх мэдэгдлээс өмнө томилж, сургасан байх. Гомдол, осол, үл нийцлийг шатлан шийдвэрлэх журам тогтоох.	байдлын шаардлагыг ажлын төлөвлөлт, Г-БОНМТ-ийн хэрэгжилтийн зохицуулалтад тусгана.	олон нийтийн аюулгүй байдлын шийдэл болон нийгмийн менежментийн бэлэн байдлыг хянан үзэж баталгаажуулна	хяналтын зохицуулалтад тусгаж, чадавх бэхжүүлэх болон байгууллагын бэлэн байдлыг удирдана.	болон ажил эхлүүлэх мэдэгдлээс өмнө.
--	---	--	---	---	---	---	--	--------------------------------------

№	Эрсдэл / нөлөөлөл	Тайлбар	Бууруулах арга хэмжээн ий өмнөх үнэлгээ	Ерөнхий сайн туршлагын бууруулах арга хэмжээ	Төслийн онцлог тохирсон бууруулах арга хэмжээ /105 км авто замын хэсэг/	Гүйцэтгэгч	Инженер	НТХН / Захиалагч	Хугацаа
2 ДУГААР ҮЕ ШАТ – БАРИЛГЫН АЖЛЫН ҮЕ ШАТ									
5	Орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал ба замын хөдөлгөөний	Барилгын хөдөлгөөн, түр тойруу зам, авто замын ажил, тоос, дуу чимээ болон аюулгүй бус ажлын бүс нь оршин	Ихээхэн	Хэсэг тус бүрийн Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө боловсруулж,	Нөлөөлөлд өртөх сум бүрт ажил эхлэхээс өмнө орон нутгийн аюулгүй байдлын	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, талбайн аюулгүй байдлын хяналт,	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг хянан баталж, олон нийтийн	Олон нийтийн аюулгүй байдлын гүйцэтгэл, орон нутгийн байгууллагуудт ай зохицуулалт	Хэсэг бүрийн ажил эхлэхээс өмнө болон ажлын явцад.

	зохион байгуулалт	суугчид, зам ашиглагчид, сургуулийн насны хүүхдүүд, авто зам дагуух хэрэглэгчид болон малд нөлөөлж болзошгүй.		хэрэгжүүлэх. Аюулгүй хөдөлгөөний зохицуулалт, хаалт, анхааруулах тэмдэг, түр нэвтрэх боломжийг хадгалах. Гол тасалдал үүсэхээс өмнө орон нутгийн иргэдэд урьдчилан мэдээлэх.	мэдээлэл, зааварчилгаа өгөх. Яаралтай осол, гомдолд зориулсан 24 цагийн холбоо барих механизмыг ажиллуулах. Мал ихтэй бүс, суурьшлын бүсэд ойртох хэсэг, сургууль болон бизнесийн төвлөрөлтэй газарт тусгай хяналт хэрэгжүүлэх. Боломжтой тохиолдолд хамгийн багадаа нэг аюулгүй, зорчих боломжтой нэвтрэх чиглэлийг хадгалах.	түр нэвтрэх зохицуулалт, олон нийтийн мэдэгдэл, осол зөрчлийн тайлагналын журмыг хэрэгжүүлнэ.	аюулгүй байдлын арга хэмжээг шалгаж, аюултай нөхцөл болон шийдэгдээгүй гомдлын засах арга хэмжээг баталгаажуулна.	хийх, ноцтой ослын дараах арга хэмжээнд хяналт тавина.	
6	Хөдөлмөрийн нөхцөл, ажилчдын халамж, ажилчдын Гомдол барагдуулах менежмент	Зохих тогтолцоог хэрэгжүүлэхгүй бол ажилчид аюулгүй бус хөдөлмөрийн нөхцөл, цалин хөлсний асуудал, байрлах нөхцөлийн дутагдал, Гомдол барагдуулах сул	Ихээхэн	Хөдөлмөрийн менежментийн арга хэмжээ болон ажилчдын Гомдол барагдуулах механизмыг хэрэгжүүлэх.	Ажилчдын Гомдол барагдуулах журмыг кемп болон ажлын талбайд Монгол хэлээр байрлуулах.	Бүх шууд болон туслан гүйцэтгэгчийн ажилчдад хөдөлмөр, халамж, байр, ажилчдын гомдол шийдвэрлэ харга	Кемп, хөдөлмөрийн бүртгэл, ажилчдын халамж, ажилчдын Гомдол барагдуулах механизмын	Хөдөлмөрийн менежментийн журам болон БОНМТ-ийн үүрэг амлалтад нийцлийг хянаж, засах арга хэмжээ	Зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш.

		механизм, ялгаварлан гадуурхалт, хөдөлмөрийн эрхийн зөрчилд өртөж болзошгүй.		Бичгээр байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээ, цалинг цаг хугацаанд нь олгох, кемпийн зохистой нөхцөл, шударга хөдөлмөрийн зохицуулалтыг хангах. Хүүхдийн хөдөлмөр, албадан хөдөлмөр, бичиг баримт хураан авахыг хориглох.	Кемп, цалингийн бүртгэл, хөдөлмөрийн гэрээ, ажилчдын халамжийн нөхцөлд тогтмол шалгалт хийх. Шаардлагатай тохиолдолд жендэрийн мэдрэмжтэй байр, ариун цэврийн байгууламж, гэрэлтүүлэг, хувийн нууцлалын арга хэмжээг хангах. Гэрээ, цалингийн бүртгэл, гомдол, кемпийн шалгалтын аудитлагдах бүртгэлийг хадгалах.	хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	гүйцэтгэлийг шалгаж, хөдөлмөрийн ноцтой зөрчлийг шатлан мэдээлнэ.	шаардаж, материаллаг үл нийцлийг мөрдөнө.	
7	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй	Ажилчид гэмтэл, хөдөлгөөнтэй зам дээр ажиллах эрсдэл, халуун болон хүйтний стресс, хучилтын ажлын аюул, хүнд машин механизмын эрсдэл, алслагдсан талбайн яаралтай тусламжийн	Ихээхэн	ХАБЭА-н төлөвлөгөө хэрэгжүүлэх. ХХХ, анхан шатны сургалт, өдөр тутмын аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа, ажил үүрэгт	Халууны стресс болон хүйтэн цаг агаарт ажиллах журмыг хэрэгжүүлэх. Идэвхтэй ажлын бүх фронтод анхны	ХАБЭА-н хяналт, сургалт, ослын менежмент, яаралтай хариу арга хэмжээний зохицуулалтыг хэрэгжүүлнэ.	ХАБЭА-н хэрэгжилтийг хянан үзэж, ослыг шалгаж, засах арга хэмжээг баталгаажуулна.	Ноцтой ослын тайлагнал болон дараагийн арга хэмжээнд хяналт тавьж, төслийн ХАБЭА-н үүрэг амлалтад нийцлийг хангана.	Зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш.

		хязгаарлалтад өртөж болзошгүй.		тохирсон сургалт өгөх. Ослын тайлагнал, мөрдөн шалгалт, яаралтай хариу арга хэмжээний журмыг хэрэгжүүлэх.	тусламж, эмнэлгийн хариу арга хэмжээ, яаралтай тээврийн зохицуулалтыг бүрдүүлэх. Хучилт, нягтруулалт, ухалт, хөдөлгөөнтэй зам дээр ажиллахад ажил үүрэгт тохирсон хамгаалалт хэрэгжүүлэх.				
8	Ажиллах хүчний шилжилт, ажилчдын зан үйл, БМХ/БД ба халдварт өвчний эрсдэл	Гаднаас ирсэн ажилчид орон нутагт төвлөрөх нь орон нутгийн зөрчил, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, дарамт, зохисгүй зан үйл, халдварт өвчин дамжих эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.	Дунд	Бүх ажилчин болон туслан гүйцэтгэгчид Ёс зүйн дүрэм /Хавсралт 6-5/-ийг мөрдүүлэх. БМХ/БД-ын сургалт, мэдлэг олгох ажиллагааг заавал хэрэгжүүлэх. Нууцлалтай мэдээлэх суваг болон холбон зуучлах тогтолцоог ажиллуулах. Шаардлагатай тохиолдолд кемпийн менежментийн	Ажилчдыг зөвхөн зориулалтын кемпийн байгууламжид байрлуулж, орон нутгийн малчин болон иргэдийн өрхөд байрлуулахыг хориглох. Г-БОНМТ-ийн нэг хэсэг болгон Хавсралт 6-6-д заасан хүрээнд нийцүүлсэн БМХ/БД-аас урьдчилан сэргийлэх, хариу арга	Ёс зүйн дүрэм, кемпийн дүрэм, сургалт, нууцлалтай мэдээлэх суваг, ажиллах хүчний мэдлэг олгох арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	Сургалт, кемпийн менежмент, мэдээлэх суваг нууцлалтай эсэхийг баталгаажуулж, осол зөрчлийг НТХН-д шуурхай мэдээлнэ.	Холбон зуучлах замнал болон хохирогч төвтэй менежментэд хяналт тавьж, шаардлагатай үед мэргэжлийн дэмжлэг татан оролцуулна.	Ажилчдыг дайчлахаас өмнө болон барилгын ажлын турш.

				дүрэм, зан үйлийн хязгаарлалт хэрэгжүүлэх.	хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулах. Ажилчдыг дайчлахаас өмнө БМХ/БД-ын нууцлалтай утас болон холбон зуучлах зохицуулалтыг идэвхжүүлэх. Нөлөөлөлд өртөх сумдад жендэрийн мэдрэмжтэй зөвлөлдөх уулзалт хийж, хохирогч төвтэй хариу арга хэмжээний зохицуулалтыг хадгалах.				
9	Түр нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт, бизнесийн тасалдал, малчдын амьжиргаанд үзүүлэх нөлөөлөл	Барилгын ажил нь бэлчээр, усны цэг, малын маршрут, авто зам дагуух бизнес, аялал жуулчлалын байгууламж, орон нутгийн зам, үйлчилгээний байгууллагад нэвтрэх боломжийг хязгаарлаж, амьжиргаа болон улирлын эдийн засгийн үйл	Ихээхэн	Боломжтой бүх тохиолдолд нэвтрэх боломжийг хадгалах. Хязгаарлалтын талаар урьдчилан мэдэгдэх. Тасалдсан чиглэлийг шуурхай сэргээх. Амьжиргаанд	Өөрөөр батлаагүй бол хамгийн багадаа нэг зорчих боломжтой эгнээг хадгалах. Боломжтой тохиолдолд малчдын улирлын шилжилт хөдөлгөөний оргил үеэс	Түр нэвтрэх арга хэмжээ, орон нутгийн тойруу зам, нэвтрэх боломжийг сэргээх, олон нийтийн мэдэгдэл хэрэгжүүлж, нөлөөлөлд өртсөн хэрэглэгч, гомдлын бүртгэл хөтөлнө.	Нэвтрэх боломж, малын гарц, бизнесийн тасралтгүй байдлын арга хэмжээг баталгаажуулж, талбайн хэрэгжилтийг шалган, засах арга хэмжээ санал болгоно.	Амьжиргаатай холбоотой гомдол, нэмэлт бууруулах арга хэмжээ, шаардлагатай нөхөн олговрын арга хэмжээнд хяналт тавина.	Ажлын өмнө болон ажлын явцад; хэсэг дуусахад сэргээсэн байдлыг баталгаажуулна.

		ажиллагаанд нөлөөлж болзошгүй.		үзүүлэх нөлөөллийг холбогдох нүүлгэн шилжүүлэлт, нөхөн олговрын хэрэгслүүдийн дагуу шийдвэрлэх .	зайлсхийх. Шаардлагатай үед түр малын гарц, орон нутгийн тойруу зам, бизнесийн чиглүүлэгч тэмдэг байрлуулах. Бэлчээр болон худгийн нэвтрэх боломжийг хязгаарлахаас зайлсхийх. Нэвтрэх боломжийн хязгаарлалт зайлшгүй бол орон нутгийн захиргаа, малчидтай хамтран өөр бэлчээр, худгийн нэвтрэх боломжийг бүрдүүлж, зохих ёсоор бүртгэх. Бизнес болон малчинтай холбоотой нөлөөллийг бүртгэж, Амьжиргаа сэргээх төлөвлөгөөнд баримтжуулсан бууруулах,				
--	--	--------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

					гомдол, нөхөн олговрын холбогдох процессоор шийдвэрлэх .				
10	Соёлын өв ба санамсаргүй олдвор	Газар шорооны ажил, ухалт, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай , түр зам, туслах байгууламжийн хөгжүүлэлт нь өмнө нь тогтоогдоогүй археологийн материал, тахилгат газар, орон нутгийн дурсгал, овоо болон бусад соёлын өвийн нөөцөд нөлөөлж болзошгүй.	Дунд	Санамсаргүй олдворын журам хэрэгжүүлэх. Соёлын материал илэрвэл ажлыг нэн даруй зогсоох. Инженер болон эрх бүхий байгууллагад цаг алдалгүй мэдэгдэх. Талбай хөндөхөөс өмнө ажилчдад соёлын өвийн мэдлэг олгох сургалт хийх.	Ажлын талбай эсхүл түр байгууламж бүрийг нээхээс өмнө төслийн нөлөөллийн бүс дэх мэдэгдэж буй орон нутгийн соёлын өвийн объект, тахилгат газар, оршуулгын газар, овоог баталгаажуул ах. Кемп, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай , Хаягдал материалын талбайг мэдэгдэж буй соёлын өвийн байршилд байрлуулахгүй байх. Бүртгэгдсэн бүх олдвор болон авсан арга хэмжээг	Санамсаргүй олдворын журмыг хэрэгжүүлж, шаардлагатай үед ажлыг зогсоож, олдворын байршлыг хамгаалан, Инженерт даруй мэдэгдэнэ.	Санамсаргүй олдворын журмын нийцлийг баталгаажуулж, мэдэгдэл болон талбай хамгаалалтыг зохицуулж, зөвшөөрөл авсны дараа л ажлыг дахин эхлүүлэхийг зөвшөөрнө.	Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 8-тай холбоотой үүрэг амлалтын хэрэгжилтийг хянаж, шаардлагатай тохиолдолд холбогдох байгууллагатай зохицуулна.	Газар шорооны ажил эхлэхээс өмнө болон барилгын ажлын турш.

					баримтжуулах				
1 1	Барилгын үеийн оролцогч талуудын оролцоо ба Гомдол барагдуулах механизм	Барилгын ажлын турш оролцогч талуудын оролцоо болон Гомдол барагдуулахажиллаг ааг хадгалахгүй бол гомдол даамжрах, итгэл буурах, засах арга хэмжээ хойшлох эрсдэлтэй.	Ихээхэн	Барилгын ажлын турш оролцогч талуудтай тогтмол харилцах. Гомдлыг хүлээн авсан тухай мэдэгдэх, шийдвэрлэх хугацаа тодорхой, олон сувгийн Гомдол барагдуулах механизмыг ажиллуулах. Нууцлалтай болон ердийн гомдлын сувгийг тусад нь хадгалах.	105 км барилгын чиглэлийн турш утасны шугам, гомдлын хайрцаг, аман гомдол гаргах боломж, сумын түвшинд хандах сувгийг ажиллуулах. Нөлөөлөлд өртөх сум, багуудад олон нийтийн мэдээллийн шинэчлэлийг үе үе хийх. Ажилчдын болон олон нийтийн гомдлын бүртгэлийг тусад нь хөтөлж, гомдлын чиг хандлагыг төрөл, байршлаар нь хянах.	Талбайн түвшний гомдол хүлээн авах цэгүүдийг ажиллуулж, орон нутгийн харилцаа, асуудал шийдвэрлэх ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлнэ.	Гомдлын бүртгэл, хариу өгөх хугацаа, хаалтын бүртгэл, оролцогч талуудтай харилцах гүйцэтгэлийг хянан үзэж, хойшлолт болон давтагдсан асуудалд засах арга хэмжээ шаардана.	Төв гомдлын бүртгэлийг хөтөлж, шатлан хүргэгдсэн асуудлыг шийдвэрлэж, гомдлын чиг хандлагыг хянаж, шаардлагатай үед засах арга хэмжээг шинэчилнэ.	Барилгын ажил эхлэхээс өмнө бүрэн ажиллаж, хэрэгжилтийн турш хадгална.
1 2	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн дотор болон ойролцоох	5, 6 дугаар хэсгийн орчимд Хөгнө-Тарнын улсын тусгай хамгаалалттай газрын	Дунд	Байгалийн амьдрах орчны дотор болон ойролцоо хууль бус	Ёс зүйн дүрэм /Хавсралт 6-5/-д тусгай хамгаалалттай газар нутгийн дотор	Ёс зүйн дүрмийг хэрэгжүүлж, 5-6 дугаар хэсэгт ажиллуулахын өмнө тусгай хамгаалалттай	5-6 дугаар хэсэгт ажил эхлүүлэх мэдэгдлээс өмнө нийт ажилчдын 100	5-6 дугаар хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө ТХГН-ийн хамгаалалтын захиргаа болон	5, 6 дугаар хэсэгт аливаа ажилчныг байрлуулахаа с өмнө; тусгай хамгаалалттай

<p>ажилчдын зан үйл: ан хийх, хууль бус агнуур, байгалийн нөөц олборлох</p>	<p>хамгаалалтын бүс болон Батхаан уулын Байгалийн нөөц газрын ойролцоо ажиллах хүч байрлах үед ажилчид чөлөөт цаг, амралтын үе эсхүл эдгээр бүсээр дамжин өнгөрөхдөө зөвшөөрөлгүй ан хийх, урхи тавих, хууль бус агнуур хийх, зэрлэг амьтан болон байгалийн нөөц, тухайлбал түлээ, ургамал, хөрс олборлох эрсдэлтэй. Суурь мэдээлэлд хамгааллын өндөр ач холбогдолтой хонин тоодог, хээрийн бүргэд, тарвага зэрэг Монгол Улсад ховордсон эсхүл ховордох эрсдэлтэй амьтад дурдагдсан.</p>		<p>агнуур, байгалийн нөөц цуглуулах үйл ажиллагаанаа с сэргийлэх арга хэмжээ хэрэгжүүлэх. Ёс зүйн дүрэмд ан хийх, урхи тавих, байгалийн нөөц олборлохыг тодорхой хориглох. Биологийн олон янз байдлын хамгааллын талаарх ажилчдын мэдлэг олгох сургалт шаардана. Дэлхийн банкны БМХ/БД ба Ёс зүйн дүрмийн сайн туршлагын тэмдэглэлд заасны дагуу Ёс зүйн дүрэм нь ажлын талбайгаас гадуурх болон амралтын үеийн ажилчдын зан</p>	<p>болон ойролцоо аливаа зэрлэг амьтныг агнах, урхи тавих, хууль бус агнуур хийх, ургамал, түлээ болон бусад байгалийн нөөцийг зөвшөөрөлгүй цуглуулахыг тодорхой хориглоно. Соёлын болон байгаль хамгааллын танилцуулга сургалтад тусгай хамгаалалтта й газар нутагт хууль бус агнуур хийх Монгол Улсын хууль зүйн хариуцлага, төслийн түвшний үр дагавар буюу нэн даруй ажлаас чөлөөлөх, мэдээлэх журмыг тусгана. Ажлын бус цагаар ажилчдын</p>	<p>газрын мэдлэг олгох сургалт зохион байгуулж, хөдөлгөөний хязгаарлалт хэрэгжүүлж, бүх сэжигтэй зөрчлийг байгаль орчны мэргэжилтэн болон орон нутгийн холбоо хариуцсан ажилтанд мэдээлнэ.</p>	<p>хувь Ёс зүйн дүрэмд гарын үсэг зурсан эсэхийг баталгаажуулж, тусгай хамгаалалтта й газрын сургалтын ирцийг шалгаж, кемпийн санамсаргүй шалгалт хийж, баталгаажсан зөрчлийг 24 цагийн дотор НТХН-д мэдээлнэ.</p>	<p>аймгийн байгаль орчны байгууллагатай зохицуулж, баталгаажсан зөрчлийн мэдээллийг хүлээн авч холбогдох байгууллагад шатлан хүргүүлж, хууль бус агнуур/нөөц олборлолтын мэдээллийг Дэлхийн банкинд хүргүүлэх хагас жилийн БОН-ийн хяналт-шинжилгээний тайланд тусгана.</p>	<p>й газар нутгийн дотор болон ойролцоо ажиллах хугацаанд үргэлжлүүлнэ.</p>
---	--	--	--	--	--	--	---	---

				үйлийг хамарна.	хөдөлгөөнийг хязгаарлах. Хяналтын инженер болон/эсхүл байгаль орчны мэргэжилтэн кемп болон ажлын чиглэл дагуу зөвшөөрөлгүй зэрлэг амьтан, байгалийн нөөц ашигласан нотолгоо байгаа эсэхэд урьдчилан мэдэгдэхгүй шалгалт хийж, үр дүнг НТХН- д тайлагнана. НТХН 5, 6 дугаар хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө Хөгнө- Тарнын ТХГН- ийн хамгаалалтын захиргаа болон холбогдох аймгийн байгаль орчны байгууллагата й зохицуулж, байгаль хамгаалагчды				
--	--	--	--	--------------------	--	--	--	--	--

					н холбоо барих мэдээллийг талбайн менежер, ХАБЭА-н ажилтанд хүргүүлнэ. Баталгаажсан хууль бус агнуур эсхүл нөөц олборлолтын зөрчлийг 24 цагийн дотор байгаль хамгаалагчийн байгууллагад мэдээлнэ.				
3 ДУГААР ҮЕ ШАТ – БАРИЛГЫН ДАРААХ БА АШИГЛАЛТЫН ҮЕ ШАТ									
1 3	Ашиглалтын үеийн авто зам ба орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдал	Авто замын нөхцөл сайжирснаар хурд нэмэгдэж, аюулгүй байдлын арга хэмжээ хадгалагдахгүй бол явган зорчигч, малчин, мал, авто зам дагуух хэрэглэгчдэд ослын эрсдэл нэмэгдэж болзошгүй.	Өндөр	Замын аюулгүй байдлын арга хэмжээ, тэмдэг, тэмдэглэгээ, анхааруулах хэрэгслийг хадгалах. Зам нээсний дараа аюулгүй байдлын гүйцэтгэлийг хянах. Баталгаат засварын хугацаа болон ашиглалтын эхэн үед доголдол,	Баталгаат засварын хугацаа болон ашиглалтын эхэн үед суурьшлын бүсэд ойртох хэсэг, малын гарц, анхааруулах тэмдэг, өндөр эрсдэлтэй байршлыг шалгах. Нэмэлт зохицуулалт эсхүл мэдээлэл шаардлагатай бол орон	Гэрээний хугацаанд хамаарах аюулгүй байдлын доголдлыг засаж, Хүлээн авах гэрчилгээ олгохоос өмнө бүх байнгын аюулгүй байдлын байгууламжийг бүрэн хийж дуусгана.	Хүлээн авах үед болон Баталгаат засварын хугацааны үзлэгээр ашиглалтын үеийн аюулгүй байдлын нөхцөлийг баталгаажуулна.	Ашиглалтын эхэн үеийн аюулгүй байдлын хяналт-шинжилгээнд хяналт тавьж, холбогдох байгууллага, арчлалтын байгууллагатай дараагийн арга хэмжээг зохицуулна.	Хүлээн авах үед, Баталгаат засварын хугацаа болон ашиглалтын эхэн үед.

				аюултай нөхцөлийг шуурхай засах.	нутгийн байгууллага, замын цагдаатай хамтран ажиллах.				
1 4	Үлдэх амьжиргааны нөлөөлөл, түр газар нөхөн сэргээлтийг хүлээн зөвшөөрөх байдал, шийдэгдээгүй гомдол	Барилгын дараа үлдэх нэвтрэх боломжийн асуудал, түр ашигласан газрын нөхөн сэргээлт дутуу байх, амьжиргаанд үзүүлсэн нөлөөлөл шийдэгдээгүй байх, гомдол хаагдаагүй байх эрсдэлтэй.	Ихээхэн	Түр ашигласан бүх газрыг төслийн өмнөхөөс дутуугүй нөхцөлд сэргээх, өөрөөр тохиролцоогүй бол. Шийдэгдээгүй тохиолдлыг хаагдах хүртэл мөрдөх. Барилгын дараах санал хүсэлт, Гомдол барагдуулах механизмыг хадгалах.	Түр зам, кемп, үйлдвэрийн талбай, карьер, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, нэвтрэх чиглэлийг шаардлагатай тохиолдолд нөлөөлөлд өртсөн хэрэглэгчтэй хамтран баталгаажуул ах. Сумын түвшинд хандах боломжтой сувгаар барилгын дараах гомдлын бүртгэл хөтлөх. Барилгын үеийн шийдэгдээгүй тохиолдлыг албан ёсоор шилжүүлж,	Буулгалтаас өмнө бүх үлдсэн талбайн бүртгэл, шийдэгдээгүй тохиолдлыг шилжүүлж, үлдсэн нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээг дуусгана.	Эцсийн гэрээний хаалтаас өмнө шийдэгдээгүй тохиолдлын хаалт эсхүл албан шилжилтийг баталгаажуулж, талбайн нөхөн сэргээлтийг шалгана.	Барилгын дараах бүртгэлийг хадгалж, холбогдох орон нутгийн байгууллага, үйлчилгээ үзүүлэгчтэй дараагийн арга хэмжээг зохицуулна.	Буулгалтаас өмнө, Хүлээн авахаас өмнө болон тохиролцсон барилгын дараах хяналт-шинжилгээний хугацаанд.

					хаагдах хүртэл хянах.				
1 5	Үр өгөөжийн хүртээмж, хэрэглэгчийн санал хүсэлт, нийгмийн хяналт-шинжилгээ	Барилгын дараах хяналт-шинжилгээ нь хэрэглэгчийн санал хүсэлт, нэвтрэх боломжийн үр дүн, эмзэг бүлгүүдийн үлдсэн саадыг тусгахгүй бол сайжирсан авто замын хүртээмж бүх бүлэгт тэгш хүрэхгүй байж болзошгүй.	Дунд	Барилгын дараах нийгмийн хяналт-шинжилгээ, үр шим хүртэгчдийн үнэлгээ хийх. Жендэр болон эмзэг байдлаар ангилсан үзүүлэлт ашиглах. Үр дүнг дасан зохицох менежментэд ашиглах.	105 км чиглэл дагуух нөлөөлөлд өртсөн орон нутгийн иргэдийн зах зээл, үйлчилгээ, боловсрол, эрүүл мэндийн тусламжид хүрэх боломж хэрхэн өөрчлөгдсөнийг үнэлэх. Хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжийг хянаж, алслагдсан малчид, ахмад настнууд, эмэгтэй ерхийн тэргүүнтэй өрхүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг үйлчилгээ дутуу хүртэж буй бүлгийг тодорхойлох. Үр дүнг ирээдүйн арчлалт болон	Гэрээний хугацаанд шаардлагатай тохиолдолд холбогдох бүртгэл гаргаж, барилгын дараах баталгаажуулалт ад дэмжлэг үзүүлнэ.	Баталгаат засварын хугацаа хаалтын болон барилгын дараах бүртгэл бүрэн эсэхийг баталгаажуулна.	Үр шим хүртэгчдийн үнэлгээ, хэрэглэгчийн санал хүсэлтийн хяналт, тэгш бус байдал эсхүл шийдэгдээгүй саад илэрвэл дараагийн арга хэмжээг удирдана.	Дууссаны дараа болон тохиролцсон хяналт-шинжилгээний хугацаанд.

					үйлчилгээний төлөвлөлтийг сайжруулахад ашиглах.				
1 6	Засвар арчлалтын үеийн ажилчдын ХАБЭА: хөдөлгөөнтэй зам, халуун асфальт, хязгаарлагдмал орчны аюул	Авто замын арчлалтын компанийн ажилчид хучилтын ээлжит болон урсгал засвар, ус зайлуулах байгууламжийн арчлалт, тэмдэг солих, яаралтай нөхөөс хийх үед дараах ХАБЭА-н эрсдэлд өртөнө. Үүнд: хөдөлгөөнтэй замын хажуу болон зорчих хэсэг дээр ажиллах; халуун асфальтаас түлэгдэх, утаагаар амьсгалах; ус зайлуулах хоолой цэвэрлэх үед хязгаарлагдмал орчинд нэвтрэх; өвлийн хэт хүйтэн, зуны халуун зэрэг цаг агаарын таагүй нөхцөлд ажиллах; яаралтай тусламжийн боломж хязгаарлагдмал алслагдсан байршилд ажиллах.	Дунд	Аюулыг хянах шатлал буюу арилгах, инженерийн хяналт, захиргааны хяналт, ХХХ-ийг арчлалтын ажилд барилгын ажилтай адил хэрэглэх. Хязгаарлагдмал орчинд нэвтрэх болон хөдөлгөөнтэй зам дээр ажиллахад ажил гүйцэтгэх зөвшөөрлийн систем хэрэглэх. Халуун асфальтад Р100 шүүлтүүртэй амьсгалын хамгаалах хэрэгсэл болон халуунд тэсвэртэй ХХХ ашиглах. Замын хажуугийн арчлалтын бүх ажиллагаанд хамгийн	Авто замын арчлалтын компани аливаа арчлалтын ажил эхлэхээс өмнө арчлалтын үеийн ХАБЭА-н протоколыг хянан үзэж, шаардлагатай бол сайжруулж хэрэгжүүлнэ. Протокол нь хөдөлгөөнтэй зам дээр ажиллах журам, хамгийн багадаа 50 м-ийн өмнөх анхааруулах тэмдэг, замын хажуугийн бүх ажилд дохиочин эсхүл тэмдэг, халуун асфальтын ХХХ буюу Р100 амьсгалын хамгаалах хэрэгсэл, халуунд	Авто замын арчлалтын компани анхны арчлалтын ажлаас өмнө арчлалтын ХАБЭА-н протокол боловсруулж хэрэгжүүлнэ, ХХХ-ээр хангана, зорчих хэсгийн аливаа ажил эхлэхээс өмнө арчлалтын Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг идэвхжүүлнэ, ослыг 24 цагийн дотор Зам, тээврийн хөгжлийн яам болон НТХН-д мэдээлнэ.	Зам, тээврийн хөгжлийн яам / салбарын эрх бүхий байгууллага анхны арчлалтын ажлаас өмнө арчлалтын ХАБЭА-н протоколыг хянан үзэж, санамсаргүй шалгалтаар ХХХ-ийн нийцлийг баталгаажуулж, ослын тайланг хянана.	Авто замыг арчлалтын компанид шилжүүлэхээс өмнө арчлалтын ХАБЭА-н протокол бүрдсэн эсэхийг баталгаажуулж, дууссанаас хойш 3 жилийн хугацаанд Дэлхийн банкинд хүргүүлэх жилийн БОН-ийн хяналт-шинжилгээний тайланд арчлалтын ажилчдын ХАБЭА-н гүйцэтгэлийг тусгана.	Хүлээн авах гэрчилгээ олгосноос эхлэн авто замын ашиглалтын бүх хугацаанд.

				багадаа 50 м-ийн өмнө анхааруулах тэмдэг байрлуулах. Зорчих хэсэг дээрх бүх арчлалтын байршилд дохиочин эсхүл хөдөлгөөний хяналтын хэрэгсэл байрлуулах. Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний шаардлагыг хөдөлгөөнтэй зам дээрх арчлалтын ажилд мөн хэрэглэх. Зорчих хэсгийн томоохон арчлалтын ажил бүрийн өмнө замын цагдаагаар баталгаажуулсан арчлалтын тусгай Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөтэй байх.	тэсвэртэй бээлий, гутал, хүйтэн цагийн журам буюу - 15°С-аас доош халуун асфальт ашиглахгүй байх, дулаан амрах байр, бүх хоолойн нэвтрэлтэд хязгаарлагдмал орчны ажил гүйцэтгэх зөвшөөрөл, алслагдсан хэсгийн яаралтай хариу арга хэмжээг хамарсан байна. Бүх арчлалтын ажилчдад гэрэл ойлгогч хантааз, хамгаалалтын дуулга, ган хоншоортой гутал, бээлий, халуун асфальттай харьцах үед Р100 амьсгалын хамгаалах хэрэгсэл, машин механизмын				
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

				<p>ойролцоо ажиллах үед сонсгол хамгаалах хэрэгсэл заавал хэрэглүүлнэ. Зорчих хэсгийн эгнээг хязгаарлах эсхүл хаах арчлалтын ажил бүрийн өмнө арчлалтын тусгай Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг идэвхжүүлнэ. Уг нэмэлтийг хэрэглэхээс өмнө Замын цагдаагаар хянуулсан байх бөгөөд төслийн барилгын үеийн Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөтэй дүйцэх доод шаардлагыг хангана. Бүх арчлалтын ажилчин анхны томилгооноос</p>				
--	--	--	--	--	--	--	--	--

				өмнө хөдөлгөөнтэй замын аюулгүй байдал, халуун асфальттай харьцах ажиллагаа, яаралтай журмыг хамарсан ХАБЭА-н сургалтад хамрагдана. Арчлалтын ажилчны аливаа гэмтэл эсхүл осолд дөхсөн тохиолдлыг 24 цагийн дотор Зам, тээврийн яам болон НТХН-д мэдээлнэ. Ноцтой ослыг НТХН-ээр дамжуулан 24 цагийн дотор Дэлхийн банкинд мэдээлнэ.				
--	--	--	--	--	--	--	--	--

4.3. Байгаль орчин, нийгмийн эерэг нөлөөлөл

Нөлөөллийн чиглэл	Тайлбар	Хүснэгт 52. Төслийн эерэг нөлөөлөл Хяналт-шинжилгээний үзүүлэлт
Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал: амь нас хохирсон болон хүнд гэмтэлтэй ослын бууралт	Хучилтын муу нөхцөл, хангалтгүй тэмдэг тэмдэглэгээ, ус зайлуулах байгууламжийн үр ашиггүй байдал, муудсан зорчих нөхцөл нь ослын эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг. Авто замыг холбогдох стандартын дагуу сэргээн засварлаж, тэмдэг, тэмдэглэгээ, анхааруулах хэрэгсэл болон аюултай хэсгийн аюулгүй байдлын арга хэмжээг сайжруулснаар амь нас хохирсон болон хүнд гэмтэлтэй ослын давтамж буурах төлөвтэй.	Тухайн авто замын хэсгийн жилийн ослын тоо, амь нас хохирсон болон хүнд гэмтсэн хүний тоо. Суурь үзүүлэлтийг 2022-2025 оны тухайн хэсэгт хамаарах албан бүртгэлд үндэслэн тогтоож, ашиглалтад оруулсны дараа жил бүр харьцуулна.
Газар ашиглалт: албан бус зэрэгцээ зам болон доройтсон газрын бууралт	Сэргээн засварласан хатуу хучилттай авто зам ашиглалтад орсны дараа хөдөлгөөн үндсэн зорчих хэсэгт төвлөрч, зэрэгцээ шороон замын ашиглалт буурах төлөвтэй. Ингэснээр газрын доройтол, хөрсний нягтаршил, бэлчээрийн дарамт буурна.	Хаагдсан эсхүл ашиглагдахаа больсон зэрэгцээ замын тоо, нөхөн сэргээгдсэн талбай, дууссанаас хойш 6 болон 12 сарын дараах гэрэл зураг, дрон/ГМС нотолгоо, малчдын баталгаажуулалтын маягт.
Өмнө нь ус тогтдог байсан карьерын талбайг албажуулах	Ус тогтдог, мал ашигладаг хуучин карьерын тохиромжтой хонхруудыг техникийн хувьд аюулгүй, байгаль орчны хувьд хүлээн зөвшөөрөх боломжтой тохиолдолд орон нутгийн нэмэлт усны цэг болгон албажуулж, сумын эрх бүхий байгууллагад хүлээлгэн өгч болно. Энэ нь өмнөх байгаль орчны үлдэх хариуцлагыг орон нутагт ашигтай хөрөнгө болгон хувиргана.	Албан ёсоор хүлээлгэн өгсөн тохиромжтой карьерын талбайн тоо, сумын гарын үсэг бүхий хүлээн авалтын бүртгэл, хүлээлгэн өгсний дараах үзлэгийн бүртгэл.
Амьжиргаа: малчдын зах зээлд хүрэх боломж сайжрах	Найдвартай авто замын хүртээмж нь мал болон малын гаралтай бүтээгдэхүүнийг зах зээлд хүргэх зорчих хугацаа, тээврийн зардлыг бууруулах төлөвтэй. Энэ нь өрхийн мөнгөн орлого, бүтээгдэхүүн борлуулах боломж, үйлчилгээ авах хүртээмжийг дэмжинэ.	Зах зээлд хүрэх хугацаа, тээврийн зардал, борлуулалтын давтамж, өөрийн мэдээлсэн орлогын өөрчлөлтийн талаарх өрхийн судалгааны мэдээлэл. Хүйс болон өрхийн төрлөөр ангилна.
Эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хүрэх боломж	Авто замын нөхцөл сайжирснаар өрхүүд сум, аймаг болон лавлагаа шатлалын эрүүл мэндийн байгууллагад илүү найдвартай, богино хугацаанд хүрэх боломжтой болно. Энэ нь яаралтай тусламж, шилжүүлэн тээвэрлэлт, ээлжит эрүүл мэндийн үзлэгт онцгой ач холбогдолтой.	Яаралтай тусламжийн дундаж хариу өгөх хугацаа, сум/аймгийн эрүүл мэндийн байгууллагад хүрэх хугацаа, эрүүл мэндийн үйлчилгээний бүртгэлд үндэслэсэн өмнөх ба дараах харьцуулалт.
Тоосжилтын өртөлт буурах	Сайжруулсан хатуу хучилттай зам дээр тээврийн хөдөлгөөнийг төвлөрүүлж, зэрэгцээ шороон замын ашиглалтыг бууруулснаар өрх, үйлчилгээний цэг, бэлчээрийн бүс орчмын орчны тоосжилт буурах төлөвтэй. Энэ нь эрүүл мэнд, өрхийн нөхцөл, амьжиргаанд эерэг нөлөө үзүүлнэ.	Төлөөлөх цэг дээр PM10 болон шаардлагатай тохиолдолд PM2.5 хэмжилт хийх. Төслөөс өмнө, хэрэгжилтийн явцад, дууссанаас хойш 6 сарын дараах үзүүлэлтийг харьцуулна.
Орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлт ба ур чадварын хөгжил	Барилгын ажлын үед орон нутгийн ажиллах хүч ашигласнаар түр болон богино хугацааны орлогын боломж бүрдэнэ. Ажлын байран дээрх сургалт нь хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, тоног төхөөрөмжийн ашиглалт, талбайн зохион байгуулалтын ур чадварыг нэмэгдүүлэхэд хувь нэмэр оруулна.	Ажилд авсан орон нутгийн ажилчдын тоо болон хувь, хүйсээр ангилсан хөдөлмөр эрхлэлтийн бүртгэл, сургалтад хамрагдсан ажилчдын тоо, сарын цалингийн бүртгэл.
Тээврийн найдвартай байдал сайжрах ба улирлын саатал буурах	Хучилт, ус зайлуулах байгууламж сайжирч, эвдэрсэн хэсгүүд сэргээн засварлагдсанаар улирлын зорчих саатал, хойшлолт, ашиглалтын хүндрэл буурах төлөвтэй. Энэ нь зам ашиглагчид, бизнес эрхлэгчид болон орон нутгийн үйлчилгээний хүртээмжид эерэг нөлөө үзүүлнэ.	Дундаж зорчих хугацаа, улирлын саатал/хаалтын тоо, хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжийн судалгааны үр дүн, тээврийн зардлын өөрчлөлтийн талаарх өөрийн мэдээлсэн үзүүлэлт.

Тайлбар: Авто замын чиглэлт хамаарах бүх суурь үзүүлэлт, үүнд ослын статистик, амь нас хохирсон болон хүнд гэмтсэн хүний тоо, яаралтай тусламжийн хариу өгөх хугацаа зэрэг мэдээллийг А0301 авто замын холбогдох хэсэгт хамаарах албан ёсны хэсгийн түвшний бүртгэлд үндэслэн эцэслэн баталгаажуулна. Тоон зорилтот үзүүлэлтийг хариуцсан эрх бүхий байгууллагаас баталгаажуулсан мэдээлэлд үндэслэн НТХН тогтооно.

БҮЛЭГ 5. ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН БҮТЭЦ, ЧИГ ҮҮРЭГ, ХАРИУЦЛАГА БА ЧАДАВХ БЭХЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

5.1. Зорилго ба байгууллагын арга хандлага

Энэхүү бүлгээр төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн бүтэц, мөн Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөөг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай чиг үүрэг, хариуцлага, тайлагналын харилцаа, уялдаа холбооны зохицуулалт болон чадавх бэхжүүлэх арга хэмжээг тогтооно. Энэхүү БОНМТ нь төслийн түвшний байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хэрэгсэл тул түүний хэрэгжилтийн ерөнхий хариуцлагыг байгаль орчин, нийгмийн менежментийн зорилгоор Төслийн удирдлагын нэгжийн үүрэг гүйцэтгэх Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж хариуцна.

Гүйцэтгэгч нь гэрээ, батлагдсан Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө болон холбогдох талбайн онцлог төлөвлөгөөнүүдийн дагуу өөрт хуваарилагдсан барилгын ажлын үе шатны арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Гэвч Гүйцэтгэгчийн үүргийг хэрэгжилтийн чиг үүрэг гэж ойлгох бөгөөд Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь байгаль орчин, нийгмийн ерөнхий менежмент, стратегийн хяналт, оролцогч талуудын оролцоо, Гомдол барагдуулах механизм, нийцлийн хэрэгжилтийн мөрдөлт болон тайлагналын хариуцлагыг хэвээр хадгална. Хяналтын инженер нь байгаль орчин, нийгмийн үүрэг шаардлагын хэрэгжилтийг хянан үзэх, хянах, баталгаажуулах үүрэг бүхий хараат бус баталгаажуулалт болон гэрээний удирдлагын байгууллагын чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Энэхүү байгууллагын зохицуулалт нь Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний шаардлагад нийцнэ. Уг хүрээний дагуу Зээлдэгч нь төслийн амьдралын мөчлөгийн үе шат бүртэй холбоотой байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг үнэлэх, удирдах, хянах бөгөөд уг ажлыг системтэй, эрсдэлийн түвшинд тохирсон байдлаар хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

5.2. Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн бүтэц

Төслийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийг дараах гурван түвшний бүтэцтэйгээр зохион байгуулна.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь төслийн түвшний тэргүүлэх байгууллага байх бөгөөд стратегийн менежмент, хяналт, баталгаажуулалт, оролцогч талуудын оролцоо, Гомдол барагдуулах төв механизмын удирдлага, Дэлхийн банк болон төрийн байгууллагуудтай хийх зохицуулалт, байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийн тайланг нэгтгэх ажлыг хариуцна.

Хяналтын инженер нь гүйцэтгэгчийн түвшний хэрэгслүүдийг техникийн хувьд хянан үзэх, батлах, талбайн хяналт тавих, нийцлийг баталгаажуулах, үл нийцлийн менежмент хийх, шалгалтын тайлан гаргах, гэрээнд заасан байгаль орчин, нийгмийн шаардлагын нийцлийг баталгаажуулах үүрэгтэй.

Гүйцэтгэгч нь барилгын ажлын үе шатанд хэрэгжүүлэх бүх байгаль орчин, нийгмийн арга хэмжээг өдөр тутам хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Үүнд хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөл, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, замын хөдөлгөөн болон олон нийтийн аюулгүй байдал, кемпийн

менежмент, талбайн түвшний оролцогч талуудад мэдээлэл хүргэх, осол зөрчлийн хариу арга хэмжээ, эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт, талбайн бүртгэл хөтлөлт хамаарна.

Мөн төслийн үе шат болон тухайн асуудлаас хамааран аймаг, сумын захиргаа, байгаль орчны байгууллага, соёлын өвийн байгууллага, цагдаа, онцгой байдлын байгууллага, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын байгууллага, авто замын арчлалтын байгууллага зэрэг холбогдох төрийн болон орон нутгийн байгууллагуудтай уялдаа холбоотой ажиллана.

Хүснэгт 53. Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн бүтэц

Түвшин	Байгууллага / нэгж	Байгаль орчин, нийгмийн үндсэн чиг үүрэг
Төслийн түвшний засаглал	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	БОНМТ-ийн хэрэгжилтийн ерөнхий хариуцлага, баталгаажуулалт, тайлагнал, оролцогч талуудын оролцоо, Гомдол барагдуулах механизмын хяналт, засаж залруулах арга хэмжээний мөрдөлт
Нийцлийн баталгаажуулалт	Хяналтын инженер	Гүйцэтгэгчийн БОНМТ болон талбайн онцлог төлөвлөгөөг хянан үзэх, батлах, талбайн хяналт тавих, шалгалт хийх, үл нийцлийн менежмент, сар бүрийн байгаль орчин, нийгмийн тайлагнал
Талбайн түвшний хэрэгжилт	Гүйцэтгэгч	Бууруулах арга хэмжээг өдөр тутам хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, хөдөлмөрийн менежмент, замын хөдөлгөөний менежмент, бохирдлын хяналт, олон нийтэд мэдэгдэл хүргэх, нөхөн сэргээлт хийх
Орон нутгийн дэмжлэг ба зохицуулалт	Аймаг / сумын захиргаа болон холбогдох салбарын байгууллагууд	Нэвтрэх боломж, эмзэг бүлэг, орон нутгийн мэдээлэл ил тод болгох, гомдол, онцгой байдлын зохицуулалт, газар ашиглалт, малчдын шилжилт хөдөлгөөнтэй холбоотой дэмжлэг
Барилгын дараах шилжилт	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Зам, тээврийн хөгжлийн яам / хариуцсан авто замын арчлалтын байгууллагууд	Байгаль орчин, нийгмийн үүрэг амлалтыг шилжүүлэх, барилгын үеийн арга хэмжээг хаах, ашиглалтын үеийн санал хүсэлт болон хяналт-шинжилгээний зохицуулалт

5.3. ЧИГ ҮҮРЭГ БА ХАРИУЦЛАГА

5.3.1. Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн хариуцлага

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь энэхүү БОНМТ-ийн нийт хэрэгжилт болон гүйцэтгэлийг хариуцах тэргүүлэх байгууллага байна. Түүний хариуцлага нь дараах асуудлаар хязгаарлагдахгүй.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь БОНМТ, оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө, гомдол барагдуулах журам, хөдөлмөртэй холбоотой хяналтын зохицуулалт, нөхөн сэргээлтийн үүрэг, хяналт-шинжилгээний зохицуулалт болон хаалтын шаардлага зэрэг төслийн түвшний бүх байгаль орчин, нийгмийн баримт бичгийг боловсруулах, шинэчлэх, ил тод болгох, хэрэгжүүлэх нөхцөлийг хангана. Мөн байгаль орчин, нийгмийн заалтыг тендерийн баримт бичиг, гэрээний нөхцөл, техникийн тодорхойлолт, хяналтын зохицуулалт болон төлбөртэй холбоотой нийцлийн заалтад тусгасан эсэхийг хангана.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь холбогдох зураг төсөл, хамгааллын баримт бичиг, хэсгийн онцлог төлөвлөгөө болон зөвшөөрөл бүрэн боловсруулагдаж, батлагдаагүй бол тухайн ажлын хэсгийг эхлүүлэхгүй байх нөхцөлийг хангана. Тус нэгж нь Хяналтын инженерээр дамжуулан Гүйцэтгэгчийн БОНМТ болон холбогдох дэд төлөвлөгөөг хянан үзэх, батлах үйл явцад хяналт тавьж, гүйцэтгэгчийн түвшний арга хэмжээнүүд эцсийн Төслийн БОНМТ-тэй нийцсэн хэвээр байгаа эсэхийг баталгаажуулна.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь төслийн түвшний албан ёсны оролцогч талуудын оролцоо болон мэдээлэл ил тод болгох ажиллагааг удирдана, төслийн түвшний Гомдол барагдуулах механизмыг ажиллуулна, эмзэг болон хөдөлгөөнт бүлгүүдийн оролцоог хангана, гомдлыг цаг тухайд нь шийдвэрлэх эд хяналт тавина. Мөн бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамттай холбоотой гомдлыг тусдаа, нууцлалтай зохицуулалтаар шийдвэрлэх нөхцөлийг хангана.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь Инженерээс сар бүр ирүүлэх байгаль орчин, нийгмийн тайланг хүлээн авч хянан үзэх, засаж залруулах арга хэмжээг мөрдөх, давтагдсан үл нийцлийг хянах, шаардлагатай үед материаллаг асуудлыг шатлан хүргүүлэх үүрэгтэй. Тус нэгж нь тохиролцсон тайлагналын шаардлагын дагуу байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг Дэлхийн банкинд тайлагнана.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь баталгаажуулалт, зөвлөлдөх уулзалтын бүртгэл, Гомдол барагдуулах механизмын бүртгэл, сургалтын бүртгэл, хяналт-шинжилгээний тайлан, осол зөрчлийн тайлан, үл нийцлийн мэдэгдэл, засаж залруулах арга хэмжээ, хаалтын баримт бичгийн бүрэн архивыг хөтөлнө. Энэхүү архивыг аудит, хяналт болон Дэлхийн банкны хянан үзэх ажиллагаанд тохиромжтой хэлбэрээр хадгална.

5.3.2. Хяналтын инженерийн хариуцлага

Хяналтын инженер нь байгаль орчин, нийгмийн асуудлаар гэрээний удирдлага болон нийцлийн баталгаажуулалтын үндсэн байгууллага байна. Инженер нь Гүйцэтгэгчийн БОНМТ болон замын хөдөлгөөний менежмент, кемпийн менежмент, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай ба карьерын менежмент, хог хаягдлын менежмент, хөдөлмөр болон хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зохицуулалт, онцгой байдлын хариу арга хэмжээ, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө зэрэг холбогдох бүх талбайн онцлог хэрэгслийг хянан үзэж, батлуулах санал гаргана.

Инженер нь талбайн тогтмол шалгалт хийж, БОНМТ, Гүйцэтгэгчийн БОНМТ, гэрээний заалт болон батлагдсан аргачлалын мэдэгдэлд нийцэж буй эсэхийг баталгаажуулна. Талбайн илэрсэн зүйлийг баримтжуулж, шаардлагатай тохиолдолд үл нийцлийн мэдэгдэл гаргаж, засаж залруулах арга хэмжээний хэрэгжилтийг баталгаажуулж, сар бүр Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид ирүүлэх тайланд байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг тусгана.

Инженер нь олон нийтийн аюулгүй байдлын зохицуулалт, хөдөлмөр болон хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн хяналт, талбайн түвшний Гомдол барагдуулах механизмын ажиллагаа, оролцогч талуудад мэдэгдэл хүргэх, байгаль орчны хяналт-шинжилгээ болон нөхөн сэргээлтийн явц хангалттай эсэхийг баталгаажуулна. Ноцтой осол, амь нас хохирсон тохиолдол, томоохон асгаралт, гомдлын ноцтой шатлал, байгаль орчин, нийгмийн үүрэг амлалтыг давтан зөрчсөн аливаа тохиолдлыг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид нэн даруй мэдэгдэнэ.

Инженер нь мөн дайчилгаа буцаах, түр талбай хаах, кемп, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьерын талбай, түр зам, Хаягдал материалын талбай болон бусад эвдэрсэн талбайн нөхөн сэргээлтийг шаардлагатай стандартын дагуу бүрэн хийсэн эсэхийг ажлын гүйцэтгэлийг баталгаажуулах санал гаргахаас өмнө шалгана.

5.3.3. Гүйцэтгэгчийн хариуцлага

Гүйцэтгэгч нь гэрээний дагуу өөрт хуваарилагдсан барилгын ажлын үе шатны байгаль орчин, нийгмийн бүх үүрэг амлалтыг өдөр тутам хэрэгжүүлэх хариуцлагатай. Үүнд Гүйцэтгэгчийн БОНМТ болон бүх дэмжих талбайн онцлог төлөвлөгөөг боловсруулах, шинэчлэх, хэрэгжүүлэх ажиллагаа хамаарна.

Гүйцэтгэгч нь талбайн түвшинд мэргэшсэн байгаль орчны, нийгмийн, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн болон олон нийттэй харилцах ажилтнуудыг томилж, ажиллуулна. Тэрээр бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, хог хаягдлын менежмент, замын хөдөлгөөн ба замын аюулгүй байдал, хөдөлмөрийн менежмент, ажилчдын байр, олон нийтэд мэдэгдэл хүргэх, онцгой байдлын хариу арга хэмжээ, эвдэрсэн талбайн нөхөн сэргээлттэй холбоотой бүх бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

Гүйцэтгэгч нь ажилчид болон туслан гүйцэтгэгчдэд анхан шатны болон давтан сургалт зохион байгуулж, Ёс зүйн дүрмийг хэрэгжүүлж, ажилчдын түвшний Гомдол барагдуулах механизмыг ажиллуулж, осол зөрчил, гомдол, хяналт-шинжилгээ, сургалт, шалгалтын талбайн бүртгэлийг хөтөлж, осол болон үл нийцлийг Инженерт нэн даруй мэдээлнэ.

Гүйцэтгэгч нь туслан гүйцэтгэгчид байгаль орчин, нийгмийн холбогдох бүх шаардлагыг мөрдөх нөхцөлийг хангаж, гүйцэтгэгчийн түвшний хяналт туслан гүйцэтгэгчийн бүх шатанд хэрэгжихийг баталгаажуулна.

5.3.4. Орон нутгийн эрх бүхий байгууллага болон холбогдох байгууллагууд

Орон нутгийн төрийн байгууллага болон холбогдох олон нийтийн байгууллагууд нь хуульд заасан чиг үүргийн хүрээнд төслийг дэмжинэ. Тэдний үүрэгт орон нутгийн мэдээлэл ил тод болгох ажиллагааны зохицуулалт, эмзэг өрхийг тодорхойлох, малчдын маршрутыг баталгаажуулахад дэмжлэг үзүүлэх, онцгой байдлын хариу арга хэмжээг зохицуулах, орон нутгийн иргэдийн гомдол барагдуулахад дэмжлэг үзүүлэх, нөхөн сэргээлтийг хүлээн зөвшөөрөх, ашиглалтын үе шатанд шилжихтэй холбоотой асуудал хамаарч болно. Тэдний оролцоо нь Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Инженер, Гүйцэтгэгчийн хариуцлагыг орлохгүй бөгөөд харин орон нутгийн түвшний үр дүнтэй хэрэгжилтийг дэмжинэ.

5.4. Байгаль орчин, нийгмийн ажилтны шаардлага

Хэрэгжилтийн хангалттай чадавхыг хангах зорилгоор төслийн хугацаанд хамгийн багадаа дараах ажилчдыг томилно.

Хүснэгт 54. Байгаль орчин, нийгмийн ажилтны шаардлага

Байгууллага / нэгж	Доод ажилтны шаардлага	Үндсэн хариуцлага
Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Байгаль орчны мэргэжилтэн, нийгмийн мэргэжилтэн / оролцогч талуудын оролцоо болон Гомдол барагдуулах механизмын хариуцсан ажилтан, шаардлагатай үед нэмэлт мэргэжлийн дэмжлэг	Төслийн түвшний хяналт, тайлагнал, баталгаажуулалт, оролцогч талуудын оролцоо, Гомдол барагдуулах механизмын менежмент, засаж залруулах арга хэмжээний мөрдөлт
Хяналтын инженер	Байгаль орчны мэргэжилтэн, нийгмийн мэргэжилтэн, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал / аюулгүй ажиллагааны мэргэжилтэн	Нийцлийн хянан үзэх ажиллагаа, талбайн шалгалт, хяналт-шинжилгээний баталгаажуулалт, үл нийцлийн менежмент, сар бүрийн тайлагнал
Гүйцэтгэгч	Байгаль орчны мэргэжилтэн, нийгмийн мэргэжилтэн / олон нийттэй харилцах ажилтан, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл	Талбайн түвшний хэрэгжилт, хяналт-шинжилгээ, ажилчдын сургалт, кемпийн менежмент, олон нийтэд

	ахуйн менежер / эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, байгаль орчны ажилтан, кемпийн менежер, Гомдол барагдуулах механизмын хариуцсан ажилтан	мэдэгдэл хүргэх, осол зөрчлийн хариу арга хэмжээ, нөхөн сэргээлт
--	---	--

Ажлын цар хүрээ, газар зүйн тархалт эсхүл эрсдэлийн шинж чанар шаардвал нэмэлт ажилтан эсхүл богино хугацааны мэргэшсэн зөвлөх ажиллуулна.

5.5. Тайлагнал, зохицуулалт ба шатлан хүргүүлэх зохицуулалт

Хэрэгжилтийн турш албан ёсны тайлагнал, зохицуулалтын механизмыг хадгална.

Хүснэгт 55. Байгаль орчин, нийгмийн тайлагнал ба зохицуулалтын зохицуулалт

Тайлан / уулзалт	Бэлтгэх байгууллага	Хянан үзэх / хүргүүлэх байгууллага	Давтамж
Талбайн өдөр тутмын байгаль орчин, нийгмийн бүртгэл	Гүйцэтгэгч	Инженер	Өдөр бүр
Талбайн нийцлийн долоо хоногийн хураангуй	Гүйцэтгэгч	Инженер	Долоо хоног бүр
Байгаль орчин, нийгмийн нийцлийн сарын тайлан	Гүйцэтгэгч	Инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Сар бүр
Байгаль орчин, нийгмийн сарын зохицуулалтын уулзалт	Инженер / Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Гүйцэтгэгч	Сар бүр
Ноцтой осол зөрчлийн мэдэгдэл	Гүйцэтгэгч / Инженер	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, шаардлагатай тохиолдолд Дэлхийн банк	Нэн даруй / төслийн шаардсан хугацаанд
Оролцогч талуудын оролцоо болон Гомдол барагдуулах механизмын улирлын хяналт	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн удирдлага / шаардлагатай тохиолдолд Дэлхийн банк	Улирал бүр
Нөхөн сэргээлтийн хаалтын тайлан	Гүйцэтгэгч	Инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хэсгийн хаалт болон эцсийн дайчилгаа буцаалтын үед

Бүх ноцтой осол, амь нас хохирсон тохиолдол, байгаль орчны томоохон үйл явдал, орон нутгийн ноцтой зөрчил, шатлан хүргүүлэх шаардлагатай бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамтын томоохон тохиолдол, давтагдсан эсхүл системийн шинжтэй үл нийцлийг төслийн тайлагналын шугамаар цаг алдалгүй шатлан хүргүүлнэ.

Хүснэгт 56. Чадавх бэхжүүлэх ба сургалтын төлөвлөгөө

№	Сургалтын сэдэв	Гол оролцогчид	Удирдан хариуцах байгууллага	Хугацаа / давтамж
1	БОНМТ / Гүйцэтгэгчийн БОНМТ-ийн хэрэгжилт болон байгаль орчин, нийгмийн нийцлийн сургалт	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн байгаль орчин, нийгмийн мэргэжилтнүүд, Хяналтын инженерийн байгаль орчин, нийгмийн мэргэжилтнүүд, Гүйцэтгэгчийн байгаль орчны мэргэжилтэн, Гүйцэтгэгчийн нийгмийн мэргэжилтэн / олон нийттэй харилцах ажилтан, талбайн гол хянагчид, Гомдол барагдуулах механизмын хариуцсан ажилтнууд	Хяналтын инженерийн дэмжлэгтэйгээр Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Зам барилгын ажил эхлүүлэхээс өмнө, улирал тутам давтан, шаардлагатай тохиолдолд барилгын шинэ хэсэг нээхээс өмнө
2	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, замын хөдөлгөөн ба олон нийтийн аюулгүй байдал, онцгой	Гүйцэтгэгчийн ажилчид болон хянагчид, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн менежер / эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, байгаль	Хяналтын инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн хяналтын дор Гүйцэтгэгчийн хөдөлмөрийн	Зам барилгын ажил эхлүүлэхээс өмнөх анхан шатны сургалт, барилгын явц дахь өдөр тутмын аюулгүй ажиллагааны

	байдлын хариу арга хэмжээний сургалт	орчны ажилтан, хөдөлгөөний зохицуулагчид, жолооч нар, кемпийн менежер, Хяналтын инженерийн аюулгүй ажиллагааны ажилтнууд, шаардлагатай тохиолдолд Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн ажиглагчид	аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн баг	зааварчилгаа, сар бүрийн албан давтан сургалт болон өндөр эрсдэлтэй ажил эхлэхээс өмнө
--	--------------------------------------	--	---------------------------------	--

5.6. Сургалтын бүртгэл ба нотлох баримт

Сургалтын арга хэмжээ бүрийн хувьд дараах бүртгэлийг хөтөлнө. Үүнд огноо, газар, хөтөлбөр, сургагч багш, гарын үсэг бүхий оролцогчдын жагсаалт, гэрэл зураг, ашигласан материал, богино үнэлгээ эсхүл санал хүсэлтийн маягт, шаардлагатай тохиолдолд дараагийн арга хэмжээ багтана. Эдгээр бүртгэл нь төслийн байгаль орчин, нийгмийн архивын бүрэлдэхүүн хэсэг болно.

5.7. Баримт бичгийн хяналт ба бүртгэлийн менежмент

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь БОНМТ болон Гүйцэтгэгчийн БОНМТ-ийн батлагдсан хувилбар, зөвлөлдөх уулзалтын бүртгэл, сургалтын бүртгэл, Гомдол барагдуулах механизмын бүртгэл, осол зөрчлийн тайлан, хяналт-шинжилгээний бүртгэл, үл нийцлийн мэдэгдэл, засаж залруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө, асгаралтын бүртгэл, нөхөн сэргээлтийн бүртгэл, гэрэл зургийн нотолгоо, мэдээлэл ил тод болгосны дэлгэцийн зураг, хаалтын хүлээн авалтын баримт бичиг зэрэг байгаль орчин, нийгмийн гол бүртгэлийн төвлөрсөн архивыг хөтөлнө. Энэ нь хяналт-шинжилгээ, аудит, Дэлхийн банкны хяналт болон төслийн үйл ажиллагааны сургамж үр дүнгийн архив болно.

БҮЛЭГ 6. МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДАЛ БА ОЛОН НИЙТТЭЙ ЗӨВЛӨЛДӨХ

Барилгын ажлын үе шатанд оролцогч талуудтай тогтмол, ил тод харилцаа холбоо хадгалах нь нийгмийн эрсдэлийг бууруулах, орон нутгийн иргэдийн төслийн талаарх ойлголт, дэмжлэгийг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Иймд Гүйцэтгэгч дараах механизмыг хэрэгжүүлнэ.

- барилгын үйл ажиллагаанаас үүсэж болзошгүй нөлөөллийн талаарх мэдээллийг ил тод болгох;
- орон нутгийн иргэд, байгууллагуудаас санал хүсэлт, зөвлөмж авах;
- үр дүнтэй Гомдол барагдуулах механизмыг байгуулж, ажиллуулах.

Оролцогч талуудын оролцоог хангах ерөнхий бодлого болон Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөөг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж боловсруулж, батална. Гүйцэтгэгч нь уг төлөвлөгөөнд нийцүүлэн, бодит талбайн нөхцөлд тохируулсан, тасралтгүй, талбайн онцлогт нийцсэн, бүрэн баримтжуулсан оролцогч талуудын оролцооны үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

6.1. Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө

Энэхүү төлөвлөгөө нь оролцогч талуудтай харилцах арга, давтамж, хариуцагч талууд болон баримтжуулалтын шаардлагыг тодорхойлно. Авто замын барилгын ажлын нийгмийн мэргэжилтэн нь барилгын ажлын явц, ажлын хэмжээ, улирлын нөхцөлийг харгалзан уг төлөвлөгөөг улирал тутам хянан үзэж, шинэчилнэ.

Хүснэгт 57. Авто замын засвар, арчлалт, арчлалтын ажлын үеийн оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө

Оролцогч тал	Гол асуудал	Харилцах арга	Давтамж	Хариуцагч тал	Бүртгэлийн төрөл
Сумын Засаг даргын Тамгын газар	Барилгын ажлын хуваарь, түр зам, хөдөлгөөний өөрчлөлт, орон нутгийн зохицуулалт	Албан бичиг, уулзалт, утас, цахим шуудан	Барилгын өмнө, ажлын байршил шилжих үед, шаардлагатай үед	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Албан бичгийн харилцаа, уулзалтын тэмдэглэл, гэрэл зураг
Багийн удирдлага, нийгмийн ажилтан, олон нийтийн төлөөлөгчид	Мэдээлэл түгээх, эмзэг бүлэгт хүрч ажиллах	Уулзалт, утасны дуудлага, мэдээллийн хуудас	Сар бүр, шаардлагатай үед	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Уулзалтын бүртгэл, тараалтын бүртгэл
Малчид ба бэлчээр ашиглагчид	Малын гарц, услах чиглэл, улирлын нүүдэл, ачааны автомашины хөдөлгөөн	Уулзалт, талбай дээрх зөвлөлдөх уулзалт, багийн түвшний уулзалт	Барилгын өмнө, улирлын нүүдлийн үед, шаардлагатай үед	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн байгаль орчны мэргэжилтэн	Уулзалтын тэмдэглэл, маршрутын зураг, гарын үсэг
Авто зам дагуух өрхүүд	Тоос, дуу чимээ, нэвтрэх боломж, түр хаалт	Урьдчилсан мэдэгдэл, айл өрхөөр мэдээлэл хүргэх, мэдээллийн	Ажил эхлэхээс 3-5 хоногийн өмнө, өндөр нөлөөлөлтэй үйл ажиллагааны өмнө,	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн	Мэдэгдлийн бүртгэл, гэрэл зураг, санал хүсэлтийн

		самбар	шаардлагатай үед	байгаль орчны мэргэжилтэн	маягт
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон кемпийн ойролцоох иргэд	Хөдөлгөөн, шөнийн ажил, тоос, аюулгүй байдал	Олон нийтийн уулзалт, мэдээллийн самбар, шууд зөвлөлдөх уулзалт	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай ажиллуулахын өмнө, сар бүр, шаардлагатай үед	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн байгаль орчны мэргэжилтэн	Уулзалтын тэмдэглэл, ирцийн бүртгэл
Зам ашиглагчид	Түр зам, эгнээний хязгаарлалт, хурдны хязгаар, саатал	Замын тэмдэг, самбар, цахим шинэчлэл, олон нийтийн мэдэгдэл, хөдөлгөөн зохицуулагчид	1 долоо хоногийн өмнөх мэдэгдэл, 24 цагийн баталгаажуулалт, өдөр тутмын шинэчлэл	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Гэрэл зургийн бүртгэл, цахим нийтлэл, өдөр тутмын бүртгэл
Эмзэг бүлгүүд	Мэдээлэл авах боломж, аюулгүй хөдөлгөөн, гомдол гаргахад дэмжлэг	Сумын нийгмийн ажилтнаар дамжуулах, хялбаршуулсан материал, амаар тайлбарлах	Барилгын өмнө, шаардлагатай үед	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Санал хүсэлтийн маягт, бүртгэл
Цагдаагийн байгууллага	Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал, осол, түр зохицуулалт	Албан мэдэгдэл, хамтарсан шалгалт, утсаар харилцах	Ажлын өмнө, хөдөлгөөний өөрчлөлтийн үед, ослын үед	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Мэдэгдэл, дуудлагын бүртгэл, тайлан
Эрүүл мэнд, онцгой байдлын байгууллага	Онцгой байдлын хариу арга хэмжээ, бэлэн байдал, зохицуулалт	Албан бичиг, холбоо барих жагсаалт, хамтарсан дадлага	Барилгын өмнө, улирал тутам, ослын дараа	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Холбоо барих жагсаалт, дадлагын бүртгэл
Төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Гомдол, оролцогч талуудын оролцоо, тайлагнал, өндөр эрсдэлтэй асуудал	Сарын тайлан, яаралтай мэдэгдэл, баримт бичиг хүргүүлэх	Сар бүр, ноцтой асуудалд 24 цагийн дотор	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Тайлан, Гомдол барагдуулах механизмын бүртгэл, цахим архив

6.2. Оролцогч талуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалт

Энэ хэсэгт төслийн суурь мэдээллийг бэлтгэх, гол эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох, сөрөг нөлөөллийг бууруулах болон эерэг нөлөөллийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг төлөвлөхөд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор зохион байгуулсан зөвлөлдөх уулзалт, олон нийтийн оролцооны үйл ажиллагааны гол үр дүнг нэгтгэн харуулав.

Уулзалтын үеэр нөлөөлөлд өртөх орон нутгийн иргэдийн нас, хүйсийн бүтэц, авто замын сүлжээний өнөөгийн байдал, гол асуудал, хүндрэл бэрхшээлийн талаар мэдээлэл танилцуулсан. Оролцогч талуудын санал, тайлбар, зөвлөмжийг цуглуулж, Менежментийн төлөвлөгөөнд тусгасан. Хураангуйг доорх хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 58. Орон нутгийн иргэд, бизнес эрхлэгчид болон төрийн байгууллагуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалтын хураангуй

№	Санал / хүсэлтийн төрөл	Санал / хүсэлтийн тайлбар	Оролцогч тал	Зөвлөлдөх арга ба огноо	БОНМТ-д тусгасан байдал	Хариуцагч тал	Төлөв
А. ЗАМЫН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ БА ХӨДӨЛГӨӨНИЙ МЕНЕЖМЕНТ							
1	Хурд сааруулах арга хэмжээ суурилуулах хүсэлт	Хурдны хязгаар болон анхааруулах тэмдэг, хурд сааруулагч суурилуулах /Бүрд, Есөнзүйл, Рашаант сум/	Аж ахуйн нэгжүүд болон өрхийн бизнес эрхлэгчид	Өрхийн судалгаа / бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17; Өрхийн судалгаа / бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.19; Өрхийн судалгаа / бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2026.03.20	БОНМТ-ийн №19, 32: хурд сааруулагч болон замын тэмдэг тэмдэглэгээ суурилуулах арга хэмжээг тусгасан. Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд барилгын үеийн заавал мөрдөх хурдны хязгаар болон аюулгүй байдлын тэмдэглэгээг шаардана.	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Менежментийн төлөвлөгөөнд тусгасан
2	Явган зорчигч болон малын гарц байгуулах	Ялангуяа далангийн хэсгүүдэд явган зорчигч болон малын гарцыг нэмэгдүүлэх /Өндөрширээт, Бүрд, Есөнзүйл сум/	Малчин өрхүүд болон бизнес эрхлэгч өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24; Өрхийн судалгаа - 2026.03.19-20	БОНМТ-ийн №4, 26, 32-т бизнесийн нэвтрэх боломжийг хангах, хамгаалалтын хашлага байгуулах арга хэмжээг тусгасан. Гэвч малын гарцын байршил, тоог Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд нэмэлтээр тодорхойлох шаардлагатай.	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хэсэгчлэн тусгасан
3	Зам хаахаас зайлсхийх / урьдчилан мэдэгдэх	Хаалт хийхээс дор хаяж 3 сарын өмнө мэдэгдэх, ажлын хуваарийг тогтмол шинэчлэх, хөдөлгөөн багатай үед ажил эхлүүлэх	Бизнес эрхлэгчид /Рашаант - Хөгнө Тарна/, аялал жуулчлалын компаниуд /жишээ нь “Сод Хан Травел” ХХК/	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Зөвлөлдөх уулзалт - 2025.11.18; Өрхийн судалгаа - 2026.03.19	БОНМТ-ийн №2: хаалтын хуваарийг урьдчилан бэлтгэж, ил тод болгох; №25: бизнесийн нэвтрэх боломжийг хаахгүй байх	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хэсэгчлэн тусгасан
4	Тэмдэг тэмдэглэгээ болон нэвтрэх боломж бүрдүүлэх	Мал, явган зорчигч, тээврийн хэрэгслийн нэвтрэх цэгийг тодорхой тэмдэглэх, нэмэлт аюулгүй	Бизнес эрхлэгч өрхүүд, аж ахуйн нэгжүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Өрхийн судалгаа - 2026.03.19-20; Бүлгийн	БОНМТ-ийн №4 /Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө/: замын тэмдэглэгээ, анхааруулах тэмдэг; №26	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан

		байдлын тэмдэг байрлуулах		хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	/барилгын үеийн нийгмийн аюулгүй байдал;/ №32 /ашиглалтын үеийн тэмдэглэгээний арчлалт/		
5	Зогсоолын талбай хангалтгүй	Ачааны автомашины зогсоол, түр зогсох талбай шаардлагатай /Хөгнө Тарнагийн Байгалийн цогцолборт газрын аялал жуулчлалын бүс/	Аялал жуулчлалын бизнес эрхлэгчид	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Өрхийн судалгаа - 2025.11.19	БОНМТ-д тусгайлан тусгаагүй; зогсоол нь зураг төслийн хамрах хүрээгээр тодорхойлогдох бөгөөд төслийн хамрах хүрээнээс гадуур асуудал	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Төслийн хамрах хүрээнээс гадуур, холбогдох байгууллагад уламжилсан
6	Ажлыг хөдөлгөөн багатай үед төлөвлөх	Ажлыг хөдөлгөөн багатай цагт /шөнө, өглөө эрт/ гүйцэтгэх, аялал жуулчлалын улирлаас зайлсхийх	Бизнес эрхлэгчид, аялал жуулчлалын компаниуд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Өрхийн судалгаа - 2026.03.19	БОНМТ-ийн №25: ажлыг аялал жуулчлалын улирлаас бусад үед төлөвлөх; №14-15: шөнийн ажлын талаар оршин суугчдад мэдэгдэх	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан
Б. МАЛ БА МАЛЧДЫН ЭРХ							
7	Малтай холбоотой осол ба нөхөн олговрын журам	Малтай холбоотой осол гарсан тохиолдолд хариуцлага, нөхөн олговрын журам тодорхойгүй, маргаан шийдвэрлэх механизм тодорхой бус	Малчин өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	БОНМТ-ийн №3, 26, 32, 33-т хэсэгчлэн туссан боловч нөхөн олговрын тусгай журам тодорхойлоогүй; холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Шийдвэрлэгдээгүй
8	Малын гарц ба бэлчээрт хүрэх боломж	Осол, зөрчлийг бууруулах зорилгоор тэмдэглэгээг сайжруулах	Малчин өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17	БОНМТ-ийн №32 /ашиглалтын үеийн аюулгүй байдал/-д туссан	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Сумын Засаг даргын Тамгын газар	Хэсэгчлэн тусгасан
9	Бэлчээрт хүрэх боломжийг хадгалах	Замын трасс бэлчээрийг огтолж байгаа тул малын гарц болон үргэлжилсэн нэвтрэх боломж шаардлагатай	Малчин өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24; Зөвлөлдөх уулзалт	БОНМТ-ийн №3 /газар ашиглалт, Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 5/, №25 /нэвтрэх боломжийг хадгалах;/ Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Сумын Засаг даргын Тамгын газар	Хэсэгчлэн тусгасан

					төлөвлөгөөнд нэмэлтээр тодорхойлох шаардлагатай		
10	Бэлчээрийн газарт үзүүлэх нөлөөлөл	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, кемп, түр замаас үүсэх эвдрэл	Малчин өрхүүд, орон нутгийн иргэд	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	БОНМТ-ийн №3 /газар чөлөөлөлт, Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 5/, №4 /кемп, ордын байршил/, №31 /2027 оны нөхөн сэргээлт/	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан
В. БИЗНЕС БА АМЬЖИРГААНД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛӨЛ							
11	Аялал жуулчлалын бизнесийн орлогод үзүүлэх нөлөөлөл	Хөгнө Тарнагийн аялал жуулчлалын бүсэд ажлын байр, орлогын алдагдал үүсэх талаар санаа зовниж байгаа бөгөөд эдийн засгийн алдагдлыг үнэлэх шаардлагатай	Аялал жуулчлалын компаниуд, бизнес эрхлэгч өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Зөвлөлдөх уулзалт - 2025.11.18	БОНМТ-ийн №25: аялал жуулчлалын улирлаас зайлсхийх, нэвтрэх боломж хадгалах, Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 5-ын дагуу нөхөн олговор; орлогын алдагдлыг тооцох тодорхой аргачлал байхгүй	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Дэлхийн банк	Хэсэгчлэн тусгасан
12	Ажлыг хугацаанд нь дуусгах	Эдийн засгийн алдагдлыг бууруулахын тулд ажлыг хурдан дуусгах	Бизнес эрхлэгчид, малчид	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17, 2025.11.19, 2026.03.19-20; бүлгийн хэлэлцүүлэг	БОНМТ-ийн №28: хуваарь, улирлын төлөвлөлт; саатлын нөхөн олговрын механизм байхгүй	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хэсэгчлэн тусгасан
13	Орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлтийн боломж	Орон нутгийн ажиллах хүч авах, орон нутгийн бараа, үйлчилгээ худалдан авах	Малчин өрх /Есөнзүйл/, бизнес эрхлэгчид	Өрхийн судалгаа - 2025.11.19; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	БОНМТ-ийн №5, 27: орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлтийн зорилт; хүний нөөцийн нарийвчилсан төлөвлөгөө шаардлагатай	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хэсэгчлэн тусгасан
14	Нөлөөлөлд өртсөн бизнесийн нөхөн олговор	Орлогын алдагдлын нөхөн олговрын механизмыг тодорхой болгох	Авто зам дагуух бизнес эрхлэгчид	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17-19; 2026.03.19-20	БОНМТ-ийн №3, 25: Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 5-ын дагуу нөхөн олговор; Нүүлгэн шилжүүлэлтийн бодлогын хүрээ шаардлагатай	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Дэлхийн банк	Хэсэгчлэн тусгасан
Г. ДЭД БҮТЭЦ БА НЭВТРЭХ БОЛОМЖ							
15	Өрхийн нэвтрэх боломжийг хадгалах	Нэвтрэх зам дутмаг байвал өрхүүдэд нөлөөлж болзошгүй	Малчин болон суурин өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17; Бүлгийн	БОНМТ-ийн №4, 25, 26: нэвтрэх боломж хадгалах, түр зам гаргах, Замын	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан

				хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө шаардлагатай		
16	Ус зайлуулах байгууламж ба ус тогтолт	Бороо орох үед нэвтрэх замын ойролцоо үерлэх, ус зайлуулах байгууламж шаардлагатай	Бизнес эрхлэгч өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.19; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	БОНМТ-ийн №20 /үерийн эрсдэл/, зураг төсөлд ус зайлуулах суваг шаардагдана	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан
17	Зам өргөтгөх / уртасгах	Одоогийн замын өргөн хангалтгүй, өргөтгөх хүсэлт	Бизнес эрхлэгчид	Өрхийн судалгаа - 2025.11.19, 2025.11.17	Төслийн хамрах хүрээнээс гадуур /зураг төслийн асуудал/	Замын асуудал эрхэлсэн яам, Төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хамрах хүрээнээс гадуур
18	Хог хаягдлын менежментийн байгууламж	Хог хаягдал зайлуулах цэг дутагдалтай, зохистой хог хаягдлын систем шаардлагатай	Малчин өрхүүд	Өрхийн судалгаа - 2025.11.17	БОНМТ-ийн №21, 30: хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө; олон нийтийн хог хаягдлын цэг тодорхойлоогүй	Гүйцэтгэгч, Засаг даргын Тамгын газар	Хэсэгчлэн тусгасан
Д. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛӨЛ							
19	Тоосжилтын хяналт	Тоосны нөлөөллийн талаар санаа зовниж, усалгаа хийх, ачааны автомашиньг бүтээх хүсэлт гаргасан	Бизнес эрхлэгчид, малчид	Өрхийн судалгаа - 2025.11.19; Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24	БОНМТ-ийн №13-т тоос дарах арга хэмжээг бүрэн тусгасан	Гүйцэтгэгч, Зөвлөх	Тусгасан
20	Дуу чимээ ба доргион	Хүнд машин механизм болон тэсэлгээнээс үүсэх нөлөөлөл	Өрхүүд	Бүлгийн хэлэлцүүлэг - 2025.11.17-24; Зөвлөлдөх уулзалт	БОНМТ-ийн №14-15: өдрийн цагаар ажиллах, бууруулах арга хэмжээ	Гүйцэтгэгч, Зөвлөх	Тусгасан
21	Усны бохирдлоос сэргийлэх	Кемп, шатахуун түгээх цэг, химийн бодисоос үүсэх эрсдэл	Малчид, оршин суугчид	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/; бүлгийн хэлэлцүүлэг	БОНМТ-ийн №17, 22-23	Гүйцэтгэгч, Зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан
Е. НИЙГЭМ, ХӨДӨЛМӨР БА ЖЕНДЭР							
22	Ажилчдын Ёс зүйн дүрэм	Гаднаас ирсэн ажилчдын зан үйл, кемпийн дүрэм	Орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/; бүлгийн хэлэлцүүлэг	БОНМТ-ийн №5, 26, 27: Ёс зүйн дүрэм, сургалт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан
23	Эмэгтэйчүүд болон	Зөвлөлдөх уулзалтад	Орон нутгийн	Бүлгийн	БОНМТ-ийн №2, 26, 33	Нэгдсэн төсөл	Тусгасан

	эмзэг бүлгийн оролцоо	оролцоог нэмэгдүүлэх	иргэд	хэлэлцүүлэг - 2025 оны 11 сар, 2026 оны 3 сар		хэрэгжүүлэх нэгж, Гүйцэтгэгч, нийгмийн ажилтан	
24	БМХ/БД-ын эрсдэлийн суурь нөхцөл	Ажиллах хүчний шилжилтээс шалтгаалан эрсдэл нэмэгдэх	Орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/	БОНМТ-ийн №5, 26, Гомдол барагдуулах механизмын нууцлалтай суваг тусгасан	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, Гүйцэтгэгч	Тусгасан
25	Хөдөлмөрийн нөхцөл ба цалин хөлс	Хөдөлмөрийн тухай хуульд нийцлийг хангах	Орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/; бүлгийн хэлэлцүүлэг	БОНМТ-ийн №27	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, хөдөлмөрийн хяналтын байгууллага	Тусгасан
Ё. МЭДЭЭЛЭЛ ИЛ ТОД БОЛГОХ БА ОРОЛЦОО							
26	Ажлын хуваарийг урьдчилан ил тод болгох	Дор хаяж 3 сарын өмнө мэдэгдэх, хязгаарлалтын талаар мэдээлэх	Бизнес эрхлэгчид	Судалгаа, зөвлөлдөх уулзалт	БОНМТ-ийн №2, 25-26; Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө болон ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ механизмд нарийвчлан тусгана	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тусгасан
27	Гомдол барагдуулах механизмын мэдлэг, хүртээмж	Хүртээмж, ойлголтыг хангах	Орон нутгийн иргэд	Бүлгийн хэлэлцүүлэг, зөвлөлдөх уулзалт	БОНМТ-ийн №2, 26, 33	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, орон нутгийн захиргаа	Тусгасан
28	Шийдвэр гаргалтад оролцох	Орон нутгийн оролцогч талуудыг шийдвэрт оролцуулах	Орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/	БОНМТ-ийн №2, 4, 26	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, орон нутгийн захиргаа	Тусгасан
29	Соёлын болон байгалийн өвийн хамгаалал	Хөгнө Тарнагийн Байгалийн цогцолборт газрын бүсийг хамгаалах	Эрх бүхий байгууллагууд, аялал жуулчлалын операторууд	Зөвлөлдөх уулзалт /2025 оны 9 сар/; судалгаа	БОНМТ-ийн №5, 29, 18-19; нэмэлт заавар шаардлагатай байж болно	Гүйцэтгэгч, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Хэсэгчлэн тусгасан

БҮЛЭГ 7. ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ МЕХАНИЗМ

7.1. Гомдол барагдуулах механизм

Гомдол барагдуулах механизмын зорилго нь төслийн хэрэгжилтийн бүх үе шатанд оролцогч талуудаас ирүүлэх санал, гомдол, санал хүсэлтийг тогтоосон журмын дагуу цаг тухайд нь, ил тод, хүртээмжтэй хэлбэрээр хүлээн авч, шийдвэрлэж, хаах нөхцөлийг хангахад оршино. Энэхүү механизм нь төслийн байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл, хөдөлмөрийн нөхцөл, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй болон олон нийтийн эрүүл мэндтэй холбоотой эрсдэлийг эрт илрүүлэх, үр дүнтэй удирдах чухал хэрэгсэл болно.

Гомдол барагдуулах механизмыг Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль, Захиргааны ерөнхий хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль болон бусад холбогдох журам, стандарт зэрэг Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ. Түүнчлэн уг механизм нь Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандартууд, ялангуяа Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 10 /Оролцогч талуудын оролцоо ба мэдээлэл ил тод болгох/ болон Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2 /Хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөл/-ын шаардлагыг хангана.

Төсөл хэрэгжүүлэгч байгууллага, Зам, тээврийн яам, түүнчлэн Төслийн түвшний хэрэгжүүлэгч нэгжүүд нь тус тусын ажлын хүрээнд үр дүнтэй гомдол барагдуулах тогтолцоог байгуулж, тасралтгүй ажиллуулах нөхцөлийг хангах үүрэгтэй.

7.1.1. Гомдол барагдуулах механизмын бүтэц

1. Гомдлыг хүлээн авах ба бүртгэх: Төслийн талбайн түвшинд хяналтын инженер, байгаль орчны мэргэжилтэн, нийгмийн мэргэжилтэн гомдлыг хүлээн авч, стандартчилсан гомдлын бүртгэлийн маягтад бүртгэнэ. Гомдлыг дараах сувгаар гаргаж болно.

- Биечлэн /төслийн талбай дээр эсхүл орон нутгийн нийгмийн ажилтанд/
- Утас эсхүл богино мессежээр
- Цахим шуудан эсхүл төслийн цахим хуудсаар
- Гомдол / саналын хайрцгаар

2. Ангилал, үнэлэх ба шилжүүлэх: Хүлээн авсан бүх гомдлыг шинж чанараар нь /байгаль орчин, нийгэм, хөдөлмөр, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй гэх мэт/ ангилж, ноцтой байдал болон яаралтай байдлыг үнэлнэ. Үнэлгээний үр дүнд үндэслэн гомдлыг зохих арга хэмжээ авч шийдвэрлэх хариуцсан ажилтан эсхүл нэгжид шилжүүлнэ.

3. Шийдвэрлэх ба хариу өгөх: Гомдол хүлээн авсан өдрөөс хойш 1-30 хоногийн дотор гомдол гаргагчид албан бичгээр эсхүл цахим хэлбэрээр хариу өгнө. Шаардлагатай тохиолдолд шийдвэрлэх хугацааг сунгаж болох бөгөөд энэ тухай гомдол гаргагчид урьдчилан мэдэгдэнэ.

4. Давж заалдах ба эвлэрүүлэн зуучлах: Хэрэв гомдол гаргагч шийдвэрт сэтгэл ханамжгүй бол дараах эрхтэй.

- Гомдлыг дээд шатны хяналтын нэгжид шилжүүлэх;
- Эвлэрүүлэн зуучлах журмаар шийдвэрлүүлэх;
- Холбогдох эрх бүхий байгууллага эсхүл Монгол Улсын шүүхэд хандах.

5. Бүртгэх, тайлагнах ба сайжруулах: Бүх гомдол болон шийдвэрлэх явцыг системтэйгээр бүртгэж, мэдээллийн санд хадгална. Давтагдсан асуудал болон тогтолцооны дутагдлыг тодорхойлох зорилгоор сар, улирлын дүн шинжилгээ хийж, түүнд үндэслэн засаж залруулах болон сайжруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлнэ.

7.2. Олон нийтийн гомдол барагдуулах механизм

Олон нийтийн Гомдол барагдуулах механизмын хүрээнд Гүйцэтгэгч нь тодорхой журам, хариуцсан ажилтан, хугацаа болон баримтжуулалтын шаардлагыг тодорхойлж, хэрэгжүүлнэ. Гүйцэтгэгч нь өөрийн дотоод гомдлын менежмент, бүртгэл, тайлагналын тогтолцоог бие даан ажиллуулж, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж болон инженерийн хяналтын зөвлөхөд тогтмол тайлагнана.

Гүйцэтгэгч нь Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн олон нийтэд хүртээмжтэй, олон сувгийн, тасралтгүй ажиллах гомдол барагдуулах тогтолцоонд хамаарах өөрийн хэсгийг авто замын засвар, арчлалтын ажил эхлэхээс өмнө бүрэн байгуулж, барилгын бүх хугацаанд бүрэн ажиллагаатай байлгах нөхцөлийг хангана. Уг тогтолцоо нь хүртээмжтэй, ойлгоход хялбар, хариу арга хэмжээ авах эрсдэлгүй, эмзэг бүлгийн хэрэгцээнд нийцсэн байна.

Хүснэгт 59. Гомдол гаргах сувгууд

Суваг	Байршил / хэрэгсэл	Хариуцагч тал	Бүртгэх арга
Олон нийттэй холбогдох утасны дугаар	Мэдээллийн самбар болон тараасан мэдэгдэлд байршуулж, зам, барилгын ажил эхлэхээс өмнө баталгаажуулна	Гүйцэтгэгчийн нийгмийн мэргэжилтэн, Ламжав /+976-85453999/	Дуудлагын бүртгэл, утасны бүртгэл
Цахим шуудан	Мэдээллийн самбарт байршуулж, 24/7 хянаана	Гүйцэтгэгчийн нийгмийн мэргэжилтэн	Цахим шуудангийн архив
Стандарт гомдлын маягт /бичгээр/	Кемп, талбайн оффис, сум, багийн захиргаанд бэлэн байна	Гүйцэтгэгчийн нийгмийн мэргэжилтэн / орон нутгийн холбоо хариуцсан ажилтан	Бүртгэлийн дэвтэр, сканердсан хувь
Аман гомдол	Нийгмийн мэргэжилтэн, орон нутгийн холбоо хариуцсан ажилтан эсхүл талбайн инженертэй шууд харилцах	Хүлээн авсан ажилтан	Стандарт маягтаар нэн даруй бүртгэнэ
Эмзэг бүлэгт зориулсан туслалцаатай суваг	Сумын нийгмийн ажилтан эсхүл багийн Засаг даргаар дамжуулна	Нийгмийн мэргэжилтэн	Туслалцааны бүртгэлийн тэмдэглэл
Нууцлалтай суваг /бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт болон мэдрэмтгий гомдол/	Ердийн сувгаас тусдаа зориулалтын утас / цахим шуудан /6.5 дугаар хэсгийн дагуу/	Эрх бүхий хариуцсан ажилтан	Тусдаа нууц бүртгэл

хүснэгт 60. гомдол барагдуулах үйл явцын үе шат

Үе шат	Гүйцэтгэгчийн хийх ажиллагаа	Хариуцагч тал	Хугацаа ба гарах үр дүн
1-р үе шат: Хүлээн авах ба бүртгэх	Аль ч сувгаар ирсэн гомдлыг стандарт маягтаар бүртгэж, лавлагааны дугаар олгоно. Аман гомдлыг мөн баримтжуулна. Гомдол гаргагчид хүлээн авсан тухай нэн даруй мэдэгдэнэ. Талбай дээр шууд шийдвэрлэх боломжтой асуудлыг даруй шийдвэрлэж, бүртгэнэ.	Нийгмийн мэргэжилтэн / олон нийттэй харилцах ажилтан / орон нутгийн зохицуулагч	Нэн даруй хүлээн авна, ажлын 2 хоногийн дотор баталгаажуулна, инженерийн хяналтын зөвлөхөд ажлын 1 хоногийн дотор мэдэгдэнэ

2-р үе шат: Анхан шатны үнэлгээ ба ангилал	Гомдлыг байгаль орчин, нийгэм, замын аюулгүй байдал, хөдөлмөр, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт гэх мэт ангиллаар ангилж, эрсдэлийн түвшинг тодорхойлно. Хариуцагч тал болон шийдвэрлэх хугацааг онооно.	Нийгмийн мэргэжилтэн, холбогдох техникийн ажилтан	Ажлын 3 хоногийн дотор; өндөр эрсдэлтэй гомдлыг 24 цагийн дотор Инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид мэдээлнэ
3-р үе шат: Мөрдөн шалгах ба шийдвэрлэх төлөвлөгөө боловсруулах	Шаардлагатай бол талбайн үзлэг хийж, үндсэн шалтгааныг тодорхойлон, илэрсэн зүйлийг баримтжуулна. Засаж залруулах арга хэмжээ болон хэрэгжүүлэх хуваарь боловсруулна. Шаардлагатай тохиолдолд орон нутгийн эрх бүхий байгууллага, малчид эсхүл олон нийтийн төлөөлөгчидтэй хамтран ажиллана.	Нийгмийн мэргэжилтэн, талбайн инженер	Бага эрсдэлтэй: ажлын 7 хоногийн дотор; өндөр эрсдэлтэй: ажлын 3 хоногийн дотор урьдчилсан хариу өгч, ажлын 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ
4-р үе шат: Хэрэгжилт ба хаалт	Тохиролцсон засаж залруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлж, нотлох баримт цуглуулна. Үр дүнгийн талаар гомдол гаргагчид мэдэгдэж, сэтгэл ханамжийг баталгаажуулна. Гомдлыг зөвхөн бүрэн шийдвэрлэж, гомдол гаргагч зөвшөөрсний дараа хаана.	Нийгмийн мэргэжилтэн, хариуцсан инженер	Инженерийн хяналтын зөвлөхөөр баталгаажуулж, сарын тайланд тусгана
5-р үе шат: Давж заалдах ба шатлан хүргүүлэх	Гомдол гаргагч сэтгэл ханамжгүй бол инженерийн хяналтын зөвлөхөд, шаардлагатай бол Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид шатлан хүргүүлнэ. Гүйцэтгэгч шаардлагатай бүх баримт бичгийг гаргаж өгнө.	Нийгмийн мэргэжилтэн, төслийн менежер	Ажлын 2 хоногийн дотор шатлан хүргүүлж, гомдол гаргагчид тасралтгүй шинэчилсэн мэдээлэл өгнө

7.3. Ажилчдын гомдол барагдуулах механизм

Энэхүү журам нь ажилчдад хөдөлмөрийн нөхцөл, ажлын байрны харилцаа, ёс зүй, цалин хөлс болон нөхөн төлбөр, ажлын цаг, дарамт шахалт, ялгаварлан гадуурхалт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйтай холбоотой гомдол, санал гаргах аюулгүй, үнэ төлбөргүй, хариу арга хэмжээ авах эрсдэлгүй механизмыг бүрдүүлэх зорилготой. Мөн гомдлыг цаг тухайд нь шийдвэрлэж, зохих ёсоор баримтжуулах нөхцөлийг хангана.

Энэхүү журам нь байнгын ажилтан, түр ажилтан, дадлагажигч, туслан гүйцэтгэгчийн ажилтан зэрэг бүх ангиллын ажилтанд хамаарна. Гомдол нь хөдөлмөрийн харилцааны маргаан, сахилгын арга хэмжээ, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн асуудал, ялгаварлан гадуурхалт, ёс зүйн зөрчил, мөн бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт, жендэрт суурилсан хүчирхийлэл зэрэг мэдрэмтгий асуудлаас үүсч болно. Эдгээр мэдрэмтгий асуудлыг тусгай нууцлалтай сувгаар шийдвэрлэнэ.

Гомдлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх хариуцлагыг хүний нөөц / нийгмийн мэргэжилтэн, удирдлага, томилогдсон нууцлал хариуцсан ажилтан болон шатлан шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага хариуцна. Ажилчид гомдлоо шууд удирдлага, хүний нөөц, цахим шуудан, хурдан хариу код, цахим маягт, нууц саналын хайрцаг эсхүл бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтад зориулсан тусгай мэдээлэх сувгаар гаргаж болно.

Бүх гомдлыг 24 цагийн дотор бүртгэж, ажлын 3-5 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Харин давж заалдах үйл явцыг ажлын 14 хоногийн дотор дуусгана. Нууцлалыг чанд хангаж, хариу арга хэмжээ авахаас хамгаална. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамттай

холбоотой тохиолдлыг зөвхөн эрх бүхий сувгаар шийдвэрлэнэ. Түүнчлэн гомдлын бүртгэл, ангилал, шийдвэр, засаж залруулах арга хэмжээ болон хаалтын мэдээллийг стандарт маягт, хүснэгтээр зохих ёсоор баримтжуулах бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд нууцлал болон нэрээ нууцлан мэдээлэх боломжийг хангана.

БҮЛЭГ 8. ТАЙЛАГНАЛ БА МЕНЕЖМЕНТ

8.1. Байгаль орчин, нийгмийн баримт бичгийн тайлагналд тавигдах шаардлага

Энэхүү төслийн хүрээнд Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 улсын чанартай авто замын 105 км хэсэгт их засварын ажил хэрэгжинэ. Төслийн хэрэгжилтийн явцад байгаль орчин, нийгмийн болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх, холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм журам, стандартад нийцлийг хангах зорилгоор шаардлагатай бүх төлөвлөгөө, журам, тайланг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

Эдгээр баримт бичиг нь төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийг тодорхойлох, бууруулах арга хэмжээг төлөвлөх, хэрэгжилтэд хяналт тавих, оролцогч талуудын оролцоог хангах, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй болон нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх үндсэн хүрээг тогтооно.

Хүснэгт 61. Төслийн хүрээнд боловсруулах тайлан, баримт бичиг

№	Тайлангийн нэр	Агуулга	Хамаарах стандарт / хууль	Хугацаа / давтамж
1	Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө	Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийг бууруулах, удирдах арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ, Монгол Улсын Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль болон холбогдох стандартууд	Төслийн нөлөөлөл эхлэхээс өмнө
2	Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө	БОНМТ-ийн талбайн түвшний нарийвчилсан хэрэгжилтийн арга хэмжээ		Барилгын ажил эхлэхээс өмнө, шаардлагатай үед шинэчилнэ
3	Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ	Төслийн хүрээнд хэрэгжих бүх дэд төслүүдэд хамаарах байгаль орчин, нийгмийн зарчим, урьдчилсан үнэлгээийн арга хандлага, байгууллагын зохицуулалт, оролцогч талуудын оролцооны шаардлага, ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ зохицуулалтыг тогтоосон төслийн түвшний хүрээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ	Төслийн түвшинд батлагдаж, төслийн хэрэгжилтийн турш хэрэглэнэ
4	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө	Байгаль орчны нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, тайлагнах үндэсний журам	Төслийн нөлөөлөл эхлэхээс өмнө
5	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 4	Барилгын ажил эхлэхээс өмнө, хэрэгжилтийн явцад шинэчилнэ
6	Хөдөлмөрийн менежментийн журам	Хөдөлмөрийн нөхцөл, эрх, Гомдол барагдуулах ажиллагаа	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2	Төслийн аливаа үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө, жил бүр хянан үзнэ

7	Жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт болон жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2, 4, 10	Төсөл эхлэхээс өмнө, тогтмол шинэчилнэ
8	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн төлөвлөгөө	Ажилчдын аюулгүй байдал, ослоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2	Аливаа ажил эхлэхээс өмнө, тасралтгүй хэрэгжүүлнэ
9	Хог хаягдал ба аюултай материалын менежментийн төлөвлөгөө	Хог хаягдлын ангилал, хадгалалт, зайлуулалт	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 3	Барилгын ажил эхлэхээс өмнө, тасралтгүй хэрэгжүүлнэ
10	Элэгдэл ба ус зайлуулах байгууламжийн хамгаалалтын төлөвлөгөө	Хөрсний элэгдэл, ус зайлуулах байгууламж, ус хамгаалах арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1, 3	Барилгын өмнө, улирал тутам хянана
11	Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөө	Ургамал, амьтанд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1, 6	Төслийн нөлөөлөл эхлэхээс өмнө, жил бүр хянан үзнэ
12	Ажилчдын кемпийн менежментийн төлөвлөгөө	Байр, ариун цэвэр, нийгмийн эрсдэлийн менежмент	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2, 4	Барилгын өмнө, тогтмол хянана
13	Барилгын талбайн менежментийн төлөвлөгөө	Талбайн зохион байгуулалт, аюулгүй байдал, байгаль орчны хамгаалал	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1, 3, 4	Барилгын өмнө, хэрэгжилтийн явцад шинэчилнэ
14	Онцгой байдлын бэлэн байдал ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө	Осол, гамшигт хариу арга хэмжээ авах арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2, 4	Барилгын өмнө, жил бүр хянан үзнэ
15	Бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөө	Агаар, ус, хөрсний бохирдлын хяналтын арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 3	Төслийн нөлөөлөл эхлэхээс өмнө, тасралтгүй хэрэгжүүлнэ
16	Материалын эх үүсвэр ба карьерын менежментийн төлөвлөгөө	Материалын эх үүсвэр, ашиглалт, нөхөн сэргээлт	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 1, 3, 6	Барилгын өмнө, ашиглалтын явцад хянана
17	Санамсаргүй олдворын журам	Соёлын өвийн олдвор илрэх үед авах арга хэмжээ	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 8	Барилгын өмнө, шаардлагатай үед хэрэглэнэ
18	Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөө	Олон нийтийн оролцоо ба мэдээлэл ил тод болгох	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 10	Төслийн турш

19	ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ механизм	Орон нутгийн иргэд болон ажилчдын гомдол, түүний дотор бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамттай холбоотой гомдлыг тусдаа нууцлалтай сувгаар хүлээн авах, бүртгэх, үнэлэх, шийдвэрлэх, тайлагнах төслийн түвшний механизм. Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээтэй нийцэж, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжээр удирдуулан, Гүйцэтгэгчийн талбайн түвшний дэмжлэгтэйгээр ажиллана	Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 10, 2	Ажил эхлэхээс өмнө ажиллуулах бөгөөд барилгын ажил, хаалт, барилгын дараах шилжилтийн хугацаанд хадгална
----	-----------------------------------	--	---	--

8.2. Төслийн хэрэгжилтийн үеийн байгууллагын зохицуулалт ба хариуцлага

8.2.1. Байгаль орчин, нийгмийн менежмент

Байгаль орчин, нийгмийн менежментийг барилгын өмнөх, барилгын ажлын, дайчилгаа буцаах, нөхөн сэргээлт, хүлээлгэн өгөх болон барилгын дараах шилжилтийн үеийг хамарсан төслийн бүрэн мөчлөгийн турш хэрэгжүүлнэ. Үйл явцыг дараах харилцан уялдаатай дөрвөн алхмаар хэрэгжүүлнэ.

1-р алхам. Урьдчилсан үнэлгээ, суурь нөхцөлийн баталгаажуулалт, эрсдэл ба нөлөөллийг тодорхойлох

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь Хяналтын инженер болон холбогдох мэргэжилтнүүдийн техникийн дэмжлэгтэйгээр төслийн талбайн байгаль орчин, нийгмийн суурь нөхцөлийг Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ, эцсийн зураг төсөл болон талбайн боломжит мэдээлэлд нийцүүлэн хянан үзэж, баталгаажуулна. Энэ үйл явц нь байгаль орчин, нийгмийн хүлээн авагчид, төслийн нөлөөлөлд өртөх оролцогч талууд, эмзэг бүлгүүд, олон нийтийн аюулгүй байдлын болзошгүй эрсдэл, хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөлийн эрсдэл, биологийн олон янз байдалтай холбоотой мэдрэмтгий байдал, соёлын өвийн эрсдэл, түр газар ашиглалтын нөлөөлөл, туслах байгууламж болон барилгын үйл ажиллагаатай холбоотой нөхөн сэргээлтийн үүргийг тодорхойлох ажлыг хамарна.

Энэ үйл явцад үндэслэн Төслийн байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлж, ангилна. Мөн шаардлагатай байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хэрэгслүүдийг Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээнд нийцүүлэн баталгаажуулна. Энэхүү Төслийн үндсэн хэрэгсэл нь Төслийн БОНМТ бөгөөд түүнийг Гүйцэтгэгчийн БОНМТ болон холбогдох дэд төлөвлөгөөнүүд дэмжинэ. Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээний дагуу нэмэлт хэрэгсэл эсхүл журам шаардлагатай бол тэдгээрийг боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.

2-р алхам. Байгаль орчин, нийгмийн хэрэгслүүдийг боловсруулах ба шинэчлэх

Тодорхойлсон эрсдэл, нөлөөлөлд үндэслэн, Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ, Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ болон Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжийн шаардлагад нийцүүлэн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн холбогдох баримт бичгүүдийг боловсруулна. Эдгээр баримт бичигт нөлөөллийн шинж чанар, хэмжээ, байршил, үргэлжлэх хугацаа, бууруулах болон урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, хяналт-шинжилгээний зохицуулалт, оролцогч талуудын

оролцооны арга хэмжээ, гомдлын журам, нөхөн сэргээлтийн үүрэг, байгууллагын хариуцлага болон тайлагналын шаардлагыг тодорхой тусгана.

Гүйцэтгэгчийн БОНМТ болон холбогдох бүх талбайн онцлог төлөвлөгөөг барилгын ажил эхлэхээс өмнө боловсруулж, Хяналтын инженер хянан үзэж, төслийн тогтоосон журмын дагуу батлуулна. Эдгээр баримт бичиг нь эцсийн Төслийн БОНМТ-тэй нийцсэн хэвээр байх бөгөөд төслийн нөхцөл материаллаг байдлаар өөрчлөгдвөл шинэчлэгдэнэ.

3-р алхам. Хянан үзэх, батлах, ил тод болгох ба хэрэгжилтэд нэгтгэх

Шаардлагатай бүх байгаль орчин, нийгмийн баримт бичгийг Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээ, БОНМТ батлах журам болон холбогдох эрх зүйн шаардлагын дагуу хянан үзэж, батална. Батлагдсаны дараа эдгээр баримт бичгийг төслийн хэрэгжилтийн зохицуулалт, хяналтын журам, гэрээний удирдлагын үйл явцад нэгтгэнэ.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь төслийн түвшний албан ёсны мэдээлэл ил тод болгох болон оролцогч талуудын оролцоог хариуцах бол Гүйцэтгэгч нь талбайн түвшний мэдээлэл ил тод болгох болон барилгын үйл ажиллагаа, хөдөлгөөний өөрчлөлт, түр тасалдлын талаар урьдчилан мэдэгдэхэд дэмжлэг үзүүлнэ. Батлагдсан баримт бичгийг Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөөнд заасны дагуу албан харилцааны механизм, орон нутгийн зөвлөлдөх уулзалт, мэдээллийн самбар болон бусад хүртээмжтэй сувгаар ил тод болгоно.

Гомдол барагдуулах механизмыг Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хүрээтэй бүрэн нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ. Төслийн түвшний Гомдол барагдуулах механизмыг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж эзэмшиж, хянан ажиллуулах бөгөөд Гүйцэтгэгч нь талбайн түвшний гомдол хүлээн авах, харилцах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлнэ. Ажилчдын гомдлыг Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2-т нийцсэн тусдаа ажилчдын гомдол барагдуулах механизмаар удирдах бөгөөд бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамттай холбоотой гомдлыг тусдаа нууцлалтай сувгаар шийдвэрлэнэ.

4-р алхам. Хэрэгжилт, хяналт-шинжилгээ, засаж залруулах арга хэмжээ ба тайлагнал

БОНМТ болон холбогдох төлөвлөгөөнд тодорхойлсон бууруулах арга хэмжээ, хяналт-шинжилгээ, оролцогч талуудын оролцоо, гомдол барагдуулах, хөдөлмөрийн менежмент, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх болон нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээг төслийн мөчлөгийн турш хэрэгжүүлнэ.

Гүйцэтгэгч нь өдөр тутмын хэрэгжилт болон талбайн түвшний хяналт-шинжилгээг гүйцэтгэнэ. Хяналтын инженер нь тогтмол шалгалт, хяналт-шинжилгээний хянан үзэх ажиллагаа, үл нийцлийн менежментээр дамжуулан нийцлийг баталгаажуулна. Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж нь төслийн түвшинд хэрэгжилтийн гүйцэтгэлд хяналт тавьж, засаж залруулах арга хэмжээг мөрдөж, гомдлын чиг хандлагыг хянан үзэж, шийдэгдээгүй эсхүл системийн шинжтэй асуудлыг зохих ёсоор шатлан хүргүүлэх нөхцөлийг хангаж, Дэлхийн банкинд байгаль орчин, нийгмийн үе шаттай тайлан хүргүүлнэ.

Хяналт-шинжилгээ, тайлагналын үр дүнг зөвхөн нийцлийг хянахад бус, давтагдсан асуудлыг тодорхойлох, оролцогч талуудын оролцоог бэхжүүлэх, бууруулах арга

хэмжээний үр нөлөөг сайжруулах, шаардлагатай үед байгаль орчин, нийгмийн менежментийн арга хэмжээг шинэчлэхэд ашиглана.

8.3. Хэрэгжилт ба хяналт-шинжилгээ

Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө нь Төслийн хэрэгжилт болон хяналт-шинжилгээний салшгүй хэсэг болно. Барилгын үе шатны арга хэмжээг өдөр тутам Гүйцэтгэгч талбайн түвшинд батлагдсан Гүйцэтгэгчийн БОНМТ, холбогдох аргачлалын мэдэгдэл болон гэрээний шаардлагын дагуу хэрэгжүүлнэ. Гэвч төслийн түвшний байгаль орчин, нийгмийн менежментийн ерөнхий хариуцлага Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид хэвээр байна.

Хяналт-шинжилгээ, хяналтыг дараах түвшинд хэрэгжүүлнэ.

- **Гүйцэтгэгч:** өдөр тутмын хэрэгжилт, талбайн түвшний хяналт-шинжилгээ, дотоод шалгалт, осол зөрчлийн тайлагнал, гомдол хүлээн авахад дэмжлэг үзүүлэх, засаж залруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
- **Хяналтын инженер:** техникийн хяналт, нийцлийн баталгаажуулалт, талбайн шалгалт, үл нийцлийн менежмент, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид сар бүр байгаль орчин, нийгмийн тайлан хүргүүлэх;
- **Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж:** стратегийн хяналт-шинжилгээ, оролцогч талуудын оролцооны хяналт, төслийн түвшний Гомдол барагдуулах механизмын удирдлага, зохицуулалт, засаж залруулах арга хэмжээний мөрдөлт, төслийн түвшний тайланг нэгтгэх, Дэлхийн банканд тайлагнах;
- **Дэлхийн банк:** санхүүжилтийн гэрээ болон холбогдох Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний шаардлагын дагуу гадаад хяналт, хянан үзэх ажиллагаа, хэрэгжилтийн дэмжлэг.

Тайлагналыг дараах доод хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ.

- сарын явцын тайлан;
- Гүйцэтгэгчээс Инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид хүргүүлэх байгаль орчин, нийгмийн нийцлийн сарын тайлан;
- төслийн түвшний байгаль орчин, нийгмийн улирлын хяналт-шинжилгээний тайлан;
- осол, ноцтой гомдол, томоохон асгаралт, амь нас хохирсон тохиолдол, олон нийтийн аюулгүй байдлын ноцтой үйл явдал, шатлан хүргүүлэх шаардлагатай бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамттай холбоотой тохиолдол болон бусад урьдчилан тооцоолоогүй үйл явдлын осол зөрчлийн тайлан;
- хэсгийн хаалт болон нөхөн сэргээлт дууссан тухай тайлан;
- шаардлагатай тохиолдолд барилгын дараах гомдлын шилжилт болон хаалтын бүртгэл.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж жил бүр байгаль орчин, нийгмийн хэрэгжилтийн хянан үзэх тайлан бэлтгэж, хэрэгжилтийн явц, гол эрсдэл, гомдлын чиг хандлага, оролцогч талуудын оролцооны үр дүн, засаж залруулах арга хэмжээ, шийдэгдээгүй асуудлыг нэгтгэнэ. Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу шаардлагатай тохиолдолд жилийн

байгаль орчны менежментийн тайлагналын шаардлагыг Төслийн БОНМТ-тэй нийцүүлэн мөн биелүүлнэ.

БҮЛЭГ 9. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ

Монгол Улсад байгаль орчны хяналт-шинжилгээний үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх зүйн хүрээ нь холбогдох хууль, дүрэм, журам болон үндэсний стандартад үндэслэнэ. Төслийн хүрээнд байгаль орчны чанарыг тасралтгүй хянах, үнэлэх, шаардлагатай бууруулах арга хэмжээг цаг тухайд нь хэрэгжүүлэх нь үндэсний байгаль орчны хамгааллын бодлого, эрх зүйн хүрээний салшгүй хэсэг болно.

Байгаль орчны хяналт-шинжилгээний суурь үзүүлэлтийг тодорхойлох нь агаар, ус, хөрс, дуу чимээ, биологийн олон янз байдал зэрэг байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгийн төлөв байдал, чанарыг үнэлэх үндсэн хэрэгсэл юм. Эдгээр үзүүлэлт нь бохирдуулагч бодисыг тодорхойлох, хүний үйл ажиллагаанаас үүссэн нөлөөллийг үнэлэх, хог хаягдлын менежментийн үр нөлөөг дүгнэх, сөрөг нөлөөллийг бууруулах зохистой арга хэмжээг төлөвлөхөд зайлшгүй шаардлагатай.

Энэхүү төслийн байгаль орчны хяналт-шинжилгээг дараах эрх зүй, зохицуулалтын баримт бичигт нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ.

- Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль /1995 он, шинэчилсэн найруулга/;
- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль /2012 он, шинэчилсэн найруулга/;
- Хог хаягдлын тухай хууль /2017 он/;
- Газрын тухай хууль /2002 он/;
- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан үзэх, батлах, тайлагнах журам /2019 он/;
- Холбогдох үндэсний стандартууд /дэлгэрэнгүйг 2 дугаар бүлгээс үзнэ үү/.

Дээрх эрх зүйн хүрээ, ялангуяа “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан үзэх, батлах, тайлагнах журам” /2019 он/-д нийцүүлэн байгаль орчны хяналт-шинжилгээг системтэй, төлөвлөгөөтэй хэрэгжүүлнэ.

Иймд төслийн хэрэгжилт болон ашиглалтын үе шат бүрд байгаль орчны өөрчлөлтийг тогтмол ажиглах, хэмжих, шинжлэх, баримтжуулах, тайлагнах, шаардлагатай тохиолдолд засаж залруулах арга хэмжээ авах нөхцөлийг хангах зорилгоор Байгаль орчны хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөөг боловсруулсан.

Авто замын засвар, арчлалтын гүйцэтгэгч нь Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөөнд заасан, ялангуяа байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийг хамгийн бага түвшинд байлгахад чиглэсэн бууруулах арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нөхцөлийг хангахын тулд барилгын болон ашиглалтын бүх үе шатанд Байгаль орчин, нийгмийн хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ. Мөн гүйцэтгэгч нь хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийн үзүүлэлтүүдийн нөлөөллийг үнэлнэ.

Барилгын болон ашиглалтын үеийн хяналт-шинжилгээг гүйцэтгэгчийн боловсруулсан шалгах хуудсын дагуу сар бүр / улирал тутам хэрэгжүүлнэ.

Гадаад байгаль орчны зөвлөх нь БОНМТ-ийн хэрэгжилтийн явцад аливаа асуудал үүсвэл засаж залруулах болон урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний талаар зөвлөмж өгнө.

Түүнчлэн авто замын засвар, арчлалтын барилгын үе шатанд гүйцэтгэгч нь байгаль орчны суурь нөхцөлийн өөрчлөлтийг хянах, бууруулах арга хэмжээний үр нөлөөг үнэлэх, барилгын үйл ажиллагаатай холбоотой нөлөөллийг зайлсхийх эсхүл багасгах боломжгүй тохиолдолд засаж залруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

Гүйцэтгэгч хяналт-шинжилгээний үйл ажиллагааг зохион байгуулах бөгөөд Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж болон түүний гадаад байгаль орчин, нийгмийн зөвлөхүүд хэрэгжилтэд хяналт тавина. Энэхүү хяналт нь гэрээний үүргийн нийцлийг хангаж, төслийн хэрэгжилтийн турш оролцогч талуудын оролцоог хянахад чиглэнэ.

- БОНМТ, Дэлхийн банкны шаардлага болон үндэсний стандартад нийцлийг хангах зорилгоор байгаль орчин, нийгмийн шалгалтыг сар бүр / улирал тутам зохион байгуулна. Мөн төлөвлөгдөөгүй талбайн шалгалт хийж болно.
- Хяналт-шинжилгээний тайланд засаж залруулах арга хэмжээ болон тэдгээрийн хэрэгжилтийн төлөвийг тусгана.

Хяналт-шинжилгээний үзүүлэлт, босго утга, параметр, байршил, давтамж болон хариуцагч байгууллагыг хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөөнд тодорхойлсон.

Хүснэгт 62. Байгаль орчин, нийгмийн хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөө

Хяналт-шинжилгээний үзүүлэлт	Байршил	Давтамж / хугацаа	Аргачлал / стандарт	Зардал / барилгын 1 дэх жил	Зардал / ашиглалтын 2 дахь жил	Хэрэгжүүлэгч байгууллага	Хяналт тавих байгууллага
БАРИЛГЫН ҮЕ ШАТ							
Агаарын чанар: тоос /мкг/м ³ , нүүрстөрөгчийн дутуу исэл /мкг/м ³ , хүхрийн давхар исэл /мкг/м ³ , азотын давхар исэл /мкг/м ³	Төслийн талбайн ойролцоох 3 хяналтын цэг	Улирал тутам нэг удаа	MNS 4585:2025 Агаарын чанарын стандарт, MNS 5885:2008 Зөвшөөрөгдөх хэмжээ	Хэмжилтийн зардал ×4	Хэмжилтийн зардал ×4	Магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагатай хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Агаарын чанар: тоос /мкг/м ³ , нүүрстөрөгчийн дутуу исэл /мкг/м ³ , хүхрийн давхар исэл /мкг/м ³ , азотын давхар исэл /мкг/м ³	Суурьшлын бүсийн ойролцоох 1 хяналтын цэг	Сар бүр	MNS 4585:2025, MNS 5885:2008	Хэмжилтийн зардал ×7	Хэмжилтийн зардал ×4	Магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагатай хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Агаарын чанар: тоос /мкг/м ³ , нүүрстөрөгчийн дутуу исэл /мкг/м ³ , хүхрийн давхар исэл /мкг/м ³ , азотын давхар исэл /мкг/м ³	Тусгай хамгаалалттай газрын ойролцоох 1 хяналтын цэг	Сар бүр	MNS 4585:2025, MNS 5885:2008	Хэмжилтийн зардал ×7	Хэмжилтийн зардал ×4	Магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагатай хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Дуу чимээ: хамгийн их түвшин /дБА/	Төслийн талбайн ойролцоох 3 хяналтын цэг	Жилд хоёр удаа	Холбогдох үндэсний стандарт, хэмжилтийн аргачлал	Хэмжилтийн зардал ×10	Хэмжилтийн зардал ×10	Мэргэжлийн байгууллагатай хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Дуу чимээ: хамгийн их түвшин /дБА/	Суурьшлын бүсийн ойролцоох 1 хяналтын цэг	Сар бүр	Холбогдох үндэсний стандарт, хэмжилтийн аргачлал	Хэмжилтийн зардал ×7	Хэмжилтийн зардал ×4	Мэргэжлийн байгууллагатай хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Дуу чимээ: хамгийн их түвшин /дБА/	Тусгай хамгаалалттай газрын ойролцоох 1 хяналтын цэг	Сар бүр	Холбогдох үндэсний стандарт, хэмжилтийн аргачлал	Хэмжилтийн зардал ×7	Хэмжилтийн зардал ×4	Мэргэжлийн байгууллагатай хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж

Усны чанар: гидрохимийн үзүүлэлт /мг/л/ физик үзүүлэлт /°C/ биологийн үзүүлэлт, хүнд металл /As, Pb, Zn, Cd, Fe, Cu/	Төслийн талбайн ойролцоох малчдын 3 худаг	Жилд хоёр удаа	MNS 4586:2024 Усны чанар, MNS 0900:2018 Ундны усны эрүүл ахуйн шаардлага	Лабораторийн шинжилгээний зардал ×6	Лабораторийн шинжилгээний зардал ×6	Магадлан итгэмжлэгдсэн лабораториор дамжуулан Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Усны чанар: гидрохимийн үзүүлэлт /мг/л/ физик үзүүлэлт /°C/ биологийн үзүүлэлт, хүнд металл /As, Pb, Zn, Cd, Fe, Cu/	Тарнай гол	Жилд хоёр удаа	MNS 4586:2024 Усны чанар, MNS 0900:2018 Ундны усны эрүүл ахуйн шаардлага	Лабораторийн шинжилгээний зардал ×2	Лабораторийн шинжилгээний зардал ×2	Магадлан итгэмжлэгдсэн лабораториор дамжуулан Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Хөрсний чанар: физик, агрохимийн үзүүлэлт, хүнд металл /As, Pb, Zn, Cd, Fe/	Төслийн талбайн ойролцоох 5 хяналтын цэг	Жилд хоёр удаа	MNS 5850:2008 Хөрсний бохирдлын зөвшөөрөгдөх хэмжээ, MNS 5914:2008 Газрын нөхөн сэргээлт	Лабораторийн шинжилгээний зардал ×10	Лабораторийн шинжилгээний зардал ×10	Магадлан итгэмжлэгдсэн лабораториор дамжуулан Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Ургамлан нөмрөг: зүйл, бүрхэц, биомасс	Төслийн талбайн ойролцоох 2 хяналтын цэг	Жилд нэг удаа /7 дугаар сард/	MNS 5546:2004 Бэлчээрийн доройтлын үнэлгээ	Хэмжилтийн зардал ×2	Хэмжилтийн зардал ×2	Мэргэжилтнүүдтэй хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Амьтны аймаг: зүйл, тоо толгой, тархалт	Нүүдэл, амьдрах орчны бүс, ялангуяа усны эх үүсвэрийн ойролцоо	Шаардлагатай үед талбайн судалгаа	Талбайн судалгаа, орон нутгийн мэдээлэлд суурилсан мэдээлэл цуглуулах	Хэмжилтийн зардал ×1	Хэмжилтийн зардал ×1	Мэргэжилтнүүдтэй хамтран Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Хог хаягдлын менежмент: хатуу, шингэн хог хаягдал /ажилчид/	Кемп, ажлын талбай	Жилд хоёр удаа /хавар, намар/	Талбайн шалгалт, бүртгэл, судалгаа	Хэмжилтийн зардал ×2	Хэмжилтийн зардал ×2	Гүйцэтгэгч	Хяналтын зөвлөх, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн	Кемп, ажлын талбай,	Сар бүр, осол зөрчилд	Хөдөлмөрийн гэрээ, цалингийн	Үйл ажиллагааны	Үйл ажиллагааны	Гүйцэтгэгч сар бүр Хяналтын	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх

<p>нөхцөл: бичгээр байгуулсан гэрээтэй ажилчдын хувь /зорилт: 100%/, цалинг цаг хугацаанд нь олгосон байдал, 18 нас хүрээгүй ажилчин байгаа эсэх /зорилт: 0/, хувийн бичиг баримт хадгалсан эсэх /зорилт: 0/, орон нутгийн ажилчдын эзлэх хувь /зорилт: ≥30%/</p>	<p>Гүйцэтгэгчийн хүний нөөцийн бүртгэл</p>	<p>суурилсан шалгалт</p>	<p>бүртгэл, иргэний үнэмлэх шалгасан баримт, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн хөдөлмөрийн шалгалт /Байгаль орчин, нийгмийн стандарт 2, Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хууль, 7 дугаар зүйл/</p>	<p>зардалд багтсан</p>	<p>зардалд багтсан</p>	<p>инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлан хүргүүлнэ</p>	<p>нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, Дэлхийн банк</p>
<p>Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй: хөдөлмөрийн чадвар алдалтад хүргэсэн гэмтэл /зорилт: 0/, осолд дөхсөн тохиолдол, ХХХ-ийн хэрэглээний нийцэл /зорилт: ≥95%/, ажилд орохын өмнөх эрүүл мэндийн үзлэг /зорилт: 100%/, ХАБЭА-н сургалтын хамралт /зорилт: 100%/</p>	<p>Бүх ажлын талбай, кемп</p>	<p>Өдөр бүр /ХАБЭА-н бүртгэл/, сарын хураангуй, осол зөрчилд суурилсан, гэнэтийн шалгалт</p>	<p>Өдөр тутмын ХАБЭА-н бүртгэл, ослын тайлан, ХХХ-ийн шалгалтын бүртгэл</p>	<p>Үйл ажиллагааны зардалд багтсан</p>	<p>Үйл ажиллагааны зардалд багтсан</p>	<p>Гүйцэтгэгчийн ХАБЭА-н мэргэжилтэн сар бүр Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлагнана</p>	<p>Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, Дэлхийн банк</p>
<p>Ажилчдын гомдол барагдуулах механизм: хүлээн авсан гомдлын тоо /хүйсээр ангилсан/, ажлын 10 хоногийн дотор шийдвэрлэсэн хувь /зорилт: ≥90%/, шийдвэрлэсэн болон</p>	<p>Кемп, Гүйцэтгэгчийн ажилчдын Гомдол барагдуулах механизмын бүртгэл</p>	<p>Сар бүр, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын тохиолдолд 24 цагийн дотор</p>	<p>Стандарт гомдлын маягт, ажилчдын гомдлын бүртгэлийн дэвтэр, цахим мэдээллийн сан</p>	<p>Үйл ажиллагааны зардалд багтсан</p>	<p>Үйл ажиллагааны зардалд багтсан</p>	<p>Гүйцэтгэгч сар бүр Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлан хүргүүлнэ</p>	<p>Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, Дэлхийн банк</p>

нийт гомдлын харьцаа, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамттай холбоотой гомдлыг тусад нь бүртгэх /зорилт: нэн даруй шийдвэрлэх /							
Ёс зүйн дүрэм ба бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын сургалт: Ёс зүйн дүрэмд гарын үсэг зурсан ажилчдын хувь /зорилт: 100%/, БМХ/БД-аас урьдчилан сэргийлэх сургалтын хамралт /зорилт: 100%/, давтан сургалт /улирал тутам/, эмэгтэй хариуцсан ажилтан томилсон эсэх /зорилт: тийм/	Кемп, Гүйцэтгэгчийн бүртгэл	Дайчилгаанаас өмнөх сургалт болон улирал тутам, сар бүр баталгаажуулалт	Сургалтын ирцийн хуудас, гарын үсэг зурсан Ёс зүйн дүрмийн бүртгэл	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч улирал тутам Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлан хүргүүлнэ	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, Дэлхийн банк
Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал /барилгын үед/: зам тээврийн ослын тоо /зорилт: 0/, Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний нийцэл /тэмдэг, хаалт/ хувь, хүнд даацын тээврийн хэрэгслийн хурдны нийцэл хувь, хөдөлгөөн зохицуулагч байгаа	Бүх ажлын хэсэг дагуу, Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний дагуу	Долоо хоног тутмын шалгалт, осол зөрчилд суурилсан	Хяналтын инженерийн Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний шалгалтын бүртгэл, ослын тайлан, Монгол Улсын Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хуульд нийцсэн	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч /ХАБЭА + хөдөлгөөн зохицуулагч/ долоо хоног тутам Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлагнана	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, Дэлхийн банк

эсэх			байдал				
Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хяналт: суурь мэдээлэл /бүртгэгдсэн тохиолдол, жишээ нь 2024 онд 6 суманд 5 тохиолдол/, барилгын үеийн гомдлын тоо, 24 цагийн дотор хариу өгсөн хувь /зорилт: 100%, эмэгтэй гомдол барагдуулах асуудал хариуцсан ажилтан томилж сургасан эсэх, холбон зуучлах замнал тогтоосон эсэх	Суурь мэдээлэл: 6 сумын цагдаагийн бүртгэл; барилгын үед: нууцлалтай гомдлын сувгууд	Барилгын өмнө суурь мэдээлэл, барилгын үед сар бүр	Нууцлалтай гомдлын бүртгэл, суурь мэдээлэлд цагдаагийн тайлан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч нэн даруй холбон зуучлах нөхцөлийг хангаж, 24 цагийн дотор Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид мэдээлнэ, сар бүр нэгтгэнэ	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн 24 цагийн дотор Дэлхийн банкинд тайлагнана
Онцгой байдлын нэвтрэх боломж: онцгой байдлын тээврийн хэрэгслийн нэвтрэх боломжийг хадгалах, зам хаахаас ≥ 14 хоногийн өмнөх урьдчилсан мэдэгдэл /хувь/	Бүх ажлын хэсэг, зам хаах цэгүүд	Долоо хоног тутмын шалгалт, хаалт бүрээр	Замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний шалгалт, олон нийтийн мэдэгдлийн бүртгэл /мессеж, зурагт хуудас/	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч /ХАБЭА + хөдөлгөөн зохицуулагч/ долоо хоног тутам Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлагнана	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Оролцогч талуудын оролцоо /Оролцогч талуудын оролцоог хангах төлөвлөгөөний хэрэгжилт/ төлөвлөгөөтэй харьцуулсан уулзалтын тоо	6 сум, мэдээллийн самбар, авто зам дагуух түр зогсоол, үйлчилгээний төв, олон нийтийн цуглах цэг	Сарын уулзалт, зам хаахаас ≥ 14 хоногийн өмнөх мэдэгдэл	Уулзалтын тэмдэглэл, ирцийн хуудас /хүйсээр ангилсан/, мэдээлэл ил тод болгосны гэрэл зургийн нотолгоо	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч /ХАБЭА + олон нийттэй харилцах ажилтан/ сар бүр Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлагнана	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн

/зорилт: нэг суманд сард ≥ 1 , оролцогчдын тоо /эмэгтэйчүүд $\geq 20\%$, ил тод болгосон баримт бичгийн тоо /БОНМТ-ийн хураангуй, гомдол барагдуулах мэдээлэл/							
Олон нийтийн гомдол барагдуулах механизм: нийт хүлээн авсан гомдол /сараар, хүйс/ангиллаар/, 2 хоногийн дотор хүлээн авснаа баталгаажуулсан хувь /зорилт: 100%/, 7 хоногийн дотор шийдвэрлэсэн хувь /бага эрсдэлтэй $\geq 90\%$, 30 хоногоос дээш шийдвэрлэгдээгүй тохиолдол /зорилт: 0/, нөлөөлөлд өртөх өрхүүдийн мэдлэгийн түвшин	Кемп, талбайн оффис, 6 сум дахь гомдлын хайрцаг, холбоо барих дугаар: +976-85453999	Хайрцгийг долоо хоног тутам шалгах, сар бүр тайлагнах, улирал тутам хураангуй гаргах	Стандарт гомдлын маягт, нэгтгэсэн гомдлын бүртгэл, хаалтын гарын үсэг бүхий маягт	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч сар бүр Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлан хүргүүлнэ	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, Дэлхийн банк /Гомдол барагдуулах үйлчилгээ/
Эмзэг бүлгийн хяналт: бүртгэгдсэн эмзэг өрхийн тоо, улирал тутам холбоо барьсан хувь /зорилт: $\geq 80\%$, тусдаа зөвлөлдөх уулзалтад эмэгтэйчүүдийн оролцоо	Рашаант, Өндөрширээт болон бусад тодорхойлсон багийн эмзэг өрхүүд	Сар бүр холбоо барих, улирал тутам шинэчлэх	Харилцааны бүртгэл, эмзэг бүлгийн бүртгэл	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Үйл ажиллагааны зардалд багтсан	Гүйцэтгэгч улирал тутам Хяналтын инженерээр дамжуулан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлан хүргүүлнэ	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн, сумын нийгмийн ажилтан
Оролцогч талуудын	Гүйцэтгэгч	Жил бүр	Ердийн хяналт-	-	-	Нэгдсэн төсөл	Нэгдсэн төсөл

сэтгэл ханамж	байгууллага		шинжилгээний хүрээнд			хэрэгжүүлэх нэгж, орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд	хэрэгжүүлэх нэгж, орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд
Ослын хяналт-шинжилгээ	Төслийн хэрэгжилтийн талбайнууд	Ослын тохиолдол бүрээр	Ослын мөрдөн шалгалт, эрсдэлийн үнэлгээ, бууруулах арга хэмжээ				

Хавсралт 1. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьерын нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө

6-1.1. Зорилго

Энэхүү төлөвлөгөөний зорилго нь төслийн хүрээнд ашиглагдах бүх түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай, карьер, тэдгээртэй холбоотой түр нэвтрэх зам, материалын овоолгын талбай, засвар үйлчилгээний талбай, шатахуун түгээх болон хадгалах цэг, бусад туслах талбайг ашиглалтын дараа байгаль орчинд ээлтэй, тогтвортой, аюулгүй байдлаар хааж, техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийж, эвдэрсэн газрыг төслийн өмнөх нөхцөлтэй дүйцэхүйц эсхүл түүнээс сайжирсан нөхцөлд буцаан сэргээхэд оршино.

6-1.2. Хамрах хүрээ

Энэхүү төлөвлөгөө нь дараах бүх талбайд хамаарна. Үүнд:

1. Төслийн хүрээнд шинээр түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай;
2. Материалын түр овоолгын талбай;
3. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьер руу нэвтрэх түр зам;
4. Засварын талбай, шатахуун хадгалах талбай, ачих талбай болон холбогдох туслах талбай;
5. Төслийн хүрээнд хаалт, нөхөн сэргээлт хийхээр хамрагдсан өмнө эвдэрсэн талбай, шаардлагатай тохиолдолд.

6-1.3. Зорилтууд

Энэхүү төлөвлөгөөний зорилтууд нь дараах болно. Үүнд:

- эвдрэлийг зөвхөн батлагдсан ул мөрийн хүрээнд хатуу хязгаарлах;
- шимт хөрсийг хамгаалж, дахин ашиглах;
- налуу, ирмэг, ухалтын ханын хэсэг болон илүүдэл материалын овоолгыг тогтворжуулах;
- ус тогтох, элэгдэл, тунадасжилт, тоосжилт, аюултай хонхор үүсэхээс сэргийлэх;
- хүн, мал, тээврийн хэрэгслийн аюулгүй байдлыг хангах;
- ургамлан нөмрөгийг сэргээх;
- хаалтын дараах хяналт-шинжилгээ, баталгаажуулалт болон албан ёсны хүлээлгэн өгөх журмыг хэрэгжүүлэх.

6-1.4. Үндсэн зарчим

Нөхөн сэргээлтийг дараах зарчимд нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ.

1. **Зайлсхийх ба багасгах зарчим** - батлагдсан хил хязгаараас гадуур ухалт, олборлолт хийх, машин механизм болон тээврийн хэрэгсэл хөдөлгөөнд оролцуулахыг хориглоно.
2. **Үе шаттай нөхөн сэргээлт** - боломжтой тохиолдолд эвдэрсэн талбайг ашиглалтын явцад үе шаттайгаар нөхөн сэргээнэ.
3. **Шимт хөрс хамгаалах зарчим** - шимт хөрсийг хуулж, тусад нь хадгалж, нөхөн сэргээлтийн үед дахин ашиглана.
4. **Аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавих хаалт** - тогтворгүй ухалтын ханын хэсэг, огцом ирмэг, гүн нүх болон бусад физик аюулыг арилгах эсхүл аюулгүй болгоно.
5. **Эцсийн газрын хэлбэрийн тогтвортой байдал** - эцсийн газрын хэлбэр нь физикийн хувьд тогтвортой, зохих ус зайлуулах нөхцөлтэй байна.

6. **Экологийн тохиромжтой байдал** - нөхөн сэргээлтийн арга нь тухайн орон нутгийн хөрс, ургамалжилт, уур амьсгалын нөхцөлд тохирсон байна.

6-1.5. Чиг үүрэг ба хариуцлага

6-1.5.1. Гүйцэтгэгч

Гүйцэтгэгч дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөөний бүрэлдэхүүнд талбай тус бүрийн нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө боловсруулах;
- шимт хөрс хуулалт, хадгалалт, газрын хэлбэржүүлэлт, техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
- хаалтын бүртгэл, гэрэл зургийн бүртгэл, ажлын бүртгэл болон шалгалтын бүртгэл хөтлөх;
- Инженер баталгаажуулаагүй тохиолдолд ямар ч түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай эсхүл карьерын талбайг хаасан гэж үзэхгүй байх.

6-1.5.2. Хяналтын инженер

Инженер дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөг хянан үзэж, батлах;
- ашиглалтын үйл ажиллагаа, үе шаттай нөхөн сэргээлт болон эцсийн хаалтад шалгалт хийх;
- техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийн хангалттай байдал, чанарыг баталгаажуулах;
- дутагдал илэрсэн тохиолдолд үл нийцлийн мэдэгдэл гаргаж, засаж залруулах арга хэмжээ шаардах.

6-1.5.3. Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- нөхөн сэргээлтийн үүрэг амлалтыг нийтэд нь хэрэгжүүлэхэд хяналт тавих;
- хэсгийн хаалт болон эцсийн хүлээлгэн өгөх үеийн баталгаажуулалтыг зохицуулах;
- шаардлагатай тохиолдолд орон нутгийн эрх бүхий байгууллагатай хамтран хүлээн авах шалгалтад оролцох.

6-1.6. Заавал мөрдөх ашиглалтын шаардлага

1. Батлагдсан хил хязгаараас гадуур олборлолт, ухалт хийхийг хориглоно.
2. Шимт хөрсийг ихэвчлэн 20-30 см гүнд тусад нь хуулж, зориулалтын овоолгод хадгална.
3. Шимт хөрсний овоолгыг салхи болон усны элэгдлээс хамгаална.
4. Тээврийн чиглэлийг зөвхөн батлагдсан трассаар хязгаарлаж, зэрэгцээ зам үүсгэхийг хориглоно.
5. Машин механизмын шатахуун цэнэглэлт, үйлчилгээ, засвар арчилгааг зөвхөн зориулалтын хатуу хучилттай талбайд гүйцэтгэнэ.
6. Түр ус зайлуулах, тунадас барих, гадаргын урсацын менежментийн арга хэмжээг ашиглалтын турш хадгална.
7. Аюултай ирмэг, тогтворгүй хэсгийг түр хашаа эсхүл анхааруулах тэмдгээр тэмдэглэж, хамгаална.

6-1.7. Техникийн нөхөн сэргээлт

Техникийн нөхөн сэргээлтэд дараах ажил хамаарна. Үүнд:

- хог хаягдал, төмрийн хаягдал, шатахууны үлдэгдэл, сав, бетон үлдэгдэл, асфальтын үлдэгдэл болон бусад хаягдлыг зайлуулах;

- ухагдсан талбайг батлагдсан эцсийн газрын хэлбэрт нийцүүлэн дахин хэлбэржүүлэх;
- огцом налуу болон аюултай карьерын ханын хэсгийг тогтворжуулах;
- шаардлагатай тохиолдолд аюултай хонхорыг булах эсхүл тогтвортой, аюулгүй хэлбэрт оруулах;
- байгалийн эсхүл зураг төслөөр тогтоосон ус зайлуулах чиглэлийг сэргээх;
- түр зам, овоолгын талбай, засварын талбай, шатахуун хадгалах талбайг буулгаж, тэгшилж хэлбэржүүлэх;
- хадгалсан шимт хөрсийг нөхөн сэргээсэн гадаргуу дээр дахин тараах.

6-1.8. Биологийн нөхөн сэргээлт

Биологийн нөхөн сэргээлтэд дараах ажил хамаарна. Үүнд:

- шимт хөрсийг дахин тараах;
- орон нутгийн олон наст өвслөг ургамал болон батлагдсан нутгийн унаган зүйлээр үр суулгах;
- шаардлагатай тохиолдолд хучлага, элэгдлээс хамгаалах дэвсгэр эсхүл бусад хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэглэх;
- ургамал тогтворжих хүртэл арчилгаа хийх;
- ургамалжилт хангалтгүй тогтсон талбайд дахин үрлэлт хийх.

6-1.9. Хүлээн авах шалгуур

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай эсхүл карьерын талбайг дараах нөхцөл бүрэн хангагдсан тохиолдолд нөхөн сэргээгдсэн гэж үзнэ.

1. Талбайд ил задгай хог хаягдал үлдээгүй байх;
2. аюултай ирмэг, нүх, тогтворгүй налууг арилгасан эсхүл аюулгүй болгосон байх;
3. ус зайлуулах нөхцөлийг сэргээсэн эсхүл тогтворжуулсан байх;
4. шимт хөрсийг дахин тараасан байх;
5. үр суулгалт хийсэн эсхүл ургамалжилт тогтсон нь илэрхий байх;
6. түр зам, засварын талбай, шатахуун цэгийг бүрэн буулгаж, сэргээсэн байх;
7. талбай Инженерийн шалгалтад тэнцсэн байх.

6-1.10. Хяналт-шинжилгээ

- **Долоо хоног бүр:** идэвхтэй ашиглагдаж буй түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай болон карьерын нийцлийн шалгалт;
- **Сар бүр:** үе шаттай нөхөн сэргээлтийн хянан үзэх шалгалт;
- **Хаалтын үед:** эцсийн хаалтын шалгалт;
- **Их хэмжээний бороо, салхи, элэгдлийн үйл явдлын дараа:** элэгдэл болон ус зайлуулах байгууламжийн шалгалт;
- **Ургамалжилт тогтох хугацаанд:** нөхөн сэргээлтийн гүйцэтгэлийн шалгалт.

6-1.11. Бүртгэл ба нотлох баримт

Дараах бүртгэлийг хөтөлнө. Үүнд:

- талбай тус бүрийн хаалтын зураг;
- нөхөн сэргээлтийн өмнөх ба дараах гэрэл зургийн бүртгэл;
- шимт хөрс хуулалт болон дахин ашиглалтын бүртгэл;
- нөхөн сэргээлтийн ажлын бүртгэл;
- шалгалтын хуудас;
- Инженерийн хаалтын гэрчилгээ;
- хүлээлгэн өгөх бүртгэл.

6-1.12. Хүлээлгэн өгөх

Нөхөн сэргээлт дууссаны дараа Гүйцэтгэгч нь Инженерт эцсийн хаалтын хүсэлт хүргүүлнэ. Инженер талбайд шалгалт хийж, хангалттай гэж үзвэл Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж болон шаардлагатай тохиолдолд орон нутгийн эрх бүхий байгууллагатай хамтарсан хүлээн авах шалгалтыг зохион байгуулна. Талбайн албан ёсны хаалт, хүлээлгэн өгөх ажиллагааг зөвхөн хүлээн авалт баталгаажсаны дараа дуусгаварт тооцно.

Хавсралт 2. Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөө

1. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗОРИЛГО

Энэхүү төлөвлөгөөний зорилго нь:

- төслийн нөлөөллийн бүс дэх шувуу болон амьтны аймгийг хамгаалах энгийн, практик удирдамж өгөх;
- төслийн барилгын болон ашиглалтын үе шатанд шувуу, зэрлэг амьтны судалгаа, хяналт-шинжилгээ хийх техникийн аргачлалыг тодорхойлох;
- Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах стандарт болон биологийн олон янз байдлыг хамгаалах олон улсын сайн туршлагын шаардлагыг хангах.

2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ ДАХЬ ЧУХАЛ АМЬДРАХ ОРЧИН, ШУВУУ БОЛОН АМЬТНЫ АЙМАГ Авто замын трассын дагуух шувуудад мэдрэмтгий байршил:

Судалгааны талбай нь ерөнхийдөө нэгэн төрлийн шинжтэй бөгөөд тодорхой ялгарах шувууны амьдрах орчин ажиглагдаагүй. Иймээс энэхүү судалгааны хүрээнд дараах байршилыг мэдрэмтгий гэж үзэв. Үүнд:

- жижиг нуур, түр зуурын тогтоол ус, Туул голын хөндий зэрэг гадаргын ус бүхий газар. Усны эх үүсвэр зэрэг тусгай амьдрах орчин нь ялангуяа нүүдлийн үед олон төрлийн шувууг татдаг. Хун, тогоруу, нугас зэрэг зүйлүүд авто замын дагуу байрлах түр зуурын жижиг усан цэг зэрэг тусгай амьдрах орчныг ашиглах үед мөргөлдөх эрсдэл харьцангуй өндөр байдаг;
- үлийн цагаан оготно болон бусад мэрэгч амьтдын тархалттай, идэш тэжээлийн нөөц бүрдэх боломжтой газар.

Мэдрэмтгий байршил нь дараах зүйлүүдэд амьдрах орчин бүрдүүлж болзошгүй. Үүнд:

- уулын бүсэд байрлах шилийн сар, идлэг шонхор зэрэг махчин шувуудын үржлийн амьдрах орчин;
- усны шувууд, эргийн шувууд болон тогоруунуудын түр амрах нуур, үржлийн тогтоол ус.

Дээрх шалгуурт үндэслэн 105 км авто замын чиглэлийн дагуу энэхүү судалгааны хүрээнд мэдрэмтгий бүс тогтоогдоогүй.

Хээрийн судалгааны явцад Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн А0301 авто замын чиглэлийн дагуу хэд хэдэн жижиг тогтоол ус, гол, түр зуурын тогтоол ус бүртгэгдсэн. Ихэнх жижиг нуур, түр зуурын тогтоол ус нь хур тунадас багатай нөхцөлд хатаж ширгэдэг тул шувуудын хувьд ач холбогдол багатай байна.

Гэсэн хэдий ч авто замын чиглэлийн дагуух хамгийн том, хамгийн чухал амьдрах орчин нь Туул голын хөндий бөгөөд авто замын трассаас хамгийн ойр зай нь 8.12 км байна.

3. ЧУХАЛ ШУВУУНЫ БҮСИЙН ЗУРАГЛАЛ

Авто замын чиглэлт бүртгэгдсэн шувууны зүйлүүд /Улаанбаатар-Арвайхээр, 105 км/

Төслийн талбайд ажиглагдсан зүйлүүдийг түүхэн мэдээлэлтэй нэгтгэн үзэхэд 2025 оны 9 дүгээр сард хийсэн намрын судалгаа, 2013-2017 оны өмнөх судалгаа, 2013 оны зуны

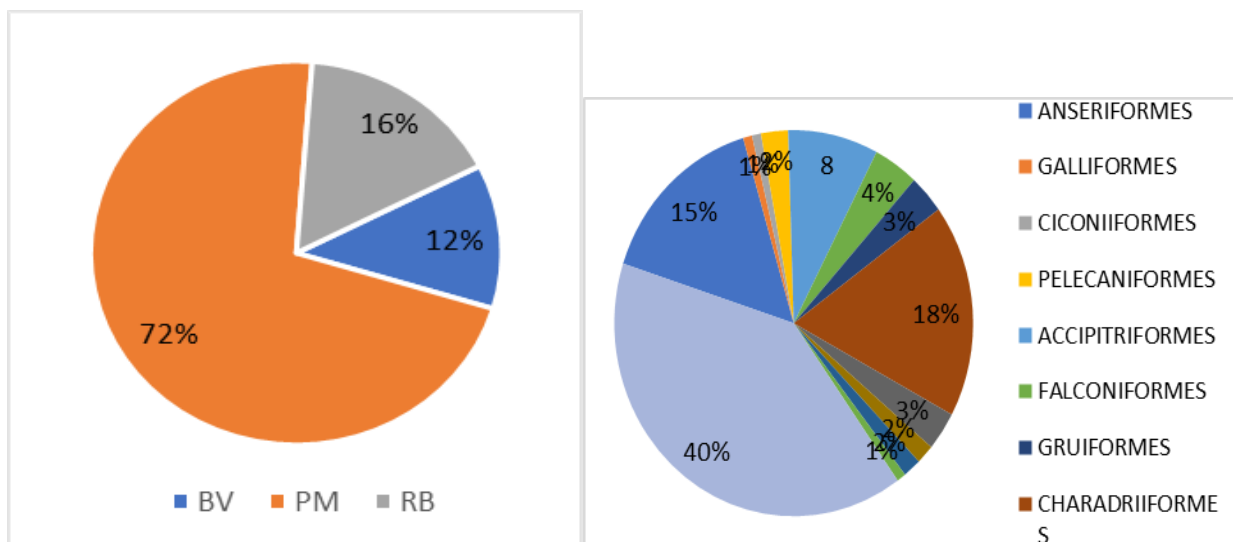
хээрийн судалгаа болон 2017 оны Зүүн Монголын усны шувууны судалгааны үр дүнд үндэслэн нийт 9 баг, 21 овог, 92 зүйл шувуу бүртгэгдсэн байна.

Бүртгэгдсэн зүйлүүдийн дийлэнх нь дамжин нүүдэллэгч шувууд бөгөөд 87 зүйл буюу 72 хувийг эзэлж байна. Үүний дараа суурин үржигч 20 зүйл буюу 16 хувь, үржлийн улиралд ирэгч 15 зүйл буюу 12 хувь болон бусад зүйлүүд бүртгэгдсэн байна.

Тус бүсийн шувуудын амьдрах орчны ашиглалтыг дараах байдлаар ангилна.

- **Дамжин нүүдэллэгч шувууд** - тухайн бүсэд үрждэггүй боловч улирлын нүүдлийн үед богино хугацаанд саатан дамжин өнгөрдөг зүйлүүд;
- **Суурин үржигч шувууд** - жилийн турш тухайн бүсэд амьдарч, үрждэг бөгөөд нүүдэллэдэггүй зүйлүүд;
- **Үржлийн улиралд ирэгч шувууд** - хавар ирж, үржиж, зуны улиралд нутаглаж, намар өвөлжих газар руу буцдаг зүйлүүд.

Бүртгэгдсэн зүйлүүдийн ихэнх нь бор шувуу хэлбэртэн болон мөчир дээр суугч шувууд буюу 40 хувь, эргийн шувууд 18 хувь, усны шувууд 15 хувь, сар, бүргэд, тас, элээ зэрэг махчин шувууд 8 хувь, шонхортон 4 хувь болон бусад бүлэгт хамаарч байна.

Зураг 15. Зүйлүүдийн тохиолдох хэлбэр; б) багийн ангиллаар зүйлүүдийн эзлэх хувь

4. ХАМГААЛЛЫН СТАТУС

Судалгааны явцад бүртгэгдсэн зүйлүүдийн ихэнх нь бүс нутгийн болон дэлхийн Улаан дансны ангиллаар хамгааллын ач холбогдол харьцангуй бага зүйлүүд байна. Намрын хээрийн судалгаанд бүртгэгдсэн нийт зүйлүүдийн 90 хувь нь үндэсний түвшинд “анхааралд өртөхөөргүй”, 92 хувь нь дэлхийн түвшинд “анхааралд өртөхөөргүй” ангилалд хамрагдаж байна.

Дэлхийн буюу олон улсын Улаан данс

Олон улсын байгаль хамгаалах холбооны Улаан дансны ангиллаар хамгааллын өндөр ач холбогдолтой зүйлүүдэд эмзэг ангилалд хамаарах хээрийн галуу, цэн тогоруу; ховордож болзошгүй ангилалд хамаарах жороо нугас, улаан хошуут шумбуур нугас, нөмрөг тас; ховордсон ангилалд хамаарах идлэг шонхор болон хээрийн бүргэд орно.

Хүснэгт 63. Бүс нутгийн болон олон улсын түвшинд ховордлын ангилалд орсон шувууд

№	Ерөнхий нэр	Латин нэр	Үндэсний Улаан дансны статус	Олон улсын статус	Монгол Улсын эрх зүйн статус	Тохиолдох хэлбэр	Ажиллалтын цэг дээр	Ажиллалтын цэгээс гадуур
1	Хээрийн галуу	<i>Anser cygnoides</i>	Ховордож болзошгүй	Эмзэг	Үгүй	Дамжин нүүдэллэгч		+
2	Жороо нугас	<i>Mareca falcata</i>	Ховордож болзошгүй	Ховордож болзошгүй	Ховор	Дамжин нүүдэллэгч		+
3	Улаан хошуут шумбуур нугас	<i>Aythya nyroca</i>	Эмзэг	Ховордож болзошгүй	Ховор	Дамжин нүүдэллэгч		+
4	Нөмрөг тас	<i>Aegyptus monachus</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Ховордож болзошгүй	Үгүй	Суурин үржигч	+	+
5	Хээрийн бүргэд	<i>Aquila nipalensis</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Ховордсон	Үгүй	Дамжин нүүдэллэгч	+	+
6	Идлэг шонхор	<i>Falco cherrug</i>	Эмзэг	Ховордсон	Ховор	Суурин үржигч	+	+
7	Эгэл тогоруу	<i>Grus grus</i>	Ховордож болзошгүй	Анхааралд өртөхөөргүй	Ховор	Дамжин нүүдэллэгч	+	+
8	Морин цууцал	<i>Numenius arquata</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Ховордож болзошгүй	Үгүй	Дамжин нүүдэллэгч		+

Бүс нутгийн буюу үндэсний Улаан данс

Үндэсний Улаан дансны ангиллаар хамгааллын өндөр ач холбогдолтой зүйлүүдэд бүс нутгийн түвшинд эмзэг ангилалд хамаарах улаан хошуут шумбуур нугас, идлэг шонхор, мөн ховордож болзошгүй ангилалд хамаарах хээрийн галуу, жороо нугас, эгэл тогоруу, цэн тогоруу орно.

Судалгааны хүрээ тогтоох судалгаа болон ажиглалтын цэгийн судалгаанд бүртгэгдсэн шувуудын дунд жороо нугас, улаан хошуут шумбуур нугас, цэн тогоруу, эгэл тогоруу зэрэг хэд хэдэн зүйл нь Монгол Улсын Амьтны тухай хуулиар /2012 он/ “ховор” зүйлд хамаарна.

5. АМЬТНЫ АЙМАГ

Хээрийн судалгааны явцад авто замын трассын дагуу амьтны аймгийн тархалт болон амьдрах орчны нөхцөлийг бүртгэж, баримтжуулсан. Ажиглалтаар тогоруу, нугас, цахлай, бор шувуу зэрэг шувууд, мөн зараа, бүргэд, шонхор зэрэг бусад шувуу болон хөхтөн амьтад бүртгэгдсэн. Шавжийн бүлгээс ялангуяа царцаа зонхилж байсан бөгөөд зарим байршилд оготно зэрэг жижиг хөхтөн амьтдын нүх олонтаа ажиглагдсан. Эдгээр үр дүн нь судалгааны талбайн экологийн олон янз байдлын ерөнхий байдлыг илэрхийлж байна.

Мөн орон нутгийн амьтны аймгийн нөхцөл байдлын талаар авто замын барилгын ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагаар нэмэлт мэдээлэл цуглуулсан. Жолооч болон талбайн ажилтнуудын мэдээлснээр 8 дугаар сарын 1-нээс хойш авто замын чиглэлээр өдөр тутам зорчих явцад дээр дурдсан зүйлүүдээс өөр зэрлэг амьтан ажиглагдаагүй байна. Энэ нь тухайн бүсэд зэрлэг амьтдын нягтшил харьцангуй бага бөгөөд хүний үйл ажиллагаа, ялангуяа замын хөдөлгөөн болон үргэлжилж буй их засварын ажил нь төслийн талбайн ойролцоох зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөний хэв шинж, байгалийн зан төлөвт нөлөөлж байх магадлалтайг харуулж байна.

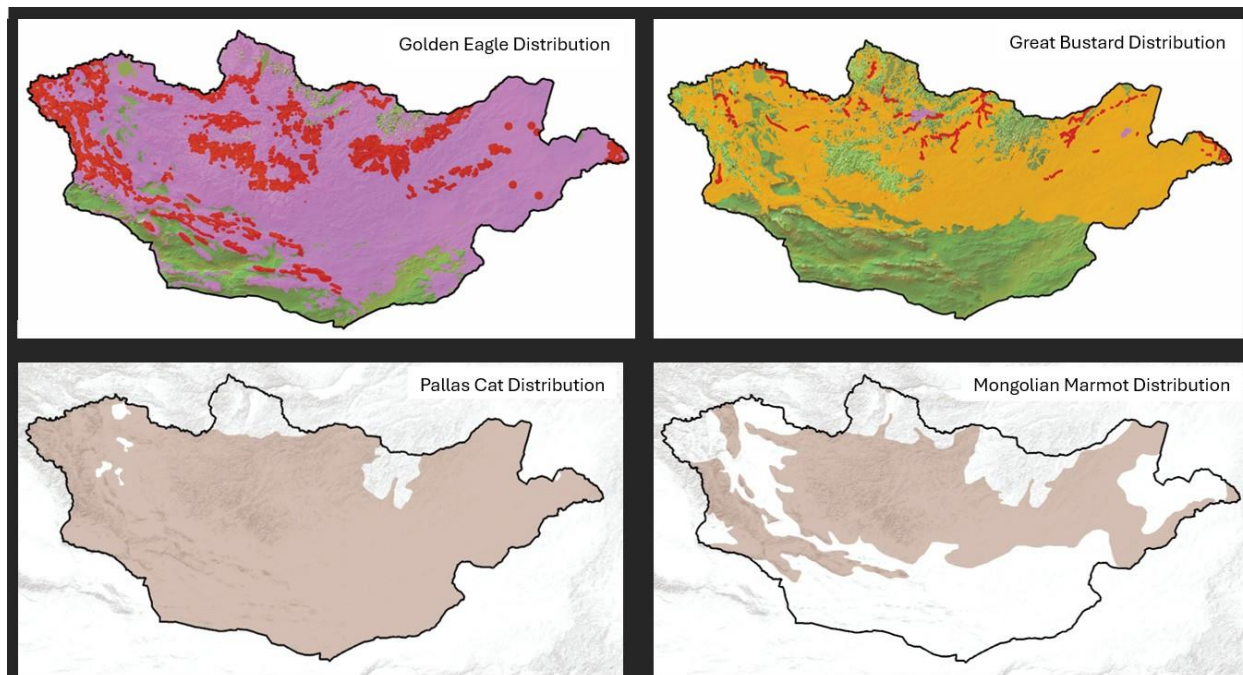
Хүснэгт 64. Судалгааны талбайд тохиолдох амьтны аймаг ба холбогдох эрсдэл

Бүлэг	Монгол нэр	Латин нэр	Статус	Гол амьдрах орчин	Авто замтай холбоотой гол эрсдэл
Хөхтөн	Чоно	<i>Canis lupus</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Уул толгод, хээр	Шөнийн хөдөлгөөний үед тээврийн хэрэгсэлтэй мөргөлдөх
Хөхтөн	Улаан үнэг	<i>Vulpes vulpes</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Хээр, суурьшлын ойролцоо	Нам дор гарцтай хэсэгт зам дээр дайруулах
Хөхтөн	Хэрэм дорго /дааган дорго/	<i>Urocyon undulatus</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Өвслөг хээр, чийглэг бус газар	Замын даланг даван шилжих, амьдрах орчин хуваагдах
Хөхтөн	Тарвага	<i>Marmota sibirica</i>	Ховордсон	Толгодын налуу, чулуурхаг хээр	Хууль бус агнуур, популяцийн бууралт
Хөхтөн	Туулай	<i>Lepus tolai</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Хөндөгдөөгүй хээр	Шөнийн цагаар тээврийн хэрэгсэлтэй мөргөлдөх
Хөхтөн	Сүүлт суусар	<i>Mustela eversmannii</i>	Ховордож болзошгүй	Мэрэгч амьтан ихтэй өвслөг газар	Зам дээр дайруулах
Хөхтөн	Мануул	<i>Otocolobus manul</i>	Ховордож болзошгүй /Олон улсын ангилал/	Чулуурхаг хээр	Зам дээр тээврийн хэрэгсэлтэй мөргөлдөх
Хөхтөн	Хярс	<i>Vulpes corsac</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Хуурай хээр	Шөнийн цагаар тээврийн хэрэгсэлтэй мөргөлдөх
Хөхтөн	Буга	<i>Cervus elaphus</i>	Анхааралд өртөхөөргүй /Монгол Улсын ангилал/	Ойт хээрийн шилжилтийн бүс, хөндий	Зам хөндлөн гарах үед мөргөлдөх, гэрэлд татагдах
Хөхтөн	Гөрөөс	<i>Capreolus pygargus</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Голын хөндий, сөөглөг газар	Зам хөндлөн гарахад саад үүсэх, хашаанд орооцолдох
Шувуу	Хонин тоодог	<i>Otis tarda dybowskii</i>	Ховордсон	Ил задгай хээр	Тээврийн хэрэгсэлтэй мөргөлдөх, үүрлэх орчин хөндөгдөх
Шувуу	Нөмрөг тас	<i>Aegypius monachus</i>	Ховордож болзошгүй	Толгод, хад асга	Цахилгаан дамжуулах шугамтай мөргөлдөх, сэг зэмд татагдах
Шувуу	Хээрийн бүргэд	<i>Aquila nipalensis</i>	Ховордсон /Олон улсын ангилал/	Хээр, толгод	Цахилгаан шугамтай мөргөлдөх, сэг зэм идэхтэй холбоотой эрсдэл
Шувуу	Хээрийн тогоруу	<i>Anthropoides virgo</i>	Анхааралд өртөхөөргүй	Чийглэг хээр, тариалангийн талбайн зах	Ялангуяа дэгдээхэйтэй нүүдлийн үед зам хөндлөн гарахдаа мөргөлдөх
Шувуу	Идлэг шонхор	<i>Falco cherrug</i>	Ховордсон	Хээр	Цахилгаан шугамтай мөргөлдөх, хууль бус барих
Шувуу	Хээрийн бүргэд	<i>Aquila nipalensis</i>	Ховордсон	Хээр	Цахилгаан шугамтай мөргөлдөх, хууль бусаар барих

Тайлбар: Анхааралд өртөхөөргүй, ховордож болзошгүй, ховордсон гэсэн ангиллыг Олон улсын байгаль хамгаалах холбоо болон Үндэсний Улаан дансны ангилалд үндэслэв.

Хээрийн судалгааны үр дүнд үндэслэхэд дээрх хүснэгтэд дурдсан хөхтөн амьтдын аль нэг нь төслийн авто замын трасс дайран өнгөрөх сумдын захиргааны нутаг дэвсгэрт шууд бүртгэгдээгүй.

Төслийн талбайн авто замын чиглэл дахь зэрлэг амьтдын хөдөлгөөн нь өргөн цар хүрээтэй, тогтмол нүүдлийн замын шинжгүй байна. Харин ус, идэш тэжээл, хоргодох газар болон үржлийн тохиромжтой нөхцөл бүрдүүлдэг орон нутгийн бичил амьдрах орчинтой холбоотой богино болон дунд зайн шилжилт хөдөлгөөн байдлаар илэрч байна.

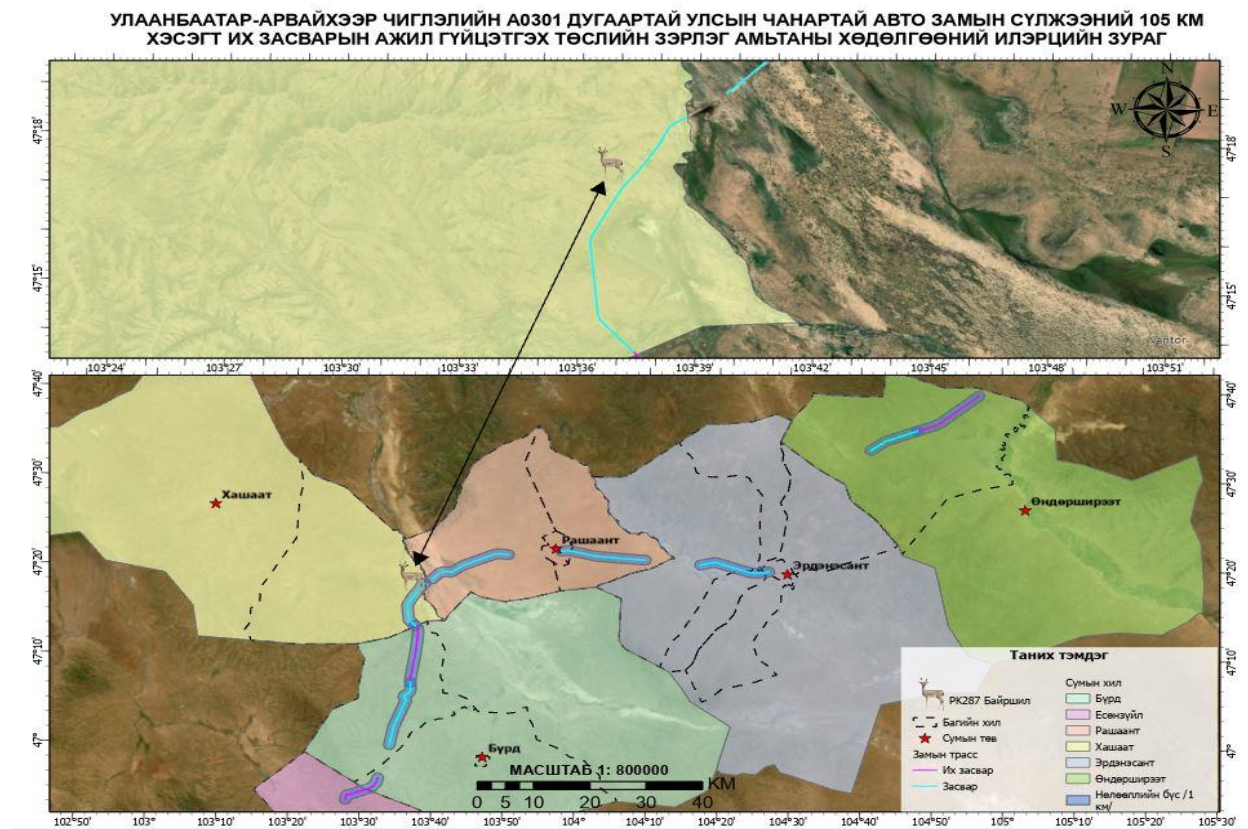
Зураг 16. Зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөний зураг

2025 оны 8 болон 9 дүгээр сард хийсэн хээрийн судалгааны явцад төслийн талбайд зэрлэг амьтан шууд ажиглагдаагүй. Харин 2026 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдрийн ойролцоогоор 10:10 цагт Архангай аймгийн Хашаат сумын нутагт Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн авто замын 287 дугаар километрийн шонгийн орчимд монгол цагаан зээрийн найман бодгаль бүхий сүрэг ажиглагдсан. Энэхүү ажиглалт нь тухайн чиглэлийн энэ хэсэгт зэрлэг амьтдын хөдөлгөөн үе үе явагдаж болзошгүйг харуулж байна. Хэрэв ийм тохиолдол хугацааны явцад давтан бүртгэгдвэл хурдны зохицуулалт, анхааруулах тэмдэг, ажлын хуваарь зэрэг замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын арга хэмжээг дахин үнэлж, зохих бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

2025 оны 8 болон 9 дүгээр сард хийсэн хээрийн судалгааны явцад төслийн талбайд зэрлэг амьтан шууд ажиглагдаагүй. Харин 2026 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдрийн ойролцоогоор 10:10 цагт Архангай аймгийн Хашаат сумын нутагт Улаанбаатар-Арвайхээр чиглэлийн авто замын 287 дугаар километрийн шонгийн орчимд монгол цагаан зээрийн найман бодгаль бүхий сүрэг ажиглагдсан. Энэхүү ажиглалт нь тухайн чиглэлийн энэ хэсэгт зэрлэг амьтдын хөдөлгөөн үе үе явагдаж болзошгүйг харуулж байна. Хэрэв ийм тохиолдол хугацааны явцад давтан бүртгэгдвэл хурдны зохицуулалт, анхааруулах тэмдэг,

ажлын хуваарь зэрэг замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын арга хэмжээг дахин үнэлж, зохих бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Зураг 17. 287 дугаар километрийн цэгийн байршил

287 дугаар километрийн цэгийг төслийн баримт бичигт онцгой анхаарах шаардлагатай бүс гэж тодорхойлсон бөгөөд Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын бүсээс ойролцоогоор 2.2 км зайд байрлана. Иймээс энэ бүсэд зэрлэг амьтанд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй аливаа үйл ажиллагааг хатуу хориглоно.

Энэ хэсэгт монгол цагаан зээр зам хөндлөн гарсан тохиолдол бүртгэгдсэн нь зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөнийг тасралтгүй хянах, системтэй мэдээлэл бүртгэх шаардлагатайг харуулж байна. Үүнд амьтны мөр, баас, зам хөндлөн гарсан ул мөр, осолд дөхсөн тохиолдол, мөргөлдсөн тохиолдол, хөдөлгөөний чиглэл, цаг хугацаа, гэрэл зургийн нотлох баримтыг бүтэцтэйгээр баримтжуулах ажиллагаа хамаарна.

Мөн шаардлагатай тохиолдолд замын хөдөлгөөний зохион байгуулалтын өөрчлөлт, хурд бууруулах арга хэмжээ, анхааруулах тэмдэг байрлуулах, ажлын хуваарийг дахин үнэлэх зэрэг зохих бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

6. ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАЙ ГАЗАР НУТАГ

Төслийн нөлөөллийн бүсийг 50 км радиустайгаар тодорхойлсон. Учир нь соёлын өвийн дурсгалт газар болон тусгай хамгаалалттай газар нутагт хүрэх боломж нь авто зам, тээврийн нөхцлөөс ихээхэн хамаардаг.

Төслийн талбайд орон нутгийн хамгаалалттай газар болон улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн зарим хэсэг, тухайлбал Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газрын

хязгаарлалтын бүс хамаарна. Авто замын чиглэлийн дагуух зургаан хэсгээс 3 дугаар хэсгийн 8.26 км, 4 дүгээр хэсгийн 0.13 км нь Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газраар дайран өнгөрөхөөр төлөвлөгдсөн байна.

7. БАРИЛГЫН ҮЕ ШАТ

Нөлөөллийн үнэлгээ

Барилгын ажлын явцад үүсэх нөлөөлөл нь барилгын ажил, газрыг түр хугацаагаар ашиглах, барилгын тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн, барилгын кемп болон ажилчдын байрлал, мөн барилгын ажилтай холбоотой бусад бүх үйл ажиллагаанаас үүсэж, шувууны популяцид нөлөөлж болзошгүй. Барилгын үйл ажиллагааны болзошгүй нөлөөлөлд барилгын дуу чимээнээс үүдэн шувууд үржлийн болон нүүдлийн улиралд амьдрах орчноос зайлсхийх, үүрээ орхих зэрэг нөлөөлөл орно. Дуу чимээ нь зарим шувууны зан төлөвт өөрчлөлт оруулж, идэш тэжээл хайх болон хослох амжилтыг бууруулах, дуу чимээ ихтэй бүсээс зайлсхийх шалтгаан болдог.

2009 оны тайланд барилгын төслөөс үүсэж болох төрөл бүрийн үйл ажиллагааны улмаас усны шувуудад учрах саадын нөлөөллийг жишиг байдлаар тоймлон харуулсан. Идэх болон амрах зан төлөвт үзүүлэх саадын нөлөөллийг таван түвшинд ангилсан байна.

Хүснэгт 65. Дуу чимээний нөлөөллийн шалгуур

Түвшин	Нөлөөлөл	Нөлөөллийн түвшин	Дууны түвшин	Дуу чимээний төрөл
1	Нөлөөлөлгүй	Бага	60-аас доош	Ердийн барилгын дуу чимээ
2	Зан төлөвийн өөрчлөлт /дохиоллын дуу гаргах, толгой өргөх, идэх эсхүл амрах үйл ажиллагаа өөрчлөгдөх/	Дунд	70 буюу түүнээс доош	Гадас суулгах ажлын дуу чимээ
3	Тухайн бүс дотор шилжих	Дундаас өндөр	70-аас дээш	Гадас суулгах ажлын дуу чимээ
4	Тухайн бүсээс гарч, талбайд үлдэх	Өндөр	85-аас дээш	Гадас суулгах ажлын дуу чимээ
5	Талбайг орхин явах	Өндөр	Тодорхойлоогүй	

Эх сурвалж: Springs Road туршилтын худгийн орчим дахь тусгай шинжлэх ухааны ач холбогдол бүхий газарт барилгын дуу чимээ шувуудад үзүүлэх нөлөөллийн тойм судалгаа, 2018 он.

8. Мэдрэмтгий хүлээн авагчид

Олон улсын болон Үндэсний Улаан дансны ангиллаар хамгааллын ач холбогдолтой нийт таван дамжин нүүдэллэгч зүйл болон дөрвөн үржлийн улиралд ирэгч шувууны зүйл тодорхойлогдсон. Гэвч эдгээр зүйлсийг оруулсан нь төслийн талбайд 2025 онд хийсэн хээрийн судалгааны шууд ажиглалтад бус, өмнө хийгдсэн судалгаа болон түүхэн биологийн олон янз байдлын бүртгэлд үндэслэсэн болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй. 2025 оны хээрийн судалгааны явцад ховордсон эсхүл хамгааллын тэргүүлэх ач холбогдолтой дээрх шувууд төслийн шууд ул мөр болон ойрын нөлөөллийн бүсэд бүртгэгдээгүй. Иймээс одоогийн хээрийн судалгаагаар эдгээр зүйлүүд төслийн чиглэлт тогтмол ашигладаг, үрждэг, эсхүл олноороо бөөгнөрдөг болох нотолгоо тогтоогдоогүй.

Хүснэгт 66. Нүүдлийн шувууд

Бүлэг	Мэдээлэл	Олон улсын Улаан дансны статус	Монгол Улсын статус
Усны шувууд	Эгэл тогоруу болон нугас зэрэг усны шувууд 4 дүгээр сарын сүүлээр Галуут гол болон Бууралжуутын хөндийд ирж, зуны улиралд нуурын эргээр идээшлэн нутагладаг. Дэлгэрэнгүйг хүснэгт 10, 11-ээс үзнэ үү.		
Эгэл тогоруу / <i>Grus grus</i> /	Идэш тэжээл: ургамлын үр, үндэс, шавж, усны сээр нуруугүйтэн, хоёр нутагтан, загас, жижиг мэрэгчээр хооллоно. Амьдрах орчин: нуур, намгархаг газар, голын хөндий. Байршил: Бууралжуут нуур. Улирал: 5-9 сар.	Анхааралд өртөхөөргүй	Ховордож болзошгүй
Улаан хошуут шумбуур нугас / <i>Aythya nyroca</i> /	Идэш тэжээл: гол төлөв усны ургамлаар шумбан хооллоно. Амьдрах орчин: өтгөн emergent ургамалтай гүехэн нуур, гол, гүехэн намаг. Байршил: Бууралжуут болон Галуут. Улирал: 5-9 сар.	Ховордож болзошгүй	Эмзэг
Жороо нугас / <i>Mareca falcata</i> /	Идэш тэжээл: усны ургамлаар шумбан хооллоно. Амьдрах орчин: нүүдлийн үед усан орчин. Байршил: Бууралжуут болон Галуут. Улирал: 5-9 сар.	Ховордож болзошгүй	Ховордож болзошгүй
Эргийн шувууд	Умардын хавтгаалж болон цууцал зэрэг эргийн шувууд 5 дугаар сарын эхээр Галуут гол болон Бууралжуутын хөндийд ирж, нуурын орчим хэд хоног саатан эргээр хооллодог. Дэлгэрэнгүйг хүснэгт 10, 11-ээс үзнэ үү.		
Умардын хавтгаалж / <i>Vanellus vanellus</i> /	Идэш тэжээл: шавж, өт, нялцгай биетнээр хооллоно. Амьдрах орчин: нүүдлийн үед чийглэг өвслөг газар, намаг, нуур, намгархаг газар. Байршил: Бууралжуут болон Галуут. Улирал: 5-9 сар.	Ховордож болзошгүй	Анхааралд өртөхөөргүй
Хар сүүлт тутгалжин / <i>Limosa limosa</i> /	Идэш тэжээл: төрөл бүрийн сээр нуруугүйтэн, өтөөр хооллоно. Амьдрах орчин: гол, нуурын хөндий, намгархаг газар. Байршил: Бууралжуут болон Галуут. Улирал: 5-9 сар.	Ховордож болзошгүй	Анхааралд өртөхөөргүй

Хүснэгт 67. Үржлийн улиралд ирэгч шувууд

Бүлэг	Мэдээлэл	Олон улсын Улаан дансны статус	Монгол Улсын статус
Усны шувууд - Хээрийн галуу / <i>Anser cygnoides</i> /	Идэш тэжээл: ургамлын үр, үндэс, шавж, усны сээр нуруугүйтэн, хоёр нутагтан, загас, жижиг мэрэгчээр хооллоно. Амьдрах орчин: өндөр өвс эхсүл зэгстэй нуурын аралд үүрлэнэ. Нуур, намгархаг газар, голын хөндий, мөн тариалангийн газар ашиглана. Байршил: Бууралжуут болон Галуут. Улирал: 5-9 сар.	Эмзэг	Ховордож болзошгүй
Махчин шувууд - Идлэг шонхор / <i>Falco cherrug</i> /	Идэш тэжээл: үлийн цагаан оготно зэрэг жижиг хөхтөн болон шувуудаар хооллоно. Нягтшил нь оготно болон болжморын популяциас хамаарна. Амьдрах орчин: уул, толгод, өвслөг газар, хуурай хээр. Улирал: 5-9 сар.	Ховордсон	Эмзэг
Нөмрөг тас / <i>Aegypius monachus</i> /	Идэш тэжээл: зэрлэг амьтан болон малын сэг зэмээр хооллоно. Амьдрах орчин: дунд болон том хэмжээний зэрлэг, гэрийн хөхтөн амьтад олноор байх уулын хөндий болон зэргэлдээ хээр. Улирал: 5-9 сар.	Ховордож болзошгүй	Анхааралд өртөхөөргүй
Хээрийн бүргэд / <i>Aquila nipalensis</i> /	Идэш тэжээл: мэрэгч, хярс, туулай, оготно, шувуу, мал, мөн сэг зэмээр хооллож, зээрийн төллөлт болон нүүдлийн үед сүргийг дагадаг. Амьдрах орчин: өвслөг хээр, уулын хээр. Улирал: 5-9 сар.	Ховордсон	Анхааралд өртөхөөргүй

9. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Авто замын трассын дагуу барилгын дуу чимээнд мэдрэмтгий бүсүүд тодорхойлогдсон. Барилгын үйл ажиллагаатай холбоотой дуу чимээний нөлөөлөл нь түр хугацааны бөгөөд барилгын чиглэлтэй залгаа талбайгаар хязгаарлагдана. Гэвч Туул голын хөндий, түүнтэй холбоотой намгархаг газар, авто замын трассын дагуух жижиг нуур, тогтоол ус нь дэлхийн хэмжээнд ховордлын эрсдэлтэй шувуудын үржил, идэш тэжээл, амрах болон нүүдлийн үед түр саатах чухал амьдрах орчин бүхий экологийн мэдрэмтгий байршил юм. Иймээс төслийн биологийн олон янз байдлын сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг зайлсхийх, багасгах, нөхөн сэргээх, нөхөн дүйцүүлэх гэсэн шаталсан зарчмын дагуу, тодорхой хариуцлага, босго үзүүлэлт болон хяналт-шинжилгээний шаардлагатайгаар хэрэгжүүлнэ.

Төслийн хүрээнд ургамлан нөмрөгийн механик хөндөлт, намгархаг газрын ургамалжилтын доройтол, зэрлэг амьтдад үзүүлэх саад /шувуу болон хөхтөн амьтдын мөргөлдөх эрсдэл орно/, амьтдын хөдөлгөөнд саад үүсэх, 287 дугаар километрийн орчимд бүртгэгдсэн зээрийн хөдөлгөөнтэй холбоотой эрсдэлд онцгой анхаарна.

Онцгой анхаарах асуудлууд:

- Ургамлан нөмрөгийн механик хөндөлт ба алдагдал;
- Намгархаг газрын амьдрах орчны доройтол;
- Шувуу болон хөхтөн амьтдад саад учруулах, мөргөлдөх эрсдэл;
- Зэрлэг амьтдын хөдөлгөөнд саад үүсэх;
- 287 дугаар километрийн ойролцоо бүртгэгдсэн зээртэй холбоотой эрсдэл;
- Мэдрэмтгий амьтны зүйлүүдийн үржил, үүрлэлтийн байршилд саад учруулах.

Биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах ерөнхий зарчим

1. Ажлын талбайн хил хязгаарыг урьдчилан тодорхой зааж, зориулалтын чиглэлоос гадуур машин механизм, тээврийн хэрэгсэл хөдөлгөөнд оролцуулахыг хориглоно.
2. Түр нэвтрэх зам, материал хадгалах талбай, кемп, агуулах, зогсоолыг экологийн мэдрэмтгий бүсээс аль болох хол байрлуулна.
3. Ургамал цэвэрлэгээ, шимт хөрс хуулалт, жалга, чийгтэй хонхор, сөөглөг газар дахь ажил эхлэхээс өмнө биологийн олон янз байдлын судалгаа хийж, мэдрэмтгий байршилыг тодорхойлон тэмдэглэнэ.
4. Зэрлэг амьтан, үүр, нүх, үржлийн шинж тэмдэг илэрсэн тохиолдолд тухайн байршил дахь ажлыг түр зогсоож, байгаль орчны мэргэжилтний удирдамжийн дагуу хамгаалалтын зохих арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
5. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон түүний хамгаалалтын бүсэд ажиллах үед нэмэлт хязгаарлалт мөрдөнө.
6. Бүх ажилтан, жолооч, туслан гүйцэтгэгчид биологийн олон янз байдлыг хамгаалах сургалтад хамрагдаж, гарын үсгээр баталгаажуулна.

9.1. Зайлсхийх арга хэмжээ

Төслийн үндсэн зорилго нь боломжтой бүх тохиолдолд экологийн мэдрэмтгий амьдрах орчин, зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөний чиглэл болон үржлийн бүсэд үзүүлэх нөлөөллөөс зайлсхийх явдал юм. Иймээс түр барилгын кемп, материал хадгалах талбай, шатахуун хадгалах байгууламж, нэвтрэх зам болон бусад туслах дэд бүтцийг Туул голын намгархаг газар, холбогдох тогтоол ус ба жижиг нуур, тодорхойлсон шувууны үржлийн

амьдрах орчин, 287 дугаар километрийн ойролцоох зээрийн хөдөлгөөний бүс, тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын бүсээс гадна байрлуулна.

Барилгын ажил эхлэхээс өмнө мэргэшсэн биологийн олон янз байдлын мэргэжилтнүүд барилгын өмнөх экологийн судалгаа хийж дараахыг тодорхойлно.

- Шувууны үүрлэлтийн болон үржлийн байршил;
- Хөхтөн амьтдын нүх, ичээ, үүрлэх газар;
- Намгархаг газрын ургамлын бүлгэмдэл;
- Зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөний чиглэл болон мэдрэмтгий амьдрах орчин.

Тодорхойлсон бүх мэдрэмтгий байршлыг талбай дээр тодорхой тэмдэглэж, барилгын ажлын төлөвлөлтөд тусгана. Үржлийн улирал буюу 4-7 дугаар сард баталгаажсан шувууны үүрнээс 500 м радиусын дотор ургамал цэвэрлэх, тэсэлгээ хийх, ухалт хийх болон өндөр дуу чимээтэй бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

Мөн бүх машин механизм, тээврийн хэрэгсэл зөвхөн батлагдсан барилгын чиглэл болон зориулалтын нэвтрэх замаар хөдөлнө. Батлагдсан талбайгаас гадуур замгүй газраар зорчихыг хатуу хориглоно.

9.2. Багасгах арга хэмжээ

Нөлөөллөөс бүрэн зайлсхийх боломжгүй тохиолдолд барилгын болон тээврийн үйл ажиллагааны явцад биологийн олон янз байдалд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг багасгах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Төслийн талбайд Олон улсын Улаан дансны ховордож болзошгүй, эмзэг, ховордсон ангилалд хамаарах шувуу болон зэрлэг амьтны зүйл илэрсэн эсхүл ажиглагдсан тохиолдолд тухайн зүйл болон түүний амьдрах орчинд тусгай хамгаалалтын арга хэмжээ авна.

Төслийн бүх ажилтан болон туслан гүйцэтгэгчид ямар нэг зэрлэг амьтныг агнах, урхи тавих, хөөх, тэжээх, гэмтээхийг хатуу хориглоно. Ажил эхлэхээс өмнө бүх ажилтан, жолооч нарт байгаль орчны мэдлэг олгох заавал сургалт зохион байгуулж, ховордож болзошгүй, эмзэг, ховордсон зүйл болон тэдгээрийн амьдрах орчны мэдрэмтгий байдлыг онцлон тайлбарлана.

Замын хөдөлгөөн болон ашиглалтын нөлөөллийг экологийн мэдрэмтгий бүсэд хурдны хязгаар тогтоох, зэрлэг амьтны анхааруулах тэмдэг байрлуулах, намгархаг газар болон мэдэгдэж буй зэрлэг амьтдын чиглэл зэрэг өндөр идэвхжилтэй бүсэд саадыг бууруулах замаар багасгана. Шөнийн гэрэлтүүлгийг аль болох багасгаж, шаардлагатай тохиолдолд зөвхөн чиглүүлсэн, бага эрчимтэй гэрэлтүүлэг ашиглан ойр орчны амьдрах орчин руу гэрэл асгарахаас сэргийлнэ.

Бүх ажилд хамаарах чухал бууруулах шаардлага: барилгын явцад шувууны үүр, өндөг, дэгдээхэй, хөхтөн амьтдын нүх илэрсэн тохиолдолд, ялангуяа Олон улсын Улаан дансанд ховордож болзошгүй, эмзэг, ховордсон ангиллаар бүртгэгдсэн зүйлтэй холбоотой бол тухайн зүйлийн мэдрэмтгий байдлаас хамааран 50-100 м-ийн түр хамгаалалтын бүсийг нэн даруй тогтооно. Энэ бүс доторх бүх барилгын үйл ажиллагааг шууд зогсооно. Ажлыг зөвхөн мэргэшсэн байгаль орчны мэргэжилтний албан ёсны зөвшөөрөл болон бичгээр өгсөн баталгааны дараа үргэлжлүүлнэ.

Хүснэгт 68. Барилгын болон ашиглалтын үе шатанд биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөллийг багасгах арга хэмжээ

Болзошгүй нөлөөлөл	Бууруулах арга хэмжээ
Ховордож болзошгүй, эмзэг, ховордсон ангиллын зүйлүүдэд үзүүлэх нөлөөлөл	Зорилтот хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлж, бүх ажилтанд байгаль орчны мэдлэг олгох сургалт зохион байгуулах
Зэрлэг амьтантай мөргөлдөх	Тээврийн хэрэгслийн хурдны хязгаарыг мөрдүүлж, мэдрэмтгий бүсэд анхааруулах тэмдэг байрлуулах
Шувуутай мөргөлдөх эрсдэл	Шувуу үргээгч, өндөр харагдахуйц тэмдэглэгээний систем суурилуулах
Дуу чимээний саад	Мэдрэмтгий цаг хугацаанд /жишээлбэл, үүр цайх, бүрэнхий болох үед/ өндөр дуу чимээтэй үйл ажиллагааг хязгаарлах
Гэрлийн саад	Амьдрах орчин руу гэрэл асгарахаас багасгах зорилгоор доош чиглэсэн, бага эрчимтэй гэрэлтүүлэг ашиглах
Хог хаягдалтай холбоотой нөлөөлөл	Хог хаягдлыг битүү саванд хадгалж, тогтмол цуглуулж, зайлуулах

Эдгээр арга хэмжээ нь олон улсын хамгааллын стандартад нийцүүлэн мэдрэмтгий зүйл болон амьдрах орчныг хамгааллын зэрэгцээ барилгын ажлыг аюулгүй, шаардлагад нийцүүлэн гүйцэтгэхэд чиглэнэ.

9.3. Нөхөн сэргээх арга хэмжээ

Барилгын үед түр хугацаагаар эвдэрсэн талбайг ажил дууссаны дараа үе шаттайгаар нөхөн сэргээнэ. Түр нэвтрэх зам, кемп, хадгалах талбай, ажлын талбайг цэвэрлэж, ойр орчны байгаль орчинтой нийцэх нөхцөлд сэргээнэ.

Талбай бэлтгэлтийн үед хуулсан шимт хөрсийг тусад нь овоолон хадгалж, сэргээх ажлын үед дахин ашиглана. Эвдэрсэн намгархаг газар болон хээрийн ургамлан нөмрөгийг тухайн орон нутгийн экологийн нөхцөлд тохирсон нутгийн унаган ургамлын зүйлээр сэргээнэ. Ил гарсан хөрсийг газрын доройтлоос сэргийлэх зорилгоор хэлбэржүүлэлт, дахин үрлэлт, элэгдлийн хяналтын арга хэмжээгээр тогтворжуулна.

Нөхөн сэргээлтийн гүйцэтгэлийг барилгын ажил дууссанаас хойш хоёр жилийн хугацаанд жил бүр хянаж үнэлнэ. Хэрэв ургамлын сэргэлт зэргэлдээх байгалийн амьдрах орчны нөхцөлийн 70 хувиас доогуур байвал, эсхүл мэдэгдэхүйц элэгдэл, түрэмгий ургамлын тархалт ажиглагдвал нэмэлт засаж залруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлнэ.

9.4. Нөхөн дүйцүүлэх болон хяналт-шинжилгээний арга хэмжээ

Бууруулах арга хэмжээний үр нөлөөг хангах, биологийн олон янз байдалд үлдэх аливаа нөлөөллийг удирдах зорилгоор төслийн барилгын болон ашиглалтын үе шатанд бүтэцтэй хяналт-шинжилгээ, дасан зохицох менежментийн хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ. Энэхүү хөтөлбөрийн үндсэн зорилго нь байгаль орчны хамгааллын шаардлагад нийцлийг баталгаажуулах, урьдчилан тооцоолоогүй нөлөөллийг эрт илрүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд засаж залруулах арга хэмжээ авахад оршино.

Хяналт-шинжилгээ нь зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөний чиглэл, намгархаг газрын амьдрах орчин, шувуудын нүүдлийн зам, нөхөн сэргээгдсэн талбай зэрэг экологийн мэдрэмтгий хүлээн авагчид болон биологийн олон янз байдлын гол бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд төвлөрнө. Шувуу болон хөхтөн амьтдын мөргөлдөхөөс шалтгаалсан хорогдол, суурилуулсан бууруулах дэд бүтцийн үр нөлөө /жишээлбэл, шувуу үргээгч, анхааруулах тэмдэг/, эвдэрсэн амьдрах орчны сэргэлтэд онцгой анхаарна.

Хяналт-шинжилгээний мэдээллийг системтэй цуглуулж, дүн шинжилгээ хийж, жил бүр холбогдох байгаль орчны эрх бүхий байгууллага болон санхүүжүүлэгч байгууллагад тайлагнана. Өндөр эрсдэлтэй экологийн бүсэд шаардлагатай тохиолдолд илүү ойр давтамжтай тайлагнал шаардагдаж болно.

Хяналт-шинжилгээний үр дүнд үндэслэн дасан зохицох менежментийг хэрэгжүүлнэ. Урьдчилан тогтоосон экологийн босго үзүүлэлт давсан тохиолдолд нэмэлт бууруулах арга хэмжээг цаг алдалгүй хэрэгжүүлнэ. Үүнд хурдны хяналтыг сайжруулах, нэмэлт шувуу үргээгч суурилуулах, хашаа бэхжүүлэх, гэрэлтүүлгийн систем өөрчлөх, эсхүл нэмэлт зэрлэг амьтны гарц байгуулах зэрэг арга хэмжээ багтаж болно.

Дасан зохицох менежментийг идэвхжүүлэх гүйцэтгэлийн гол нөхцөлүүд:

- Тодорхой авто замын хэсгүүдэд зэрлэг амьтан эсхүл шувуутай мөргөлдөх давтагдсан голомт үүсэх;
- Нөхөн сэргээгдсэн амьдрах орчин хүлээгдэж буй ургамлын сэргэлтийн зорилтыг хангахгүй байх;
- Мэдрэмтгий зүйл эсхүл амьдрах орчинд мэдэгдэхүйц саад учирсан нотолгоо илрэх;
- Улирлын болон орон зайн хориглосон бүсийн шаардлагыг зөрчих.

Үлдэх нөлөөллийг талбай дээрх арга хэмжээгээр бүрэн бууруулах боломжгүй тохиолдолд биологийн олон янз байдлын нөхөн дүйцүүлэх эсхүл нөхөн төлбөрийн арга хэмжээг холбогдох байгаль орчны эрх бүхий байгууллагатай зөвлөлдөн, үндэсний зохицуулалт болон олон улсын сайн туршлагад нийцүүлэн боловсруулна. Эдгээр арга хэмжээ нь төслөөс нөлөөлөлд өртсөн биологийн олон янз байдлын үнэ цэнийг цэвэр алдагдалгүй, боломжтой тохиолдолд цэвэр ашигтай болгоход чиглэнэ.

10. АМЬТНЫ АЙМАГТ ҮЗҮҮЛЭХ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Төслийн хэрэгжилтийн бүсэд хонин тоодог, хээрийн бүргэд, идлэг шонхор, нөмрөг тас, хээрийн тогоруу, сүүлт суусар, мануул, хярс зэрэг зүйлүүд тохиолдох боломжтой бөгөөд тээвэр, барилгын үйл ажиллагаанаас эрсдэлд өртөж болзошгүй. Иймээс барилгын үе шатанд дараах бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

1. Зэрлэг амьтанд шууд нөлөөлөх үйл ажиллагааг хязгаарлах

- Ажлын талбай болон түүний ойролцоо зэрлэг амьтдыг үргээх, хөөх, барих, гэмтээх, агнах аливаа үйл ажиллагааг хатуу хориглоно.
- Бүх ажилтанд зэрлэг амьтанд санаатай болон санамсаргүй нөлөөлөл үзүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх байгаль орчны хамгааллын зааварчилгаа өгнө.

2. Хог хаягдлын менежмент

- Хүнсний хаягдал, ахуйн хог хаягдал, амьтны сэг зэмийг ил задгай орхихгүй бөгөөд битүү саванд цуглуулж, тогтмол зайлуулна.
- Зэрлэг амьтдыг төслийн талбай руу татахаас сэргийлэх зорилгоор хог хаягдлыг зориулалтын цэгт төвлөрүүлнэ.

3. Тээвэртэй холбоотой нөлөөллийг бууруулах

- Шөнийн ажиллагааны үед тээврийн хэрэгслийн хурдны хязгаарыг бууруулна.

- Жолооч нарт зэрлэг амьтантай мөргөлдөх эрсдэлийн талаар тогтмол зааварчилгаа өгч, аюулгүй ажиллагааны анхааруулга хүргэнэ.
- Амьтад зам хөндлөн гарах магадлал өндөр бүсэд анхааруулах тэмдэг байрлуулна.

4. Зэрлэг амьтдын амьдрах орчны хамгаалалт

- Үүр, өндөг, төл, нүх илэрсэн тохиолдолд 50-100 м хамгаалалтын бүс тогтоож, тухайн бүс доторх бүх үйл ажиллагааг түр зогсооно.
- Байгаль орчны мэргэжилтний зөвшөөрөлгүйгээр ажлыг дахин эхлүүлэхгүй.

5. Дуу чимээ болон гэрэлтүүлгийн нөлөөллийг бууруулах

- Ховор болон махчин шувууд тогтмол ашигладаг бүсэд өндөр дуу чимээтэй ажил, огцом тэсэлгээний үйл ажиллагааг хязгаарлана.
- Шөнийн гэрэлтүүлгийг багасгаж, шаардлагатай тохиолдолд ойр орчны амьдрах орчин руу гэрэл асгарахаас сэргийлэх чиглүүлсэн гэрэлтүүлэг ашиглана.

Ерөнхийд нь авч үзвэл шувуу судлалын судалгаа болон дээр дурдсан бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр санал болгож буй авто замын трасс шувуудад мэдэгдэхүйц нөлөөлөл үзүүлэх магадлал бага байна. Шувуу үргээгч ашиглах нь мөргөлдөх эрсдэлийг бууруулах боловч эрсдэлийг бүрэн арилгах боломжгүй. Иймээс цаашид авто замын трассын дагуу шувууны хорогдлын хяналт-шинжилгээ хийнэ.

Хүснэгт 69. Шувууны аймгийн хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөө

Үзүүлэлт / үйл ажиллагаа	Байршил	Хяналт-шинжилгээний арга	Хяналт-шинжилгээний үзүүлэлт / босго хязгаар	Давтамж	Хэрэгжүүлэгч байгууллага	Хяналт тавих байгууллага	Зардал, ам.доллар
Барилгын үе шат							
Шувууны хээрийн хяналт-шинжилгээний судалгаа	Авто замын трассын дагуух шувуудад мэдрэмтгий байж болзошгүй байршил	Шувууны хяналт-шинжилгээний судалгааны тайлан	Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөөнд зөвлөсөн аргачлал / удирдамж	Үржлийн улиралд нэг удаа /6 дугаар сар/	Гүйцэтгэгчийн шувууны мэргэжилтэн, туслан гүйцэтгэгч	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн байгаль орчны мэргэжилтэн	5,000
Зэрлэг амьтны хээрийн хяналт-шинжилгээний судалгаа	Авто замын трассын дагуух зэрлэг амьтдад мэдрэмтгий байж болзошгүй байршил	Зэрлэг амьтны хяналт-шинжилгээний судалгааны тайлан	Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөөнд зөвлөсөн аргачлал / удирдамж	Үржлийн улиралд нэг удаа /6 дугаар сар/	Гүйцэтгэгчийн зэрлэг амьтны мэргэжилтэн, туслан гүйцэтгэгч	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн байгаль орчны мэргэжилтэн	8,000
Ашиглалтын үе шат							
Шувуу болон зэрлэг амьтны	Авто замын трассын дагуух	Шувуу болон зэрлэг амьтны хяналт-	Биологийн олон янз байдлын менежментийн	Үржлийн улиралд нэг	Шувуу болон зэрлэг амьтны мэргэжилтнү	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлти	7,000

хээрийн хяналт- шинжилгээн ий судалгаа	зэрлэг амьтдад мэдрэмтг ий байж болзошгү й байршил	шинжилгээни й судалгааны тайлан	йн төлөвлөгөөн д зөвлөсөн аргачлал / удирдамж	удаа /6 дугаар сар/	үд, туслан гүйцэтгэгч	йн яам, орон нутгийн байгаль орчны газар, Дэлхийн банк	
---	--	---------------------------------------	---	---------------------------	--------------------------	---	--

Хавсралт 3. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

6-3.1. Зорилго

Энэхүү төлөвлөгөөний зорилго нь барилгын ажил, кемп, засвар үйлчилгээний үйл ажиллагаа, карьер болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай ын ажиллагаа, үйлдвэр, хадгалах талбай болон бусад талбайн үйл ажиллагаанаас үүсэх бүх хог хаягдлыг зохих ёсоор багасгах, ангилан ялгах, боломжтой тохиолдолд дахин ашиглах, аюулгүй хадгалах, тээвэрлэх, батлагдсан арга болон байгууламжаар зайлуулах нөхцөлийг хангахад оршино.

6-3.2. Хамрах хүрээ

Энэхүү төлөвлөгөө нь төслөөс үүсэх бүх төрлийн хог хаягдлын урсгалд хамаарна. Үүнд:

1. Кемпийн хог хаягдал;
2. Оффис болон ахуйн хог хаягдал;
3. Барилгын хог хаягдал;
4. Илүүдэл ухмал материал;
5. Төмрийн хаягдал, мод, сав баглаа боодол;
6. Ашигласан тос, шүүлтүүр, тосоор бохирдсон даавуу;
7. Аккумулятор, химийн бодисын сав, битумын үлдэгдэл;
8. Бохир ус болон лаг;
9. Шаардлагатай тохиолдолд бохирдсон хөрс.

6-3.3. Хог хаягдлын менежментийн шатлал

Хог хаягдлыг дараах шатлалын дагуу удирдана.

1. Зайлсхийх / бууруулах;
2. Дахин ашиглах;
3. Дахин боловсруулах / нөхөн сэргээх;
4. Боловсруулах;
5. Батлагдсан байгууламжид зайлуулах.

6-3.4. Хог хаягдлын ангилал

6-3.4.1. Ердийн ахуйн хог хаягдал

- Хүнсний хаягдал;
- Цаас, картон;
- Сав баглаа боодлын материал;
- Холимог ахуйн хог хаягдал.

6-3.4.2. Аюултай бус барилгын хог хаягдал

- Эвдэрсэн асфальт;
- Бетон, чулуу, хөрс;
- Мод, төмөр;
- Идэвхгүй хаягдал.

6-3.4.3. Дахин ашиглах / дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдал

- Төмрийн хаягдал;

- Модон материал;
- Цэвэр сав баглаа боодол;
- Техникийн хувьд тохиромжтой бол тээрэмдсэн асфальт эсхүл дүүргэгч материал зэрэг батлагдсан дахин ашиглах материал.

6-3.4.4. Аюултай хог хаягдал

- Ашигласан тос;
- Тосны шүүлтүүр;
- Тосоор бохирдсон даавуу / шингээгч материал;
- Аккумулятор;
- Уусгагч болон будагны үлдэгдэл;
- Химийн бодисын сав;
- Битумаар бохирдсон хог хаягдал;
- Нүүрсустөрөгчөөр бохирдсон хөрс.

6-3.5. Чиг үүрэг ба хариуцлага

6-3.5.1. Гүйцэтгэгч

Гүйцэтгэгч дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- Талбай тус бүрийн хог хаягдлын менежментийн зохицуулалтыг боловсруулж хэрэгжүүлэх;
- Хог хаягдал ангилан ялгах цэг байгуулж, бүх сав, чингэлгийг шошголох;
- Хог хаягдлын бүртгэл, шилжүүлгийн бүртгэл болон дагалдах баримтыг хөтлөх;
- Тусгай зөвшөөрөлтэй тээвэрлэгч болон батлагдсан зайлуулах байгууламж ашиглах.

6-3.5.2. Хяналтын инженер

Инженер дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- Хог хаягдал хадгалалт, ангилан ялгалт, шошгололт болон бүртгэл хөтлөлтийг шалгах;
- Зайлуулалтын нотлох баримт, дагалдах баримт, баримтын хуудсыг хянан үзэх;
- үл нийцэл илэрсэн тохиолдолд засаж залруулах арга хэмжээ шаардах.

6-3.5.3. Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- Хог хаягдлын менежментийн шаардлагад нийтэд нь нийцэж буй эсэхэд хяналт тавих;
- Өндөр эрсдэлтэй хог хаягдлын асуудал, хууль бус асгалт, давтагдсан зөрчлийг шийдвэрлэх .

6-3.6. Ерөнхий шаардлага

1. Хог хаягдлын ангилан ялгах савыг кемп, засварын талбай, ажлын фронт, үйлдвэрийн талбай болон карьеруудад байрлуулна.
2. Бүх сав, чингэлгийг тодорхой шошголно.
3. Ил задгай асгах, ил задгай шатаахыг хатуу хориглоно.
4. Аюултай хог хаягдлыг ус үл нэвтрүүлэх гадаргуу дээр, хамгаалалтын хашлагатай талбайд хадгална.

5. Янз бүрийн хог хаягдлын урсгалыг хооронд нь холихгүй.
6. Хог хаягдал хуримтлуулах талбайг цэвэр, эмх цэгцтэй байлгана.

6-3.7. Аюултай хог хаягдлын тусгай шаардлага

- Ашигласан тосыг гоожихгүй, шошготой торхонд хадгална.
- Аккумуляторыг цаг агаарын нөлөөллөөс хамгаалагдсан талбайд босоо байрлалаар хадгална.
- Тосоор бохирдсон даавуу болон шингээгч материалыг битүү уут эсхүл саванд хадгална.
- Аюултай хог хаягдлын хадгалах талбай нь хамгаалалтын хашлагатай, дээвэртэй, тэмдэглэгээтэй байна.
- Асгаралтын иж бүрдэл болон гал унтраагуур бэлэн байна.
- Аюултай хог хаягдлыг зөвхөн эрх бүхий тээвэрлэгчээр батлагдсан байгууламжид тээвэрлүүлнэ.

6-3.8. Барилгын хог хаягдлын менежмент

- Дахин ашиглах боломжтой асфальт, бетон, дүүргэгч материалыг техникийн хувьд дахин ашиглах боломжтой эсэхийг үнэлнэ.
- Илүүдэл ухмал материалыг зөвхөн батлагдсан илүүдэл материал зайлуулах талбайд хүргэнэ.
- Дур мэдэн асгахыг хориглоно.

6-3.9. Ахуйн хог хаягдал

- Кемпийн гал тогоо, хоолны газар, оффисоос гарах хог хаягдлыг өдөр бүр цуглуулна.
- Хүнсний хаягдлыг нээлттэй нэвтрэх боломжтой газарт ил задгай орхихгүй.
- Ахуйн хог хаягдлыг тогтмол батлагдсан орон нутгийн хог хаягдлын байгууламжид тээвэрлэнэ.

6-3.10. Бохир ус болон ариун цэврийн хаягдал

- Зөөврийн бие засах газар, септик сав эсхүл битүү хадгалах сав ашиглана.
- Цэвэрлээгүй бохир усыг шууд зайлуулахыг хориглоно.
- Лаг соруулалт, зайлуулалтыг зөвхөн эрх бүхий үйлчилгээ үзүүлэгчээр гүйцэтгүүлнэ.

6-3.11. Асгаралтын хариу арга хэмжээнээс үүсэх хог хаягдал

- Асгаралтын хариу арга хэмжээний явцад үүссэн бохирдсон шингээгч материал, хөрс, хувийн хамгаалах хэрэгслийг аюултай хог хаягдал гэж ангилна.
- Ийм материалыг тусад нь ууталж, шошголон, түр хадгалж, батлагдсан аюултай хог хаягдлын маршрутаар зайлуулна.

6-3.12. Хяналт-шинжилгээ

- **Өдөр бүр:** талбайн цэвэрлэгээ, эмх цэгцийн шалгалт;
- **Долоо хоног бүр:** хог хаягдлын ангилан ялгалтын шалгалт;
- **Сар бүр:** хог хаягдлын тооллого болон зайлуулалтын хянан үзэх ажиллагаа;
- **Тогтмол:** аюултай хог хаягдлын хадгалалтын шалгалт;
- **Тогтмол:** кемпийн ариун цэврийн шалгалт.

6-3.13. Бүртгэл

Дараах бүртгэлийг хөтөлнө. Үүнд:

- Хог хаягдлын бүртгэл;
- Аюултай хог хаягдлын тооллого;
- Шилжүүлгийн тэмдэглэл / дагалдах баримт;
- Зайлуулалтын баримт;
- Асгаралтаас үүссэн хог хаягдлын бүртгэл;
- Шалгалтын хуудас;
- Гэрэл зургийн бүртгэл.

6-3.14. Дайчилгаа буцаалт ба хаалт

Төслийн төгсгөлд:

- Бүх хог хаягдлыг талбайгаас зайлуулна;
- Аюултай хог хаягдлын хадгалах талбайг буулгана;
- Бохирдсон аливаа гадаргууг цэвэрлэнэ;
- Цэвэр хаалтын гэрчилгээ авах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Хавсралт 4. Санамсаргүй олдворын журам

6-4.1. Зорилго

Энэхүү журам нь барилгын ажил, газар шорооны ажил, ухалт, карьерын ажиллагаа, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай ын ажиллагаа, түр замын ажил, ус зайлуулах байгууламжийн ажил, кемп байгуулах ажил болон холбогдох бусад үйл ажиллагааны явцад археологийн эд зүйл, түүх, соёлын өвийн материал, булш, хүний шарил, дурсгалт зүйл, тахилгат газар, овоо эсхүл соёлын ач холбогдолтой байж болзошгүй бусад зүйл илэрсэн тохиолдолд авах арга хэмжээг тогтооно. Энэхүү журмын зорилго нь ийм олдворыг хамгаалах, мэдээлэх, үнэлэх, хууль ёсны дагуу зохицуулах, мөн ажлыг зөвшөөрлийн дагуу зогсоож, зөвхөн зохих зөвшөөрлийн үндсэн дээр дахин эхлүүлэх нөхцөлийг хангахад оршино.

6-4.2. Хамрах хүрээ

Энэхүү журам нь дараах бүх талбайд хамаарна. Үүнд:

- ажлын талбай;
- ухалтын бүс;
- карьер;
- түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах талбай ;
- Хаягдал материалын талбай;
- кемпийн талбай;
- түр зам;
- ус зайлуулах байгууламж;
- шугам сүлжээ шилжүүлэх бүс.

6-4.3. Санамсаргүй олдвор гэж юуг ойлгох вэ

Санамсаргүй олдвор нь дараах зүйлүүдийг багтаах боловч зөвхөн эдгээрээр хязгаарлагдахгүй.

1. археологийн олдвор, шавар эдлэл, чулуун зэвсэг, яс, булсан эд зүйл;
2. булш, хүний шарил эсхүл оршуулгатай холбоотой байгууламж;
3. түүх, шашин, ёслолын ач холбогдолтой эд зүйл;
4. дурсгал, сийлбэртэй чулуу, дурсгалын объект эсхүл соёлын ач холбогдолтой байгууламж;
5. овоо, тахилгат газар эсхүл соёлын хувьд мэдрэмтгий бусад байршил;
6. чулуужсан үлдэгдэл эсхүл палеонтологийн олдвор.

6-4.4. Үндсэн зарчим

1. Ажлыг нэн даруй зогсоох;
2. Олдворыг хүрэх, хөдөлгөх, цэвэрлэх, цуглуулах, зайлуулахгүй байх;
3. Талбайг хамгаалах;
4. Нэн даруй мэдэгдэх;
5. Зөвхөн бичгээр олгосон зөвшөөрлийн дараа ажлыг үргэлжлүүлэх.

6-4.5. Чиг үүрэг ба хариуцлага

6-4.5.1. Ажилтан / тоног төхөөрөмжийн оператор

Ажилтан эсхүл оператор дараах үүрэгтэй.

- Болзошгүй олдвор илэрсэн даруй ажлыг нэн даруй зогсоох;
- олдворт хүрэхгүй, хөндөхгүй байх;
- бригадын дарга эсхүл хянагчид нэн даруй мэдээлэх.

6-4.5.2. Гүйцэтгэгч

Гүйцэтгэгч дараах үүрэгтэй.

- талбайг хаалт, тууз эсхүл бусад хэрэгслээр хамгаалах;
- Инженерт нэн даруй, ямар ч тохиолдолд 24 цагийн дотор бичгээр мэдэгдэх;
- олдворын гэрэл зураг, байршлын солбицол болон товч тайлбарыг бүртгэх;
- бичгээр зөвшөөрөл авалгүйгээр ажлыг дахин эхлүүлэхгүй байх.

6-4.5.3. Хяналтын инженер

Инженер дараах үүрэгтэй.

- талбайн анхан шатны баталгаажуулалт хийх;
- Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид цаг алдалгүй мэдэгдэх;
- зохих заавар ирэх хүртэл ажлыг хамгаалалтын зорилгоор зогсоосон байдлыг хадгалах.

6-4.5.4. Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж дараах үүрэгтэй.

- соёлын өвийн эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэх;
- үнэлгээ болон шийдвэр гаргалтыг зохицуулах;
- бичгээр олгох зөвшөөрөл эсхүл нэмэлт зааврыг гаргах, эсхүл гаргуулах ажлыг зохион байгуулах.

6-4.6. Алхамчилсан журам

6-4.6.1. 1-р алхам. Ажлыг нэн даруй зогсоох

Олдвор илэрсэн байршил болон олдворт нөлөөлж болзошгүй ойр орчны бүх ажлыг нэн даруй зогсооно.

6-4.6.2. 2-р алхам. Талбайг хамгаалах

- Түр хаалт эсхүл тууз байрлуулна.
- Зөвшөөрөлгүй нэвтрэхийг хориглоно.
- Олдворыг хөдөлгөх, угаах, цэвэрлэх, ухах эсхүл өөрөөр хөндөхгүй.

6-4.6.3. 3-р алхам. Мэдэгдэх

Мэдээлэх дараалал дараах байна.

Ажилтан / оператор → Бригадын дарга / хянагч → Гүйцэтгэгчийн байгаль орчин / нийгмийн мэргэжилтэн → Инженер → Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж

Мэдэгдлийг аль болох шуурхай, ямар ч тохиолдолд олдвор илэрснээс хойш 24 цагийн дотор өгнө.

6-4.6.4. 4-р алхам. Урьдчилсан баримтжуулалт

Гүйцэтгэгч хамгийн багадаа дараах мэдээллийг бүртгэнэ.

- илэрсэн огноо, цаг;

- нарийн байршил / пикет / байршлын солбицол;
- олдворын товч тайлбар;
- олдворыг илрүүлсэн хүний нэр;
- гэрэл зургийн бүртгэл;
- авсан хамгаалалтын арга хэмжээ.

6-4.6.5. 5-р алхам. Эрх бүхий байгууллагын үнэлгээ

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэнэ. Эрх бүхий байгууллага нь олдворын шинж чанар, шаардлагатай хамгаалалтын арга хэмжээ, цаашид авах зохих алхмыг тодорхойлно.

6-4.6.6. 6-р алхам. Бичгээр өгөх заавар

Инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж дараах асуудлаар бичгээр заавар өгч болно.

- ажлын байршлыг өөрчлөх;
- хамгаалалтын бүс тогтоох;
- авран хамгаалах эсхүл баримтжуулах арга хэмжээ авах;
- зураг төслийн өөрчлөлт хийх;
- тухайн бүсээс байнга зайлсхийх.

6-4.6.7. 7-р алхам. Ажлыг дахин эхлүүлэх

Нөлөөлөлд өртсөн талбайд ажлыг зөвхөн Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж болон Инженер бичгээр зөвшөөрөл олгосны дараа дахин эхлүүлж болно.

6-4.7. Хүний шарил илрэх

Хүний шарил эсхүл оршуулгатай холбоотой шинж тэмдэг илэрсэн тохиолдолд:

- тухайн бүсийг илүү өргөн хүрээнд хамгаална;
- хүндэтгэлтэй харьцах зарчмыг мөрдөнө;
- хөдөлгөх эсхүл хөндөх аливаа үйлдэл хийхгүй;
- Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжээр дамжуулан эрх бүхий төрийн байгууллага болон хууль сахиулах байгууллагад цаг алдалгүй мэдэгдэнэ;
- албан ёсны зөвшөөрөл гарах хүртэл ажлыг дахин эхлүүлэхгүй.

6-4.8. Сургалт

- Бүх ажилтан, оператор, хянагчид газар шорооны ажил эхлэхээс өмнө Санамсаргүй олдворын журмын талаар зааварчилгаа авсан байна.
- Шаардлагатай тохиолдолд уг журмыг өдөр тутмын аюулгүй ажиллагааны товч зааварчилгааны үеэр давтан танилцуулна.
- Сургалтын бүртгэл, ирцийн жагсаалт, гэрэл зургийн нотлох баримтыг хадгална.

6-4.9. Бүртгэл

Дараах бүртгэлийг хөтөлнө. Үүнд:

- санамсаргүй олдворын бүртгэл;
- осол / үйл явдлын мэдэгдлийн маягт;
- гэрэл зургийн бүртгэл;
- эрх бүхий байгууллагатай харилцсан бичиг баримт;

- ажил зогсоосон болон дахин эхлүүлсэн бүртгэл;
- зөвшөөрлийн бичиг.

6-4.10. Үл нийцэл

Энэхүү журмыг мөрдөөгүй аливаа үйлдэл, үүнд санамсаргүй олдворыг хөдөлгөх, гэмтээх, нуух, эсхүл мэдээлэхгүй байх зэрэг нь ноцтой үл нийцэлд тооцогдоно. Ийм тохиолдолд гэрээний түвшний сахилгын арга хэмжээ болон холбогдох хууль зүйн арга хэмжээг авна.

Хавсралт 5. Ажилчдын ёс зүйн дүрэм

6-5.1. Зорилго

Энэхүү Ёс зүйн дүрэм нь төслийн хүрээнд ажиллаж буй бүх ажилтанд, үүнд үндсэн гүйцэтгэгчийн ажилтан, туслан гүйцэтгэгчийн ажилтан, өдрийн ажилтан болон төсөлтэй холбоотойгоор ажиллаж буй бусад бүх этгээдэд тавигдах зан үйлийн стандартыг тогтооно. Энэ нь хөдөлмөр эрхлэлтийн заавал биелүүлэх нөхцөл болно. Ажилтан бүр ажил эхлэхээс өмнө энэхүү Ёс зүйн дүрмийн хуулбарыг өөрийн ойлгодог хэлээр хүлээн авч, агуулгыг тайлбарлуулж, төгсгөлд буй хүлээн зөвшөөрөх хэсэгт гарын үсэг зурсан байна.

Энэхүү Ёс зүйн дүрэм нь Хөдөлмөр эрхлэлт ба хөдөлмөрийн нөхцөлийн стандарт, Орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын стандарт, Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах стандарт, мөн Дэлхийн банкны “Иргэний барилгын ажил бүхий хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамтыг шийдвэрлэх сайн туршлагын тэмдэглэл” /2020 он/-ийн хэрэгжилтийг дэмжинэ.

6-5.2. Энэхүү Ёс зүйн дүрэмд хэн гарын үсэг зурах вэ

Дараах ангиллын этгээдүүд аливаа төслийн талбай эсхүл холбогдох байгууламжид ажил эхлэхээс өмнө энэхүү Ёс зүйн дүрэмд гарын үсэг зурна.

1. Үндсэн гүйцэтгэгчийн бүх ажилтан - бүх албан тушаал, бүх түвшин;
2. туслан гүйцэтгэгчийн бүх ажилтан - бүх албан тушаал, бүх түвшин;
3. түр болон тохиолдлын ажилтан;
4. төслийн ажилд томилогдсон хөдөлмөр зуучлагчийн ажилтан;
5. Гүйцэтгэгчийн удирдлага дор ажиллаж буй бусад бүх этгээд.

Туслан гүйцэтгэгч нь өөрийн бүх ажилтнаас Ёс зүйн дүрмийг хүлээн зөвшөөрсөн гарын үсгийг авч, тухайн ажилчид ажил эхлэхээс өмнө хуулбарыг үндсэн гүйцэтгэгчид өгөх үүрэгтэй.

6-5.3. Үндсэн үүрэг - ажилтан бүрийн заавал хийх зүйл

1. **Бүх хүнд нэр төр, хүндэтгэлтэй хандах.** Бүх ажилтан, орон нутгийн иргэн, хамтран ажиллагчидтай хүйс, нас, угсаа, үндэс, шашин, хөгжлийн бэрхшээл, бэлгийн чиг баримжаа эсхүл бусад шинжээр ялгаварлахгүй, эелдэг, хүндэтгэлтэй харьцана.
2. **Холбогдох бүх хууль тогтоомжийг мөрдөх.** Ажилчид хөдөлмөр, аюулгүй байдал, байгаль орчны хамгаалал, зэрлэг амьтан, газар ашиглалттай холбоотой Монгол Улсын бүх холбогдох хууль тогтоомж болон төслийн шаардлагыг мөрдөнө.
3. **Аюулгүй ажиллагааны бүх шаардлагыг биелүүлэх.** Ажилчид шаардлагатай бүх хувийн хамгаалах хэрэгслийг хэрэглэж, талбайн аюулгүй ажиллагааны бүх журмыг мөрдөж, заавал хамрагдах аюулгүй ажиллагааны танилцуулга болон өдөр тутмын зааварчилгаанд оролцож, аливаа аюул, осолд дөхсөн тохиолдол, ослыг нэн даруй мэдээлнэ.
4. **Зөрчлийг мэдээлэх.** Ажилчид энэхүү Ёс зүйн дүрмийн сэжигтэй эсхүл мэдэгдэж буй аливаа зөрчлийг олон нийттэй харилцах ажилтан, Хяналтын инженер, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан ажилтан, эсхүл ажилчдын гомдол барагдуулах механизмаар мэдээлнэ. Сайн санааны үндсэн дээр мэдээлэл өгсөн ажилтанд хариу арга хэмжээ авахгүй.

5. **Заавал сургалтад хамрагдах.** Ажилчид анхан шатны танилцуулга, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй, бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын мэдлэг олгох, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, Ёс зүйн дүрмийн давтан сургалтад заавал хамрагдана.

6-5.4. Хориглох зан үйл - бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт

Дараах бүх үйлдэлд үл тэвчих зарчим үйлчилнэ. Аливаа зөрчил гарсан тохиолдолд шалгалт дуусах хүртэл нэн даруй ажлаас түдгэлзүүлэх бөгөөд ажлаас халах болон хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлэх үндэслэл болж болно.

1. **Бэлгийн мөлжлөг:** эмзэг байдал, эрх мэдлийн зөрүү, итгэлцлийн давуу байдлыг ашиглан бэлгийн харилцаа үйлдэх эсхүл бэлгийн харилцаа авахыг оролдох аливаа үйлдэл. Үүнд мөнгө, ажил, бараа, үйлчилгээ зэргийг бэлгийн харилцаагаар солих үйлдэл хамаарна.
2. **Бэлгийн хүчирхийлэл:** хүч хэрэглэн эсхүл тэгш бус, албадлагын нөхцөлд бэлгийн шинжтэй бие махбодын халдлага үйлдэх эсхүл үйлдэхээр заналхийлэх.
3. **Бэлгийн дарамт:** ажлын эсхүл олон нийтийн орчинд хүсээгүй бэлгийн шинжтэй хандлага, бэлгийн үйлчилгээ шаардах, эсхүл үг хэл, дохио зангаа, зураг дүрс, цахим харилцаа зэрэг бэлгийн шинжтэй бусад зан үйл.
4. **Бэлгийн үйлчилгээ авахыг санал болгох эсхүл худалдан авах:** төслийн талбай болон ойр орчны орон нутагт бүх цаг үед хориглоно.
5. **Эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдлыг ашигласан харилцаа:** төслийн ажилтан болон төслийн нөлөөлөлд өртсөн орон нутгийн иргэн хооронд ажилтны эрх мэдэл, орлого, нөөцөд хүрэх боломжийн давуу байдлыг ашигласан аливаа бэлгийн эсхүл романтик харилцаа.
6. **Бэлгийн агуулгатай материал түгээх:** ажлын байр, кемп, тээврийн хэрэгсэл эсхүл төсөлтэй холбоотой цахим харилцаанд бэлгийн ил тод агуулгатай материал хуваалцах, үзүүлэх, хадгалахыг хориглоно.
7. **Итгэл олж мөлжлөгт бэлтгэх зан үйл:** насанд хүрээгүй эсхүл эмзэг хүнд итгэл төрүүлэх зорилгоор хандах, холбоо тогтоох, харилцах аливаа үйлдэл.

6-5.5. Хориглох зан үйл - хүүхэд хамгаалал

Дараах бүх үйлдэлд үл тэвчих зарчим үйлчилнэ. Аливаа зөрчил гарсан тохиолдолд нэн даруй ажлаас халж, хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлнэ.

1. **Насанд хүрээгүй хүнтэй бэлгийн харилцаанд орох:** ямар ч нөхцөлд хатуу хориглоно. Насанд хүрээгүй хүн гэж 18 нас хүрээгүй аливаа хүнийг ойлгоно.
2. **Итгэл олж мөлжлөгт бэлтгэх:** насанд хүрээгүй хүн, түүний гэр бүл эсхүл орон нутгийн итгэлийг мөлжлөгийн зорилгоор олж авах аливаа зан үйл.
3. **Насанд хүрээгүй хүнийг аюултай ажилд ажиллуулах:** 18 нас хүрээгүй хүнийг барилгын аливаа аюултай ажилд ажиллуулах эсхүл гүйцэтгүүлэхийг хориглоно. 15 нас хүрээгүй хүнийг төслийн хүрээнд ямар ч хэлбэрээр ажиллуулахгүй.
4. **Насанд хүрээгүй хүний зураг авах:** хүүхдийн эцэг, эх эсхүл асран хамгаалагчийн ил тод бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр хүүхдийн зураг авах, хуваалцахыг хориглоно.

6-5.6. Хориглох зан үйл - орон нутгийн иргэдтэй харилцах

1. **Орон нутгийн өрхөд нэвтрэх:** ажилчид малчны гэр, хувийн орон сууц, олон нийтийн барилгад тухайн эзэмшигчийн ил тод урилгагүйгээр нэвтрэхгүй. Ажлын шалтгаан гэх үндэслэлээр ч тухайн эзэмшигчийн урьдчилсан зөвшөөрөлгүй нэвтрэхийг хориглоно.
2. **Зөвшөөрөлгүй арилжааны харилцаа:** ажилчид зөвшөөрөгдсөн амралтын хугацаанд сумын зориулалтын зах, худалдааны цэгээс бусад тохиолдолд орон нутгийн өрхөөс шууд бараа, үйлчилгээ, хүнс худалдан авахгүй. Энэ хязгаарлалт албан ёсны бизнесүүдэд /дэлгүүр, шатахуун түгээх станц, ресторан/ хамаарахгүй.
3. **Орон нутгийн орчинд архи, мансууруулах бодис хэрэглэх:** ажлын цагаар, орон нутгийн суурьшлын бүсэд эсхүл түүнтэй залгаа газар, мөн орон нутгийн бүсээр дамжин өнгөрөх үед архи, хяналттай бодис хэрэглэхийг хориглоно.
4. **Зэвсэг:** ажилчид орон нутгийн бүсэд ямар ч төрлийн зэвсэг /галт зэвсэг, хутга, урхи/ авч явахыг хориглоно.
5. **Сүрдүүлэх, заналхийлэх, хүчирхийлэл үйлдэх:** төслийн хүрээнд аливаа орон нутгийн иргэн, хамтран ажиллагч эсхүл бусад хүнд заналхийлэх, сүрдүүлэх, хүчирхийлэл үйлдэхийг хориглоно.
6. **Хувийн нууцад халдах:** орон нутгийн иргэн, өрх, олон нийтийн орчны зургийг авах, бичлэг хийхдээ тухайн хүний ил тод зөвшөөрөлгүйгээр гүйцэтгэхийг хориглоно.

6-5.7. Хориглох зан үйл - байгалийн нөөц ба тусгай хамгаалалттай газар нутаг

Төслийн чиглэл нь Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газар болон Батхаан уулын Байгалийн нөөц газраар дайран өнгөрөх эсхүл тэдгээрийн ойролцоо байрлана. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг дотор эсхүл ойролцоо гаргасан зөрчил нь төслийн түвшний үр дагавраас гадна Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцогдож болзошгүй.

1. **Ан хийх ба хууль бус агнуур:** ажилчид төслийн хугацаанд ямар ч үед зэрлэг амьтныг агнах, урхи тавих, хавх тавих, хордуулах, барихыг хориглоно. Энэ хориг нь зөвхөн хамгаалалтад орсон зүйлээр хязгаарлагдахгүй, шувуу, хэвлээр явагч, жижиг хөхтөн зэрэг бүх зүйлд хамаарна.
2. **Тусгай хамгаалалттай газар нутагт зөвшөөрөлгүй нэвтрэх:** ажилчид Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн байгаль орчны мэргэжилтний бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр батлагдсан барилгын чиглэлээс гадуур Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газар эсхүл Батхаан уулын Байгалийн нөөц газарт нэвтрэхгүй.
3. **Байгалийн нөөц цуглуулах:** батлагдсан карьер, түр ашиглалтын шороон талбай болон тээврийн чиглэлээс гадуурх газраас түлээ, ургамал, хөрс, ус, хайрга эсхүл бусад байгалийн нөөцийг зөвшөөрөлгүй цуглуулахыг хориглоно.
4. **Загас барих:** төслийн нөлөөллийн бүсийн аливаа горхи, гол, усан биетэд хүчинтэй хувийн загас барих зөвшөөрөлгүйгээр загас барихыг хориглоно. Хор, тэсрэх бодис, цахилгаан ашиглан загас барихыг бүх нөхцөлд хориглоно.
5. **Байгалийн бүсэд хог хаях, асгах:** горхи, байгалийн усан биет, бэлчээр эсхүл тусгай хамгаалалттай газар нутагт хог хаягдал хаяхыг хориглоно. Бүх хог хаягдлыг Хавсралт 6-3-т заасан зохицуулалтын дагуу удирдана.

6-5.8. Хориглох зан үйл - хөдөлмөрийн зан үйл

1. **Талбай дээр архи, мансууруулах бодис:** ажилчид барилгын талбай, кемп, карьер, үйлдвэрийн талбай, төслийн тээврийн хэрэгсэлд архи эсхүл хяналттай бодис хэрэглэх, нөлөөнд байх, авчрахыг хориглоно.
2. **Аюулгүй ажиллагааны шаардлагыг үл тоомсорлох:** шаардлагатай хувийн хамгаалах хэрэгсэл хэрэглэхгүй байх, аюулгүй ажиллагааны зааврыг үл биелүүлэх, аюулгүй байдлын хяналтыг тойрч гарах нь энэхүү Ёс зүйн дүрэм болон Монгол Улсын хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн хууль тогтоомжийн зөрчил болно.
3. **Аюулгүй ажиллагааны тоног төхөөрөмжийг эвдэх, өөрчлөх:** ажилчид аюулгүй ажиллагааны төхөөрөмж, ослын гарц, гал унтраагуур, хурд хязгаарлагч болон бусад аюулгүй ажиллагааны тоног төхөөрөмжийг салгах, зайлуулах, өөрчлөхийг хориглоно.
4. **Баримт бичиг хуурамчаар үйлдэх:** шалгалтын бүртгэл, ирцийн хуудас, ослын тайлан, сургалтын бүртгэл эсхүл төслийн бусад аливаа баримт бичгийг хуурамчаар үйлдэхийг хориглоно.
5. **Хээл хахууль ба авлига:** ажилчид төслийн хүрээнд хахууль, бэлэг, зохисгүй төлбөр санал болгох, хүлээн авах, шаардахыг хориглоно.

6-5.9. Зөрчил мэдээлэх ба мэдээлэгчийг хамгаалах

Энэхүү Ёс зүйн дүрмийн зөрчлийг ажигласан эсхүл сэжиглэсэн ажилчид түүнийг мэдээлэх үүрэгтэй. Дараах мэдээлэх сувгууд нээлттэй байна.

Хүснэгт 70. Ажилчдын гомдол барагдуулах сувгууд ба нууцлал

Суваг	Хэрхэн хандах	Хэн удирдах вэ	Нууцлалтай эсэх
Олон нийттэй харилцах ажилтан	Биечлэн хандах; утсаар ярих	Олон нийттэй харилцах ажилтан	Тийм - аман мэдээлэл байж болно
Ажилчдын гомдлын хайрцаг	Кемп болон ажлын фронтод байрлах хайрцаг; бичгээр эсхүл зургаар тэмдэглэсэн мэдээлэл	Хяналтын инженер; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тийм - нэрээ нууцалсан мэдээлэл хүлээн авна
Ажилчдын гомдлын утас	Кемп болон бүх ажлын фронтод байршуулсан тусгай утасны дугаар	Хяналтын инженер; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тийм - нэрээ нууцалсан мэдээлэл хүлээн авна
Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын нууц суваг	Тусгай утасны дугаар; эмэгтэй хариуцсан ажилтны удирддаг гомдлын хайрцаг	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хариуцсан ажилтан	Тийм - ерөнхий гомдлын механизмд дамжуулахгүй
Хяналтын инженер	Шууд хандах эсхүл бичгээр мэдэгдэх	Хяналтын инженер	Тийм
Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн	Олон нийттэй харилцах ажилтнаар дамжуулах эсхүл шууд хандах	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж	Тийм

Хариу арга хэмжээ авахгүй байх: Ёс зүйн дүрмийн зөрчлийг сайн санааны үндсэн дээр мэдээлсэн аливаа ажилтан хариу арга хэмжээнээс хамгаалагдана. Мэдээлэгчийн эсрэг хариу арга хэмжээ авах нь өөрөө Ёс зүйн дүрмийн ноцтой зөрчил бөгөөд хариу арга хэмжээ авсан этгээдийг нэн даруй ажлаас халах үндэслэл болж болно. Нэрээ нууцалсан мэдээллийг ажилчдын гомдлын хайрцаг болон утсаар хүлээн авна.

6-5.10. Зөрчлийн үр дагавар

Хүснэгт 71. Ёс зүйн дүрмийн зөрчлийг ноцтой байдлын түвшнээр шийдвэрлэх нь

Зөрчлийн ангилал	Жишээ	Үр дагавар
Хөнгөн	Шаардлагатай хувийн хамгаалах хэрэгсэл хэрэглэхгүй байх /анхны удаа/; бага хэмжээний хог хаях; товлон сургалтад оролцоогүй /өмнөх зөрчлийн бүртгэлгүй/	Аман сануулга; засаж залруулах арга хэмжээ; хувийн бүртгэлд тэмдэглэх; заавал давтан сургалт
Дунд	Хувийн хамгаалах хэрэгсэл дахин хэрэглэхгүй байх; талбайгаас зөвшөөрөлгүй гарах; орон нутгийн иргэнтэй үл хүндэтгэсэн байдлаар харьцах /бие махбодын хүрэлцээгүй/	Бичгээр сануулга; түр түдгэлзүүлэх /1-3 өдөр цалингүй/; нэмэлт сургалт заавал авах; хувийн бүртгэлд тэмдэглэх
Ноцтой	Орон нутгийн иргэнд дарамт үзүүлэх; тусгай хамгаалалттай газар нутагт зөвшөөрөлгүй нэвтрэх; зөвшөөрөлгүй ан хийх эсхүл байгалийн нөөц цуглуулах; талбай дээр архи хэрэглэх; баримт бичиг хуурамчаар үйлдэх	Бичгээр сануулга болон шалгалт дуустал түдгэлзүүлэх; ажлаас халах үндэслэл болж болно; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид заавал мэдээлнэ
Онц ноцтой зөрчил	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын аливаа хэлбэр; насанд хүрээгүй хүнтэй бэлгийн харилцаанд орох; аливаа хүнд хүчирхийлэл үйлдэх; хээл хахууль; ховордсон зүйл хууль бусаар агнасан нь батлагдах; албадан хөдөлмөр эсхүл бичиг баримт хураах; хоёр дахь удаагийн ноцтой зөрчил	Урьдчилан мэдэгдэхгүй, ажлаас халагдсаны тэтгэмжгүйгээр нэн даруй ажлаас халах; Монгол Улсын хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлэх; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид 24 цагийн дотор мэдэгдэх; төслийн байнгын бүртгэлд баримтжуулах

Зөрчлийн нөхцөл байдал шаардвал Гүйцэтгэгч аливаа түвшний зөрчилд илүү хатуу үр дагавар хэрэглэж болно. Ёс зүйн дүрмийн зөрчлөөс үүдэн ажлаас халсан эсхүл хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлсэн аливаа тохиолдлыг Хяналтын инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид 24 цагийн дотор бичгээр мэдэгдэнэ.

6-5.11. Ажилчдын эрх

Энэхүү Ёс зүйн дүрэм нь ажилчдын үүргийг тогтооно. Энэ нь Монгол Улсын хууль тогтоомж болон Төслийн хөдөлмөрийн менежментийн журамд заасан ажилчдын эрхийг хязгаарлахгүй. Ажилчид дараах эрхтэй.

1. Ажил эхлэхээс өмнө өөрийн ойлгодог хэлээр бичгээр байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээ авах;
2. тохиролцсон хэмжээгээр, хугацаанд нь, өөрийн хувийн банкны дансанд цалин авах;
3. Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу ажлын цагийн дээд хязгаар болон нэмэгдэл хөлстэй сайн дурын илүү цагийн ажил эрхлэх;
4. аюулгүй ажлын байр, зохих хувийн хамгаалах хэрэгсэл, анхны тусламж авах боломжтой байх;
5. хариу арга хэмжээнээс айхгүйгээр гомдол гаргах;
6. энэхүү Ёс зүйн дүрмийн хуулбарыг ямар ч үед шаардах;
7. шаардлагатай үед орчуулагчаар дамжуулан харилцах;
8. албадан хөдөлмөр, өрийн боолчлол, бичиг баримт хураалтаас ангид байх;
9. удирдлага эсхүл хамтран ажиллагчдын аливаа дарамт, сүрдүүлэг, хүчирхийллээс ангид байх.

6-5.12. Чиг үүрэг ба хариуцлага

1. Гүйцэтгэгч

- Энэхүү Ёс зүйн дүрмийг бүх ажилтан болон туслан гүйцэтгэгчийн ажилтанд талбайд анх ажиллах өдрөөс нь өмнө холбогдох бүх ажлын хэлээр /монгол, хятад/ тараана.
- Бичиг үсгийн чадвар хязгаарлагдмал ажилчдад Ёс зүйн дүрмийн агуулгыг амаар тайлбарлаж, шаардлагатай тохиолдолд орчуулагч ашиглан, орчуулагчийн нэрийг гарын үсгийн бүртгэлд тэмдэглэнэ.
- Ажилтан бүрээс анхны өдрөөс өмнө гарын үсэг бүхий хүлээн зөвшөөрөл авч, гарын үсэг зурсан Ёс зүйн дүрмийн бүртгэл хөтөлж, Ажил эхлүүлэх мэдэгдэл гарахаас өмнө хуулбарыг Хяналтын инженерт өгнө.
- Барилгын хугацаанд улирал тутам Ёс зүйн дүрмийн давтан сургалт зохион байгуулж, ирцийг бүртгэнэ.
- Сэжиглэгдсэн зөрчлийг шалгаж, зохих үр дагаврыг хэрэгжүүлж, ноцтой эсхүл онц ноцтой зөрчил гарсан тохиолдолд Хяналтын инженер болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид 24 цагийн дотор мэдээлнэ.
- Туслан гүйцэтгэгчид Ёс зүйн дүрмийн бүх шаардлагыг мөрдөж, гарын үсэг бүхий хүлээн зөвшөөрлийг үндсэн гүйцэтгэгчид өгөх нөхцөлийг хангана.

2. Хяналтын инженер

- Аливаа хэсгийн Ажил эхлүүлэх мэдэгдэл гаргахаас өмнө нийт ажилчдын 100 хувь Ёс зүйн дүрэмд гарын үсэг зурсан бүртгэлтэй эсэхийг баталгаажуулна.
- Талбай дээр Ёс зүйн дүрмийн хэрэгжилтийг баталгаажуулах зорилгоор урьдчилан мэдэгдэлгүй шалгалт хийнэ.
- Сэжиглэгдсэн зөрчлийн ослын тайлан болон үл нийцлийн мэдэгдлийг хүлээн авна.
- Ноцтой эсхүл онц ноцтой шинжтэй Ёс зүйн дүрмийн зөрчлийг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид 24 цагийн дотор мэдээлнэ.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж

- Ёс зүйн дүрмийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж, Гүйцэтгэгчийн нийцлийн тайланг улирал тутам хянан үзнэ.
- Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хариуцсан ажилтан болон ажилчдын гомдол барагдуулах механизм аливаа ажилтан ажил эхлэхээс өмнө ажиллагаатай болсон эсэхийг хангана.
- Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт эсхүл эрүүгийн шинжтэй үйлдэлтэй холбоотой баталгаажсан Ёс зүйн дүрмийн зөрчлийг Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээний төлөвлөгөөний дагуу Дэлхийн банканд 48 цагийн дотор мэдээлнэ.

6-5.13. Ажилтны хүлээн зөвшөөрөл - гарын үсгийн маягт

Би, доор гарын үсэг зурсан этгээд, дараахыг баталж байна.

- Би энэхүү Ёс зүйн дүрмийн хуулбарыг өөрийн ойлгодог хэлээр хүлээн авсан;
- агуулгыг надад тайлбарласан /амаар, шаардлагатай тохиолдолд орчуулгатай/;
- өөрийн үүрэг болон аливаа зөрчлийн үр дагаврыг ойлгосон;
- энэхүү төслийн хүрээнд ажиллах хугацаандаа Ёс зүйн дүрмийг мөрдөхийг зөвшөөрсөн;

- миний гарын үсэг нь Монгол Улсын хууль тогтоомж болон Төслийн хөдөлмөрийн менежментийн журмаар олгогдсон ажилтны аливаа эрхээс татгалзаж байгаа хэрэг биш гэдгийг ойлгосон.

Мэдээлэл	Ажилтан бөглөх эсхүл хэлж бичүүлэх
Овог, нэр /дармал үсгээр/	
Ажилтны дугаар / гэрээний дугаар	
Албан тушаал / үүрэг	
Томилогдсон хэсэг	
Ажил олгогч /Гүйцэтгэгч эсхүл туслан гүйцэтгэгчийн нэр/	
Ёс зүйн дүрмийг тайлбарласан хэл	
Гарын үсэг зурсан огноо	
Гарын үсэг / хурууны хээ	

Ажилтны гарын үсгийн хэсэг	Гэрч / орчуулагч
Гарын үсэг: _____	Гарын үсэг: _____
Нэр /дармал үсгээр/:	Нэр /дармал үсгээр/:
_____	_____
Огноо: _____	Үүрэг / хэл: _____

Тайлбар: Бүрэн бөглөж, гарын үсэг зурсан энэхүү маягтын хуулбарыг Гүйцэтгэгч тухайн ажилтны хүний нөөцийн хувийн хэрэгт хадгалж, нэг хувийг ажилтанд өгнө. Гарын үсэг зурсан бүртгэлийн хуулбарыг аливаа хэсгийн Ажил эхлүүлэх мэдэгдэл гарахаас өмнө Хяналтын инженерт хүргүүлнэ. Гарын үсэг бүхий маягыг Хяналтын инженер, Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж эсхүл Дэлхийн банк аливаа үед шалгах боломжтой байна

Хавсралт 6. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө

6-6.1. Зорилго

Энэхүү төлөвлөгөө нь төслийн барилгын ажиллах хүчнээс үүдэн гарах бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамтын эрсдэлийг шийдвэрлэх урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, хариуцлагын тогтолцоо, хохирогчийг хамгаалах зохицуулалт, холбон зуучлах замнал, хяналт-шинжилгээний шаардлагыг тогтооно. Энэ төлөвлөгөө нь барилгын үе шат болон Баталгаат засварын хугацааны турш хэрэгжинэ.

Энэхүү төлөвлөгөөг Дэлхийн банкны “Иргэний барилгын ажил бүхий хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл болон бэлгийн дарамтыг шийдвэрлэх сайн туршлагын тэмдэглэл” /2020 оны 9 сар/, Хөдөлмөр ба хөдөлмөрийн нөхцлийн стандарт, Орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын стандарт болон Төслийн Байгаль орчин, нийгмийн хүрээний үүрэг амлалттай нийцүүлэн боловсруулсан.

6-6.2. Хамрах хүрээ

Энэхүү төлөвлөгөө нь дараах этгээд, байршилд хамаарна.

- Гүйцэтгэгч болон туслан гүйцэтгэгчийн ажиллуулж буй бүх барилгын ажилтан;
- хамгаалалтын ажилтан, кемпийн үйлчилгээ үзүүлэгч зэрэг Гүйцэтгэгчийн удирдлага дор ажиллаж буй аливаа этгээд;
- төслийн нөлөөллийн бүсэд хамрагдах зургаан сумын орон нутгийн иргэд /Төв аймгийн Өндөрширээт, Эрдэнэсант; Булган аймгийн Рашаант; Архангай аймгийн Хашаат; Өвөрхангай аймгийн Бүрд, Есөнзүйл/;
- төслийн холбогдох байгууламжууд /ажилчдын кемп, карьер, үйлдвэрийн талбай, тээврийн чиглэл/.

6-6.3. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын эрсдэлийн үнэлгээ

6-6.3.1. Энэхүү төсөлд хамаарах эрсдэлийн хүчин зүйлс

Дараах төслийн онцлог хүчин зүйлс нь бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын эрсдэлийг суурь түвшнээс дээш нэмэгдүүлж байна.

- **Ажиллах хүчний бүтэц:** оргил үед 181 хүртэл ажилтантай байх бөгөөд үүнд төслийн бүсээс гадуурх болон гадаад ажилчид, түүний дотор Монгол Улсын иргэн бус ажилчдын эзлэх хувь мэдэгдэхүйц байна. Алслагдсан малчин суурьшил бүхий орон нутагт гаднаас ажиллах хүч ихээр ирэх нь орлоготой, нөөцтэй ажилчид болон орон нутгийн иргэд, ялангуяа тусгаарлагдсан малчин өрхийн эмэгтэйчүүдийн хооронд эрх мэдлийн тэнцвэргүй нөхцөл үүсгэнэ.
- **Алслагдсан ажлын байршил:** 105 км чиглэл нь дөрвөн аймгийн зургаан сумын нутгаар дайран өнгөрнө. Зарим хэсэг нь хууль сахиулах байгууллага, жендэрт суурилсан хүчирхийллийн үйлчилгээ эсхүл дэмжлэгийн сүлжээнд хүрэх боломж хязгаарлагдмал алслагдсан бүсэд байрлана. Ийм алслагдмал байдал нь болзошгүй үйлдэгч илрэх эрсдэлийг бага гэж үзэх нөхцөл бүрдүүлж, хохирогч мэдээлэхэд саад бэрхшээл нэмэгдүүлнэ.

- **Төслийн талбай дахь жендэрийн нөхцөл байдал:** нийгмийн суурь мэдээллээр эмэгтэй өрхийн тэргүүнтэй өрх, ганцаараа амьдардаг ахмад эмэгтэйчүүд, эрэгтэй өрхийн гишүүд малд явсан үед өдрийн цагаар тусгаарлагддаг эмэгтэйчүүд тодорхойлогдсон. Эдгээр өрх ажилчидтай харилцах өртөлт өндөр, яаралтай тусламж авах боломж харьцангуй хязгаарлагдмал байна.
- **Орон нутгийн эдийн засгийн эмзэг байдал:** барилгын ажил нь төслийн бүсийн малчдын амьжиргаатай харьцуулахад мэдэгдэхүйц өндөр орлого олгоно. Энэ орлогын зөрүү нь орон нутгийн иргэд, ялангуяа эмэгтэйчүүд ажилчдын хүсээгүй харилцааг татгалзах эсхүл мэдээлэх боломжгүй мэт мэдрэх нөхцөл үүсгэж болзошгүй.
- **Өмнөх тохиолдлын мэдээлэл:** ажил эхлэхээс өмнө сумын захиргааны мэдээллийг хянан үзэж, сум бүрт бүртгэгдсэн жендэрт суурилсан хүчирхийллийн тохиолдлын тоон суурь үзүүлэлтийг тогтооно. Энэ суурь үзүүлэлтийг анхны ажилтан талбайд ажиллахын өмнө бүртгэж, барилгын хугацаанд улирал тутам шинэчилнэ.

6-6.3.2. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын эрсдэлийн зэрэглэл

Дээрх хүчин зүйлсэд үндэслэн төслийн түвшний бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын эрсдэлийг алслагдсан сумдын барилгын хэсгүүдэд “дунд” гэж үнэлсэн бөгөөд энэ нь БОНМТ-ийн 51 дүгээр хүснэгтийн 8 дугаар мөрийн үнэлгээтэй нийцнэ. Ажилчид малчин өрхүүдийн дотор эсхүл ойролцоо байрлах хэсгүүд буюу 1, 8, 10 дугаар хэсэг /их засварын хэсгүүд/ нь харьцангуй өндөр эрсдэлтэй байна.

6-6.4. Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ

6-6.4.1. Ёс зүйн дүрэм

Бүх ажилчид ажил эхлэхээс өмнө Ёс зүйн дүрэмд гарын үсэг зурсан байна. Ёс зүйн дүрэм нь бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын бүх хэлбэрийг тодорхой хориглож, нэн даруй ажлаас халах болон хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлэх хүртэлх үр дагаврыг тодорхойлсон. Гүйцэтгэгч нь гарын үсэг авах, гарын үсэг бүхий бүртгэл хөтлөх үүрэгтэй.

6-6.4.2. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын заавал сургалт

- **Агуулга:** бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн дарамт, жендэрт суурилсан хүчирхийллийн тодорхойлолт, жишээ; төслийн онцлог Ёс зүйн дүрмийн заалт; мэдээлэх суваг, журам; зөрчлийн үр дагавар; хохирогчийн эрх ба хамгаалалт; малчин орон нутгийн нөхцөлд соёлын мэдрэмжтэй харилцах.
- **Хамрах хүрээ:** талбайд анх ажиллах өдрөөс өмнө нийт ажилчдын 100 хувь /Гүйцэтгэгч болон бүх туслан гүйцэтгэгч/; хамгаалалтын ажилтны 100 хувь; кемпийн удирдлагын бүх ажилтан.
- **Хэл:** монгол болон хятад хэлээр зохион байгуулна; шаардлагатай тохиолдолд орчуулагч ашиглана; сургалтын танилцуулга, тараах материалыг холбогдох бүх хэлээр орчуулна.

- **Сургалт явуулах этгээд:** ажиллах хүчний төлөвлөлтийн 7 дугаар хүснэгтэд заасан бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын мэргэжилтэн; шаардлагатай тохиолдолд мэргэшсэн гадаад чиглүүлэгч дэмжинэ.
- **Давтан сургалт:** бүх ажилтанд улирал тутам заавал давтан сургалт зохион байгуулна; ирцийг бүртгэнэ; заавал сургалтад оролцоогүй ажилтан талбайд буцаж ажиллахаас өмнө нөхөн сургалтад хамрагдана.
- **Бүртгэл:** Гүйцэтгэгч ирцийн бүртгэл /нэр, үүрэг, огноо, гарын үсэг/ хөтөлж, улирал тутам Хяналтын инженерт хүргүүлнэ.

6-6.4.3. Орон нутгийн иргэдэд мэдлэг олгох уулзалт

- **Зорилго:** төслийн ажилчдын Ёс зүйн дүрмийн үүрэг, нээлттэй мэдээлэх сувгууд /түүн дотор нууц суваг/, хохирогчид үзүүлэх дэмжлэгийн үйлчилгээ, төслийн үл тэвчих бодлогын талаар орон нутгийн иргэдэд мэдээлэх.
- **Хэлбэр:** хүйсээр тусгаарласан уулзалт /сум бүрт зөвхөн эмэгтэйчүүдэд зориулсан уулзалт заавал зохион байгуулна/; эмэгтэй олон нийттэй харилцах ажилтан эсхүл эмэгтэй орон нутгийн холбоо хариуцсан ажилтан чиглүүлнэ; монгол хэлээр, соёлын хувьд зохистой хэллэгээр зохион байгуулна.
- **Хугацаа:** тухайн сумын хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө сум бүрт дор хаяж нэг уулзалт; ажиллах хүчний тоо мэдэгдэхүйц нэмэгдэх эсхүл бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын тохиолдол бүртгэгдвэл нэмэлт уулзалт зохион байгуулна.
- **Бүртгэл:** ирцийн хуудас /хүйсээр ангилсан/, уулзалтын тэмдэглэл, тавигдсан асуудал болон өгсөн хариуны хураангуйг уулзалт бүрээс хойш 7 хоногийн дотор Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид хүргүүлнэ.

6-6.4.4. Кемпийн менежментийн дүрэм

- Ажилчид зөвхөн зориулалтын кемпийн байгууламжид байрлана. Орон нутгийн өрх эсхүл гэрт байрлахыг ямар ч нөхцөлд хориглоно.
- Кемпийн нэвтрэлтийг кемпийн менежер хянана. Төслийн бус этгээд зөвшөөрөлгүй нэвтрэх, ажилчид хөл хорионы цагийн үед зөвшөөрөлгүй гарахыг хориглоно.
- Оройн хөл хорио мөрдөнө: ажилчид 21:00 цагаас хойш кемпийн менежерийн зөвшөөрөлгүйгээр орон нутгийн чиглэлд кемпээс гарахгүй; зөвшөөрсөн гарцыг бүртгэнэ.
- Кемп дотор архи хэрэглэхийг хориглоно. Согтууруулах ундааны нөлөөн дор кемпт буцаж ирсэн ажилтанд Ёс зүйн дүрмийн дагуу сахилгын арга хэмжээ авна.
- Кемпийн менежер өдөр тутмын хөдөлгөөний бүртгэл хөтөлнө.

6-6.4.5. Ажилчдын хөдөлгөөний хязгаарлалт

- Ажлын бус цагаар ажилчдын хөдөлгөөнийг батлагдсан барилгын чиглэл, кемпийн талбай болон зөвшөөрөгдсөн амралтын хугацаанд зориулалтын сумын захын талбайгаар хязгаарлана.

- Хөгнө-Тарнын Байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын бүстэй залгаа эсхүл дотор байрлах хэсгүүдэд /5, 6 дугаар хэсэг/ ажиллаж буй ажилчид байгаль орчны мэргэжилтний дагалдлагагүйгээр тусгай хамгаалалттай газрын хил дотор нэвтрэхгүй.
- Ажилчид тухайн өрхийн эзэмшигчийн ил тод урилгагүйгээр орон нутгийн өрхийн ойролцоо очих, саатахыг хориглоно.

6-6.5. Нууц мэдээлэх суваг

6-6.5.1. Сувгийн бүтэц

Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтыг мэдээлэх тусгай нууц сувгийг олон нийтийн ерөнхий гомдол барагдуулах механизм болон ажилчдын гомдол барагдуулах механизмаас тусад нь байгуулна. Энэ суваг нь аливаа хэсэгт анхны ажилтан ажиллахаас өмнө бүрэн ажиллагаатай байна.

Сувгийн бүрэлдэхүүн	Тодорхойлолт
Тусгай утасны дугаар	Кемпийн бүх орох цэг, бүх хэсгийн гомдлын мэдээллийн самбар, бүх сумын захиргааны байр, сумын эрүүл мэндийн төвийн мэдээллийн самбарт байршуулсан нэг тусгай утасны дугаар байна. Энэ дугаар нь ерөнхий гомдлын утасны дугаартай ижил байж болохгүй.
Биет гомдлын хайрцаг	Сум бүрийн захиргааны байр болон кемп бүрд байрлана; зөвхөн эмэгтэй бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хариуцсан ажилтан удирдана; өдөр бүр шалгана; түлхүүр зөвхөн хариуцсан ажилтанд байна.
Эмэгтэй хариуцсан ажилтан	Анхны ажилтан ажиллахаас өмнө нэр бүхий этгээдийг томилно; нэр, шууд холбоо барих мэдээллийг бүх сувагт байршуулна; хохирогч төвтэй арга хандлагад сургасан байна; бүх ийм төрлийн гомдлыг эхний шатанд хүлээн авах үүрэгтэй.
Нэрээ нууцалсан мэдээлэл	Утас болон гомдлын хайрцаг хоёулангаар нь хүлээн авна; утсаар мэдээлэгч нэрээ хэлэхгүй байж болно; хайрцагт таних мэдээлэл шаардахгүй.
Хэлний хүртээмж	Гомдлыг монгол хэлээр хүлээн авна; бусад хэлээр туслалцаа шаардвал орчуулагчаар дамжуулан дэмжлэг үзүүлнэ.
Ерөнхий гомдлын механизмаас тусгаарлах	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын аливаа гомдлыг олон нийтийн ерөнхий гомдлын бүртгэлд оруулахгүй; хохирогчийн ил тод зөвшөөрөлгүйгээр ийм мэдээллийг Гүйцэтгэгч эсхүл төслийн ерөнхий багт хуваалцахгүй.

6-6.5.2. Сувгийг хэн удирдах вэ

Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын нууц сувгийг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн эмэгтэй хариуцсан ажилтантай хамтран зөвхөн өөрсдөө удирдана. Гүйцэтгэгч нь уг сувгийн бүртгэлд хандах эрхгүй бөгөөд зөвхөн өөрийн журмын нийцэлтэй холбоотой мэдээлэл /жишээлбэл, утас ажиллаж байгаа эсэх, хариуцсан ажилтантай холбогдох боломжтой эсэх/ баталгаажуулах хэмжээнд оролцоно. Хэргийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг хуульд шаардсан эсхүл нэр бүхий сэжиглэгдсэн ажилтанд сахилгын ажиллагаа явуулах шаардлагатайгаас бусад тохиолдолд Гүйцэтгэгчид хуваалцахгүй бөгөөд тийм тохиолдолд ч зөвхөн зайлшгүй мэдэх шаардлагатай хэмжээнд хязгаарлана.

6-6.6. Хохирогч төвтэй хариу арга хэмжээний хүрээ

Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын гомдолд үзүүлэх бүх хариу арга хэмжээ дараах зарчмаар удирдагдана.

- **Аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавих:** бүх хариу арга хэмжээний эхний зорилт нь хохирогчийн шууд аюулгүй байдлыг хангах явдал байна.

- **Нууцлал:** хохирогчийн хувийн мэдээллийг бүх үе шатанд хамгаална. Хохирогчийн ил тод, мэдээлэлд үндэслэсэн зөвшөөрөлгүйгээр таних мэдээллийг хуваалцахгүй.
- **Мэдээлэлд үндэслэсэн зөвшөөрөл:** хохирогчид боломжит сонголтуудыг /цагдаад мэдээлэх, дэмжлэгийн үйлчилгээ авах, дотоод шалгалт явуулах, эсхүл ямар ч арга хэмжээ авахгүй байх/ тайлбарлаж, шийдвэрээ өөрөө гаргах боломж олгоно. Хохирогчийн шийдвэрийг хүндэтгэнэ.
- **Ялгаварлан гадуурхахгүй байх:** үйлдэгчийн албан тушаал, үндэс, ажилласан хугацаанаас үл хамааран хохирогчийн мэдээллийг ноцтойгоор авч үзнэ.
- **Хор хөнөөл учруулахгүй байх:** хариу арга хэмжээ нь хохирогчийг нэмэлт эрсдэл, гутаан доромжлол, хариу арга хэмжээнд өртүүлэх ёсгүй. Сэжиглэгдсэн этгээдтэй хамтарсан мэдээлэл, эвлэрүүлэн зуучлал хийхийг хориглоно.
- **Дэмжлэгт холбох:** хохирогч албан ёсны шалгалт эхлүүлэх эсэхээс үл хамааран гомдол гаргаснаас хойш 24 цагийн дотор эмнэлэг, сэтгэл зүй, хууль зүйн дэмжлэгтэй холбогдоно.

6-6.7. Осол / тохиолдлын хариу арга хэмжээний журам

Хүснэгт 72.Мэдэгдэх хугацааны хуваарь

Гомдол хүлээн авснаас хойших хугацаа	Шаардлагатай арга хэмжээ	Хариуцагч тал
Нэн даруй /1 цагийн дотор/	Хариуцсан ажилтан гомдлыг хүлээн авна; хохирогч аюулгүй байршилд байгаа эсэхийг хангана; хохирогчид ямар дэмжлэг хэрэгтэйг тодруулна; шууд аюулгүй байдлыг хангахад шаардлагатайгаас илүү асуулт тавихгүй.	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хариуцсан ажилтан
3 цагийн дотор	Хариуцсан ажилтан Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэнтэй холбогдоно; хохирогчийг холбон зуучлах жагсаалт дахь хамгийн ойрын дэмжлэгийн үйлчилгээтэй холбоно.	Хариуцсан ажилтан; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн
24 цагийн дотор	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн Дэлхийн банкны төслийн багт нэгтгэсэн, нэргүй мэдээлэл хүргэнэ; Гүйцэтгэгчид өөрийн ажилтантай холбоотой гомдол хүлээн авсан тухай мэдэгдэнэ /энэ шатанд нэрийг задруулахгүй/; сэжиглэгдсэн ажилтныг шалгалт дуустал талбайгаас түдгэлзүүлнэ.	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн
48 цагийн дотор	Дэлхийн банк Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжээс албан бичгээр, хохирогчийг нэргүй болгосон мэдэгдэл хүлээн авна; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж мэргэшсэн хараат бус этгээд эсхүл багийн шалгалтыг эхлүүлнэ.	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн; Дэлхийн банк
Ажлын 10 хоногийн дотор	Шалгалт дуусна; үр дүнг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжид тайлагнана; сахилгын арга хэмжээ авна; хохирогчид үр дүн болон цаашдын боломжит сонголтыг мэдээлнэ.	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн; мэргэшсэн шалгагч
Үргэлжилсэн	Хохирогч үр дүнд сэтгэл ханамжтай болохоо баталгаажуулах хүртэл хэргийг нууц бүртгэлд нээлттэй хэвээр хадгална; Дэлхийн банк байгаль орчин, нийгмийн хагас жилийн хяналт-шинжилгээний тайлан бүрээр шинэчилсэн мэдээлэл хүлээн авна /зөвхөн нэгтгэсэн мэдээлэл/.	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн

6-6.7.2. Шалгалтын зарчим

- Шалгалтыг хохирогч төвтэй шалгалтын аргачлалын сургалтад хамрагдсан, Гүйцэтгэгчээс хараат бус этгээд явуулна.

- Хохирогч шалгалтад оролцох үүрэггүй. Анхны харилцааны үед бүртгэгдсэн хохирогчийн мэдээлэл нь шалгалтын үндэс болно.
- Сэжиглэгдсэн ажилтныг шалгалтын үр дүн гарах хүртэл ажлаас халахгүй, харин талбайгаас түдгэлзүүлнэ. Гомдол батлагдвал ажлаас хална.
- Хэрэв гомдол нь Монгол Улсын хууль тогтоомжоор эрүүгийн гэмт хэргийн шинжтэй бол хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлнэ. Шилжүүлэлтийг хохирогчтой зохицуулж, хохирогч зөвшөөрсөн тохиолдолд дотоод шалгалттай зэрэгцүүлэн хийнэ.
- Хариу арга хэмжээний явцад хохирогч болон сэжиглэгдсэн этгээдийг эвлэрүүлэн зуучлах, хамтарсан уулзалт хийх, нүүр тулган уулзуулахыг хориглоно.

6-6.8. Холбон зуучлах замнал

6-6.8.1. Холбон зуучлах зарчим

Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хариуцсан ажилтан нь сум бүрт ажил эхлэхээс өмнө шинэчилсэн холбон зуучлах замналын зураглалыг хөтөлнө. Жагсаалтад буй үйлчилгээ үзүүлэгч бүртэй тухайн газарзүйн бүсэд ажил эхлэхээс өмнө холбогдож, үйлчилгээ үзүүлэх боломжтойг баталгаажуулна. Ажил шинэ хэсэг рүү шилжих бүрт жагсаалтыг шинэчилнэ.

Хүснэгт 73. Жендерт суурилсан хүчирхийлэл / бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын үйлчилгээ үзүүлэгч ба төслийн хэсгээр холбон зуучлах замнал

Үйлчилгээний төрөл	Үйлчилгээ үзүүлэгч / холбоо барих мэдээлэл / сум бүрт ажил эхлэхээс өмнө баталгаажуулна/	Хамрах бүс
Үндэсний 24 цагийн жендерт суурилсан хүчирхийллийн утас	Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв - 107 дугаарын утас /24 цаг, үнэ төлбөргүй, монгол хэлээр/	Бүх аймаг
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Төв аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 1, 2 дугаар хэсэгт дайчилгаа эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	1, 2, 3 дугаар хэсэг /Төв аймаг/
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Булган аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 4, 5, 6 дугаар хэсэгт дайчилгаа эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	4, 5, 6 дугаар хэсэг /Булган аймаг/
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Архангай аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 7 дугаар хэсэгт дайчилгаа эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	7 дугаар хэсэг /Архангай аймаг/
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Өвөрхангай аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 8, 9, 10 дугаар хэсэгт дайчилгаа эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	8, 9, 10 дугаар хэсэг /Өвөрхангай аймаг/
Сумын эрүүл мэндийн төв /яаралтай эмнэлгийн тусламж/	Үндсэн БОНМТ-ийн 50 дугаар хүснэгтэд заасан эмнэлгийн холбоо барих мэдээлэл /Бүрд, Есөнзүйл, Рашаант, Хашаат, Өндөрширээт, Эрдэнэсант сумын эрүүл мэндийн төв/	Бүх хэсэг - хамгийн ойрын сум
Хууль сахиулах байгууллага	Сумын цагдаагийн хэсэг - сум бүрд ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна; жагсаалтыг олон нийттэй харилцах ажилтан хөтөлж, хэсэг бүрийн мэдээллийн самбарт байршуулна	Бүх хэсэг
Хууль зүйн туслалцаа	Монголын Хуульчдын холбооны хууль зүйн туслалцааны үйлчилгээ - холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	Бүх аймаг

Тайлбар: Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн нь сум бүрд ажил эхлэхээс өмнө холбон зуучлах замналын бүх холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулах, холбоо барих мэдээлэл өөрчлөгдвөл жагсаалтыг шинэчлэх үүрэгтэй.

6-6.9. Чиг үүрэг ба хариуцлага

Хүснэгт 74. Жендерт суурилсан хүчирхийлэл / бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага болон төслийн хэсгээр хамрах хүрээ

Үйлчилгээний төрөл	Үйлчилгээ үзүүлэгч / холбоо барих мэдээлэл /сум бүрд ажил эхлэхээс өмнө баталгаажуулна/	Хамрах хүрээ
Жендерт суурилсан хүчирхийллийн үндэсний 24 цагийн тусламжийн утас	Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв - 107 дугаарын утас /24 цаг, үнэ төлбөргүй, Монгол хэлээр/	Бүх аймаг
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Төв аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 1 болон 2 дугаар хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	1, 2, 3 дугаар хэсэг /Төв аймаг/
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Булган аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 4, 5, 6 дугаар хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	4, 5, 6 дугаар хэсэг /Булган аймаг/
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Архангай аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 7 дугаар хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	7 дугаар хэсэг /Архангай аймаг/
Аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв	Өвөрхангай аймгийн Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн төв - 8, 9, 10 дугаар хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	8, 9, 10 дугаар хэсэг /Өвөрхангай аймаг/
Сумын эрүүл мэндийн төв /яаралтай эмнэлгийн тусламж/	Үндсэн БОНМТ-ийн 50 дугаар хүснэгтэд заасан эмнэлгийн холбоо барих мэдээлэл /Бүрд, Есөнзүйл, Рашаант, Хашаат, Өндөрширээт, Эрдэнэсант сумын эрүүл мэндийн төвүүд/	Бүх хэсэг - хамгийн ойрын сум
Хууль сахиулах байгууллага	Сумын цагдаагийн хэсэг - сум бүрд ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна; жагсаалтыг олон нийттэй харилцах ажилтан хөтөлж, хэсэг бүрийн мэдээллийн самбарт байршуулна	Бүх хэсэг
Хууль зүйн туслалцаа	Монголын Хуульчдын холбооны хууль зүйн туслалцааны үйлчилгээ - холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулна	Бүх аймаг

6-6.10. Хяналт-шинжилгээний үзүүлэлтүүд

Хүснэгт 75. Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын эрсдэлийг бууруулах болон хариу арга хэмжээний хяналт-шинжилгээний хүрээ

Үзүүлэлт	Суурь үзүүлэлт	Зорилтот түвшин	Давтамж	Тайлагнах байгууллага / ажилтан
Ажилд дайчлахаас өмнө Ёс зүйн дүрэмд гарын үсэг зурсан ажилчид	0 /барилгын өмнөх үе/	100 хувь	Ажил эхлүүлэх мэдэгдлээс өмнө; улирал тутам баталгаажуулна	Гүйцэтгэгч; Хяналтын инженер баталгаажуулна
Зохион байгуулсан бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын сургалтын тоо; нийт оролцогчдыг хүйсээр ангилсан ирц	0	Ажил эхлэхээс өмнө хэсэг бүрт дор хаяж 1 сургалт; улирал тутам давтан сургалт	Улирал тутам	Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын мэргэжилтэн
Олон нийтийн мэдлэг, мэдээлэл олгох уулзалтын тоо; оролцогчдыг хүйсээр ангилсан ирц	0	Ажил эхлэхээс өмнө сум бүрт дор хаяж 1 уулзалт; сум бүрт зөвхөн эмэгтэйчүүдэд зориулсан дор хаяж 1 уулзалт	Ажил эхлэхээс өмнө; цаашид улирал тутам	Олон нийттэй харилцах ажилтан; Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн	Ажиллаагүй /барилгын	Анхны ажилтан ажилд гарахаас	Сар бүр	Хяналтын инженер; Нэгдсэн төсөл

дарамтын нууц суваг ажиллаж байгаа эсэх /тусламжийн утас идэвхтэй, хариуцсан ажилтантай холбогдох боломжтой, гомдлын хайрцаг суурилуулсан бөгөөд өдөр бүр шалгадаг байх/	өмнөх үе/	өмнө бүрэн ажиллагаатай болох; сар бүр баталгаажуулах		хэрэгжүүлэх нэгж
Хүлээн авсан бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын гомдлын тоо /нэгтгэсэн, нэргүйжүүлсэн байдлаар - хохирогчийг таних мэдээлэл оруулахгүй/	0 /ажил эхлэхээс өмнө сумын түвшний суурь мэдээллийг захиргааны бүртгэлээс тогтооно/	Тохиолдолгүй байх; 100 хувийг нууц сувгаар шийдвэрлэх	Хагас жил тутам /Дэлхийн банканд нэгтгэсэн, нэргүйжүүлсэн байдлаар тайлагнана/	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан ажилтан
Хохирогчийг 24 цагийн дотор дэмжлэгийн үйлчилгээтэй холбосон бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын гомдлын хувь	Хамаарахгүй	100 хувь	Хагас жил тутам	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
Баталгаажсан гомдол хүлээн авснаас хойш 24 цагийн дотор шалгалт дуусах хүртэл талбайгаас түдгэлзүүлсэн сэжиглэгдсэн ажилчдын хувь	Хамаарахгүй	100 хувь	Хагас жил тутам	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж; Хяналтын инженер
Улирал тутмын нэргүй олон нийтийн аюулгүй байдлын судалгаа - аюулгүй байдлын талаарх ойлголт сайжирсан гэж хариулсан эмэгтэй оролцогчдын хувь	Ажил эхлэхээс өмнө суурь судалгаа хийнэ	Барилгын 1 дэх жилийн эцэст эерэг хариулт 60 хувиас доошгүй; барилгын 2 дахь жилийн эцэст 75 хувиас доошгүй	Улирал тутам	Олон нийттэй харилцах ажилтан; бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын мэргэжилтэн
Идэвхтэй ажил явагдаж буй сум бүрт баталгаажуулсан, хүчинтэй байгаа холбон зуучлах үйлчилгээний холбоо барих мэдээллийн тоо	0 /барилгын өмнөх үе/	Сум бүрт ажил эхлэхээс өмнө холбоо барих мэдээллийн 100 хувийг баталгаажуулах; сар бүр хянан шинэчлэх	Сар бүр	Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн; бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан ажилтан

6-6.11. Бүртгэл

Төслийн хэрэгжилтийн туршид дараах бүртгэлийг Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн болон бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан ажилтан хөтөлнө. Үүнд:

- гарын үсэг зурсан Ёс зүйн дүрмийн бүртгэл /Гүйцэтгэгч хөтөлж, Ажил эхлүүлэх мэдэгдэл бүрийн өмнө хуулбарыг Хяналтын инженерт хүргүүлнэ/;
- бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын сургалтын ирцийн бүртгэл-хүйс, огноо, хэсгээр ангилсан;
- олон нийтийн мэдлэг, мэдээлэл олгох уулзалтын ирцийн бүртгэл-хүйс, сум, огноо, хөндөгдсөн асуудлаар ангилсан;

- бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын нууц хэргийн бүртгэл-зөвхөн бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан ажилтан болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн хөтөлнө; сахилгын ажиллагаанд шаардлагатайгаас бусад тохиолдолд Гүйцэтгэгчид хандах эрх олгохгүй;
- холбон зуучлах үйлчилгээний холбоо барих мэдээллийг баталгаажуулсан бүртгэл-тухайн бүсэд ажил эхлэхээс өмнө үйлчилгээ үзүүлэгч бүртэй холбогдож, үйлчилгээ авах боломжтойг баталгаажуулсан тэмдэглэл;
- улирал тутмын нэргүй олон нийтийн аюулгүй байдлын судалгааны маягт болон нэгтгэсэн үр дүн;
- шалгалтын тайлан-нууцлалтайгаар хадгална; төслийн ерөнхий хяналт-шинжилгээний тайланд оруулахгүй;
- Дэлхийн банканд мэдэгдсэн бүртгэл-48 цагийн дотор хүргүүлсэн бүх мэдэгдлийн хуулбар;
- хагас жилийн байгаль орчин, нийгмийн хяналт-шинжилгээний тайлан дахь бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын хэсгүүд-нэгтгэсэн, нэргүйжүүлсэн байдлаар.

Нууцлалын тайлбар: Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын тусгай хэрэгтэй холбоотой бүх бүртгэл /хэргийн бүртгэл, шалгалтын тайлан, хохирогчид үзүүлсэн дэмжлэгийн бүртгэл/ нь зөвхөн бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын асуудал хариуцсан ажилтан болон Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн нэвтрэх эрхтэй, хамгаалалттай, түгжээтэй байршилд хадгалагдана. Эдгээр бүртгэлийг төслийн ерөнхий хавтаст хадгалах, Гүйцэтгэгчид дамжуулах, эсхүл хохирогчийн ил тод бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр төслийн аливаа тайланд задруулахыг хориглоно.

6-6.12. Төлөвлөгөөг хянан үзэх ба шинэчлэх

Энэхүү Бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх ба хариу арга хэмжээний төлөвлөгөөг дараах тохиолдолд хянан үзэж, шинэчилнэ. Үүнд:

- шинэ сумын хэсэгт ажил эхлэхээс өмнө /холбон зуучлах үйлчилгээний холбоо барих мэдээллийг шинэчлэх; олон нийтийн эрсдэлийн нөхцөл байдлыг хянан үзэх/;
- бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын аливаа баталгаажсан тохиолдлын дараа /урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ болон хариу арга хэмжээний хугацааны мөрдөлтийг хянан үзэх/;
- ажиллах хүчний бүрэлдэхүүн мэдэгдэхүйц өөрчлөгдөх тохиолдолд /шинэ ажилчид эсхүл туслан гүйцэтгэгчид их хэмжээгээр нэмэгдэх/;
- улирал тутмын олон нийтийн аюулгүй байдлын судалгааны дүнгээр эмэгтэй оролцогчдын аюулгүй байдлын талаарх ойлголт доройтож буй нь илэрвэл;
- Дэлхийн банкны төслийн баг хяналтын ажлын дараа шинэчлэх шаардлага тавьсан тохиолдолд.

Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн нийгмийн мэргэжилтэн нь бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтын мэргэжилтэн болон Хяналтын инженертэй хамтран энэхүү хянан үзэх ажиллагааг зохион байгуулж, шинэчилсэн төлөвлөгөөг мэдээллийн зорилгоор Дэлхийн банканд хүргүүлэх үүрэгтэй.